

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi ja kokemukset

Aarnio, Kia, Kallinen, Kati,
Kylmä, Jari, Solantaus, Tytti & Rotkirch, Anna

Väestöliitto

Väestöntutkimuslaitoksen julkaisusarja D 62/2017

Julkaisija: Väestöliitto, Väestöntutkimuslaitos,
Kalevankatu 16 B, PL 849, 00101 Helsinki
www.vaestoliitto.fi

© Kia Aarnio, Kati Kallinen, Jari Kylmä, Tytti Solantaus,
Anna Rotkirch & Sateenkaariperheet ry ja Väestöliitto ry

Tutkimushankkeen on rahoittanut opetus- ja kulttuuriministeriö.
Tutkimushanketta on hallinnoinut Sateenkaariperheet ry.

ISBN: 978-952-226-188-5 (paperi)
ISBN: 978-952-226-189-2 (verkko)
ISSN: 0357-4725

Kannen kuva: Lena Malm
Oikoluku: Markus Saukkonen / Tekstihuoltamo
Taitto: Taittotalo PrintOne

Paino: Oy Fram Ab
Helsinki, 2017

Tiivistelmä

Suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointia ja kokemuksia on tutkittu ensimmäistä kertaa. Laaja tutkimus koostuu kolmesta osasta: 7–10-vuotiaiden lasten haastatteluista (n=17), 10–12-vuotiaiden lasten kyselystä (n=41) ja 13–18-vuotiaiden nuorten kyselystä (n=47). Kyselytuloksia verrataan vastaavan ikäisten lasten ja nuorten hyvinvointiin hyödyntäen valtakunnallisen Kouluterveyskyselyn tuloksia.

Sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaiden lasten haastattelujen perusteella heidän perhekäsityksensä on laaja. Lapsilla on lämpimät suhteet vanhempiinsa, lukuisia ystäviä, ja pääosin hyviä kokemuksia koulusta. He arvioivat mielialansa enimmäkseen iloiseksi. Sateenkaariperheessä eläminen näyttäytyy haastatelluille lapsille mutkattomana asiana, joka ei nouse erityisesti esille heidän puheessaan.

Kyselytutkimusten mukaan suomalaisten sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten psyykkinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi vaikuttavat vastaavan samanikäisten suomalaislasten ja -nuorten hyvinvointia. Heidän suhteensa vanhempiin vaikuttavat pääosin yhtäläisiltä kuin valtaväestön lapsilla ja nuorilla, kun vanhempien mahdollisen eron vaikutus huomioidaan. Samoin heillä on yhtä monia ystäviä ja vähintään yhtä myönteisiä koulukokemuksia kuin muilla. Useimmat sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kohtaamat muut lapset ja nuoret sekä opettajat ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat suhtautuneet heidän perheeseensä neutraalisti tai myönteisesti. Muilta sateenkaariperheessä eläviltä lapsilta ja nuorilta koetaan saatavan vertaistukea. Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat luoneen keskimääräistä luottamuksellisemman yhteyden lapsiinsa ja nuoriinsa kuin valtaväestön vanhemmat, ja he tukevat ja kannustavat lapsiaan paljon. Hyvinvointi vaikuttaa yhtäläiseltä sukupuolivähemmistöön kuuluvien vanhempien perheissä elävien lasten ja nuorten kohdalla ja muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kohdalla.

Niistä 10–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista, jotka ovat ihastuneet tai kokeneet seksuaalista vetoa jotakuta kohtaan, kukaan ei ole ihastunut tai kokenut seksuaalista vetoa yksinomaan samaa sukupuolta olevaa ihmistä kohtaan, mutta puolet tutkimukseen osallistuneista sateenkaariperheiden 16–18-vuotiaista tytöistä on seksuaalisesti kiinnostunut sekä tytöistä että pojista.

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista lähes puolet on kuullut ärsyttäviä kysymyksiä vanhemmistaan muilta lapsilta tai nuorilta. Kolmasosa nuorista on kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita nuoren sateenkaariperheestä. Kolmasosa lapsista ja nuorista jännittää sateenkaariperheestään kertomista ja pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu kertomisen myötä. Kertominen vaikuttaa jännittävän erityisesti niitä, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään.

Enemmistö 7–18-vuotiaista lapsista ja nuorista tuo esille myönteisiä puolia sateenkaariperheessä elämisestä tai kuvaa sitä ”ihan tavalliseksi”. Myönteisimpiä puolia sateenkaariperheessä elämisessä ovat läheiset ja paneutuvat vanhemmat sekä monimuotoisuuden ymmärtämistä lisäävä kasvatus. Sateenkaariperheessä elämisen ikävät puolet ovat ympäristön kielteiset asenteet ja mahdollinen kiusatuksi tuleminen sekä näiden pelkääminen. Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret toivovat, että tietoa sateenkaari-aiheista lisättäisiin, moninaisuus hyväksyttäisiin paremmin, ja syrjintä lopetettaisiin.

Tutkimus toteutettiin Väestöliiton ja Sateenkaariperheet ry:n yhteishankkeena, jonka rahoitti opetus- ja kulttuuriministeriö.

Sammandrag på svenska

I denna studie undersöks barns och ungas välmående och upplevelser i finländska regnbågsfamiljer för första gången. Den omfattande studien består av tre delar: intervjuer med barn i åldrarna 7–10 (n=17), en enkätstudie besvarad av barn i åldrarna 10–12 (n=41) samt ytterligare en enkätstudie besvarad av unga i åldrarna 13–18 år (n=47). Resultaten av enkätstudierna har jämförts med jämgamla barns och ungas välmående med hjälp av resultaten från *Enkäten om Hälsa i skolan (THL)*.

I intervjusvaren framgår att regnbågsbarnen i åldrarna 7–10 har en mångfacetterad uppfattning om begreppet familj. Barnen hade nära relationer till sina föräldrar, flera vänner och i huvudsak goda erfarenheter från skolan. Barnen upplevde sig själva som till största del lyckliga personer. De intervjuade barnen verkade förhålla sig på ett okomplicerat sätt till att leva i en regnbågsfamilj och lyfte inte särskilt fram sådan tematik under intervjuerna.

Enligt enkätstudierna motsvarade de 10–18 åriga regnbågsbarnens psykiska, fysiska, och sociala välmående i stort sett andra finländska jämnårigas välmående. Relationen mellan föräldrar och barn motsvarade förälder-barn relationer i majoritetsfamiljer efter att effekterna av eventuell skilsmässa beaktats. Likaledes har regnbågsbarn lika många vänner och minst lika många positiva upplevelser från skolan som övriga barn.

De flesta barn och unga i regnbågsfamiljer upplevde att andra barn, lärare och professionella inom hälsovården bemött deras familj på ett neutralt eller positivt sätt. De upplevde också att regnbågsbarn sinsemellan erbjöd varandra referensstöd. Jämfört med befolkningen i stort verkar regnbågsföräldrar ha skapat mer förtroendefulla relationer till sina barn och unga. Regnbågsföräldrar stöder och uppmuntrar också barnen i hög grad. Välmåendet hos barn och unga med föräldrar som hör till en könslig minoritet verkar ligga på samma nivå som hos barn som lever med föräldrar som hör till en sexuell minoritet.

Av de 10–18 åriga barn och unga i regnbågsfamiljer som känt sig förtjusta eller upplevt sexuell attraktion, hade ingen blivit förtjust i eller känt sexuell attraktion till personer av enbart samma kön. Hälften av de 16–18 år gamla flickorna som deltog i studien sade sig vara intresserade av såväl pojkar som flickor.

Drygt hälften av regnbågsbarnen och de unga i åldrarna 10–18 sade sig fått höra irriterande frågor om deras föräldrar av andra barn eller unga. En tredjedel av de unga hade hört vuxna säga sårande saker om den ungas regnbågsfamilj. En tredjedel av barnen och de unga hade också känt sig nervösa inför att berätta om sin regnbågsfamilj för andra och rädsla för ett förändrat bemötande av omgivningen. Att berätta om sin regnbågsfamilj för andra var svårare för de barn och unga vars regnbågsfamilj bildats senare i den ungas liv.

Majoriteten av 7–18 åringarna lyfte fram positiva aspekter av att vara del av en regnbågsfamilj eller beskrev sin familj som ”helt vanlig”. Som positiva aspekter nämndes närvarande och ärliga föräldrar samt en uppfostran präglad av förståelse för mångfald. Som ofördelaktiga aspekter av livet i regnbågsfamiljen nämndes omgivningens negativa inställning och risken för att utsättas för mobbing samt oro över de två föregående aspekterna. Regnbågsfamiljernas barn och unga hoppades på ökad acceptans och förståelse samt att diskriminering kunde förebyggas genom ökad kunskap om HBTQI-relaterade frågor.

Studien har utförts i samarbete mellan Befolkningsförbundet och Regnbågsfamiljer r.f. Projektet har finansierats av undervisnings- och kulturministeriet.

Abstract in English

“The well-being and experiences of children and adolescents in rainbow families” is the first study of its kind in Finland. The extensive study consists of three parts: interviews with 7–10-year-old children (n=17), a survey of 10–12-year-old children (n=41), and a survey of 13–18-year-old adolescents (n=47). The survey results are compared with those of children and adolescents of similar age in the whole population, as surveyed in the nationwide School Health Promotion Study in Finland.

The results from the interviews indicate that the children in rainbow families have a flexible concept of a family. The children have good relationships with their parents, many friends and, for the most part, good experiences from school. In most cases, they reported that they were happy. Living in a LGBT family appears to be straightforward for these 7–10-year-old children as the matter did not particularly come up in their speech.

The results from the two surveys indicate that the psychological, physical and social wellbeing of children and adolescents in Finnish LGBT families resembles that of other Finnish children of the same age. The quality of parent-child relationships appears to be mostly similar to that of the rest of the population, once the effects of parental divorce are taken into account. Children and adolescents in rainbow families also have as many friends and equally positive experiences from school as their peers do. Other children and youth, teachers and health care professionals have reacted either neutrally or positively towards the rainbow families of the study participants. The children and adolescents from LGBT families also provide each other with peer support. The parents in rainbow families seem to have created even more trustful relationships with their children than parents in other families, and support and encourage their children a lot. The wellbeing of children and adolescents living with transgender parents seems to be in line with the wellbeing of their peers living with parents who identify as lesbian, gay, or bisexual.

None of the 10–18-year-old respondents who have had a crush on someone or experienced sexual feelings towards someone, have had such feelings solely towards people of the same sex. Among the 16–18-year-old respondents, half of the females said that they were sexually interested in both sexes.

Nearly half of the 10–18-year-old children living in LGBT families have heard annoying questions about their parents from their peers. One third of the adolescents have heard insulting comments from adults regarding their families. One third of all the respondents feel anxious about telling about their LGBT family and fear that people might change their attitudes towards them

after hearing about their family. This is especially true for those whose LGBT family has formed only after their birth.

The majority of 7–18-year-old children brought up positive aspects about being part of a LGBT family or described it as “just ordinary”. According to the children themselves, the upsides of living in a LGBT family include close and committed parents combined with an upbringing that emphasizes diversity. The children and adolescents report negative attitudes and bullying, or the fear thereof, as the downsides of living in a rainbow family. The respondents hope for popular education about LGBT related issues, acceptance for diversity, and a future without discrimination.

The research was conducted by the Family Federation of Finland (Väestöliitto) and Rainbow Families in Finland (Sateenkaariperheet ry) and funded by the Ministry of Education and Culture of Finland.

Sisällys

Tiivistelmä.....	3
Sammandrag på svenska.....	5
Abstract in English.....	7
Johdanto	11
Tutkimuksen tausta.....	11
Psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi.....	12
Perhesuhteet.....	14
Ystävyyssuhteet ja yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin	15
Koulukokemukset	16
Kiusaaminen	16
Sateenkaariperheestä kertominen	18
Sosiaali- ja terveyspalvelut	20
Nuorten sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus	21
Transihmisten lasten ja nuorten kokemukset.....	23
Kokemukset sateenkaariperheessä elämisestä.....	24
Sateenkaariperheiden vahvuudet	25
Tutkimuksen tarkoitus	26
7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen tutkimuskysymykset	27
10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselytutkimusten tutkimuskysymykset	28
7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimus	30
7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen aineisto.....	30
7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen tulokset	34
Arviointia menetelmien käytöstä.....	51
Lasten haastattelututkimuksen tulosten pohdinta	53
Arviointia lasten haastattelututkimuksesta.....	55
10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselytutkimusten aineistot	57
10–12-vuotiaiden lasten kyselyaineiston tulokset.....	74
Taustamuuttajat lasten raporttoimana	74
Taustamuuttajat vanhempien raporttoimana	76
Vertailuaineisto	83
Suhteet vanhempiin	84
Perheen toiminta.....	89
Suhteet kavereihin.....	98
Terveys ja mieliala	99
Huolet.....	101
Koulukokemukset	105
Kiusaaminen	110

Perheestä kertominen	120
Sosiaali- ja terveystalvet	127
Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin	129
Seksuaalisuus.....	132
Sateenkaariperheessä eläminen kokemukset.....	134
13–18-vuotiaiden nuorten kyselyaineiston tulokset	140
Taustamuuttujia nuorten raportoimina.....	140
Taustamuuttujia vanhempien raportoimina.....	146
Vertailuaineiston muodostaminen.....	150
Vertailuaineiston vastaajien taustamuuttujat	152
Suhteet vanhempiin	154
Perheen toiminta.....	158
Suhteet ystäviin, terveys ja psyykkinen hyvinvointi.....	163
Koulukokemukset	168
Kiusaaminen	171
Sateenkaariperheestä kertominen	182
Sosiaali- ja terveystalvet	190
Seksuaalisuus.....	195
Arvot.....	201
Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin ja nuoriin.....	201
Vanhemman transkokemus	204
Nuorten kokemukset vanhemman transprosessista	205
Sateenkaariperheessä eläminen kokemukset.....	207
Yhteenvetoa ja pohdintaa.....	215
Taustamuuttujien vaikutus hyvinvointiin.....	216
Suhteet vanhempiin	217
Perheen toiminta.....	219
Ystävät.....	223
Fyysinen ja psyykkinen terveys	224
Koulukokemukset	226
Kiusaaminen	228
Perheestä kertominen	233
Sosiaali- ja terveystalvet	236
Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus	238
Transihminen vanhempana	240
Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin	242
Sateenkaariperheessä eläminen.....	243
Arviointia.....	245
Loppuptelmt.....	249
Lähteet.....	254
Liitteet.....	260

Johdanto

Tutkimuksen tausta

Tämän tutkimuksen aiheena on Suomessa sateenkaariperheissä elävien 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten hyvinvointi heidän omasta näkökulmastaan tarkasteltuna sekä heidän kokemuksensa sateenkaariperheessä elämisestä. Sateenkaariperheillä tarkoitetaan perheitä, joissa ainakin yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Kyseessä on ensimmäinen kerta, kun Suomessa tutkitaan sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointia. Aiemmat kansainväliset tutkimukset aiheesta eivät välttämättä ole suoraan yleistettävissä Suomeen (katsaus: Aarnio, 2014). Kokemukset sateenkaariperheessä elämisestä Suomessa 2010-luvun puolivälissä voivat olla erilaisia kuin kokemukset sateenkaariperheessä elämisestä muualla maailmassa ja eri vuosikymmenillä.

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointia ja heidän kokemuksiaan on tutkittu kansainvälisesti neljänsikymmenen vuoden ajan erityisesti Yhdysvalloissa, Isossa-Britanniassa ja Hollannissa (katsaus: Aarnio, 2014; Bos, Knox, van Rijn-van Gelderen & Gartrell, 2016; Bos, Kuypers & Gartrell, 2017; Farr, 2017), ja 2000-luvulla myös muun muassa Italiassa (Baiocco & al., 2015; Bosisio & Ronfani, 2016), Australiassa (Crouch, Waters, McNair, Power & Davis, 2014), ja Ruotsissa (Gustavson & Schmitt, 2011; Malmquist, Möllerstrand, Wikström & Zetterqvist Nelson, 2014). Osassa tutkimuksia osallistujina ovat olleet sateenkaariperheiden vanhemmat, osassa heidän lapsensa ja nuorensa, ja muutamassa tutkimuksessa arvioita on tiedusteltu esimerkiksi lasten opettajilta (mm. Farr, 2017).

Tiedeyhteisö on päässyt jo tutkimuksen varhaisessa vaiheessa yksimielisyyteen siitä, että seksuaalivähemmistöön kuuluvien vanhempien lasten ja nuorten hyvinvointi vastaa heteroseksuaalisten vanhempien lasten hyvinvointia (Adams & Light, 2015). Konsensus saavutettiin jo useita vuosia ennen kuin se julkistettiin yhdysvaltalaisen psykiatrien kannanottona vuonna 2013 (Perrin, Siegel & the Committee on Psychosocial Aspects of Child and Family Health, 2013). Kansainvälisten tutkimusten mukaan vanhempien seksuaalisella suuntautumisella ja sukupuolella ei ole juuri vaikutusta lasten ja nuorten psyykkiseen ja sosiaaliseen hyvinvointiin (katsaus: Aarnio, 2014; Bos & al., 2016, 2017; Farr, 2017; Fedewa, Black & Ahn, 2015; van Rijn-van Gelderen, Bos & Gartrell, 2015). Sateenkaariperheissä lapset ja nuoret voivat vähintään yhtä hyvin kuin muissa perheissä ja heillä on vähintään yhtä lämpimät suhteet vanhempiinsa ja ystäviinsä kuin muilla ikäisillään.

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin puolesta puhuvista tutkimuksista huolimatta samaa sukupuolta olevien parien vanhemmuuteen suhtaudutaan maailmalla usein kielteisesti, eivätkä kielteiset asenteet ole harvinaisia Suomes-

sakaan. Vuonna 2012 toteutetun asennetutkimuksen mukaan alle puolet suomalaisista pitää nais- ja miesparien kykyä kasvattaa lasta yhtä hyvänä kuin eri sukupuolta olevien parien (Nikander, Salin & Hakovirta, 2016). Tutkimuksesta käy ilmi, että miesparien vanhemmuuteen suhtaudutaan vielä epäsuopeammin kuin naisparien. Kielteisimmin sateenkaarivanhemmuuteen suhtautuvat iäkäämmät, miehet, vähiten koulutetut, lapsiperheelliset, uskonnollisesti aktiiviset ja maaseudulla asuvat.

Sateenkaariperheiden määrä kasvaa Suomessa jatkuvasti – ne ovat kymmenkertaistuneet vuosina 2003–2013 (Pohjanpää, 2013; Suomen virallinen tilasto). Sateenkaariperheet ry:n arvion mukaan kaikkiaan jopa 10 000 lasta elää Suomessa sateenkaariperheessä, ja heistä ainakin 2000 ydinperheen muotoisissa samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä. Tässä tutkimuksessa selvitetään muun muassa, millaista on Suomessa elävien sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointi, ovatko he kohdanneet kielteistä suhtautumista perhettään kohtaan ja onko heitä kiusattu perheestään johtuen, mitä vahvuuksia heillä on ja mitä mieltä he itse ovat elämisestä sateenkaariperheessä.

Psyykkinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointitutkimus on keskittynyt erityisesti naisparien ja seksuaalivähemmistöön kuuluvien yksinhuoltajaäitien lasten ja nuorten hyvinvointiin, koska nämä ovat yleisimmät sateenkaariperheiden tyypit (katsaus: Aarnio, 2014). Hyvinvoinnilla tarkoitetaan psyykkistä hyvinvointia eli mielenterveyden häiriöiden, kuten masennus-, ahdistus-, ja somaattisten oireiden, vähäisyyttä. Sillä tarkoitetaan myös fyysistä hyvinvointia sekä sosiaalista hyvinvointia, erityisesti lämpimiä perhe- ja ystävyys-suhteita.

Tutkimuksissa vertailtiin 1990-lukuun saakka enimmäkseen eronneita, lesboiksi identifioituvia yksinhuoltajaäitejä muihin eronneisiin yksinhuoltajaäiteihin, jotta erokokemuksen vaikutus olisi sama tutkittavien kesken ja jotta he poikkeaisivat toisistaan ainoastaan seksuaalisen suuntautumisen suhteen (Adams & Light, 2015). Kun naisparien hedelmöityshoidot ja adoptiot yleistyivät, tutkimus siirtyi enemmän ydinperheen kaltaisiin sateenkaariperheisiin ja naispareille syntyneiden lasten hyvinvoinnin kartoittamiseen.

Pisin seurantatutkimus, National Lesbian Longitudinal Family Study eli NLLFS, on seurannut vuodesta 1986 alkaen 78 lasta, joiden äidit ovat saaneet heidät yhdessä naisparina hedelmöityshoitojen avulla (mm. Gartrell & Bos, 2010; van Gelderen, Gartrell, Bos & Hermanns, 2013). Tämä seurantatutkimus jatkuu yhä tarkastellen erilaisia puolia sateenkaariperheessä elämisestä. 2000-luvulla on päästy tutkimaan myös sateenkaariperheistä aikuistuneita lapsia (Perrin & al., 2013; Fairtlough, 2008).

Näiden monissa maissa tehtyjen pitkittäis- ja poikittaistutkimusten tuloksena on todettu, että samaa sukupuolta olevien vanhempien lapsilla ja nuorilla

on saman verran tai vähemmän masennusta, ahdistusta, syömishäiriöoireita, vihamielisyyttä, alkoholin ongelmakäyttöä, aggressiivista käyttäytymistä, sosiaalisia ongelmia ja nuoruuteen liittyviä huolia kuin muilla ikäisillään (katsaus: Aarnio, 2014; Bos, van Gelderen & Gartrell, 2015). He ovat myös yhtä tyytyväisiä elämäänsä kuin muut ikäisensä (van Gelderen, Bos, Gartrell, Hermanns & Perrin, 2012).

Yksittäisissä tutkimuksissa on kuitenkin joidenkin yksittäisten ongelmien suhteen saatu päinvastaisia tuloksia. Eräässä tutkimuksessa naisparien nuorilla oli enemmän käytösongelmia, kuten riitoja ja sääntöjen rikkomista, kuin muilla ikäisillään, mutta muiden tutkittujen hyvinvointitekijöiden suhteen ryhmät eivät eronneet toisistaan (Bos, Gartrell & van Gelderen, 2013). Osassa tutkimuksia on saatu tulos, että sateenkaariperheiden lapset ja nuoret voivat psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti paremmin kuin muut ikäisensä, mitä on selitetty erityisesti vanhempien korkealla kouluttautuneisuudella ja heidän paneutuvuudellaan vanhemmuuteensa (katsaus: Aarnio, 2014). Nais- ja miespareille ei synny lapsia vahingossa, joten heidän vanhemmuutensa on suunniteltua ja motivoitunutta.

Laajaa huomiota herättäneessä Regneruksen tutkimuksessa, jonka tulokset poikkesivat valtavirrasta, väitettiin, että sateenkaariperheiden aikuiset lapset voivat fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti huonommin kuin muut ikäisensä (Regnerus, 2012). Myöhemmin on kuitenkin todettu, että jos Regneruksen tarkoitushakuinen tutkimus olisi toteutettu tieteellisin menetelmin, senkin tulokset olisivat tukeneet vallitsevaa käsitystä, jonka mukaan samaa sukupuolta olevien vanhempien lapset eivät eroa hyvinvoinnissaan eri sukupuolta olevien vanhempien lapsista (Cheng & Powell, 2015).

Tutkimuksia sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista on tehty erityisesti Yhdysvalloissa, joissa oikeuslaitos on kaivannut tuomareiden tueksi tietoa siitä, onko tieteellinen yhteisö saavuttanut yhteisymmärryksen samaa sukupuolta olevien vanhempien lasten hyvinvoinnista (Adams & Light, 2015). Tätä tietoa tarvitsevat tuomareiden lisäksi myös päättäjät ja palvelujen tarjoajat.

Lasten hyvinvoinnille on haitallista, jos heidän vanhemmillaan on juridisesti epävarmat suhteet tai jos vanhemmat kokevat identiteettiinsä kohdistuvaa syrjintää (Adams & Light, 2015; Amato, 2012). Erään tutkimuksen mukaan ne seksuaalivähemmistöön kuuluvat pariskunnat, jotka ovat voineet virallistaa suhteensa, kokevat vähemmän tarvetta piilotella identiteettiään ja kokevat itsensä vähemmän eristyneiksi (Riggle, Wickham, Rostosky, Rothblum & Balsam, 2016). Näillä tekijöillä voi puolestaan olla yhteys lasten hyvinvointiin.

Nykyään sekä Yhdysvalloissa että Suomessa on vahvistettu laki, jonka mukaan samaa sukupuolta olevat henkilöt saavat mennä naimisiin keskenään. Suomessa on kuitenkin edelleen voimassa translaki, joka vaatii sukupuoltaan korjaavilta ihmisiltä lisääntymiskyvyttömyyttä. Tämä voi vaikuttaa haitallisesti sukupuoltaan korjaavien ihmisten ja heidän lastensa kokemukseen yhdenvertaisuudesta sekä heidän hyvinvointiinsa.

Tutkimusten mukaan sateenkaariperheen jäsenten hyvinvointi on yhteydessä siihen, millaisessa ympäristössä he elävät (Patterson & Goldberg, 2016; Vyncke, Julien, Jouvin & Jodoin, 2014), ja kuinka hyvin lainsäädäntö huomioi sateenkaariperheiden lapset ja vanhemmat (Bos, Gartrell, van Balen, Peyser & Sandfort, 2008; Hatzenbuehler, 2010; Raifman, Moscoe, Austin & McConnell, 2017). Ympäristön syrjivyyys voi myös aiheuttaa niin kutsuttua vähemmistöstressiä niissä, jotka kuuluvat syrjittyyn vähemmistöön, vaikka heihin ei henkilökohtaisesti kohdistu syrjintää (Hatzenbuehler, 2014; Herek & Garnets, 2007). Vähemmistöstressi heikentää yksilön hyvinvointia ja lisää parisuhteen eroriskiä (katsaus: Aarnio, 2014; Khaddouma, Norona & Whitton, 2015). Parhaiten voivat ne sateenkaariperheet, jotka elävät tukea antavassa ympäristössä (Patterson & Goldberg, 2016). Tässä tutkimuksessa kartoitetaan, millaista on suomalaisessa yhteiskunnassa elävien sateenkaariperheiden lasten ja nuorten psyykinen, fyysinen ja sosiaalinen hyvinvointi.

Perhesuhteet

Tutkimuksissa on todettu, että sateenkaariperheiden lasten ja nuorten sosiaalinen hyvinvointi on vähintään yhtä hyvä kuin muilla heidän ikäisillään (katsaus: Aarnio, 2014). Kaikissa perheissä perhesuhteiden toimivuus vaikuttaa lasten hyvinvointiin (Farr, 2017; Rotkirch, 2014).

Naisparien yhdessä kasvattamien lasten äitisuhteet ovat vähintään yhtä lämpimät kuin heteromuotoisessa liitossa kasvatettujen lasten (Biblarz & Stacey, 2010; Bos & al., 2015; Crowl, Ahl & Baker, 2008; Wainright & Patterson, 2006, 2008). Keskenään samaa tai eri sukupuolta olevien vanhempien perheissä elävät nuoret kokevat yhtäläisesti, että vanhemmat tukevat heitä ja tekevät heidän kanssaan asioita, ja nuoret tulevat toimeen vanhempiensa kanssa yhtä hyvin molemmissa perhetyypeissä (van Gelderen, Bos & al., 2012; Wainright & Patterson, 2008).

Naisparien lapsilla on joidenkin tutkimusten mukaan turvallisempi kiintymyssuhde ja luottamuksellisempi ja keskustelevampi suhde vanhempiinsa kuin eri sukupuolta olevien vanhempien lapsilla (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Australialaistutkimuksessa on lisäksi saatu tulos, jonka mukaan sateenkaariperheissä tunnetaan enemmän yhteenkuuluvuuden tunnetta kuin muissa perheissä (Crouch, & al., 2014). Enemmistö lesboiksi identifioituvien naisten lapsista pitää äitiään tai äitejään hyvinä roolimalleina ja uskoutuu omista asioistaan hänelle tai heille ainakin joskus (Gartrell, Bos, Peyser, Deck & Rodas, 2012).

Lasten ja nuorten suhdetta homoseksuaaliseen isään tai homoseksuaalisiin isiin ei ole tutkittu paljon, samoin kuin ei ole tutkittu juurikaan naisparin perheessä elävien lasten ja nuorten suhteita toisessa kodissa asuvaan heteroseksuaaliseen isään (ks. kuitenkin Malmquist & al., 2014; Perrin, Pinderhughes, Mattern, Hurley & Newman, 2016). Eräs tutkimus on kuitenkin näyttänyt, että homoseksuaaliset isät ovat lämpimämpiä, viettävät enemmän aikaa vuorovaikutuksessa lapsensa

kanssa sekä vastaavat sulavammin lapsen kommentteihin ja käyttäytymiseen kuin heteroseksuaaliset vanhemmat, mitä on selitetty homoseksuaalisten isien valikoituneisuudella ja motivoituneisuudella (Golombok & al., 2014). Miesparien vanhemmuus vaikuttaa myös yhtä hyvältä kuin naisparien vanhemmuus, ja mies- ja naisparien lasten hyvinvointi vaikuttaa yhtäläiseltä (katsaus: Aarnio, 2014).

Sateenkaariperheet ovat monimuotoisia, sillä osassa perheitä lapset ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, kun taas osalle lapsista sateenkaariperhe on uusperhe. Osassa perheitä sateenkaarevuus liittyy vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen, osassa vanhemman sukupuoli-identiteettiin, ja osassa molempiin näistä. Joissain perheissä vanhempia on yksi tai kaksi, mutta monissa apila- ja uusperheissä vanhempia on tätä useampia. Apilaperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin kaksi vanhempaa on jakanut vanhemmuutta alusta alkaen ilman, että kaikkien aikuisten välillä on parisuhdetta. Esimerkiksi neliapilaperheessä naispari ja miespari ovat saaneet lapsen yhdessä. Lisäksi lasten saamisen tavat poikkeavat toisistaan eri perheissä, sillä osa lapsista on saanut alkunsa keinohedelmöityksen avulla tunnetun tai tuntemattoman luovuttajan sukusoluilla ja osa perinteisellä menetelmällä, ja osa lapsista on adoptio- tai sijaislapsia.

Tähän tutkimukseen haettiin osallistujiksi kaikenlaisissa sateenkaariperheissä eläviä lapsia ja nuoria. Tässä selvitetään, millainen perhekäsitys suomalaisilla sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on ja millaiset suhteet heillä on vanhempiinsa.

Ystävyyssuhteet ja yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin

Lasten hyvinvointiin kuuluvat heidän vertaissuhteensa (Junttila, 2015). Naisparien nuorten vertaissuhteisiin kohdistunut tutkimus on osoittanut, että heidän kaverisuhteensa eivät poikkea heteroparien lasten kaverisuhteista (Gartrell & al., 2012; Wainright & Patterson, 2008). Heillä on näiden tutkimusten mukaan yhtä paljon kavereita, yhtä läheisiä kavereita, he viettävät aikaa ystäviensä kanssa yhtä paljon, saavat ystäviltään yhtä paljon tukea, ja heidän asemansa kaveriporukassa on samankaltainen kuin muilla samanikäisillä. Naisparien perheisiin syntyneet lapset tuntevat myös olonsa yhtä hyväksytyiksi samanikäisten joukossa kuin muutkin lapset (Vanfraussen, Ponjaert-Kristoffersen & Brewaeys, 2002).

Erääseen tutkimukseen haastatellut yhdysvaltalaisnuoret ovat kokeneet vertaistuen muilta sateenkaariperheiden nuorilta tärkeäksi, jotta he ovat kokeneet tulevansa hyväksytyiksi (Welsh, 2011). Hollantilaisten naisparien kouluikäisten lasten on osoitettu voivan paremmin silloin, kun he ovat saaneet vertaistukea (Bos & van Balen, 2008). Tässä tutkimuksessa tarkastellaan, kuinka paljon suomalaisilla sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on ystäviä ja yhteyksiä muihin sateenkaariperheiden lapsiin ja nuoriin.

Koulukokemukset

Kokemukset koulusta ja opiskelupaikasta liittyvät olennaisesti sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointiin, sillä koulussa vietetään suuri osa arjesta. Kansainvälisissä tutkimuksissa koulukokemuksia on kartoitettu eniten koulukiusaamisen näkökulmasta (katsaus: Aarnio, 2014; Gustavson & Schmitt, 2011). Eräässä tutkimuksessa on kuitenkin osoitettu, että sateenkaariperheiden nuoret kokivat vahvempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kouluyhteisöön kuin muut nuoret (Wainright, Russell & Patterson, 2004), tosin ryhmien välistä eroa on kritisoitu tilastollisesti vähäpätöiseksi (Amato, 2012). Toisessa tutkimuksessa vanhemmat ovat raportoineet, että heidän adoptiolapsensa ovat sopeutuneet hyvin kouluun ja vanhemmat ovat kokeneet koulun tukea antavaksi (Farr, Oakely & Ollen, 2016).

Joissain kansainvälisissä tutkimuksissa on saatu tulokseksi, että samaa sukupuolta olevien vanhempien nuoret menestyvät koulussa paremmin kuin muut ikäisensä, mitä on selitetty heidän vanhempiensa korkealla koulutustasolla (katsaus: Aarnio, 2014; Gartrell & Bos, 2010). Eräässä tutkimuksessa saatiin tulokseksi, että samaa sukupuolta olevien parien lapset, joiden kokemien perhemuodon muutoksien määrä ja vanhempien koulutustausta on huomioitu, menestyvät koulussa yhtä hyvin kuin yhdessä pysyneiden, eri sukupuolta olevien vanhempien lapset (Potter, 2012). Ilman perhemuutosten määrän huomioimista samaa sukupuolta olevien vanhempien lapset pärjäsivät tässä tutkimuksessa matematiikan ja äidinkielen tehtävissä huonommin kuin yhdessä pysyneiden, eri sukupuolta olevien vanhempien lapset. Koulumenestykseen ei siis vaikuta vanhempien seksuaalinen suuntautuminen vaan siihen saattaa vaikuttaa lapsen perheessään kokemien muutosten määrä.

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja nuorten koulukokemuksia laajasti koulussa viihtymisen, koulumenestyksen, koulussa saadun tasapuolisen kohtelun, opettajien kannustuksen ja muiden kanssa toimeen tulemisen näkökulmista.

Kiusaaminen

Kouluterveyskyselyssä käytetyn määritelmän mukaan kiusaaminen on sitä, että joku sanoo tai tekee epämiellyttäviä asioita toiselle tai että jotakuta kiusoitellaan toistuvasti tavalla, josta hän ei pidä (Kanse, Halme & Perälä, 2017; THL, 2015a). Kiusaaminen voi olla kielellistä, eleiden kautta välitettyä tai fyysistä. Sitä on muun muassa porukasta ulosjättäminen, nimittely ja töniminen.

Aiemman tutkimuksen mukaan sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria kiusataan jossain määrin perhemuodostaan johtuen. Eräässä tutkimuksessa tarkasteltiin kirjoitusten ja lehtihaastattelujen pohjalta 67 nuoren tai nuoren aikuisen kokemuksia elämisestä sateenkaarivanhemman kanssa ennen vuotta

2004 (Fairtlough, 2008). Tutkimuksessa havaittiin, että lähes kaikki heistä ovat kokeneet joskus muiden suhtautuneen kielteisesti heidän vanhempansa tämän seksuaalisesta suuntautumisesta johtuen ja kärsineet tästä. Osa on joutunut selittelemään kiusallisesti perhetilannettaan. Osa on pelännyt vanhempansa turvallisuuden puolesta. Lähes puolet näistä nuorista ja nuorista aikuisista on kuullut homofobisia kommentteja eli kielteistä asennoitumista homoseksuaalisen suuntautumisen johdosta. Useimmiten he ovat kuulleet näitä kommentteja muiden lasten taholta koulussa, mutta joskus myös muiden vanhempien taholta. Osa heistä on jopa kokenut homofobiasta johtuvaa fyysistä väkivaltaa.

Lähes puolet hollantilaisista sateenkaariperheiden lapsista on kokenut halventavaa kieltenkäyttöä vanhempiensa seksuaalivähemmistöön kuulumisen johdosta (Bos & van Balen, 2008). Ärsyttäviä kysymyksiä ja vitsailua vanhemmistaan on kuullut 25–60 prosenttia hollantilaisten, yhdysvaltalaisien ja kanadalaisten naisparien lapsista ja nuorista (Bos & van Balen, 2008; van Rijn-van Gelderen & al., 2015; Vyncke & al., 2014). Useimmat haastatelluista ruotsalaisista sateenkaariperheiden lapsista ovat kertoneet, ettei heitä kiusata perheestään johtuen, mutta he ovat kokeneet muiden lasten oudoksuneen ja ihmetelleen heidän perhettään (Gustavson & Schmitt, 2011). Kiusaamista on raportoitu koetun enemmän ala- ja yläkoulussa kuin lukiossa (van Gelderen, Gartrell, Bos, van Rooij, & Hermanns, 2012; Welsh, 2011).

Kuudestatoista haastatellusta ruotsalaisesta sateenkaariperheen lapsesta yksi toi ilmi useiden opettajien kiusanneen häntä hänen perheestään johtuen (Gustavson & Schmitt, 2011). Jotkut sateenkaariperheiden nuorista tai nuorista aikuisista ovat kokeneet homofobista syrjintää toisen vanhempansa, tämän uuden kumppanin tai muun perheenjäsenen taholta (Fairtlough, 2008). Julkisuudessa kuullut epäkunnioittavat ja loukkaavat puheet sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä ovat tuntuneet sateenkaariperheiden lasten ja nuorten mielestä kurjilta (Gardner, 2005; Welsh, 2011).

Kiusaamisen tiedetään heikentävän hyvinvointia, ja se on yhteydessä psyykkiseen pahoinvointiin myös sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla (katsaus: Aarnio, 2014; van Rijn-van Gelderen & al., 2015). Myös pelko kiusatuksi tulemisesta voi vaikuttaa kielteisesti (Vyncke & al., 2014). Pelko siitä, että toiset suhtautuvat nuoren perheeseen vihamielisesti tai nolostellen, on osalla toteutunut (Fairtlough, 2008). Huolimatta kuulemastaan nimittelystä ja loukkaavista puheista ja niiden yhteydestä psyykkiseen pahoinvointiin, sateenkaariperheiden lapset ja nuoret voivat tutkimusten mukaan yhtä hyvin kuin muut lapset ja nuoret (katsaus: Aarnio, 2014; Perrin & al., 2016).

Yksi vaihtoehtoinen selitys tälle ristiriidalle on, että sateenkaariperheen lapset ja nuoret kokevat määrällisesti yhtä paljon kiusaamista kuin muutkin lapset ja nuoret, kuten pari aiheesta tehtyä vertailevaa tutkimusta on osoittanut (Rivers, Poteat & Noret, 2008; Vanfraussen & al., 2002). Kenties vain kiusaamisen syyt ovat sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kohdalla osittain erilaiset. Onkin

tärkeää selvittää, minkä verran kiusaamista sateenkaariperheiden lapset kokevat verrattuna muiden perheiden lapsiin.

Toinen mahdollinen tulkinta on, että sateenkaariperheiden lapsilla on erityisiä voimavaroja, jotka vähentävät kiusaamisen kielteisiä vaikutuksia. Kiusaamisen kielteisten vaikutusten lieventäjiksi on löydetty sateenkaariperheiden lasten lämpimät suhteet vanhempiinsa (Bos & Gartrell, 2010; Gustavson & Schmitt, 2011; van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014), hyvät kaverisuhteet (van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014) ja koulun tuki (Vyncke & al., 2014). Vertaisten tunteminen saattaa lieventää sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokeman homo- ja transfobisen kiusaamisen ja syrjinnän vaikutuksia (Bos & van Balen, 2008). Transfobialla tarkoitetaan kielteisiä asenteita tai niiden ilmentämistä sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöön kuulumisen johdosta. Vanhemmat, jotka ovat kokeneet syrjintää sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön kuulumisensa johdosta, ovat voineet opettaa lastaan selviämään loukkaavista puheista (Vyncke & al., 2014). Varsinkin nuoremmista lapsista osa kertoo kiusaamisesta aikuiselle (Crouch & al., 2014) ja pyytää tätä avuksi.

Lisäksi kiusaamisen haitallista vaikutusta näyttävät vähentävän toimivat coping- eli selviytymiskeinot (Litovich & Langhout, 2004; van Gelderen, Gartrell & al., 2012). Toimiviksi selviytymiskeinoiksi on raportoitu ainakin suhtautuminen kiusaamiseen niin, ettei ota sitä henkilökohtaisesti eikä sisäistä halveksuvia kommentteja sekä suora puuttuminen halventavaan kielenkäyttöön. On esitetty, että sateenkaariperheiden nuoria tulisi opastaa käyttämään tällaisia strategioita kiusaamisen kielteisten vaikutusten lieventämiseksi (Bos & al., 2013).

Tätä tutkimusta tarvitaan selvittämään suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokeman kiusaamisen määrää ja kiusatuksi tulon tapoja, ja sitä millaisia selviytymiskeinoja heillä on mahdollisesta kiusaamisesta selviämiseen. Suomessa ei ole aiheesta lainkaan tieteellistä tutkimusta. On myös selvittettävä, millaisia keskusteluja homo- ja transfobiasta ja siitä johtuvasta kiusaamisesta vanhemmat ovat käyneet lastensa kanssa, ja ovatko lapset ja nuoret käyttäneet näitä vanhempiensa neuvoja avukseen. Palveluiden kehittämisen kannalta on tärkeä tietää, miten vertaistoimintaa voi hyödyntää kiusaamisen ennaltaehkäisemisessä ja sen vaikutusten lievittämisessä sekä sateenkaariperheiden lasten ja nuorten tukemisessa.

Sateenkaariperheestä kertominen

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kaverisuhteita ja kiusaamiskokemuksia kartoitettaessa on selvitettävä, missä tilanteissa he pystyvät kertomaan perheestään. Saavatko sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kavereita ja välttävätkö he kiusaamisen vain, jos he eivät kerro perheestään joissain tilanteissa tai joillekin ihmisille, kuten eräät aiemmassa tutkimuksessa haastatellut sateenkaariperhei-

den kasvatit ovat esittäneet (Clarke & Demetriou, 2016)? Tätä selvitetään käsillä olevassa tutkimuksessa.

Nuoret saattavat ympäröidä itsensä luotettavilla ihmisillä, mikä toimii heillä sosiaalisena, ennaltaehkäisevänä selviytymiskeinona kiusaamista vastaan (Crouch, Waters, McNair & Power, 2015). Ruotsalaiset sateenkaariperheiden lapset ja brittiläiset sateenkaariperheistä aikuistuneet ihmiset ovat kuvanneet, että parhaiden ystävien seurassa vanhemman seksuaalista suuntautumista ei tarvitse peitellä eikä selitellä (Clarke & Demetriou, 2016; Gustavson & Schmitt, 2011). Naispareille syntyneistä lapsista ja nuorista lähes kaikki kokevat ystävien tuomisen kotiinsa mukavaksi (Gartrell & al., 2012; Vanfraussen & al., 2002). Lähes kaikilla näihin tutkimuksiin osallistuneilla sateenkaariperheiden lapsilla heidän ystävänsä ovat tienneet heidän äitiensä seksuaalisesta suuntautumisesta: vain yksi lapsi tai nuori molemmissa tutkimuksissa ei ollut kertonut asiasta kenellekään. Gartrellin ja hänen työryhmänsä tutkimuksessa (2012) nuorten äidit ovat aina olleet avoimia aiheesta, mikä on saattanut vaikuttaa myönteisesti heidän lastensa avoimuuteen.

Jotkut nuoret eivät tutkimuksien mukaan kerro ystävilleen vanhempiensa sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta tai vanhemman läpikäymästä transprosessista, jossa tämä on korjannut sukupuoltaan, jotkut välttelevät aiheesta puhumista tai jopa valehtelevat perheestään (Crouch & al., 2015; Gustavson & Schmitt, 2011; Kuosmanen, 2000; Perlesz & al., 2006; van Gelderen, Gartrell & al., 2012; Welsh, 2011). Näissä tutkimuksissa esitetään, että perheestä kertomatta jättämisen avulla lapsi ja nuori voi välttyä kiusaamiselta, mutta salailu saattaa vaikuttaa kielteisesti itsetuntoon ja turvallisuudentunteeseen.

Joskus vanhemmat eivät itse ole avoimia seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuulumisestaan. Asian salailu ja piilottelu ovat kuitenkin äärimmäisen raskaita paitsi vanhemmille itselleen, myös lapsille (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008). Ne viime vuosituhanen lopussa tai vuosituhanen vaihteessa sateenkaariperheessä eläneet nuoret, joiden vanhempien seksuaalinen suuntautuminen on paljastunut nuoren kavereille, ovat joskus menettäneet kaverinsa tai kaverit ovat pettäneet heidän luottamuksensa, mikä on satuttanut nuorta. Sateenkaariperheiden nuoria on myös haukuttu ”hintiksi” tai ”lepakoksi”, ja he ovat voineet pelätä leimautuvansa, jos he puolustavat vanhempiaan.

Tukea antavassa ympäristössä perheestä kertominen on helpompaa kuin kielteisessä asenneympäristössä (Patterson & Goldberg, 2016). Kunkin maan lainsäädäntö ja kulttuuri vaikuttavat yksilön mahdollisuuteen ja haluun olla avoin vähemmistöryhmään kuulumisestaan. Esimerkiksi vuoden 2011 asennetutkimuksen mukaan yhdysvaltalaisista ihmisistä neljäsosa on sitä mieltä, että ”homoseksuaalisuutta ei voi ikinä hyväksyä” ja viidesosa ei haluaisi homoseksuaalia naapurikseen (World Values Survey, 2011). Yhdysvallat on tässä suhteessa huomattavasti konservatiivisempi maa kuin Pohjoismaat ja Hollanti. Yhdysvaltalaiset 10–11-vuotiaat naisparin lapset ovatkin harvemmin avoimia perheestään kuin samanikäiset hollantilaiset naisparin lapset (Bos & al., 2008).

On tutkittava erikseen niiden lasten kokemuksia, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen ja niitä, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta myöhemmin heidän elämässään, sillä kuvailevat tulokset ovat osoittaneet, että heterosuhteeseen syntyneen lapsen on vaikeampi olla avoin sateenkaariuusperheestään kuin sateenkaariperheeseen syntyneen lapsen omasta perheestään (Perlesz & al., 2006). Kanadalaistutkimuksessa, johon osallistuneista naisparien nuorista suurin osa oli syntynyt heterosuhteissa, vain 55 prosenttia pojista ja 75 prosenttia tytöistä oli ”tullut ulos” sateenkaariperheen nuorena (Vyncke & al., 2014).

Tutkimuksissa tulisi myös selvittää, miten tahaton ja tarkoituksellinen ulostulo eroavat vaikutuksiltaan, joita lapsi ja nuori kohtaa (Vyncke & al., 2014). Lapsen ja nuoren on tärkeä saada harkita, milloin on turvallista kertoa omasta perheestä vastaavalla tavalla kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvilla henkilöillä on oikeus valita kertomisen ja kertomattomuuden välillä. Nuoret ovatkin tehneet selväksi, että he haluavat itse päättää avoimuudestaan ja perheestään kertomisen ajankohdasta. Aikuisten tuki ja muiden sateenkaariperheiden lasten tunteminen auttavat käsittelemään kielteisiä kokemuksia, mikäli niitä syntyy kertomisen myötä (Fairtlough, 2008).

Usein vanhempien sukupuoli ja seksuaalinen suuntautuminen eivät ole lapsen vertaissuhteissa olennaisia. Eräs haastateltu ruotsalaisnuori on esittänyt, että teini-ikäiset eivät ylipäänsä juuri keskustele vanhempiensa seksuaalisuudesta (Gustavson & Schmitt, 2011).

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Kokemukset terveyspalveluista liittyvät olennaisesti sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointiin. Eräässä tutkimuksessa monet sateenkaariperheiden nuoret kertovat heillä olevan myönteisiä kokemuksia sosiaali- ja terveysalan ammattilaisista, mutta osalla on ollut kielteisiä kokemuksia (Fairtlough, 2008). Esimerkiksi yhden nuoren vanhempaa on haukuttu, ja erään nuoren ongelmien on perusteettomasti väitetty johtuneen hänen kahdesta äidistään.

Eräässä tutkimuksessa selvisi, että kanadalaiset psykologit suhtautuvat ranskalaisia kollegojaan myönteisemmin samaa sukupuolta olevien parien vanhemmuuteen (Vecho & Schneider, 2015). He myös tietävät useammin sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin olevan vastaavanlaista kuin eri sukupuolta olevien pariskuntien lasten. Tutkimuksen suorittamisen aikaan samaa sukupuolta olevien avioliitto oli mahdollinen Kanadassa mutta ei Ranskassa. Yhteiskunnan asenteet ja lainsäädäntö siis heijastunevat yksittäisten lasten ja nuorten kohtamisiin terveydenhuollon ammattilaisten kanssa.

On mahdollista, että sateenkaariperheen lapset ja nuoret suojelevat itseään homo- ja transfobisilta asenteilta ja syrjinnältä jättämällä kääntymättä ammattilaisten puoleen apua tarvitessaan (Crouch, & al., 2014). Reilu kolmannes suomalaisista sateenkaariperheiden vanhemmista on kokenut syrjinnän pelkoa

sosiaali- tai terveyspalveluissa (Jämsä, 2008). Osa vanhemmista on epäröinyt käyttää näitä palveluja ja osa on niitä käyttäessään kokenut syrjintää (Kuosmanen & Jämsä, 2007). Sateenkaariperheiden lasten palveluiden käyttämättä jättämisestä on joitakin tutkimustuloksia Iso-Britanniasta: eräässä tutkimuksessa huomattiin, että naisparien teini-ikäiset lapset hakivat muita lapsia harvemmin huoliinsa tukea koulun henkilökunnalta, kuten opettajilta, kouluterveydenhoitajalta, koulukuraattorilta ja ohjaajilta (Rivers & al., 2008). Suomessa on selvitettävä, käyttävätkö sateenkaariperheiden lapset ja nuoret sosiaali- ja terveyspalveluita, joista yleisimpiä lasten ja nuorten kohdalla ovat kouluterveydenhuollon palvelut, kertovatko he tarvittaessa sateenkaariperheestään ammattilaiselle sekä millaisia heidän palvelukokemuksensa ovat.

Nuorten sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus

Sateenkaariperheitä on vuosien saatossa vastustettu erityisesti sen vuoksi, että on pelätty nuorten seksuaalisen ja sukupuoli-identiteetin kehityksen kärsivän (Adams & Light, 2015; Solantaus, 2008). On epäilty, että samaa sukupuolta olevien vanhempien lapset jäävät vaille toisen sukupuolen roolimallia; erityisesti isättömistä pojista on kannettu huolta. Lähtökohtaisesti tämä ajattelu sisältää monta virhekesitystä. Ensinnäkään samaa sukupuolta olevan parin osapuolet eivät välttämättä ilmennä sukupuoltaan samalla tavalla, sillä sukupuoli on moninaisempi kuin yhteiskunnassa yleisesti käytetty kaksijako miehiin ja naisiin. Myös naiseutta ja mieheyttä voi toteuttaa monella tavalla, eikä feminiinisyys liity pelkästään naisiin ja maskuliinisuus miehiin.

Tutkimus on osoittanut, että ilman isää varttuneet pojat kehittyvät yhtä maskuliiniseksi kuin isän kanssa varttuneet pojat (MacCallum & Golombok, 2004). Sama tutkimus on osoittanut myös, että naisparin kasvattamista pojista kehittyvät feminiinisempiä kuin isän kanssa kasvaneista pojista. Tyttöjen feminiinisyyteen ja maskuliinisuuteen ei kyseisen tutkimuksen mukaan sen sijaan vaikuta se, kasvavatko he isän kanssa vai ilman isää.

NLLFS-tutkimuksessa naisparien kasvattamilta 17-vuotiailta tiedusteltiin, onko heillä tärkeää miestä roolimallina elämässään (Bos, Goldberg, van Gelderen & Gartrell, 2012). Puolet nuorista vastasi kysymykseen kyllä, ja nimesi vähintään yhden miesroolimallin. Yleisimmin miesroolimalli on ystävä, eno tai setä, biologinen isä tai sukusolujen lahjoittaja, mutta joskus myös isoisä, sisarus tai opettaja. Nuoret eivät kuitenkaan eronneet feminiinisytyksensä ja maskuliinisuudessaan sen suhteen, oliko heillä elämässään tärkeää miesroolimallia vai ei. Tytöt ja pojat olivat yhtä maskuliinisia, mutta tytöt olivat feminiinisempiä kuin pojat. Miesroolimallin läsnäololla ei myöskään ollut yhteyttä nuorten psyykkiseen hyvinvointiin.

NLLFS-tutkimuksen tulos tukee käsitystä, että feminiinisuuden ja maskuliinisuuden kehittymistä varten lapsi ei tarvitse vanhemmikseen eri sukupuolta olevia

roolimalleja (Bos & al., 2012). Roolimallit ovat myös vuosikymmenten saatossa muuttuneet. Nykyään vanhemman sukupuoli ei liity niin paljon kuin ennen siihen, kuka välittää lapsille myötätunnon ja ystävällisyyden arvoja sekä näyttää roolimallia hoivaamisessa ja erilaisissa kotitöissä. Sukupuoli-identiteetin kehitykseen vaikuttavat vanhempien lisäksi myös muut ihmiset ja ympäröivä yhteiskunta. Monet naisparin osapuolet uskovatkin, että tietynlaisen miehen mallin lisäksi tai sijaan lapsen on hyvä saada tutustua monenlaisiin ihmisiin (Goldberg & Allen, 2007).

Sukupuoli-identiteetin kehittämisessä riittää vielä tutkittavaa, mutta painotus ei ole enää siinä, kehittykö poika tarpeeksi maskuliiniseksi naisten kasvattamana vai ei. Tärkeää on selvittää muun muassa sitä, kuinka tyytyväiseksi lapset ja nuoret kokevat kasvamisensa kohti sitä sukupuolta, joka heille on syntymässä määritelty, ja miten kouluikäiset lapset suhtautuvat murrosiän tuomiin muutoksiin. Tässä tutkimuksessa lapsia ja nuoria pyydetään merkitsemään sukupuolensa oman määritelmänsä mukaisesti ja kouluikäisiltä lapsilta kysytään, millaisina he pitävät murrosikään liittyviä muutoksia.

Sateenkaariperheiden nuorten osalta on tarkasteltu paljon myös sitä, millaiseksi heidän seksuaalinen suuntautumisensa muodostuu (Adams & Light, 2015). Tämänkin asian suhteen kansalaisten huoli siitä, että sateenkaariperheiden lasten seksuaalinen suuntautuminen muodostuisi bi- tai homoseksuaaliseksi, ilmentää epäyhdenvertaista asennetta, että yksi seksuaalisen suuntautumisen muoto olisi vähemmän toivottu kuin toinen.

Seurustelusuhteiden on osoitettu eräässä yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa olevan samanlaisia samaa sukupuolta olevien parien ja heteroparin nuorilla, joista yhtä moni on ollut romanttisessa suhteessa ja harrastanut seksiä (Wainright & al., 2004). Sateenkaariperheissä kasvaneet tytöt pitävät kuitenkin todennäköisempänä suhdettaan toiseen tyttöön tai naiseen ja kokeilevat rohkeammin seksuaalisuuden eri muotoja kuin samanikäiset eri sukupuolta olevien parien tyttäret (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Clarke & Demetriou, 2016; Gustavson & Schmitt, 2011; Tasker & Golombok, 1997). Myös yhdessä lapsen saaneiden naisparien tyttärillä osoitettiin eräässä tutkimuksessa olleen useammin seksuaalinen suhde toisen tytön kanssa kuin valtaväestön tytöillä (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2011a), mutta kun tutkijat tarkastelivat myöhemmin samaa aineistoa suhteessa aineistoon, jonka täsmäsi ajallisesti paremmin heidän aineistonsa, kävi ilmi, että eroa ryhmien välillä ei ollut (Gartrell, Bos, & Goldberg, 2011b). Toisin sanoen väestössä tyttöjen seksuaaliset suhteet samaa sukupuolta olevien kesken olivat lisääntyneet muutaman vuoden aikana niin, että ne olivat yhtä yleisiä kuin naisparien tytöillä.

Sateenkaariperheiden nuorten seksuaalinen suuntautuminen vakiintuu kansainvälisen tutkimuksen mukaan samassa suhteessa hetero-, bi-, ja homoseksuaalisuuteen kuin muillakin nuorilla (katsaus: Aarnio, 2014). Tässä tutkimuksessa kartoitetaan suomalaisten sateenkaariperheiden nuorten seksuaalista suuntautumista ja seksuaalisia kokemuksia.

Transihmisten lasten ja nuorten kokemukset

Transihmisten perheissä elävien lasten ja nuorten hyvinvointia ja kokemuksia tulisi kartoittaa, sillä niistä ei ole juuri lainkaan tutkimusta edes kansainvälisesti (Stotzer, Herman & Hasenbush, 2014). Transihmisellä tarkoitetaan henkilöä, joka kokee olevansa eri sukupuolta kuin mihin hän on syntynyt tai joka kokee elävänsä mieheyden ja naiseuden rajalla, välillä tai ulkopuolella. Olemassa oleva tutkimus on keskittynyt tarkkaan rajaamattomasti kaikkiin vanhempiin, jotka kokevat olevansa eri sukupuolta kuin mihin he ovat syntyneet ja vanhempiin, joilla on transtausta eli jotka ovat korjanneet sukupuoltaan. Tutkimus ei ole lainkaan eritellyt erilaisten sukupuolen kokemusten vaikutusta vanhemmuuteen, perhe-elämään ja lapseen, eli muun muassa genderqueerit, transvestiset ja muunsukupuoliset vanhemmat ja heidän perheensä ovat jääneet lähes täysin tutkimusten ulkopuolelle.

Tutkimus on tärkeää, sillä transihmisiin kohdistuu edelleen huomattavan paljon syrjiviä asenteita (Alanko, 2014; Tihveräinen, 2016), mikä voi heijastua perheissä eläviin lapsiin ja nuoriin. Muutama tutkimus, joita aiheesta on tehty, on viitannut siihen, että transihmisten lasten sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden kehitys sekä muu kehitys etenee kuten muillakin lapsilla (katsaus: Stotzer & al., 2014).

Vanhemman sukupuolenkorjausprosessi on kuitenkin lapselle haastavaa aikaa (katsaus: Stotzer & al., 2014). Lapsi tarvitsee aikaa sopeutuakseen tilanteeseen, jossa äiti korjaa sukupuoltaan mieheksi tai isä naiseksi. Esimerkiksi tottuminen siihen, että vanhempi elää eri sukupuolta ilmentävänä ihmisenä kuin ennen sekä tottuminen uusiin sukupuolirooleihin perheessä ja uuden kutsumanimen käyttöönotto vaatii aikaa. Nuorempien lasten on osoitettu sopeutuvan muutoksiin helpommin kuin nuorten tai nuorten aikuisten (White & Ettner, 2007). Lapsen sopeutumiseen vaikuttaa muun muassa se, kuinka läheiset suhteet hänellä on vanhempiinsa, kuinka lapsen koulu käsittelee asiaa ja kuinka hyväksyvästi hänen läheisensä – muut vanhempansa, vanhemman puoliso tai laajempi suku – suhtautuvat sukupuolen korjaamiseen (katsaus: Stotzer & al., 2014).

Vanhemmat ovat raportoineet suhteensa lapseen muuttuneen korjausprosessin myötä, mutta useammin myönteiseen kuin kielteiseen suuntaan (katsaus: Stotzer & al., 2014; Veldorale-Griffin, 2014). Perheenjäsenten vaikuttaa olevan helpompi sopeutua naisesta mieheksi -prosessiin kuin miehestä naiseksi -prosessiin, sillä ympäristön asenteet ovat lievemmät miesmäistä naista kuin naismaista miestä kohtaan, ja koetun sukupuolen mukaisessa roolissa on mahdollisesti eletty jo pitempään ennen korjausprosessia. Naisparin kohdalla pariskunta myös muuttuu korjausprosessin myötä muiden silmissä eri sukupuolta olevaksi pariskunnaksi. Jotkut yhdysvaltalaiset vanhemmat ovat kuitenkin menettäneet täysin yhteyden lapseensa korjausprosessin myötä johtuen siitä, että he ovat hävinneet huoltajuus- ja tapaamisoikeudenkäynnin syrjinnän vuoksi (katsaus: Stotzer & al., 2014; White & Ettner, 2007).

Vaikeinta vanhemman sukupuolen korjausprosessissa vaikuttavat lapsen kannalta olevan mahdolliset ristiriidat vanhempien välillä ja niitä mahdollisesti seuraava vanhempien ero (katsaus: Stotzer & al., 2014; White & Ettner, 2007). Lapselle aiheutuneiden kielteisten seuraamusten syitä on kuitenkin mahdotonta täysin eritellä toisistaan. Lisäksi on kartoitettu sitä, kokevatko transihmisten lapset kiusaamista ja syrjintää, mutta eri tutkimukset ovat antaneet erilaisia tuloksia kiusaamisen ja syrjinnän yleisyydestä riippuen lapsuuden ajankohdasta ja maasta, jossa perhe asuu (katsaus: Stotzer & al., 2014; Veldorale-Griffin, 2014).

Transihmisten lasten on raportoitu loukkaantuneen vanhempansa kohtaamasta kielteisestä suhtautumisesta (katsaus: Stotzer & al., 2014). Heitä on kuitenkin opetettu käsittelemään tällaisia tilanteita. Eräissä tutkimuksissa esille tulleita suojautumiskeinoja ovat syrjinnästä raportoiminen viranomaistaholle, kielteisten kokemusten käsittely lasten kanssa, sekä valikoiva avoimuus vanhemman sukupuolen kokemuksesta tai korjaamisesta (Haines, Ayaji & Boyd, 2014).

Suomessa ei ole tutkittu lainkaan transihmisten perheissä eläviä lapsia ja nuoria. Transihmisen perheessä kasvaneita, aikuistuneita lapsia on tutkittu yhdessä terveys- ja sosiaalialalla tehdyssä opinnäytetyössä, jossa on haastateltu kahta transvestiitin lapsena kasvanutta naista ja seitsemää transvestiittimiestä (Leinonen, 2005). Siinä kävi esille, että nämä molemmat transvestiittimiesten tyttäret kokivat tulleen hyväksytyiksi itsenään, koska isäkään ei ollut asettunut normiin. Sekä tyttäret että miehet kokivat transvestisuuden elämää rikastuttavana, mutta toisaalta avoimuuden ja salailun välinen tasapainoilu koettiin raskaaksi.

Tämä tutkimus pyrkii lisäämään tietoa transihmisten perheissä elävien lasten hyvinvoinnista ja kokemuksista.

Kokemukset sateenkaariperheessä elämisestä

Sateenkaariperheiden nuoret ja nuoret aikuiset suhtautuvat tutkimuksen mukaan pääosin myönteisesti tai neutraalisti vanhempansa seksuaaliseen suuntautumiseen, ja näin he ovat reagoineet siihen myös kuulleessaan siitä ensimmäistä kertaa (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008). Neutraalisti suhtautuvat eivät ole kokeneet vanhempansa seksuaalisen suuntautumisen vaikuttavan itseensä paljoakaan. Monet sateenkaarivanhempien nuoret ja nuoret aikuiset arvostavat vanhempansa ja ovat tästä ylpeitä. Osa arvostaa sitä, että sateenkaariperheen myötä he ovat saaneet ylimääräisiä vanhempia. Osa kokee, että vanhemman kuuluminen seksuaalivähemmistöön lisää vanhemman myötäelämisen kykyä lapsiaan kohtaan (ks. myös Leinonen, 2005).

Tutkimuksessa varsinkin ne nuoret, jotka ovat kasvaneet alusta alkaen sateenkaariperheessä ja pitävät sitä ihan tavallisena perheenä, ihmettelevät sitä, että sateenkaariperhe on niin monelle tuntematon tai kielteinen asia (Fairtlough, 2008). Eräät tutkijat ovat kuitenkin esittäneet, että sateenkaariperheen ”normaa-

liuteen” keskittymisellä päästään kyllä kielteisestä ”poikkeavuuden” leimasta, muttei haasteta ”tavallisuuteen” sisältyvää heteronormatiivista ja cis-normatiivista oletusta (Clarke & Demetriou, 2016).

Jotkut sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat joutuneet kokemaan vanhempiensa eron vanhemman seksuaalisen suuntautumisen muutoksen myötä. He ovat saattaneet viimeistään aikuistuttuaan ymmärtää, että vanhempien ero on ollut välttämättömyys, koska rakastamansa ihmisen on annettava olla sellainen kuin tämä on (Fairtlough, 2008). Lisäksi monet sateenkaariperheistä aikuistuneet lapset näkevät sateenkaariyhteisön hauskana, radikaaleja näkemyksiä esiintuovana sekä erilaisiin ihmisiin tutustuttavana (ks. myös Goldberg, Kinkler, Richardson, & Downing, 2012).

Osa sateenkaariperheiden nuorista on ilmaissut ristiriitaisia tunteita kuullessaan vanhempiensa seksuaalisesta suuntautumisesta esimerkiksi alkuperäisten, eri sukupuolta olevien vanhempiensa eron myötä (Fairtlough, 2008). Vihan ja menetyksen tunteiden kanssa ovat tavallisesti vuorotelleet myönteiset tunteet vanhemman antamaa huolenpitoa kohtaan.

Osa sateenkaariperheistä aikuistuneista ihmisistä on tuonut tutkimuksessa esille vain kielteisiä kokemuksia lapsuutensa sateenkaariperheeseen kuulumisesta (Fairtlough, 2008). Nämä tutkittavat ovat eläneet sateenkaariperheessä 1900-luvun loppupuolella ja 2000-luvun alussa. Kielteisyys ei silloinkaan ole kohdistunut heidän vanhempaansa tai tämän seksuaaliseen suuntautumiseen vaan ympäristön kielteisiin asenteisiin. Osa on kokenut jotain kielteistä myös sateenkaariyhteisön sisällä: muutama poika on kuullut ikäviä kommentteja sukupuolestaan lesboilta ja jotkut tytöt ovat kokeneet, että heidät on kasvatettu haastamaan yhteiskunnan normeja, mutta lesbojen yhteisössä he ovat törmänneet toisiin normeihin, joita on ollut vaikea haastaa (Fairtlough, 2008).

Tässä tutkimuksessa annetaan ääni suomalaisille sateenkaariperheiden lapsille ja nuorille. He saavat kertoa, millaisia kokemuksia heillä on sateenkaariperheessä elämisestä. Jos he ovat ensin eläneet muunlaisessa perheessä, miltä sateenkaariperheen muodostuminen on tuntunut heistä? Mitä he muuttaisivat maailmasta, jotta se olisi parempi sateenkaariperheiden lapsille ja nuorille?

Sateenkaariperheiden vahvuudet

Sateenkaariperheiden erityisiä vahvuuksia on kartoitettu vasta vähän. Kolmen tai neljän vanhemman muodostamat apilaperheet poikkeavat mitä todennäköisimmin eron jälkeen muodostetuista uusperheistä, joissa on useampia vanhempia. Voivatko lapset ja vanhemmat paremmin kolmi- ja neliapilaperheissä, joissa lasten kasvatustuuna jakaa kahta useampi vanhempi ja vanhemmille jää todennäköisesti paremmin aikaa parisuhteelleen? Onko lasten psyykkiselle hyvinvoinnille eduksi, jos heillä on alusta lähtien vanhempinaan vaikkapa kaksi äitiä ja isä? Voiko neliapilaperheen vanhempien ero vaikuttaa vähemmän

kielteisesti lapsen hyvinvointiin kuin vanhempien ero keskimäärin, koska toiset vanhemmat pysyvät yhdessä?

Sateenkaariperheeseen syntyneiden lasten vanhemmat voivat olla keskimääräistä motivoituneempia, paneutuneempia ja taloudellisesti paremmin toimeentulevia kuin muihin perheisiin syntyneiden lasten vanhemmat, mikä voi heijastua myönteisesti lasten hyvinvointiin ja vanhempi-suhteisiin (Aarnio, 2014). Tästä on viitteitä niissä tutkimuksissa, joissa naisparille syntyneiden lasten psyykkinen ja sosiaalinen hyvinvointi on ollut parempaa kuin eri sukupuolta olevalle parille syntyneiden lasten hyvinvointi.

Mahdollisia sateenkaariperheiden lasten ja nuorten vahvuuksia ovat myös heidän kasvatuksessaan korostuvat moninaisuutta korostavat arvot. Näistä on saatu viitteitä tutkimalla seksuaalivähemmistöön kuuluvien vanhempien nuoria (Welsh, 2011), näiden perheistä aikuistuneita lapsia (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008; Goldberg, 2007) sekä transihmisten perheissä eläviä nuoria ja näistä perheistä itsenäistyneitä aikuisia lapsia (katsaus: Stotzer & al., 2014). On myös myönteistä näyttöä siitä, että sateenkaariperheiden nuorten seksuaalisuus kehittyisi joustavammalla tavalla kuin muiden samanikäisten (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Clarke & Demetriou, 2016; Tasker & Golombok, 1997).

Tutkimuksen tarkoitus

Tämän tutkimuksen tarkoitus on tuottaa tietoa sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnista Suomessa alaikäisten lasten ja nuorten näkökulmasta. Suomi on saanut YK:lta huomautuksen, koska meillä ei ole tuotettu riittävän yksityiskohtaista tutkimustietoa eri vähemmistöryhmien hyvinvoinnista (Ulkoasiainministeriö, 2011). Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelman 2012–2015 strateginen tavoite 4.2. ja tämä tutkimushanke pyrkivät korjaamaan tätä ongelmaa (Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015).

Tässä tutkimuksessa kartoitetaan sateenkaariperheiden 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten hyvinvointia sekä selvitetään, millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on elämisestä sateenkaariperheessä.

Tutkimus edistää tieteellistä ymmärrystä sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnista ja kokemuksista suomalaisesta näkökulmasta. Tutkimuksen avulla nostetaan sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin tema alan ammattilaisten ja päättäjien tietoisuuteen ja tehdään toimenpide-ehdotuksia sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseksi lainsäädännössä ja palvelujärjestelmässä. Tiedot ovat myös tarpeellisia kehitettäessä lapsille ja nuorille tarjottavaa tukea. Näiden hyötyjen lisäksi sateenkaariperheiden vahvuuksien tunteminen voi auttaa kaikkia perheitä.

Eri-ikäisillä lapsilla on todennäköisesti erilaisia kokemuksia sateenkaariperheessä elämisestä riippuen muun muassa siitä, minä vuonna he ovat syntyneet ja aloittaneet koulun, joten siksi tutkimuksen kohderyhmäksi on

valittu kaikki 7–18-vuotiaat. Eri ikävaiheessa myös korostuu eri asioiden tärkeys. Nuorimmat alakoululaiset ovat tiukemmin sidoksissa perheeseen kuin itsenäistyvät nuoret.

Tutkimusmenetelmiksi valittiin haastattelu ja kysely. Arvioitiin, että vähintään 10-vuotiaat lapset ja nuoret pystyvät täyttämään sähköisen kyselyn itsenäisesti. 7–10-vuotiaiden lasten kokemuksia päätettiin kartoittaa haastattelemalla.

7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen tutkimuskysymykset

PERHESUHTEET

- Keitä sateenkaariperheiden lapset katsovat kuuluvan perheeseensä?
- Millaiset suhteet sateenkaariperheiden lapsilla on perheenjäseniinsä?
- Millaisia kokemuksia lapsella on elämisestä perheessä, jossa vanhemmalla tai vanhemman puolisolla on transkokemus tai -tausta?

VERTAISSUHTEET JA PERHEESTÄ KERTOMINEN

- Kuinka monta läheistä ystävää sateenkaariperheiden lapsilla on?
- Keille kaikille lapset ovat avoimia sateenkaariperheestään?
- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla on kiusaamisesta ja syrjinnästä?

KOULUKOKEMUKSET

- Millaisia koulukokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla on?
- Millaisia tuntemuksia koulun alkamisesta on niillä sateenkaariperheiden lapsilla, jotka ovat aloittamassa ensimmäisellä luokalla?

MIELIALA

- Millaiseksi lapset arvioivat mielialansa kotona ja koulussa?

SATEENKAARIPERHEIDEN LASTEN VAHVUUDET

- Mitä erityisiä vahvuuksia sateenkaariperheen lapset näkevät perheessään?

SATEENKAARIPERHEIDEN LASTEN TOIVEET

- Millaisia toiveita sateenkaariperheiden lapsilla on tulevaisuutta kohtaan?

Tutkimustuloksia tarkastellaan mahdollisuuksien mukaan sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselyvastausten rinnalla.

10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselytutkimusten tutkimuskysymykset

PSYKKINEN JA FYSINEN HYVINVOINTI

- Kuinka hyvin sateenkaariperheiden lapset ja nuoret voivat psyykkisesti ja fyysisesti?

PERHESUHTEET

- Millaiset suhteet sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on vanhempiensa kanssa?
- Millaisia kokemuksia lapsella ja nuorella on elämisestä perheessä, jossa vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai -tausta?

VERTAISUHTEET JA SEKSUAALISUUS

- Kuinka monta ystävää sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on?
- Missä määrin sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on yhteyksiä muihin sateenkaariperheiden lapsiin ja nuoriin?
- Miten sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kuvaavat seksuaalisuuttaan?

KIUSAAMINEN JA PERHEESTÄ KERTOMINEN

- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on kiusaamisesta?
- Miten sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kokevat muiden suhtautuneen perheeseensä?
- Millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on siitä, että he ovat kertoneet sateenkaariperheestään?

KOULUKOKEMUKSET

- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on koulusta ja opiskelupaikasta?

KOKEMUKSET SOSIAALI- JA TERVEYSPALVELUISTA

- Millaisia kokemuksia sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on käynneistä kouluterveydenhuollossa ja muissa sosiaali- ja terveyspalveluissa?

SATEENKAARIPERHEIDEN LASTEN JA NUORTEN VAHVUUDET

- Mitä erityisiä vahvuuksia sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on?

LASTEN JA NUORTEN KOKEMUKSET SATEENKAARIPERHEESSÄ ELÄMISESTÄ

- Millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on sateenkaariperheessä elämisestä?
- Miten he muuttaisivat koulua tai muuta ympäristöä liittyen sateenkaariperheeseen?

Tutkimustuloksia tarkastellaan mahdollisuuksien mukaan valtaväestön lasten ja nuorten psyykkisestä, fyysisestä ja sosiaalisesta hyvinvoinnista, kiusaamisesta, koulukokemuksista ja seksuaalisuudesta saatuja tietoja vasten.

Raportin esitysjärjestys

Tässä raportissa esitellään ensin 7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen aineisto ja tulokset sekä niiden alustava arviointi ja pohdinta. Niitä seuraa 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselytutkimusten aineistojen esittely. Tämän jälkeen käsitellään erikseen 10–12-vuotiaiden lasten kyselytulokset ja 13–18-vuotiaiden nuorten kyselytulokset. Raportti loppuu haastattelututkimuksen tulosten ja eri-ikäisten lasten ja nuorten kyselytutkimuksien tulosten yhteen vetämiseen, kyselytutkimusten tulosten pohdintaan ja niiden arviointiin sekä tutkimuksesta tehtäviin johtopäätöksiin.

7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimus

7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen aineisto

Osallistujien rekrytoiminen

Haastattelututkimukseen haettiin vastaajiksi sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaita lapsia. Tavoitteena oli haastatella noin 20 lasta ja saada heidän vanhempansa vastaamaan vanhempien kyselyyn. Osallistujia haettiin ensisijaisesti Sateenkaariperheet ry:n kesäleirille ilmoittautuneiden joukosta. Koska tavoiteltu osallistujamäärä ei näin täyttynyt, haettiin lisää osallistujia Sateenkaariperheet ry:n jäsenperheistä heille lähetetyn sähköpostiviestin sekä Facebook-ilmoittelun kautta.

7–9-vuotiaiden ei arvioitu kykenevän vastaamaan kyselyyn ilman vanhempaansa, koska lukutaito on vasta kehitymässä alakoulun ensimmäisten luokkien aikana ja kysymysten ymmärtäminen olisi vaatinut vanhemman läsnäoloa, mikä taas olisi voinut vaikuttaa tuloksiin. 10-vuotiaat saivat osallistua, mikäli he eivät olleet osallistuneet edeltävänä vuonna suoritettuun 10–12-vuotiaiden kyselytutkimukseen, jotta yksi ikäluokka ei jäisi tutkimusten ikäryhmien väliseen tilaan ja vaille mahdollisuutta osallistua.

Osallistumisen edellytys vuonna 2016 järjestetyissä haastatteluissa oli, että lapsi ei ollut vastannut vuoden 2015 kyselytutkimukseemme. Heidän vanhempansa olivat kuitenkin voineet osallistua siihen perheen vanhemman lapsen osalta. Lapsi sai osallistua, jos hänen vanhempansa koki lapsen elävän tällä hetkellä ainakin osan aikaa sateenkaariperheessä. Lasten vanhempia pyydettiin täyttämään lapsen hyvinvointia koskeva kysely, jonka tulokset julkaistaan erillisessä raportissa. Lapsi sai kuitenkin osallistua ilman, että vanhempi täytti omaa kyselyään. Haastattelut tehtiin suomeksi. Osallistuvilta lapsilta ja heidän huoltajiltaan tai juridisilta vanhemmiltaan edellytettiin kirjallista suostumusta tutkimukseen osallistumiseen.

Tutkimuksen poissulkukriteerejä olivat lapsen kohdalla alle 7 ja yli 10 vuoden ikä haastatteluajankohtana, riittämätön suomen kielen taito, eläminen yksinomaan perheessä jonka vanhemmista kukaan ei kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön sekä suostumattomuus osallistua tutkimukseen.

Sateenkaariperheet ry:n kesäleirille ilmoittautuneille vanhemmille, joilla oli tutkimuksen ikäryhmään kuuluvia lapsia, lähetettiin tutkimuksesta tiedote, jossa kerrottiin heidän lapsensa mahdollisuudesta osallistua tutkimukseen (liite 1). Tiedotteessa vanhemmalle kerrottiin, että ilmoittautuminen ei sido lasta osallistumaan.

Vanhempaa pyydettiin kertomaan ilmoittautumislomakkeella tai muussa yhteydenotossaan lapsensa nimi ja tämän ikä tutkimusajankohtana. Vanhemmille kerrottiin, että mitään yhteystietoja ei liitetä osaksi tutkimusaineistoa. Lapsen etu- tai sukunimeä ei merkitty tutkimusaineistoon.

Lapselle annettiin tiedote tutkimuksesta hänen saapuessaan kesäleirille perheensä kanssa ja lokakuun haastateltavien osalta heidän saapuessaan haastattelupaikkaan Sateenkaariperheet ry:n toimitiloihin Helsingissä (liite 2). Näin lapsi sai tietää ikätasoisesti ja tutkijan kertomana, mistä tutkimuksessa on kyse, ja pystyi tiedon avulla muodostamaan mielipiteensä osallistumisesta. Lapselta pyydettiin kirjallinen suostumus osallistumiselle. Lapselle tehtiin selväksi, että hän voi keskeyttää osallistumisen halutessaan milloin vain. Lasten motivoimiseksi heille tarjottiin kiitokseksi osallistumisesta elokuvalippua. Haastatteluiden yhteydessä lapset saivat valita pillimehun.

Tutkimukseen ilmoitettiin ja siihen osallistui yhteensä 17 lasta, jotka elävät sateenkaariperheessä. Haastateltavissa oli neljä sisarusparia.

Eettiset periaatteet

Tutkimuksen suunnittelussa ja toteuttamisessa otettiin tarkasti huomioon eettiset periaatteet. Lasten tutkimuksessa eettiset periaatteet korostuvat. Haastateltavina olevien lasten tapauksessa on aina mahdollista, että lasten vähäinen elämänkokemus vaikuttaa heidän mahdollisuuksiinsa ymmärtää tutkimuksen mahdollisia seurauksia heille (Mishna & al., 2004, 454–455; Helavirta 2006, 199). Haastattelu voi liittyä esimerkiksi tutkittavalle kipeisiin asioihin, ja hänen on kohdattava niiden aiheuttamat tunteet haastattelussa (Hämäläinen & al., 2014, 57).

Tutkimusmenetelmien ja haastattelukysymysten soveltuvuutta arvioivat etukäteen tutkimushankkeen ohjausryhmän jäsenet ja Sateenkaariperheet ry:n henkilökunta. Sovittiin, että lapsilta ei kysytä suoraan sateenkaariperheeseen liittyvästä kiusaamisesta, jollei se nouse esille lapsen puheessa, ja vältetään muillakin tavoin stigmatisoimasta lapsen perhettä. Haastattelututkimukselle haettiin lausunto Nuorisotutkimusseuran eettiseltä toimikunnalta, joka myönsi puoltavan lausunnon keväällä 2016.

Tutkimuksen menetelmät

Kyseessä oli puolistrukturoitu teemahaastattelu. Lapset tulivat tutkimustilanteeseen yksitellen. Heille kerrottiin, että ei ole oikeita tai väärä vastauksia, ja että lapsi voi halutessaan jättää vastaamatta kysymykseen. Lapsia haastatteli yhteiskuntatieteiden tohtori Kati Kallinen. Haastattelut nauhoitettiin, mikä kerrottiin lapselle ennen nauhoituksen aloittamista.

Tutkimuksessa selvitettiin lapsen näkökulmaa sateenkaariperheessä elämisestä ja pyrittiin tuomaan lapsen oma ääni ja kokemus kuuluville. Haastattelussa edettiin lapsen ehdoilla. Lapsen haastattelu on kuitenkin aina vuorovaikutuksellinen tilanne, jossa sekä haastattelija että lapsi tuottavat keskustelun sisällöt. Parhaimmillaan haastattelu on lasta voimaannuttava kokemus.

Haastattelun alussa lasten kanssa täytettiin Pesäpuu ry:n kehittämä Maailmani kartta (ks. Lastensuojelun käsikirja). Maailmani kartta on suunniteltu luomaan vuorovaikutusta sekä auttamaan lasta puhumaan ihmissuhteistaan. Sen avulla voidaan hahmottaa lapsen ympärillä olevaa verkostoa. Maailmani karttaan kuuluu neljä eriväristä ja -muotoista tarraa, jotka helpottavat työskentelyä. Lapsi saa valita tarroja, jotka kuvaavat ihmisiä hänen elämässään, jonka jälkeen valittuihin tarroihin kiinnitetään henkilöiden nimet ja ne liimataan karttaan. Tämän jälkeen lasta pyydetään pohtimaan, millainen suhde lapsella on eri henkilöihin. Suhdetta kuvaamaan lapsi piirtää erilaisia viivoja (esimerkiksi hyvä suhde, katkennut suhde, vaikea suhde). Lopuksi karttaa tarkastellaan yhdessä. Lapsi voi kertoa ympärillään olevista ihmisistä kartan avulla, ja aikuinen voi aktiivisesti kuunnella ja esittää tarkentavia kysymyksiä. Maailmani kartan kautta on mahdollista selvittää lapsen ihmissuhteiden kokonaisuutta, suhteiden läheisyyttä ja myönteisyyttä sekä ristiriitoja. Karttaan voi lisätä niin monia henkilöitä – ja myös lemmikkieläimiä – kuin lapsi haluaa. Lapsi voi myös valita olla täyttämättä karttaan mitään.

Haastattelujen teemoina olivat lasten perhekäsitys, suhteet heidän perheenjäseniinsä, sukulaissuhteet, mieliala kotona ja koulussa, ystävyyssuhteet ja ajatukset heidän tulevaisuudestaan.

Verkostokarttaa täytettäessä tai sen täyttämisen jälkeen (tai jos lapsi ei halunnut täyttää verkostokarttaa, suoraan tutkimustilanteen aluksi) lapselle esitettiin seuraavat haastattelukysymykset:

- Ketkä kuuluvat perheeseesi? (”Laita tähän ruutuun tarrat kaikista perheenjäsenistäsi”)
- Millainen on mielialasi yleensä kotona? Entä millainen on mielialasi yleensä koulussa? Vaihtoehtoisiksi molempiin kysymykseen tarjottiin viittä ilmeikästä naamakuvaa, joiden kerrottiin merkitsevän vaihtoehtoja:

Olen tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella.

Olen aika usein iloinen ja hyvällä tuulella.

Minulla on yhtä paljon iloisia ja kurjia hetkiä.

Minulla on usein surullinen ja kurja olo.

Minulla on lähes aina surullinen ja kurja olo.

- Mitä odotat koulun alulta? (vaihtoehtoinen kysymys koulussa koettavaa mielialaa koskevalle kysymykselle sille lapselle, joka oli vasta aloittamassa koulun elokuussa 2016).

- Ovatko kaikki vanhempasi käyneet koulullasi tapaamassa sinun opettajaasi tai osallistuneet koulusi juhliin? (Koulutulokkaan kohdalla: Ovatko kaikki vanhempasi käyneet sinun koulullasi tutustumassa?)
- Onko sinulla jotakuta hyvää kaveria? (”Laita tähän ruutuun tarrat kaikista hyvistä kavereistasi”)
- Ovatko kaverisi käyneet teillä kylässä? (”Ketkä merkitsemistäsi kavereistasi ovat käyneet teillä kylässä?”)

Tutkija kysyi tarkentavia kysymyksiä lapsen kertomien asioiden mukaan. Jos lapsi luetteli perheenjäsenten etunimet, haastattelija täsmensi, kuka perheenjäsenistä on esimerkiksi sisarus tai vanhempi. Jos lapsi piirsi yhteneväisen viivan itsensä ja esimerkiksi isänsä välille, haastattelija ilmaisi tämän verbaalisesti: ”Piirsit sinun ja isäsi välille viivan, joka kuvaa myönteistä suhdetta”, ja pyysi: ”Kerro lisää sinun ja isän välisestä suhteesta”. Jos lapsi kertoi tulleen kiusatuksi, haastattelija kyseli tästä tarkemmin. Jos lapsi kertoi pitävänsä perhettään parhaana maailmassa, kysyttiin mitkä asiat tekevät siitä parhaan.

Haastattelussa keskeistä oli arvostava ja hyväksyvä ilmapiiri. Lapsen perhettä ei esitetty lähtökohtaisesti ongelmia, syrjintää tai kiusaamista aiheuttavaksi, vaan kuulosteltiin, millaisia kielteisiä ja/tai myönteisiä kokemuksia lapsi toi esille perheestään.

Haastattelu lopetettiin jokaisen lapsen kohdalla myönteisiin asioihin 25–45 minuutin kuluttua aloittamisesta. Haastatteluiden oli sovittu kestävän korkeintaan tunnin. Lapselle kerrottiin, että hän voi ottaa myöhemmin tutkijoihin yhteyttä itseksensä tai vanhempansa kanssa, jos jokin asia jää mietityttämään.

Aineiston analyysi

Tutkittavien anonymiteetin säilyttäminen on eettisesti erityisen tärkeää, kun tutkitaan haavoittuvaisia ryhmiä, kuten lapsia. Lasten vastaukset on raportoitu siten, ettei yksittäistä lasta voi tunnistaa. Aineistositaateista on poistettu mahdollisia tunnistesanoja tai murreilmaisuja.

Haastattelunauhoitukset litteroitiin. Haastatteluaineisto on analysoitu temaattisella sisällönanalyysillä. Analyysissa on etsitty haastatteluaineistoista keskeisiä yhdistäviä tekijöitä ja eroavaisuuksia teemahaastattelujen teemoja mukaillen.

Tämä raportin loppuosan pohdintaosuudessa vertaillaan sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaiden lasten vastauksia 10–18-vuotiaiden lasten kyselyvastauksiin. Tarkempaa vertailua ei tehty, koska menetelmät ovat erilaisia, eivätkä aineistot siten ole suoraan vertailukelpoisia.

7–10-vuotiaiden lasten haastattelututkimuksen tulokset

Taustamuuttujia

Haastatelluilta lapsilta ei kysytty heidän taustamuuttujistaan, mutta vanhempien ilmoittautumisessa käyttämien nimien ja lasten puheiden mukaan heistä kahdeksan oli poikia ja 9 tyttöjä. Kukaan 17 lapsesta ei tuonut esille sukupuolen kokemusta, joka ei vastaisi heille syntymässä määriteltyä sukupuolta. Lasten haastatteluista tuli käsitys, että 12 lapsista elää naisparin perheessä ja neljä äitinsä ja isänsä kanssa. Kaikilla näillä iseillä vaikutti haastattelijan muualta saamien tietojen mukaan olevan transkokemus tai -tausta. Yksi lapsista mainitsee vanhemmakseen äidin.

Kuusi lapsista puhuu siitä, että hänen vanhempansa ovat eronneet. Viidellä näistä lapsista on muualla asuva isä, ja yksi on kokenut äitinsä ja tämän naispuolisen eron. On mahdollista, että kaikki lapset, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron, eivät tuoneet sitä esille haastattelussa.

Lasten ajatuksia perheestä

Perhekäsitys

Maaailmani kartan ensimmäinen lokero ylävasemmalta on tarkoitettu perheenjäsenille. Haastattelu aloitettiin perheen määrittelystä. Lasten kanssa keskusteltiin heidän käsityksistään ja ajatuksistaan koskien perhettään sekä siitä, keitä he ajattelivat kuuluvaksi perheeseensä. Lisäksi keskusteltiin siitä, minkälaisia toiveita heillä oli oman perheensä suhteen. Haastateltavina olevien lasten perhekäsitys oli kaiken kaikkiaan laaja.

Mulla on sitten aika monta perheenjäsentä, kirjoitanko mä siis ihan kaikki?

Kaikki haastateltavat laskivat perheeseensä kuuluvan useita henkilöitä. Lapset eivät rajanneet perheeksi välttämättä ainoastaan sitä perhettä, jonka kanssa enimmäkseen asuivat. Perheeseen ajateltiin kuuluvaksi usein kahden kodin väkeä. Oli myös tilanteita, että lapsen äiti oli esimerkiksi asunut aiemmin toisen naisen kanssa. Lapsella oli siten kokemus kahdesta äidin naispuolisesta puolisoista ja hän halusi laittaa kaikki nämä henkilöt Maaailmani kartan perhelokeroon. Lapsi oli saattanut myös asua aiemmin äidin ja isän kanssa ja halusi haastattelutilanteessa laittaa molemmat perheet perhelokeroonsa. Niin ikään menehtyneet perheenjäsenet laskettiin kuuluvaksi perheeseen.

Perhekäsityksen laajuuteen kytkeytyy se, että lemmikit kuuluivat lasten perheeseen. Lemmikkien tärkeys lapsille tuli esiin haastatteluissa. Niin ikään kuolleet lemmikit tulivat esiin haastatteluissa ja hekin saivat paikkansa Maaailmani kartassa.

Haastattelija: Ketäs muita sä laittaisit perheeseen vielä?

Lapsi: Vielä yks, meiän kissa.

H: Laitetaan se sinne.

L: Se oli vanha kissa... (lapsi jatkaa kertomalla lisää kissastaan).

...

Haastattelija: Oliko tässä sun koko perhe?

Lapsi: Joo, paitsi jos pitää laittaa koirat.

H: Joo voi laittaa.

...

Haastattelija: Onko siinä kaikki ketkä kuuluu sun perheeseen?

Lapsi: Ehkä meidän (lemmikin nimi), joka on jo kuollu.

H: Haluut sä laittaa sen?

L: Joo (jatkaa kertomalla lisää lemmikistä).

...

Haastattelija: Paljon ihmisiä sun elämässä.

Lapsi: Ei kaikki oo ihmisiä.

H: Niin joo ihan totta.

Lemmikit herättivät paljon keskustelua haastatteluissa. Lasten kanssa keskusteltiin myös siitä, minkä he kokivat parhaaksi asiaksi perheessään tai ylipäättään elämässään.

Haastattelija: Mikä on parasta sun elämässä?

Lapsi: Mennä huvipuistoon ja olla perheen kanssa ja kaikkee ja ei kauheesti riitoja.

...

Haastattelija: Mikäs sun perheessä on kaikista paras asia?

Lapsi: Kissa, koska ne on söpöjä, mennään välillä uimaan ja saadaan jäätelöä.

Perheessä tärkeäksi asiaksi muodostui lasten puheessa mukava yhdessä tekeminen perheenjäsenten kanssa. Lasten perhekäsitykseen sisältyi useita myönteisiä asioita. Lapset osasivat niin ikään tuoda esiin perheen tärkeyttä ja sen merkitystä elämässään.

Haastattelija: Haluaisitko kertoa, mikä on parasta perheessä?

Lapsi: Parasta mun perheessä on, että on perhe, etten mä oo orpo tai sillai.

Kun keskusteltiin lasten ajatuksista koskien heidän perhettään, tuli esiin, että lapset eivät kokeneet perheensä olevan millään tavoin erityinen tai poikkeava. Lapset eivät myöskään tuoneet esiin, että joku ulkopuolinen olisi pitänyt heidän perhemuotoaan tavanomaisesta poikkeavana. Lapset kertoivat perhemuodostaan avoimesti. Puhuessaan perheestään lapset eivät juurikaan käyttäneet termejä sateenkaariperhe, apilaperhe, lesbo, homoseksuaali tai transsukupuolinen. Ainoastaan yksi lapsi kertoi äitiensä olevan lesboja ja toinen lapsi taas totesi näin:

*Sekin (kaveri) on muuten sateenkaariperheessä
... apilaperhe ja sit sen isä tykkää toisista miehistä.*

Lapset eivät siten pohtineet perheensä kuuluvan minkään erityisen perhekatégorian alle. Lapset eivät myöskään tuoneet esiin, että joku ulkopuolinen olisi määritellyt heidän perhettään toisin tai käyttänyt siitä erityistä nimitystä.

Lapset puhuivat haastattelussa mielellään perheestään. Lapsilla oli intoa kertoa, keitä kuului juuri heidän perheeseensä. Kenelläkään haastateltavalla ei ollut vaikeuksia kertoa, keitä hänen perheeseensä kuului. Lapset toivat myös esille ymmärryksensä siitä, että tilanne voisi olla toisenlainen ja asiat voisivat olla huonommin.

Haastattelija: Mikä on parasta sun perheessä?

Lapsi: Sillei, että meillä on katto pään päällä ja ei mitään suurempii ongelmia.

...

Haastattelija: Toivoisitko, että sun perheessä jotain muuttuis?

Lapsi: Se on tällä hetkellä maailman paras perhe.

Perhe saattoi olla lapsen mielessä paras mahdollinen perhe, jonka ei tarvinnut muuttua. Lapsi ei välttämättä myöskään halunnut arvottaa, kuka perheessä oli läheisin hänelle. Koko perhe saattoi olla yhtä tärkeä lapselle.

Haastattelija: Kuka on sulle kaikista läheisin, tärkein?

Lapsi: Hm... ei oikeestaan.

H: Kaikki yhtä tärkeitä?

L: Niin.

...

Haastattelija: Kuka ois tärkein ihminen?

Lapsi: Emmä tiiä... tää mun perhe.

Täyttyessään Maailmani karttaa lapset pohtivat myös perhesuhteidensa tarkempaa määrittelyä.

En tiiä onko se mun äiti, mut mä lasken, että se on mun äiti.

Mä en tiiä laskenko mä mun toista äitiä vai en.

Perhesuhteiden määrittely oli siten välillä pohdiskelevaa. Pääasiassa perheeseen kuuluvien määrittely oli lasten näkökulmasta helppoa ja tapahtui nopeasti. Maailmani kartan perhelokero täyttyi kaikista sen lokeroista helpoiten.

Haastatteluaineistossa lasten perhekäsitykseen liittyen nousivat keskeisiksi tuloksiksi perhekäsityksen laajuus ja se, että perheen määrittely ei perustunut

tavanomaiseen perhekäsitykseen, koska siihen kuului perheenjäseniä kahdesta kodista. Lapset määrittivät perheensä niin kuin halusivat ja liittivät sen jäseniksi kaikki, joiden he kokivat kuuluvan siihen.

Suhteet perheen aikuisiin

Lasten määriteltyä perheensä Maailmani kartan perhelokeroon heiltä kysyttiin tarkemmin heidän suhteistaan perheen aikuisiin, jotka lapsi oli sijoittanut perhelokeroon. Lapset puhuivat haastatteluissa eniten äidistä tarkoittaen biologista äitiä ja käyttivät muuta nimitystä sosiaalisesta äidistä tai äitipuolesta. Perheen aikuisista äitien tärkeys korostui haastateltujen lasten elämässä. Lapset nimesivät äidin ensimmäisten joukossa Maailmani kartan perhelokeroon. Tämä on ymmärrettävää, koska useimmat lapsista elivät kahden äidin perheessä.

Mä kyllä pidän eniten äidistä.

Isät olivat suurimmalla osalla lapsista pienemmässä roolissa heidän elämässään. Jotkut lapsista eivät maininneet isää lainkaan.

Ei mulla ei ole isää.

Osalla lapsista isä oli kuitenkin mukana lapsen elämässä ja isästä puhuttiin myönteiseen sävyyn.

Mulla on välillä paljon ikävä isää.

Se on kiltti (lapsi isästään), mennään välillä kaupungille, välillä haetaan jätskiä.

Yhdelle lapselle, joka asui äitiensä kanssa ja tapasi isäänsä säännöllisesti, isä oli kaikista tärkein.

Haastattelija: Kuka on sulle kaikista tärkein ihminen sun elämässä, vai onko sillei että voi mainita vaan yhen?

Lapsi: Iskä.

Lasten puheissa tuli myös usein esiin äidin uusi tai aiempi kumppani. Lapsi saattoi muistaa, milloin perheeseen oli tullut uusi aikuinen.

Me tavattiin ekaks Sateenkaariperheleirillä.

...

Äiti sano, että se on..., niin mä aattelin, että se on varmaan tosi kiva.

Osa lapsista myös muisteli, että oli aluksi miettinyt, minkälainen uusi aikuinen on, ja sitten olikin tullut hyvin toimeen uuden perheenjäsenen kanssa.

Lapset kertoivat haastattelussa mukavista yhdessä tekemisistä perheen aikuisten kanssa. He kertoivat myös, mitä mukavaa he olivat tehneet toisessa kodissa asuvan vanhemman kanssa. Lapset kuvailivat yhteisiä leikkejä ja pelejä.

Siellä on ainakin naapurissa asuu mun kavereita ja sitten isän luona on kivaa illat, ku löhöillään sohvalla ja katotaan telkkaria.

...

Me ollaan sullei aika läheiset, me tullaan tosi hyvin toimeen.

...

Tykkään pelata äidin kanssa lautapelejä.

...

Haastattelija: No mites isä (lapsi piirtänyt yhtenäisen viivan) mikäs isässä on kivointa, mitä teette?

Lapsi: Yleensä me pelataan jalkapalloa.

Lapset toivat esiin yhteisten tekemisten ohella perheensä vanhempien tavan kasvattaa heitä ja kertoivat perheessä vallitsevista säännöistä. Säännöt saattoivat olla asia, josta lapset halusivat antaa kriittistä palautetta vanhemmilleen.

Koska joskus mua ärsyttää ku komentelee, mä kyllä tiän, että vanhemmat komentelee.

Toinen lapsi esimerkiksi kertoi, että puhelimen käytöstä tulee riitaa vanhemman kanssa. Toisaalta sääntöjen laatiminen ymmärrettiin kuuluvaksi vanhemmuuteen.

Haastattelija: Niin, mites kuvailisit äitiä?

Lapsi: No on se aika kiltti, mutta se niinku komentelee, niin kuin oikeen vanhemman kuuluu.

Lapset saattoivat myös kokea ristiriitaa siitä, että samassa perheessä asuvalla toisella vanhemmalla oli eri säännöt kuin toisella, ja he pohtivat tätä ääneen. Perhesuhteissa tapahtunut muutos oli joidenkin lasten kohdalla johtanut myös siihen, että lasten mielestä kahdessa kodissa oli hieman erilaiset säännöt. Säännöt liittyivät esimerkiksi siihen, kuinka paljon lapsi sai käyttää puhelinta. Vanhempien keskinäiset eroavaisuudet sääntöjen suhteen hämmensivät lapsia ja saivat aikaan pohdiskelua.

Äitin luona on vähän kiveimmat säännöt.

Niinku siellä mennään aikaisemmin nukkuu.

...

Siellä (toisessa kodissa) joutuu syömään kasviksia, en tykkää.

Lasten suhteissa perheen aikuisiin oli myös muita haasteita lasten kertoman mukaan. Osa lapsista toi esiin, että esimerkiksi jotkut vanhemmat riitelivät keskenään ja lapsi toivoi, että riidat vähenisivät. Riitoja saattoi olla toisessa kodissa, jossa lapsi vieraili joka toinen viikonloppu.

Haastattelija: Onko jotain, että toivoisit, että muuttuis?

Lapsi: Se, että isä ja se (puolison nimi) riitelis vähemmän.

Lapset myös kertoivat tunteista tilanteissa, joissa perhetilanne oli muuttunut eron myötä. Perhesuhteissa tapahtuneista muutoksista puhuminen oli ymmärrettävästi arkaluontoista. Osa lapsista puhui perhesuhteiden muutoksista avoimemmin kuin toiset.

Se (muulla asuva aikuinen) on mulle todella läheinen, vaik me ei nähdäkään niin usein, mulla on aina tosi ikävä sitä sitten.

Mualla asuva vanhempi oli lapselle tärkeä ja lapsi ikävöi häntä. Ikävän tunteen lisäksi perhesuhteiden muutoksia saattoi olla vaikea hyväksyä, ja lapsi toivoi tilanteen palaavan ennalleen.

Haastattelija: Oliko jotain, mitä haluat muuttuvan?

Lapsi: No se, että ne (eronneet aikuiset) tulis ehkä yhteen.

Perhesuhteiden muutos oli vaikuttanut perheen riitatilanteisiin. Riitoja saattoi olla kuitenkin edelleen, vaikka perhesuhteet olivat muuttuneet.

Haastattelija: Mistä teille tulee riitoja? Tuleeko eri asiasta (eri aikuisten kesken)?

Lapsi: Joskus samasta, joskus eri, koska ne just eros, ne ei oo enää samassa talossa riitelemässä samasta asiasta.

Perheen aikuisten eron myötä lapset myös pohdiskelivat, miten perheen tilanne oli muuttunut eron jälkeen. Tälläkin lapsella oli toiveita tulevaisuuden suhteen.

Haastattelija: Mikä on parasta teidän perheessä?

Lapsi: No en osaa oikein sanoa, on paljon kaikkee hyvää ja tavallaan huonoa.

H: Mitä toivoisit, että muuttuis?

L: Mä tahtoisin, ku se ei oo enää, että voi lähteä minnekään reissuun molempien vanhempien kanssa, ja kaikkee semmosta, ettei ne enää riitelis niin kovaa.

Suhteet sisaruksiin

Lasten kanssa keskusteltiin myös heidän sisarussuhteistaan. Maailmani kartan perhelokeroon piirretyt viivat osoittavat, että lapsilla oli pääasiassa myönteisiä ja läheisiä suhteita sisaruksiinsa. Sisarusten tärkeys ilmeni esimerkiksi lapsen verratessa sisarusta ystävään.

En laita ystäväksi, koska se (sisarus) on vähän tärkeempi.

Sisarukset tuottivat lasten kertoman mukaan iloa lasten elämään. Lapset kertoivat mukavista yhteisistä leikeistä sisarustensa kanssa ja kuvailivat erilaisia leikkejä haastattelussa.

Se nauraa, se tuntuu jotenkin kivalta.

...

Ostettiin yhdessä karkkeja, sitten ku mä annoin sille sellasen, se anto sitten mulle.

...

Haastattelija: Joo, no sitten (veli)?

Lapsi: Meillä menee ihan hyvin, meillä ei oo ollu riitoja pitkään aikaan.

Vaikka haastateltavien sisarussuhteet näyttäytyivät aineistossa pääasiassa myönteisinä, lapset nostivat esiin myös sisarusten välisiä kinasteluja. Maailmani kartassa lapset saattoivat tällöin piirtää itsensä ja sisaruksensa väliin säröjä sisältävän viivan, mikä merkitsi, että sisarusten välillä oli erimielisyyksiä.

No mä oon kyllä usein sen kaa, mut joskus se käy mun hermoille.

No välillä se kiusaa, se on jo teini.

Se on joskus ärsyttävä ja ollu mun tiellä.

Lapset kertoivat sisarusten välisistä ristiriidoista luontevasti ja osa myös nauraen. Asia ei ollut lasten mielestä vakava vaan kuului sisarussuhteisiin. Yksi lapsi kertoi, että sisarusten välillä tuli riitoja enemmän toisessa kodissa kuin toisessa.

Koti

Lasten kanssa käytiin keskustelua myös heidän kodeistaan tiloina ja paikkoina.

Lapsi: No mä haluaisin muuttaa isompaan taloon.

Haastattelija: Minkälainen teillä on?

L: Meillä on tosi pieni.

Lapsilla oli ajatuksia myös oman huoneen suhteen. Kahdessa kodissa asuvilla lapsilla oli erilaisia tilanteita oman huoneen suhteen.

Saada oma koti ja sitten oma huone (tulevaisuudessa).

...

Lapsi: Mulla on siellä iso huone.

Haastattelija: Onko sulla siellä oma huone?

L: Joo, siellä mulla on.

Suhteet sukulaisiin

Lasten kanssa keskusteltiin heidän sukulaissuhteistaan ja lapset merkitsivät sukulaisiaan Maailmani kartan sukulaisille tarkoitettuun lokeroon. Sukulaisista isovanhemmat olivat esillä lasten puheissa eniten. Myös serkut olivat lapsille tärkeitä. Osa lapsista mainitsi myös tädit, enot ja sedät. Myös kuolleet isovanhemmat saattoivat päästä osan lapsista Maailmani karttaan.

Sukulaisista puhuttaessa yksi teema liittyi yhteydenpitoon ja ikävään sukulaisia kohtaan.

Mä pidän siitä tosi paljon ja ikävöin kun mä en oo siellä, mä nään sitä tosi harvoin. (Lapsi isovanhemmastaan)

Sillein ihan sopivasti (näkee isovanhempaansa), mun mielestä mä voisin nähä sitä enemmänkin, mutta mä nään sitä eniten jos mennään samaan aikaan jollekin kylään tai jossain juhlissa, joskus nään ku se tulee kylään tai mä meen niille.

Isovanhemmat olivat niin ikään tärkeässä roolissa osan haastateltavista elämässä. Isovanhemman tärkeyttä ei vähentänyt se, että isovanhempi asui mahdollisesti kaukana lapsesta tai he näkivät toisiaan harvoin. Sukulaissuhteen merkittävyys ei ollut riippuvainen sosiaalisen kontaktin määrästä.

Lapsi: No meille ei tuu koskaan riitoja (isovanhempi) niin siihen tulee kaks viivaa.

Haastattelija: Mitä se tarkoittaa?

Lapsi: Että se on niin ihan mahtava! (lapsi huudahtaa innoissaan)

Eräs lapsi halusi piirtää Maailmani kartassa isovanhempansa ja hänen välille kaksi viivaa. Hän osasi hienosti soveltaa ja kuvata suhteen merkityksellisyyttä tuplaviivalla. Muut lapset pysyivät yksittäisissä viivoissa.

Haastattelija: Kuka ois sulle tärkein ihminen sun elämässä?

Lapsi: No ehkä mummi.

H: Minkä takia?

L: No se paistaa lettuja, se on aina tukena, antaa ostaa enemmän karkkia.

...

Haastattelija: Kaikkien kanssa oli hyviä asioita, onko niistä joku tärkein sulle?

Lapsi: No, ehkä ukki, ku se asuu muuteski aika lähellä ja voi tulla aika paljon auttaa jos on jotain.

Muutkin lapset puhuivat siitä, että isovanhempien luona oli mukava olla, koska siellä ei tarvinnut varsinaisesti tehdä mitään ja siellä sai usein herkkuja. Joidenkin lasten elämään kuului myös huolta isovanhemmasta. Osa lapsista kertoi isovanhempiensa sairauksista.

Toinen aineistossa korostunut teema sukulaisiin liittyen oli auttaminen. Sukulaisen läheisyyttä saattoi lisätä se, että sukulainen kuten isovanhempi asui lähellä ja lapsi kertoi, että sukulainen auttoi heidän perhettään eri asioissa.

Se auttaa meidän perhettä tosi paljon.

Sukulaisiin kytkeytyi muitakin myönteisiä asioita. Sukulaisten luo oli mukava matkustaa ja ympäristö oli lasten mielestä miellyttävä.

*Me tykätään olla siellä tosi paljon, siellä on tosi kiva ympäristö, metsää ja leikki-
kipuisto.*

Mummola oli lapsille myös ymmärrettävästi tärkeä paikka, missä tavata muita sukulaisia.

Me ollaan siellä mummun luona samaan aikaan.

*No meiän serkut asuu (paikkakunnan nimi), mennään meiän mummille ja ta-
vataan siellä.*

Merkittävien sukulaissuhteiden määrä oli erilainen eri lasten kohdalla. Erityisesti isovanhempiin yhdistyi ikävän ja huolen ohella runsaasti myönteisiä kuvauksia.

Toisaalta isovanhempien kanssa saattoi olla myös luonnollisesti erimieli-
syyksiä. Ristiriitaa aiheuttivat samat asiat, jotka joillain lapsilla perheen aikuisten
kanssa.

Haastattelija: Onko kaikkien kanssa suorat viivat?

Lapsi: Aika lailla.

H: Onko siksakkia kenenkään kanssa?

L: No tähän vähän (vaari).

H: Mitäs se tarkoittaa?

L: No ku se joskus on vähän ärsyttävä, se tulee joskus kieltää jotain, mitä joku muu on sanonut, että saa tehdä.

Sukulaisista puhuminen oli yhdelle haastateltavalle vaikeaa, koska hän koki aiheen liian yksityiseksi.

Lapsista kukaan ei tuonut esiin, että sukulaisten kanssa olisi käyty keskustelua lapsen perhemuodosta. Aihe saattoi olla liian arkaluontoinen, tai lapsilla ei ollut tietoa, että sukulaiset olisivat tuoneet esiin mielipiteitään tai ajatuksiaan perhemuodosta.

Lasten ystävyysuhteet ja suhteet muihin aikuisiin kuin vanhempiin

Ystävät

Ystävien tärkeys lapsille tuli vahvasti esiin. Asia tuli ilmi Maailmani kartan täyttämässä ja muutoinkin läpi haastattelujen. Ystävät olivat tärkeitä lapsille niin lapsen kodin pihapiirissä, koulussa, harrastuksissa, toisen kodin pihapiirissä ja sukulaisten asuinseudulla. Esimerkiksi naapurissa asuvat ystävät mainittiin usein haastatteluissa.

Lapset kertoivat ystävistään samalla tavalla innoissaan kuin perheestään. He kertoivat mukavista yhdessä tekemisistä ystävien kanssa. Lapset puhuivat ystävistään lämmöllä. Ystävien runsas määrä aiheutti jonkin verran mietintää täytettäessä Maailmani karttaa.

Haastattelija: Sit saat laittaa ystäviä.

Lapsi: Mulla on ihan hirveesti.

Haastattelija: Onkos muita ystäviä?

Lapsi: No on aika monta, mut mä en ehkä laita enää.

Yhdellä lapsella oli ystäviä niin paljon, että hän ei enää jaksanut kirjoittaa lisää ystävien nimiä. Ystävän määrittely aiheutti myös pohdintaa. Eräs lapsi pohti ystävän ja sukulaisten eroa. Hän koki, että serkku oli ystävä.

Haastattelija: Joo eli se on siis myös sukua?

Lapsi: Joo, mut se on enimmäkseen mulle vaan ystävä.

Samoin toinen lapsi pohti, voiko kummi olla myös ystävä.

Haastattelujen perusteella lapset kyläilivät ystäviensä luona ja päinvastoin.

Osalla lapsista samoja ystäviä vieraili lapsen molemmissa kodeissa.

Joo, nää kaikki asuu mun lähellä, (nimi) kanssa käydään joka perjantai mä käyn niillä ja joka toinen se käy meillä.

Osalla lapsista oli tilanne, jossa lapsen perhe oli juuri muuttanut tai muuttamassa, ja sen vuoksi kyläilyt ystävien osalta olivat jääneet vähemmälle. Tilanne saattoi myös vaihdella lapsen kahden kodin välillä.

Haastattelija: Sitten kavereista, käykö ne sun luona?

Lapsi: Joo, mut täällä (toisessa kodissa) ei ku se on niin kaukana, mut oon toivonu, että joku tulis sinne kans kylään.

H: Okei, että se vois tulla.

L: Saattaa se joskus tulla.

H: Käytkö kavereiden luona?

L: Joo koulun jälkeen ja synttäreillä.

Kenenkään haastateltavan kohdalla ei tullut esiin, että lapsen perhemuoto olisi vaikuttanut mitenkään lasten keskinäisiin kyläilyihin toistensa luona.

Lapsilta kysyttiin haastattelussa myös ystävyys-suhteiden mahdollisista epäkohdista.

Haastattelija: Onko teillä koskaan riitoja?

Lapsi: No niin pienet riidat, että ne kestää yhen sekunnin, toinen ehtii sanoa jonkun valittavan sanan ja niin sit me tehdään jotain kivaa yhdessä.

Muutkin lapset totesivat, että riitoja voi joskus ystävyys-suhteissa tulla, mutta ne saatiin aina sovittua.

(Ystävän nimi) ei tuu paljon riitoja, mut vähän, tosi pieni siksakki, se ei oo niin hauska, mut usein se on hauska.

Haastattelija: Sitten samalla tavalla viivat?

Lapsi: Suoria viivoja, koska mun kaverit on tosi kivoja.

Haastattelija: Mikä sun elämässä on parasta, kivointa?

Lapsi: Mä tykkäsin siitä ku sain uusia kavereita ja sitten, mulla ei oo kauheen tapahtunu sillei kivaa nyt, niin paitsi että sain uusia kavereita.

Sateenkaariperheessä eläminen ja sateenkaarileireillä käyminen yhdisti osaa lapsista heidän ystäviinsä.

Me ollaan oltu ihan taaperoista asti kaikilla sateenkaarileireillä yhdessä.

Lapset myös kokivat, että sateenkaarileireillä sai aina uusiakin ystäviä.

Lapsilla oli elämässään paljon tärkeitä harrastuksia, ja he kertoivat niistä mielellään tutkijalle. Harrastus saattoi olla tärkeä sen vuoksi, että lapsi kävi siellä yhdessä ystävän kanssa.

Siellä käy myös yks mun paras kaveri ja siellä on tosi kivaa.

Yksi lapsi totesi myös, että harrastuksia on ehkä liikaakin, kun viikossa on vain yksi vapaapäivä harrastuksista. Yhdellä lapsella oli myös kokemus, että hän oli kokeillut useita harrastuksia, muttei ollut vielä löytänyt omaansa.

Aineistossa korostui ystävien tärkeä rooli lasten elämässä. Ystävät tuottivat lasten elämään iloa. Aineistossa myös korostui, että kaikilla haastateltavilla oli runsaasti ystäviä.

Suhteet muihin aikuisiin lasten elämässä

Maailmani kartta sisältää lokeron, johon lapsi voi laittaa muita aikuisia elämässään, esimerkiksi opettajat. Tämä lokero herätti vähiten keskustelua lasten haastatteluissa.

Keskeisessä roolissa lasten elämässä olivat perhe, sukulaiset sekä ystävät. Haastateltavista osa laittoi niin nykyisen kuin entisen opettajansa Maailmani kartan lokeroon, joka oli tarkoitettu muiden elämään kuuluvien aikuisten raportoimiseen. Tähän lokeroon pääsivät myös kummit ja harrastusten ohjaajat. Tämä lokero sisälsi selvästi vähemmän ihmisiä kuin muut Maailmani kartan lokerot. Joillakin lapsilla tässä lokerossa oli ainoastaan yksi henkilö.

Mä laitan vaikka opettajan.

No meidän kuvataideopettaja.

Uimakoulun ope.

Maailmani kartan suhteet muihin aikuisiin -lokero kuitenkin osoittaa, että lapsilla oli ylipäätään laaja verkosto ympärillään. Useimmilla haastateltavilla oli harrastuksia elämässään, joiden myötä myös ihmisten verkosto heidän elämässään oli laajempi.

Lasten mieliala, koulukokemukset ja kiusaaminen

Lasten mieliala kotona

Lasten mielialaa selvitettiin pyytämällä lasta valitsemaan hymiokuva, joka ilmensi hänen mielialaansa kotona. Kaikki lapset valitsivat pääasiassa iloisimman tai toiseksi iloisimman hymiökuvan. Toki kotona lapsen mieliala vaihteli tilanteiden mukaan.

Mä oon joskus vihainen, mut joskus vaan hymyilyttää.

Lapset, jotka elivät kahdessa kodissa, saattoivat kokea mielialansa erilaisina eri kodeissa.

Toisessa kodissa lapsi saattoi kokea enemmän iloista mielialaa, ja toisessa kodissa lapsella oli hieman surullisempi mieliala aikuisten riitojen vuoksi. Toisessa kodissa vallitsevaa mielialaa saatettiin kuvata myös näin:

Ärsyttää joskus.

Jos mua harmittaa, mutta se menee ohi.

Joskus kun riidellään.

Mielialaan vaikutti myös, että lapsella oli ikävä toisessa kodissa asuvaa vanhempaa ja sen vuoksi mieliala oli ajoittain surullinen, kun ikävän tunne valtasi lapsen mielen. Aiheesta puhuminen oli lapsille ymmärrettävästi arkaluontoista.

Kahdessa kodissa eläminen ajateltiin monella tapaa myös myönteisenä asiana. Lasten mieliala saattoi olla yhtä lailla iloinen molemmissa kodeissa.

Haastattelija: Miten sä kuvaisit sua itseäs, minkälainen sä oot enimmäkseen?

Lapsi: Tää (iloisin).

H: Mikäs kun oot kotona?

L: No mä oon aika usein toi (iloisin).

H: Entäs (toisen äidin luona)?

L: Sama.

...

Joo sit kun me lähdetään sieltä, mä voin avata ne toiset lahjat, se on kivaa, ku on kahdes kodis, saattaa saada enemmän.

Molemmat kodit myös koettiin yhtä tärkeinä koteina.

Mä haluaisin asua molemmissa yhtä paljon.

Lapsen toive asua molemmissa kodeissa yhtä paljon on toisaalta ristiriitainen tilanne, ja lapsi saattaa ajoittain kokea tilanteensa vaikeaksi. Toisaalta lapsen ajatus kertoo molempien kotien olevan tärkeitä paikkoja lapsen elämässä. Myös kodissa olevien lemmikkien tilanteet vaikuttivat lasten mielialoihin.

Toi (surullinen) on silloin, jos joku eläimistä kuolee.

Pääasiassa lapset olivat oman kokemuksensa mukaan kotonaan mielialtaan iloisia.

Saaks mä nyt tehdä millanen mä oon, siis kun mä saan synttäreillä, synttäreillä tosi hymy, siis se tarkoittaa siis... (piirsi ison hymynaaman)

Lasten mieliala koulussa

Lapset valitsivat pääasiassa iloisimman tai toiseksi iloisimman hymiökuvan kuvaamaan mielialaansa koulussa.

Koulusta lapsilla oli pääosin myönteisiä kokemuksia ja ajatuksia. Kuten on mainittu, useampi lapsi laittoi niin entisen kuin nykyisenkin opettajansa Maailmani karttaan. Opettajia myös kuvailtiin pääosin erittäin myönteisillä kuvauksilla.

No meidän opettaja ja mun vanha opettaja, joka oli tosi läheinen mulle, kirjoittelen sille kirjeitä.

Se on meidän vanha opettaja, se on tosi kiva ja käy vieläkin meidän luokassa.

Se (opettaja) ymmärtää tosi hyvin kaikkia vitsejä.

Opettajaa koskevien myönteisen kuvausten lisäksi lapset saattoivat tuoda esiin, että perheen ja koulun välinen suhde oli hyvin avoin. Esimerkiksi keskusteltaessa lapsen kanssa siitä, keitä aikuisia osallistuu lapsen koulujuhliin, yksi lapsi toi esiin avointa suhdetta opettajaansa.

Haastattelija: Onko ne sun opettajaan yhteydessä?

Lapsi: On ne, sen on hyvä tietää siitä erosta, mun täytyy kertoa sille uudellekin.

No jos tulee joku lappu niin kummankin vanhemman nimi pitää olla, mun piti sanoa opettajalle, ku mä en nää mun toista vanhempaa ja mulla ei oo iskää.

Lasten kanssa keskusteltiin myös siitä, osallistuvatko perheen aikuiset lapsen koulussa pidettäviin juhliin. Pääasiassa kaikki aikuiset osallistuvat. Lapset ker-

toivat, että joskus aikuinen ei päässyt osallistumaan työasioiden vuoksi tai siksi, että perheen toisella lapsella on ollut samanaikaisesti oma juhla. Toinen lapsi pohti, miten vanhempien ero tulee vaikuttamaan koulun juhliin.

Haastattelija: Jos koulussa on jotkut juhlat, tuleeko molemmat?

Lapsi: Joo varmaan, ei oo ollu juhlaa milloin noi ois ollu erossa, koska se ero tuli vasta vähän aikaa sitten.

H: Voikohan se vaikuttaa?

L: Se voi sillei vaikuttaa, että ne ei ehkä istu enää niin vierekkäin.

Muutama lapsi kertoi ongelmista opettajan kanssa. Opettaja oli puuttunut lapsen käytökseen tai antanut lapselle negatiivista palautetta.

Joskus kun muut pojat naurattaa mua luokassa, niin (opettajan nimi) syyttää mua, että mä oon pelleilly.

Lasten mielialaan koulussa kietoutui ystävien merkittävyys lapsille. Kaikkien lasten koulukokemuksissa korostui ystävien rooli. Kukaan ei maininnut mitään siitä, oliko lapsen sateenkaariperhe kavereiden tiedossa tai miten nämä olivat suhtautuneet siihen. Lapset ajattelivat elokuun alussa pian uudelleen tavattavia kavereitaan:

Haastattelija: Mitä sä odotat koululta?

Lapsi: Eniten mä odotan sitä kavereitten näkemistä.

Osa lapsista odotti saavansa myös uusia ystäviä koulun alkamisen myötä. Kaverin kanssa saatettiin kulkea yhdessä myös koulumatka, mikä oli tärkeä asia lapsille. Myös kaverin vieressä istuminen luokassa oli tärkeä asia.

Kavereiden näkemisen lisäksi osa lapsista mainitsi oppimisen tärkeänä syynä koulun alun odotukseen. Lapset kertoivat, että odottivat oppivansa uusia asioita koulussa. Lapsilla oli muitakin odotuksia koulun suhteen.

Että saa nähä meiän uuden opettajan.

Harvalla lapsella oli kielteisiä ajatuksia koulusta. Eräs lapsi kuvasi mielialaansa koulussa seuraavalla tavalla:

Haastattelija: Entäs koulussa (mikä naama?)?

Lapsi: No jos on tylsistynyt. (surunaama)

H: Onko siellä mitään kivaa?

L: Ei kauheesti.

Lapsi ei tarkentanut, mikä koulussa vaivasi häntä. Toinen lapsi toi esiin, että kouluamatut olivat joskus vaikeita hänelle, koska piti herätä aikaisin. Yksi lapsi mainitsi, että uusi oppiaine jännitti häntä koulun aloittamisessa.

Kiusaaminen

Ainoastaan muutama lapsi kertoi haastattelussa kiusaamiskokemuksistaan koulussa. Ainostaan yksi tyttö kertoi kokemuksestaan, joka liittyi perhemuotoon. Hän oli loukkaantunut, koska läheinen ystävä oli kertonut toiselle lapselle, että lapsella on kaksi äitiä. Hän jatkoi seuraavasti:

Mä en halua, että sitä kerrotaan, että mä kerron sit ku haluun... mua pelottaa, että se sit leviää, ku en oo koskaan kertonut sitä kellekään pojalle ku luulen, että se reaktio ois vähän eri kuin että kerron sen tytölle... se voi tavallaan olla ihan normaali asia, ettei kaikilla oo aina iskää ja äitiä niin sitten ne ei tajuu sitä, musta tuntuu, että ne kiusais mua siitä.

Lapsi kuitenkin kertoi, että oli pystynyt keskustelemaan tästä asiasta äitinsä kanssa.

Haastattelija: Ootko saanu apua (kiusaamiseen)?

Lapsi: Koulussa on ne välkkävalvojat ja kotona aikuiset.

Toinen lapsi mainitsi, että mieliala on joskus surullinen koulussa, jos kiusataan. Lapsi kertoi, että joskus joku oli kiusannut häntä, mutta lapsi ei kertonut mitään syytä. Lapsi myös jatkoi, että kiusaaja oli lähtenyt toiseen kouluun. Kolmaskin lapsi kertoi, että koulussa on iloa, mutta myös surua, jos kiusataan. Tämä lapsi ei myöskään kertonut, mistä syystä häntä kiusattiin.

Lapsi: Jotkut isommat pojat kiusaa, mut ne riidat saadaan sovittua.

Haastattelija: Minkä takia?

L: No ku ne vaan kiusaa joskus, ihan huvikseen.

Kiusaaminen on ymmärrettävästi arkaluontoinen aihe ja siitä voi olla vaikea kertoa vieraalle tutkijalle.

Lasten toiveet elämässä

Kaikilta lapsilta kysyttiin haastattelun loppupuolella, mitä he toivoisivat, jos he saisivat toivoa kolme toivomusta. Lasten toiveissa tulivat esiin perhesuhteet. Monilla, joilla perheen aikuiset olivat eronneet, toiveet liittyivät eroon, ja lapset saattoivat toivoa vanhempien palaavan yhteen.

Mä toivoisin, että ne tulis yhteen...

Melkein tuhat toivomusta, mut jos pitää kolme, niin oota, ettei sitä eroo ois tapahtunut.

Mä toivoisin, että mulla ei ois isää tai äitiä ikävä...

Että mä saisin olla äitin kanssa enemmän.

Toisaalta eräs lapsi oli muuttanut toivettaan aikuisten yhteen palaamisesta ja keksinyt uuden ratkaisun.

Aiemmin toivoin, että ne menis yhteen, mutta mä rakennuttaisin niille omat kodit.

Toiveissa tulivat esiin myös vanhempien väliset riidat, ja lapsilla oli toiveita asian suhteen.

Että noi iskä ja (puolison nimi) riitelis vähän vähemmän.

... ja mä mietin, että ei tulis niin paljon riitoja...

Toiveissa tulivat esiin myös lasten suhteet sisaruksiinsa.

Haluaisin, että se muuttais takas kotiin.

Toiveissa tuli esiin myös muita kuin perhesuhteita koskevia teemoja. Toiveissa korostui jälleen lemmikkien merkitys lapsille, ja kotiin tilana saattoi liittyä toiveita.

No mä haluaisin muuttaa isompaan taloon, että mä saisin koiranpennun.

Haluaisin koiran, oon halunnu viisvuotiaasta asti.

Että mulla olis mahdollista saada kissa.

Pupu, hevosia.

Että me saatais uus koir.

Että mä saisin koiran, joka ei ikinä kuolis.

Osa lapsista myös toivoi osaavansa lentää tai saavansa rahaa tai karkkeja. Yksi lapsi myös toivoi, että olisi jo aikuinen. Ainoastaan yksi lapsi ei keksinyt lainkaan, mitä voisi toivoa.

Haastattelija: Joo, okei, no mitäs jos saisi toivoa kolme toivomusta elämässä?

Lapsi: Emmä tiiä, kolme toivetta lisää.

H: Oisko jotain asioita?

L: Ei, ei tuu mieleen, mä säästäisin ne.

Kolmen toivomuksen lisäksi lapset kertoivat tutkijalle toiveammatistaan.

Haluaisin olla voimistelija.

Kemisti.

Haluaisin olla laulaja.

Kirurgi tai palomies.

Kaiken kaikkiaan haastateltavat kertoivat toiveistaan myönteisesti, avoimesti ja innostuneinakin, vaikka toiveisiin sisältyi osittain arkaluontoisia ja ehkä kiipeitäkin aiheita. Lapset kykenivät pohtimaan tulevaa ja näkivät tulevaisuudessa hyviä asioita.

Arviointia menetelmien käytöstä

Sateenkaariperheiden lasten haastatteleminen osoitti, että lapsilla on sanottavaa perheestään ja muista ihmissuhteistaan sekä ajatuksia tulevaisuudestaan. Suurin osa lapsista osallistui innokkaina haastatteluun.

Haastattelut alkoivat Maailmani kartan täyttämällä, jonka jälkeen useimpien kanssa keskusteltiin ensin perheestä. Joidenkin lasten kohdalla saatettiin edetä eri järjestyksessä kuin toisten. Lapsi saattoi esimerkiksi ensin täyttää perhelokeron ja keskusteltiin perheestä, kun taas toiset täyttivät ensin kaikki lokerot ja sitten vasta keskusteltiin eri lokeroiden sisällöistä. Lapset jaksoivat keskittyä haastatteluun pääosin hyvin, ja kaikkien kanssa saatiin täytettyä Maailmani kartat ja käytyä läpi lasten mieliala kotona sekä koulussa.

Toiset lapsista puhuivat haastattelussa avoimemmin ja enemmän tai rönsyivät puheissaan enemmän kuin toiset. Osa suhtautui aluksi varovaisemmin ja hieman pidättyväisemmin kuin toiset. Osa lapsista kertoi hyvinkin avoimesti myös elämänsä epäkohdista. Tietyt asiat jäävät ymmärrettävästi tutkijan tietämättömiin. Tässä tutkimuksessa lapsia on haastateltu kerran.

Tutkimuksessa tuli esiin, että lapset voivat olla haastatteluissa myös ihailtavan suorapuheisia:

Haastattelija: Sitten sukulaiset?

Lapsi: Milloin sen pillimehun saa?

H: Haluutko sen nyt?

L: Joo mulla on kauhee jano.

H: Otetaan se nyt, ota ihmeessä, vettäkin voidaan hakee.

L: Mä en juo kaikkee vielä.

Lasten haastatteleminen ja erilaisten visuaalisten menetelmien käyttäminen voi sisältää yllättäviä tilanteita tutkijalle. Esimerkiksi tässä tutkimuksessa yksi lapsi halusi yllättäen piirtää perheensä Maailmani kartan sisälle. Lapsi halusi käyttää aikaa tähän asiaan ja Maailmani kartta täytettiin hänen kanssaan eri tavoin kuin muiden. Yhdessä tapauksessa tutkija kirjoitti lapsen puolesta Maailmani karttaan:

Haastattelija: Tohon voit kirjoittaa, ketä sun perheeseen kuuluu.

Lapsi: Ei, mä en jaksa kirjoittaa.

H: Okei, no kirjoitanko minä, voit sanoa.

Näin tilanteessa edettiin lapsen ehdoilla. Lasta ei painostettu kirjoittamaan itse Maailmani karttaan.

Maailmani kartan täyttäminen saattoi sujua myös hyvin vauhdikkaasti:

Haastattelija: Siihen sä voit kirjoittaa sun nimen, ota joku väri, tohon alapuolelle, joo kirjoita vaan, ei oo niin tarkkaa.

Lapsi: Mä teen kaikki nopeesti.

Lasten kanssa käytetyt hymiökuvat, joista pystyi valitsemaan omaa mielialaa kuvaavan hymiön, osoittautuivat toimivaksi menetelmäksi haastattelun rinnalla. Osa lapsista halusi tarkentaa tehtävän laatua.

Haastattelija: Minkälainen oot kotona siellä äitin luona, mikä kuvastaa sua?

Lapsi: Ympyröinkö mä sen (iloinen naama) iloista ja hauskaa?

Erilaiset tutkimusaiheet voivat olla eri tavoin arkaluontoisia. Toiselle tutkittavalle tietystä temasta puhuminen voi olla helppoa, toiselle se voi olla haastavaa, jopa mahdotonta. Myös tutkijalla ja tutkittavalla voi olla keskenään erilainen käsitys siitä, onko käsillä oleva aihe arkaluontoinen (ks. myös Kallinen, Pirska-
nen & Rautio, 2015; Kuula 2011, 136). Osa lapsista osoitti tutkimushaastattelun aiheiden olevan ajoittain sensitiivisiä:

Haastattelija: Ketäs muita sukulaisia?

Lapsi: En halua muita mainita, en niin paljon pidä tästä jutusta.

H: Ai tästä haastattelusta?

L: Ei kun en vaan pidä siitä, että sukulaisista keskustellaan, kun se on välillä jotenkin yksityinen juttu.

H: Niin, ei siitä tarvitse sitten puhua, hyvä että sanoit.

Kiusaaminen on niin ikään arkaluontoinen aihe, ja sen selvittäminen voi olla tutkimuksessa haastavaa. Arkaluontoinen aihe voi myös ilmetä siten, että lapsi vaihtaa puheenaihetta tai on muutoin levoton. Joidenkin haastateltavien tapauksessa oli havaittavissa, että tietyistä teemoista, kuten perheen aikuisten eroista, oli vaikeampi puhua.

Lasten haastattelututkimuksen tulosten pohdinta

Tutkimukseen osallistuneiden 17 lapsen haastatteluissa käsiteltiin seuraavat teemat: 7–10-vuotiaiden lasten perhekäsitys, heidän suhteensa eri perheenjäseniin, sukulaisiin ja ystäviin, lasten mieliala kotona ja koulussa sekä lasten ajatukset heidän tulevaisuudestaan. Lasten perhekäsityksessä korostui sen laajuus: perheeseen kuului kahden kodin väkeä, lemmikit ja myös menehtyneet perheenjäsenet tai lemmikit. Aiemmissa tutkimuksissa, joissa on haastateltu 5–8-vuotiaita ruotsalaisia ja 9–12-vuotiaita italialaisia naisparien lapsia, lasten perhekäsitys on vastaavalla tavalla osoittautunut joustavaksi (Bosisio & Ronfani, 2016; Malmquist & al., 2014). Sateenkaariperheiden lasten perhekäsityksen laajuus on tullut esille aiemmassa tutkimuksessa, jossa sateenkaariperheessä kasvaneet ovat kuvanneet, kuinka uusperheen myötä tulleet uudet perheenjäsenet ovat paras puoli heidän uudessa perheessään (Fairtlough, 2008) sekä tutkimuksessa, jossa lesboksi identifioituvien naisten 4–11-vuotiaat lapset kuvasivat pienempää ydinperhettä ja suurempaa, laajennettua perhettä (Tasker & Granville, 2011).

Ylipäätään haastattelut ja lasten täyttämät Maailmani kartat osoittavat, että lapsilla on runsaasti ihmisiä ja myös lemmikkieläimiä elämässään. Lapsilla on ympärillään laaja verkosto, mikä on erittäin myönteinen tutkimustulos. Kukaan haastateltava ei tuonut esiin, että verkosto olisi liian suuri tai liian pieni tai että lapsella ei olisi juurikaan ihmisiä ympärillään. Verkoston laajuus on ehdottomasti sateenkaariperheissä elävien lasten hyvinvointia lisäävä tekijä. Lasten puhuessa perheistään syntyy kuva, että heillä on kyky ymmärtää moninaisuutta ja hyväksyä erilaisuus, jota muunlaisissa perheissä elävillä lapsilla ei välttämättä ole vastaavissa määrin. Samalla tavalla muiden maiden sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat tuoneet tutkimuksissa esille, että heidän kasvatuksessaan on korostunut moninaisuuden ymmärtäminen (Fairtlough, 2008; Goldberg, 2007; katsaus: Stotzer & al., 2014; Welsh, 2011).

Ymmärrettävästi lapset ikävöivät muualla asuvia heille tärkeitä ihmisiä, mikä on tärkeä huomioida lasten hyvinvoinnin kannalta. Lapsi voi tarvita näissä tilanteissa aikuisen tukea.

Irlantilaiset sateenkaariperhelapsuuden viettäneet aikuiset ovat kertoneet tutkimuksessa, että alkuperäisten, eri sukupuolta olevien vanhempien ero on lapselle suurempi asia käsiteltäväksi kuin vanhemman uusi, eron jälkeinen LHB-identiteetti (Daly, MacNeela, & Sarma, 2015). Vastaavasti tässä tutkimuksessa kukaan lapsi, jolle oli muodostunut sateenkaariuusperhe, ei tuonut esille mitään kielteistä liittyen vanhemman seksuaaliseen suuntautumiseen tai uuden puolison sukupuoleen. Sateenkaariperheissä elävät lapset, kuten muissakin perhemuodoissa elävät lapset, tarvitsevat aikuisen tukea perhemuutoksiin ja perheenjäsenten menettämiseen.

Perhekäsitykseen kytkeytyen keskeinen tulos on, että haastateltavat lapset eivät kokeneet perheensä olevan millään tavoin erityinen tai poikkeava verrattuna muihin perhemuotoihin. Tämä vastaa monien muiden sateenkaariperheissä elävien lasten tai nuorten kokemuksia, joita he ovat ilmaisseet tutkimushaastatteluissa ja kirjoitelmissa (Ahola, 2000; Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008). Lapset eivät myöskään tuoneet esiin, että joku ulkopuolinen olisi arvostellut heidän perhemuotoaan.

On niin ikään hyvin myönteinen tutkimustulos, että lapsilla on omasta perheestään myönteinen sekä lämminhenkinen käsitys, ja he kertoivat perheestään luontevasti vieraalle tutkijalle. Oma perhe on lasten kuvailujen mukaan heille paras mahdollinen perhe. Kaikille haastateltaville oli helppoa puhua perheestään tutkijalle. Vaikka perheeseen liittyi suruja tai riitoja, perheeseen kietoutui kuitenkin aina pääasiassa myönteisiä asioita.

Myönteisten asioiden rinnalla on tärkeä huomioida lasten ajatukset perheen aikuisten välisistä riidoista, koska ne ovat lapsia mietityttäviä asioita ja lapset voivat ajoittain kärsiä, jos perheessä on paljon ristiriitoja ja erimielisyyksiä. Niin ikään perhesuhteiden muutoksissa, olipa lapsen perhemuoto mikä tahansa, lapset tarvitsevat aikuisten lailla tukea muutokseen ja sopeutumisaikaa tilanteeseen. Lapsia voivat mietityttää myös kysymykset yhteydenpidosta perheenjäseniin, jotka asuvat toisessa kodissa.

Lasten verkostoihin liittyen yksi keskeinen tutkimustulos tämän aineiston mukaan on, että lapsilla on paljon ystäviä elämässään. Ystävien määrä ja tärkeys ovat yksi osoitus siitä, että tutkittavat lapset voivat hyvin. Olisi huolestuttava tutkimustulos, jos kouluikäisellä lapsella ei olisi ketään ystävää (Junttila, 2015). Haastateltujen lasten runsas ystävien määrä laajentaa alakoulun ensimmäisten luokkien oppilaisiin sitä aiemman tutkimuksen tulosta, jonka mukaan sateenkaariperheiden nuorilla on yhtä paljon ystäviä kuin muillakin ikäisillään (Wainright & Patterson, 2008).

Aiemmassa tutkimuksessa haastatellut naisparien alakouluikäiset lapset ovat tuoneet esille, että joskus muut lapset kysyvät liian vaikeita kysymyksiä heidän

vanhemmistaan ja siitä, kuinka kahden äidin lapsi on saanut alkunsa (Bosisio & Ronfani, 2016). Tämä on saanut heidät välttämään perheestään puhumista. Tässä tutkimuksessa kukaan haastatelluista ei tuonut esille, ettei hän puhuisi kaikille kavereilleen perheestä. Ainakin näiden suomalaisten lasten ympäristö vaikuttaa hyväksyvämmältä sateenkaariperheiden suhteen, tai sitten aihe ei noussut esille haastatteluissa.

Tutkimus osoittaa, että lapsilla on koulusta pääosin myönteisiä kokemuksia ja ajatuksia. On hienoa, että lapset kokevat opettajan keskeisenä ja tärkeänä ihmisenä elämässään. Onneksi vain muutama lapsi kertoi häntä kiusattavan koulussa. Tärkeää on, että lapset kertoivat puhuneensa kiusaamisesta aikuisten kanssa. Lapsi ei ollut jäänyt yksin kiusaamisen kanssa. Lasten laaja verkosto voi myös olla tukena mahdollisissa kiusaamistilanteissa (van Gelderen & al., 2013; Vyncke & al., 2014). Lapsilla on ympärillään ihmisiä, joilta voi kysyä neuvoa ja saada apua. Kiusaaminen ei näissä tapauksissa ole liittynyt lapsen perheeseen. On ymmärrettävää, että kiusaaminen on aiheena erittäin arkaluontoinen ja siitä voi olla vaikeaa puhua vieraalle tutkijalle. Kiusaaminen on erityinen tema, johon on syytä pureutua tarkemmin seuraavissa tutkimuksissa.

Tutkimus osoittaa, että sateenkaariperheiden lapsilla on myönteisiä ajatuksia tulevaisuudestaan, ja he kykenevät ilmaisemaan toiveitaan tulevaisuudesta sekä pohtimaan toiveammattiaan. On myös kiinnostavaa, miten kolmeen toivomukseen sisältyy herkästi toiveita perhesuhteisiin liittyen eikä niinkään materiaan. Tämä osoittaa, että lapsilla on omat toiveensa perheen muutoksista ja on tärkeää, että lapsi saa puhua ja keskustella näistä asioista aikuisten kanssa. Toiveet ovat hyvä esimerkki siitä, että myös lapset pohtivat perhesuhteita ja aikuisten välisiä erotilanteita.

Kaiken kaikkiaan sateenkaariperheissä elävillä lapsilla oli sanottavaa perheestään, elämästään sekä hyvinvoinnistaan. Lapset pystyivät pohtimaan, keitä he ajattelivat kuuluvaksi perheeseensä ja millaiset suhteet heillä oli eri perheenjäseniinsä, sukulaisiinsa, ystäviinsä sekä muihin aikuisiin elämässään. Lapset osasivat myös arvioida omaa mielialaansa eri tilanteissa kotona ja koulussa. Tämän haastatteluaineiston pohjalta voidaan todeta, että sateenkaariperheiden 7–10-vuotiailla lapsilla on runsaasti myönteisiä hyvinvointia edistäviä tekijöitä elämässään.

Arviointia lasten haastattelututkimuksesta

Osallistujat olivat väistämättä valikoituneita, koska he kuuluivat Sateenkaari-perheet ry:n kesäleirille osallistuviin perheisiin tai olivat järjestön tiedotuksen kautta tavoitettuja. Aktiivisesti järjestön toimintaan osallistuvat perheet eivät edusta kaikkia suomalaisia sateenkaariperheitä, mikä rajoittaa tulosten yleistämistä. Sateenkaariperheitä käsittävän otoksen poimiminen väestötasolta ei ole Suomessa mahdollista, sillä tilastoihin kirjattuja sateenkaariperheitä ovat vain

kotitaloudet, joissa samaa sukupuolta olevat vanhemmat ovat rekisteröineet parisuhteensa tai ovat avioliitossa ja joissa on alle 18-vuotiaita lapsia. Suuri osa sateenkaariperheistä jää tämän rekisteröintitavan ulkopuolelle. Haastateltavien lasten löytäminen lumipallomenetelmällä eri paikkakunnilta ja jokaisen luokse matkustaminen erikseen haastattelua varten arvioitiin niin paljon aikaa ja resursseja vieväksi, että oli parempi haastatella lapsia, jotka olivat kokoontuneet samaan paikkaan samana ajankohtana tai jotka pääsivät tulemaan Helsingissä sijaitsevaan haastattelupaikkaan tietyinä päivinä. Todennäköisesti lumipallomenetelmällä tavoitettavat sateenkaariperheiden lapset olivat enimmäkseen järjestön toimintaan osallistuvien vanhempien lapsia.

Tutkimuksessa on haastateltu tiettyjä sateenkaariperheiden lapsia heidän sen hetkisessä elämänvaiheessaan. Vaikeutena perheaihetta koskevissa tutkimuksissa on väistämättä, että perheen haasteita voi olla hankala tutkia muun muassa lojaaliskysymysten vuoksi (ks. esim. Hämäläinen ym. 2014). Tämä kytkeytyy niin ikään siihen, että tietyistä aiheista voi olla vaikea puhua vieraalle tutkijalle ja että osa aiheista voi olla joillekin arkaluontoisia.

Haastateltujen puhumiseen voi vaikuttaa haluttomuus liittää omaan perhemuotoon mitään kielteistä kritiikin pelossa. Sateenkaariperheiden jäsenet voivat kokea, että heillä tai heidän perheellään ei saa olla ongelmia kuten muilla perheillä, jotta ongelmien syyksi ei nähtäisi perhemuotoa (Jämsä, 2008; Welsh, 2011). Näitä ongelmia pyrittiin välttämään kannustamalla tutkittavia vastaamaan juuri niin kuin itsestä tuntui. Myöhemmin julkaistavassa raportissa tullaan lisäksi tarkastelemaan sitä, mitä vanhempi on kyselyssä raportoinut lapsestaan ja perheestään.

Vastaajamäärä vaikuttaa tulosten luotettavuuteen. Seitsemäntoista lapsen haastattelut tarjoavat suuntaa-antavaa tietoa lasten hyvinvoinnista. Pieniltä ryhmiltä saadut alustavat tulokset viitoittavat jatkotutkimusten tarvetta. Yhdistettynä 10–18-vuotiaiden lasten raportoiimiin kokemuksiin tulokset ovat yleistettävämpiä.

Haastatteluilla saavutettiin kartoitettavaa tietoa, joka on laadullista ja kuvailevaa. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun suomalaiset 7–10-vuotiaat koululaiset saivat kertoa kokemuksia sateenkaariperheessä elämisestä.

10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselytutkimusten aineistot

Tutkimuksiin osallistumisen kriteerit

Kyselytutkimuksiin haettiin vastaajiksi sateenkaariperheissä eläviä 10–12-vuotiaita lapsia ja 13–18-vuotiaita nuoria sekä heidän vanhempiaan. Lapsi, nuori ja vanhempi saivat osallistua, jos he kokivat lapsen tai nuoren elävän tutkimuksen aikaan ainakin osan aikaa sateenkaariperheessä tai jos nuori oli itsenäistynyt lapsuudenaikaisesta sateenkaariperheestä. Sateenkaariperhe määriteltiin perheeksi, jossa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön.

Kyselylomakkeet olivat suomenkielisiä. Kyselyiden avokysymyksiin oli mahdollista vastata myös ruotsiksi ja englanniksi, mutta tätä mahdollisuutta ei käyttänyt kukaan. Osallistujalla täytyi olla sähköpostiosoite, johon pystyttiin lähettämään linkki hänen henkilökohtaiseen kyselyynsä. Mikäli lapsella ei ollut ennestään sähköpostiosoitetta, hänen vanhempaansa neuvottiin luomaan sellainen. Kysely oli sähköinen, joten osallistujalla täytyi olla mahdollisuus käyttää internetiin kytkettyä laitetta.

Osallistujilta edellytettiin kirjallista suostumusta tutkimukseen osallistumiseksi. Suostumus annettiin kyselyn aluksi nimettömänä. Vanhemmat antoivat suostumuksensa lapsensa ja nuorensa osallistumiselle ilmoittautumiskyselyssä samalla, kun he ilmoittivat lapsensa tutkimukseen. Yli 15-vuotiaat nuoret saivat ilmoittautua tutkimukseen itsenäisesti.

Tutkimuksen poissulkukriteerejä olivat täten lapsen kohdalla alle 10 ja yli 18 vuoden ikä, suomen kielen taidon puute, sähköpostiosoitteen puuttuminen, internetin käyttömahdollisuuden puuttuminen, eläminen yksinomaan perheessä, jonka vanhemmista kukaan ei kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, tai itsenäistyminen perheestä, jonka vanhemmista kukaan ei kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, sekä suostumattomuus osallistua tutkimukseen.

Osallistujien rekrytoiminen

Tavoitteena oli saada 40 lapsen ja 60 nuoren sekä heidän vanhempiansa vastaukset. Tavoitellut vastaajamäärät perustuivat arvioon siitä, kuinka monta tämän ikäistä sateenkaariperheen lasta Suomessa on ja kuinka monta heistä oli realistista tavoittaa ja saada osallistumaan tutkimukseen.

Osallistujat haettiin tiedotusvälineiden, sosiaalisen median, sähköpostilistojen ja Sateenkaariperheet ry:n jäsenistölle lähetettyjen sähköpostien avulla sekä ns. lumipallomenetelmällä. Monipuolisella tiedottamisella pyrittiin saavuttamaan myös sellaiset lapsiperheet, joita Sateenkaariperheet ry:n tiedotus ei tavoita. Lehdistötiedote tutkimuksen käynnistymisestä lähetettiin 28.9.2015 noin

kahdeksankymmenen suomalaisen sanoma- ja aikakauslehden, järjestölehden sekä radio- ja TV-kanavan toimitukseen tai niiden toimittajille. Lehistötiedote julkaistiin samana päivänä Sateenkaariperheet ry:n ja Väestöliiton sivuilla (taulukko 1).

Kyselystä tiedotettiin laajasti Sateenkaariperheet ry:n tiedotuskanavia pitkin: Sateenkaariperheet ry:n jäsenistölle lähetettiin viesti tutkimuksesta sähköpostitse ja heitä myös muistuteltiin aiheesta. Järjestöllä on reilut 900 aikuista jäsentä, jotka elävät yhteensä noin 600 perheessä. Jäsenkyselyn perusteella arviolta joka neljäs jäsenperheiden lapsista on 10–17-vuotias (Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely, 2017). Näin arvioiden Sateenkaariperheet ry:n jäsenperheissä saattaa elää noin 150 ikäryhmään kuuluvaa lasta. Tutkimuksesta viestitettiin Sateenkaariperheet ry:n uutiskirjeessä ja Facebookissa. Vanhemmille ja nuorille suunnatut tiedotteet julkaistiin Sateenkaariperheet ry:n verkkosivuilla (liite 4).

Seta ry:n verkkosivuilla ja uutiskirjeessä julkaistiin uutinen tutkimuksesta ja Setan Transtukupisteen Facebook-sivuilla oli ilmoitus tutkimuksesta.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen Seksuaali- ja lisääntymisterveyden verkostokirje, Lastensuojelun keskusliiton lehti Lapsen Maailma ja Lastensuojelun keskusliiton uutiskirje osallistuivat tiedottamiseen. Mannerheimin lastensuojeluliitto julkaisi ilmoitukset tutkimuksesta verkkosivuillaan ja Facebook-sivuillaan.

Ilmoitukset tutkimuksesta julkaistiin lukuisilla perheisiin tai sateenkaariteemoihin keskittyvillä keskustelupalstoilla. Viesti laitettiin myös nuorten Demi-lehden verkkosivun keskustelupalstalle, jossa siihen ilmestyi samana päivänä syrjivä kommentti, ja koko viestiketju poistettiin ylläpidon toimesta.

Erilaisia sateenkaari- ja muita järjestöjä pyydettiin välittämään tietoa tutkimuksesta. Osan järjestöistä tiedetään tiedottaneen tutkimuksesta (taulukko 1).

Lisäksi Sateenkaariperheet ry:n henkilökunta ja heidän yhteistyötahonsa viestittivät tutkimuksesta tuntemilleen sateenkaariperheille sähköpostitse ja Facebookin kautta.

Yhteensä jopa sadoillatuhansilla ihmisillä on ollut mahdollisuus nähdä ilmoitus tutkimuksesta. Heistä kuitenkin vain pieni murto-osa kuuluu tutkimuksen kohderyhmään.

Sitä, kuinka moni kohderyhmään kuuluva mahdollisesti sai kuulla tutkimuksesta, on vaikea – ellei mahdoton – arvioida. Suomessa asuu arviolta parituhatta tutkimuksen kohderyhmään kuuluvaa lasta ja nuorta. Heistä noin 150:n perhe on jäsenenä Sateenkaariperheet ry:ssä, ja todennäköisesti suurin osa heidän vanhemmistaan kuuli tutkimuksesta. Samat aktiiviset perheet saattavat olla myös muiden sateenkaarijärjestöjen tiedotuksen seuraajia, mutta todennäköisesti näitä kanavia pitkin tavoitettiin myös sellaisia sateenkaariperheiden vanhempia, joita Sateenkaariperheet ry:n tiedotus ei tavoita. Kenties näin tavoitettiin noin sata sateenkaariperheen vanhempaa lisää. Niitä sateenkaariperheiden vanhempia ja nuoria, jotka eivät ole Sateenkaariperheet ry:n jäseniä eivätkä seuraa sateenkaarijärjestöjen tiedotusta, tavoiteltiin laajasti. On vaikea arvioida, kuinka moni

esimerkiksi Kaksplus-lehden keskustelupalstalla viestin nähneistä lähes 90 000 ihmisestä kuuluu kohderyhmään tai kuinka moni kohderyhmään kuuluva on saanut sitä kautta viestin tutkimuksesta ystävänsä tai sukulaisensa jakamana.

Liitteestä 3 löytyy teksti, jolla vastaajia haettiin osallistumaan tutkimukseen. Joissain tapauksissa viesti vaihteli hieman johtuen esimerkiksi viestin kohderyhmästä (esimerkiksi uusperheet, yksinhuoltajat). Myöhemmässä tiedotuksessa tutkimukseen kutsuttiin ”sateenkaariperheiden” sijasta ”perheellisiä HLBTIQ-ihmisiä ja heidän 10–18-vuotiaita lapsiaan”, jotta myös ne, jotka eivät käytä perheestään sateenkaari-nimitystä, vaikka sellaiseen kuuluvatkin tutkimuksessa käytetyn määritelmän mukaan, saivat itselleen kohdennetun kutsun.

Taulukko 1. Tutkimuksesta ilmoittamisen väylät ja arviot ilmoituksen mahdollisesti nähneiden määrästä

Lehdistötiedotteen pohjalta verkkolehden jutut Pohjalaisessa ja Ranneliike.net:ssä.	Pohjalainen tavoittaa päivittäin 53 000 lukijaa. Ranneliike.netillä lienee tuhansia lukijoita.
Sateenkaariperheet ry:n verkkosivujen etulehdellä syksyn 2015 ajan, uutiskirjeessä ja Facebook-sivuilla	Sateenkaariperheiden internet-sivuja seuraa vuosittain noin 35 000 ihmistä (50 000 käyntiä vuodessa eli 4200 käyntiä kuukaudessa). Uutiskirje lähetettiin sähköpostitse 700 ihmiselle, joilla arvioidaan olevan yhteensä noin 150 ikäryhmään kuuluvaa lasta. Lisäksi uutiskirje tavoittaa 600 ei-jäsentä, jotka ovat esimerkiksi yhdistyksen yhteistyötahoja. Yhdistyksen Facebook-sivuilla on 2500 tykkääjää. Osaa Facebook-ilmoituksista mainostettiin mainosrahalla näkyvyyden parantamiseksi. Tutkimusta koskevat viestit tavoittivat 206–766 ihmistä.
Väestöliiton verkkosivuilla	Väestöliiton internet-sivuilla vierailaan vuosittain 1,8 miljoonaa kertaa (1,23 miljoonaa kävijää vuodessa ja sivulatauksia yli 5 miljoonaa).
Setan verkkosivuilla ja Setan Transtukipisteen Facebook-sivuilla	Setan verkkosivut tavoittavat kuukauden aikana noin 8 300 yksittäistä kävijää. Setan uutiskirje lähtee sähköpostitse noin 490 henkilölle. Lisäksi uutiskirjeen lukee verkossa noin 100–200 henkilöä. Siitä, kuinka monella heistä on sateenkaariperhe ja siinä 10–18-vuotiaita lapsia, ei ole saatavilla arviota. Transtukipisteen Facebook-sivuilla on noin 1200 tykkääjää.
THL:n Seksuaali- ja lisääntymis- veyden SELI-verkostokirje	1400 tilaajaa kunnista, sairaanhoitopiireistä ja järjestöistä
Lastensuojelun keskusliiton lehti Lapsen Maailma	Lehden levikki 15 000, lukijoita 56 000
Lastensuojelun keskusliiton Postia kentältä -uutiskirje	Uutiskirjeellä tilaajina noin 1950 lapsi-, perhe- ja sosiaalityön ammattilaista.
Mannerheimin lastensuojeluliitto	Ilmoitukset tutkimuksesta Nuortennetissä (noin 400 000 kävijää vuodessa), Nuortennetin Facebook-sivulla (2700 tykkääjää) ja Vanhempainnetissä (776 000 käyntiä vuodessa).

Ranneliike.net, Qruiser.com, Perheikka.fi, Meidän perhe –lehden keskustelupalstoilla ja Suomi24:n keskustelusivustolla Perheet / Perhemuoto-otsikon alla olevissa keskusteluissa nimeltä ”uusperhe” ja ”yhteis- ja yksinhuoltajuus”.	Näiden palstojen kävijämääristä ei ole tarkkoja tietoja. Kaksplus-lehden verkkosivun keskustelualueella ”koululaiset” viesti avattiin noin 40 000 kertaa ja keskustelualueella ”uusperheet” viesti avattiin noin 90 000 kertaa. Viestin otsikko oli Sateenkaariperhe-tutkimus, joten siitä ei suoraan käynyt ilmi, että kyse oli ilmoituksesta, jossa haetaan vastaajia. Tämä selittää viestin avaajien huiman määrän. Näissä kaikissa viestiä nostettiin syksyn aikana viestiketjussa ylöspäin 1–3 otteeseen, kun kerrottiin kyselyyn vastaamisaikaa pidennetyn.
Kengun eli itsellisten äitien keskustelupalstalla ja DreamWear-Club r.y.:n puuteri.org keskustelupalstalla	Kengun palstalla rekisteröityneitä käyttäjiä on 226. Puuteri.org keskustelupalstalla rekisteröityneitä käyttäjiä on 1595.
Erilaiset sateenkaarijärjestöt: Turun seudun Seta ry, Vaasan Seta ry, Sateenkaariyhdistys Malkus ry ja Regnbågsankan rf	Turun seudun Seta ry ja Vaasan Seta ry julkaisivat verkkosivullaan ilmoitukset, ja Malkus ry:ssä jäsenille lähetettiin sähköpostia. Regnbågsankan rf julkaisi ilmoituksen Facebook-sivuillaan.
Suomen uusperheet ry	Facebook-sivut ja Twitter-tili
Suomen lukiolaisten liitto ry ja Suomen ammattiin opiskelevien liitto Sakki ry	SLL ja Sakki ry julkaisivat ilmoituksen uutiskirjeissään marraskuun alussa 2015 ja Sakki ry myös Facebookissa (4300 tykkääjää). Suomen lukiolaisten liiton uutiskirje tavoittaa noin 20 000 lukiolaista ja Sakki ry:n uutiskirje lähetetään 100 000 ammattiin opiskelevalle.

Ilmoittautumiskyselyn toteuttaminen

Viestissä, jota levitettiin eri medioissa ja sähköpostitse, mainittiin www-osoite, josta löytyi Surveypal-ohjelmalla luotu ilmoittautumiskysely. Ilmoittautumiskysely oli avoinna 28.9–7.12.2015, minä aikana se avattiin 1577 kertaa. Osa kyselylinkin avaajista on avannut sen muista syistä kuin osallistumista harkitakseen.

Ilmoittautumiskyselyssä itsenäisesti ilmoittautuvaa nuorta pyydetiin antamaan suostumuksensa tutkimukseen osallistumiseksi ja sähköpostiosoite, johon lähetettäisiin linkki hänen henkilökohtaiseen kyselyynsä. Ilmoittautuvalta vanhemmalta kysyttiin, kuinka monta lasta ja nuorta hän oli ilmoittamassa tutkimukseen ja mihin sähköpostiosoitteisiin lasten, nuorten ja vanhemman omat kyselylinkit haluttiin lähetettävän. Huoltajalta pyydettiin suostumus ilmoittamiensa lasten ja nuorten sekä itsensä osalta. Jos tutkimukseen ilmoittautuja oli alle 15-vuotias, hänelle selitettiin, että huoltajan täytyy ilmoittaa hänet tutkimukseen.

Tutkimukseen ilmoittautujaa opastettiin, että lapsen kysely on tilattava lapsen omaan sähköpostiosoitteeseen. Näin varmistettiin, että vain lapsi itse pääsee näkemään vastauksensa. Jos lapsella ei vielä ollut omaa sähköpostiosoitetta, sellainen neuvottiin luomaan hänelle. Vanhemmalle korostettiin, että tämä oli tärkeää lapsen vastauksien luottamuksellisuuden vuoksi. Aineiston keruun jälkeen ilmoittautumiskysely suljettiin ja tuhottiin, eikä tietoja siirretty minnekään talteen.

Jokaiselle vanhemmalle määritettiin perhetunnus, jonka avulla vanhempi voitiin yhdistää niihin lapsiin ja nuoriin, joiden osalta hän osallistui. Myös it-

sekseen ilmoittautuvat nuoret saivat perhetunnuksen varmuuden vuoksi, mikäli hänen vanhempansa olisi myöhemmin ilmoittautunut mukaan tutkimukseen, mutta näin ei käynyt kertaakaan.

Kun tutkimukseen osallistujalle lähetettiin linkki kyselyyn, sähköpostiosoitte merkittiin piilotettavaksi tuloksista. Tämä toimenpide kerrottiin vastaajille saatekirjeessä. Vaikka vastaajien sähköpostiosoitteet eivät näkyneet vastausten yhteydessä, Surveypal-ohjelma pystyi edelleen lähettämään muistutuksia vastaajille, joilla vastaus oli kesken tai aloittamatta.

Ilmoittautuminen

Tutkimukseen ilmoitettiin tai ilmoittautui yhteensä 125 lasta tai nuorta. Kun päällekkäiset ilmoittautumiset karsittiin, ilmoittautuneita oli jäljellä 105 lasta ja nuorta. Heistä vanhempien ilmoittamia lapsia ja nuoria oli 81 ja itsenäisesti ilmoittautuneita, yli 15-vuotiaita nuoria oli 24.

10–12-vuotiaiden lasten kyselyn täytti loppuun 41 lasta ja 13–18-vuotiaiden nuorten kyselyn täytti loppuun asti 47 nuorta. Ilmoittautuneiden lasten ja nuorten vastausprosentti on 84. On mahdollista, että joku lapsista tai nuorista on huomaamatta ilmoitettu tutkimukseen kahden eri vanhemman toimesta tai vanhempi on ilmoittanut itsenäisesti ilmoittautuneen nuoren, jolloin lapsi tai nuori on vastannut vain yhteen hänelle lähetetyistä kyselyistä.

Vanhempien kyselytulokset raportoidaan enimmiltä osin toisessa tutkimusraportissa. Tähän tutkimukseen osallistuneiden lasten ja nuorten vanhemmista 65 vastasi vanhemman kyselyyn, ja heidän antamia taustatietoja käytetään tässä tutkimuksessa hyödyksi.

Tutkimukseen ilmoittautuneille, joiden vastaus oli aloittamatta tai kesken, lähetettiin muistutusviesti kyselyn sulkeutumisaikankohdasta kolmeen otteeseen. Muistutusviestit aktivoivat useita vastaajia.

Kyselylomakkeiden sisältö

Kyselyt toteutettiin sähköisellä Surveypal-ohjelmalla. 10–12-vuotiaille lapsille ja 13–18-vuotiaille nuorille oli omat kyselynsä. Lasten kyselyssä oli kysymyksiä Terveystietokeskuksen ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Kouluterveyskyselyn pilottitutkimuksesta, joka on suunnattu viidesluokkalaisille, ja nuorten kyselyssä oli kysymyksiä THL:n vuoden 2015 Kouluterveyskyselyistä, jotka on suunnattu kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisille sekä toisen asteen opiskelijoille. Kysymyksillä tavoiteltiin valtaväestöön vertailtavissa olevaa tietoa lasten ja nuorten hyvinvoinnista, kiusaamiskokemuksista, koulukokemuksista, seksuaalisuudesta sekä ystävyys- ja vanhempi-suhteista. Myös nuorten taustamuuttujia kysyttiin yhteneväisellä tavalla Kouluterveyskyselyn kanssa. Lisäksi yli 14-vuotiaille esitettiin arvoväittämiä, jotka olivat vuoden 2013 Nuorisobarometrista (Myllyniemi, 2013).

Väittämät, jotka koskivat sateenkaariperheiden lasten kuulemia loukkaavia kommentteja ja heidän perheensä johdosta kokemaansa kiusaamista, käännettiin mukailen englanninkielisestä arviointimenetelmästä (Bos & van Balen, 2008). Väittämien joukkoon lisättiin muutama myönteistä suhtautumista kartoittava väittämä sekä väittämä siitä, onko nuori tullut kiusatuksi sateenkaariperheensä johdosta aikuisen taholta. Loput lasten ja nuorten kyselyiden väittämistä ja kysymyksistä muotoiltiin tätä tutkimusta varten. Kyselyt ovat saatavissa Sateenkaariperheet ry:stä.

Taulukosta 2A löytyvät lasten kyselyn muuttujat ryhmiteltyinä pääotsikoiden alle sekä näiden muuttujien arviointitavat ja taulukosta 2B vastaavat tiedot nuorten kyselystä.

Taulukko 2A. 10–12-vuotiaiden lasten kyselyn muuttujat

Tutkittava muuttuja	Määrällisten kysymysten / väittämien määrä	Avointen kysymysten määrä	Lähde
PSYKKINEN HYVINVOINTI			
Mieliala	2	0	KT
Huolet ja niistä kertominen	20 + 2 ¹	0 + 2	KT + SKP
FYYSINEN HYVINVOINTI	1	0	KT
PERHESUHTEET			
Perheen toiminta	17 + 3	0	KT + SKP
Lapsen suhde vanhempiinsa	2 + 2	0	KT + SKP
VERTAISUHTEET, KUSAAMINEN JA PERHEESTÄ KERTOMINEN			
Ystävyyssuhteet	1	0	KT
Kiusaaminen	8	0 + 1	KT + SKP
Kiusaaminen sateenkaariperheestä johtuen	4 + 6 ²	5 + 0	SKP + B&B
Muiden myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen	4	0	SKP
Perheestä kertominen	7	1	SKP
Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin	5	1	SKP
KOULUKOKEMUKSET	6 + 1	0 + 1	KT + SKP
KOKEMUKSET TERVEYSPALVELUISTA	16	5	SKP
SEKSUAALISUUS	3 + 1	0	KT + SKP
KOKEMUKSET SATEENKAARIPERHEESSÄ ELÄMISESTÄ	0	4	SKP

KT = Kouluterveyskyselyn 5.-luokkalaisten pilottikysely; SKP = Sateenkaariperhetutkimukseen muotoitu kysymys tai väittämä; B&B = Bos, H. & Van Balen, F. (2008). Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors. *Culture, Health & Sexuality*, 10(3), 221-36.

¹ 20 + 2 tarkoittaa, että 20 kysymystä tai väittämää on Kouluterveyskyselystä ja 2 kysymystä on muotoiltu tähän sateenkaariperhekselyyn.

² 4 + 6 tarkoittaa, että 4 kysymystä on muotoiltu tähän sateenkaariperhekselyyn ja 6 kysymystä on Bosin ja van Balenin tutkimuksesta.

Taulukko 2B. 13–18-vuotiaiden nuorten kyselyn muuttujat

Tutkittava muuttuja	Määrällisten kysymysten / väittämien määrä	Avointen kysymysten määrä	Lähde
PSYKKINEN HYVINVOINTI			
Mieliala	2	0	KT
Ahdistuneisuus	7	0	KT
Sosiaaliset pelot	3	0	KT
FYYSINEN HYVINVOINTI	9	0	KT
PERHESUhteet			
Perheen toiminta	10 + 2 ¹	0	KT + SKP
Nuoren suhde vanhempiinsa	2 + 3	0	KT + SKP
Nuoren kokemus vanhemman transtaustasta	7	3	SKP
VERTAISUhteet, Kiusaaminen ja perheestä kertominen			
Ystävyyssuhteet	1	0	KT
Koulukiusaaminen	5	0	KT
Kiusaaminen sateenkaariperheestä johtuen	3 + 6 ²	4 + 0	SKP + B&B
Muiden myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen	4	0	SKP
Perheestä kertominen	7	1	SKP
Yhteys muihin sateenkaariperheiden nuoriin	5	1	SKP
KOULUKOKEMUKSET	8	0	KT
KOKEMUKSET TERVEYSPALVELUISTA	6 + 17	0 + 6	KT + SKP
SEKSUAALISUUS JA SEURUSTELU	5	0	KT
ARVOT	12	0	NB
KOKEMUKSET SATEENKAARIPERHEESSÄ ELÄMISESTÄ	0	4	SKP

KT = Kouluterveyskysely; SKP = Sateenkaariperhetutkimukseen muotoitu kysymys tai väittämä; B&B = Bos, H. & Van Balen, F. (2008). Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors. *Culture, Health & Sexuality*, 10(3), 221–36; NB = Nuorisobarometri.

¹ 10 + 2 tarkoittaa, että 10 kysymystä tai väittämää on Kouluterveyskyselystä ja 2 kysymystä on muotoiltu tähän sateenkaari-perhekyselyyn.

² 3 + 6 tarkoittaa, että 3 kysymystä on muotoiltu tähän sateenkaariperhekyselyyn ja 6 kysymystä on Bosin ja van Balenin tutkimuksesta.

Vanhempien kysely

Vanhempien kyselyssä käytettiin aikuisille mukailtuja kysymyksiä Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten lasten pilottikyselystä ja vuoden 2015 Kouluterveyskyselystä. Tässä raportissa hyödynnetään vain vanhempien antamia taustatietoja, kuten heidän korkeinta koulutustaan, työ- ja taloudellista tilannettaan, asuinpaikkakuntaansa ja sen kokoa. Taustamuuttujia koskevat kysymykset käyvät ilmi tulososissa taulukoissa 5 ja 6.

Hyppylogiikka

Sähköisissä kyselyissä käytettiin ns. hyppylogiikkatoimintoa, jonka avulla erikäisille nuorille ja eri elämäntilanteissa eläville vastaajille esitettiin erilaisia kysymyksiä. Esimerkiksi nuorten kyselyssä esitettiin kysymys opiskelupaikasta ja itsenäisestä asumisesta vain yli 15-vuotiaille nuorille ja kysymyksiä transtaus- taisen vanhemman perheessä elämisestä vain nuorille, jotka merkitsivät heillä olevan vanhempi, jolla on transkokemus tai joka on korjannut sukupuoltaan. Koulukokemuksista kysyttäessä käytettiin eri sanoja (mm. koulu, opiskelupaikka) riippuen siitä, oliko vastaaja peruskouluikäinen vai opiskelija. Sanavalinnat mukailivat THL:n Kouluterveyskyselyn käyttämiä termejä.

Sateenkaariperheen määritteleminen

Lapsille ja nuorille kerrottiin kyselyn alussa näin: ”Tässä tutkimuksessa käytämme perheestä nimitystä sateenkaariperhe, kun tarkoitamme perhettä, jossa ainakin yksi vanhempi kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Tällaisia vähemmistöjä ovat esimerkiksi homot, lesbot, biseksuaalit ja transihmiset. Kaikki sateenkaariperheet eivät kuitenkaan välttämättä itse käytä tätä nimitystä”.

Lasten ja nuorten taustamuuttajat

Taustamuuttujista kysyttiin sukupuoli (3 vaihtoehtoa ja mahdollisuus tarkentaa), ikä sekä vastaajan oma määritelmä perheestään: ”Keitä aikuisia perheeseen kuuluu? Älä kirjoita nimiä vaan esimerkiksi isä tai kaksi äitiä. Vaikka aikuiset asuisivat eri kodeissa, voit mainita heidät kaikki tässä samassa kohdassa”.

13–18-vuotiaiden nuorten muut taustamuuttajat

Sateenkaariperheeseen syntymistä tiedusteltiin nuorten kyselyssä näin: ”Oletko syntynyt sateenkaariperheeseen vai tullut sen jäseneksi myöhemmin? Osa sateenkaariperheiden lapsista on suunniteltu ja syntynyt sateenkaariperheessä. Heillä on alusta alkaen esimerkiksi kaksi äitiä. Osa sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista on sen sijaan syntynyt esimerkiksi isänsä ja äitinsä aiemmassa avioliitossa. Heistä on tullut sateenkaariperheeseen kuuluvia vasta myöhemmin, esimerkiksi äitinsä löydettyä naiskumppanin tai isänsä löydettyä mieskumppanin.” Vastausvaihtoehdot olivat: ”olen syntynyt sateenkaariperheeseen”, ”olen tullut osaksi sateenkaariperhettä syntymäni jälkeen” ja ”ei vastausta”.

Sateenkaariperheessä elämisen yksinomaisuutta kysyttiin näin: ”Elätkö yksinomaan sateenkaariperheessä tai sateenkaariperheissä?” Vastausvaihtoehdot olivat: ”kyllä” ja ”en, sillä minulla on myös perhe, joka ei ole sateenkaariperhe”.

Vanhemman tai vanhemman puolison transkokemusta tai -taustaa kysyttiin

näin: ”Onko jollakin vanhemmistasi tai vanhempasi puolisoilla transkokemus tai onko vanhempasi tai vanhempasi puoliso korjannut sukupuoltaan? Transkokemus on kokemus, jossa oma sukupuoli mielletään erilaiseksi kuin syntymässä määritelty sukupuoli. Esimerkki transkokemuksesta on, jos mies kokee olevansa nainen tai jos nainen kokee olevansa mies tai jos ihminen ei koe olevansa selvästi kumpaakaan sukupuolta”. Vastausvaihtoehdot olivat: ”kyllä”, ”ei” ja ”ei vastausta / en tiedä”.

Vanhempien mahdollista eroa kartoitettiin kysymällä ensin: ”Ovatko vanhempasi eronneet toisistaan?”, jonka vaihtoehdot olivat ”kyllä” ja ”ei”, ja sitten tiedustelemalla: ”Jos sinulla on muita kuin yllä mainitsemasi vanhemmat, ovatko he eronneet toisistaan?”, jonka vaihtoehdot olivat ”kyllä, toiset vanhempani ovat eronneet” ja ”ei, toiset vanhempani eivät ole eronneet”.

Yli 15-vuotiailta nuorilta kysyttiin lisäksi, asuvatko he itsenäisesti ja missä he opiskelevat. Jälkimmäisen vaihtoehdot olivat: ”peruskoulussa”, ”lukiossa”, ”lukiossa (yhdistelmätkinto)”, ”ammattioppilaitoksessa”, ”ammattikorkeakoulussa”, ”korkeakoulussa tai yliopistossa”, ”olen päätoimisesti töissä” ja ”en ole töissä enkä opiskele”. Itsenäisesti asuville esitettiin jatkossa tarvittaessa kysymykset muodossa, joka huomioi heidän asuvan jo toisaalla kuin lapsuudenkodissaan. Heitä myös informoitiin näin: ”Huom! Kerroit asuvasi jo itsenäisesti. Kun jatkossa puhumme perheestäsi, tarkoitamme sateenkaariperhettä, josta olet itsenäistynyt”.

10–12-vuotiaiden lasten perheen toiminta

Perheen toimintaa kartoitettiin 10–12-vuotiaiden lasten kyselyssä perheen yhteisen ajan riittävyyden, yhteisen ruokailun, päivän tapahtumista keskustelemisen, kotitöihin osallistumisen, vanhempien kotitehtäviin / kouluun liittyviin asioihin antaman avun sekä perheen yhdessä viettämän ajan tai yhdessä tekemien asioiden kannalta. Lisäksi kysyttiin edeltävän vuoden aikana koetuista muutoksista, lapsen kuulluksi tulemisesta, kotona yksin vietetyn ajan määrästä sekä vanhempien tiedosta koskien lapsen asioita, lapsen vapaa-ajan viettoja, vapaa-ajan ystäviä, rahan käyttöä ja koulun sujumista. Nämä kysymykset tai väittämät ja niiden vastausvaihtoehdot olivat identtiset Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten pilottikyselyn kanssa (Kanste & al., 2017).

Lisäksi esitettiin väittämä perheen yhteisestä hauskanpidosta sekä kysymys koskien sitä, kuinka hyvin vanhemmat tietävät, mitä huolenaiheita lapsella on. Nämä kysymykset näkyvät vastausvaihtohtoineen tulososan taulukossa 12 ja 17.

10–12-vuotiailta lapsilta tiedusteltiin kuudella väittämällä sitä, kuinka avoimiksi he kokevat suhteensa vanhempiinsa. Väittämät koskivat sitä, kuinka usein lapsi salaa vanhemmiltaan, mitä hän tekee iltaisin ja viikonloppuisin, kuinka usein vanhempi juttelee lapsen ystävien kanssa tavatessaan näitä ja kuinka usein vanhempi pyytää lasta kertomaan, miten tämän koulupäivä on sujunut. Väittämät kartoittivat myös sitä, kuinka usein lapset sopivat kotiintuloajoista lähtiessään ulos,

kuinka usein he riitelevät vanhempiensa kanssa ja kuinka usein vanhemmat tukevat ja kannustavat lasta. Väittämät ja niiden vastausvaihtoehdot olivat identtiset Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten pilottikyselyn kanssa (Kanste & al., 2017).

13–18-vuotiaiden nuorten perheen toiminta

Perheen toimintaa kartoitettiin nuorten kyselyssä perheen yhteisen ruokailun, omista asioista vanhempien kanssa keskustelun, päivän tapahtumista keskustelun, kotiintuloajoista sopimisen, tekemisten salaamisen, vanhempien kanssa riitelyn, ja vanhempien tuen ja kannustuksen kannalta, sekä sen kannalta, jutteleeko vanhempi nuoren ystävien kanssa. Samoin kysyttiin, onko nuorella riittävästi vapaa-aikaa ja riittävästi yhteistä aikaa perheensä kanssa. Nämä väittämät ja niiden vastausvaihtoehdot olivat identtiset Kouluterveyskyselyn kanssa (THL, 2015a).

Sisarussuhteet

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten vahvuuksien ja haavoittuvuuksien selvittelyn vuoksi heiltä tiedusteltiin myös, kuinka usein he riitelevät sisarustensa kanssa ja kuinka usein he tukevat ja kannustavat toisiaan sisarustensa kanssa. Vain niitä, joilla on sisarus, ohjeistettiin vastaamaan näihin kysymyksiin (ks. tulososan taulukko 19).

Suhteet vanhempiin

Suhdetta äitiin ja isään kysyttiin 10–18-vuotialta lapsilta ja nuorilta samoin kuin Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a). Lisäksi vastaavat kysymykset ja vastausvaihtoehdot esitettiin toisen äidin ja toisen isän osalta, ja nuorilla oli vielä vaihtoehtona raportoida suhteestaan ”muuhun vanhempaan”. Lasten ja nuorten päätettäväksi jäi, kenen vanhemmistaan hän merkitsi esimerkiksi ”äidiksi”, ”toiseksi äidiksi” tai ”muuksi vanhemmaksi”.

Suhteet kavereihin tai ystäviin

10–12-vuotialta lapsilta kysyttiin hyvien kavereiden ja 13–18-vuotialta nuorilta hyvien ystävien määrästä samoin kuin Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a).

Fyysinen terveys, mieliala- ja muut psyykkiset oireet sekä huolet

10–18-vuotialta lapsilta ja nuorilta kysyttiin fyysisestä terveydestä ja mielialasta, lapsilta tiedusteltiin heidän huolistaan ja niistä kertomisesta, ja nuorilta kysyttiin somaattisista oireista, ahdistuneisuusoireista ja sosiaalisten tilanteiden

pelon oireista kuten Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a). Sateenkaariperheiden lasten kohdalla huolten aiheiden joukkoon lisättiin huoli ”Ihmisten suhtautuminen perheeseen”, ja lisäksi heiltä kysyttiin ”Oletko saanut apua huoliisi? Jos olet saanut apua, niin keneltä?”, johon pystyi vastaamaan avoimessa kommenttikentässä.

Koulukokemukset

Koulukokemuksia kartoitettiin 10–18-vuotiailta lapsilta ja nuorilta vastaavilla väittämällä kuin Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a). Lisäksi sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaille lapsille esitettiin väittämä: ”Opettajat kohtelevat minua reilusti ja tasa-arvoisesti”, jonka vastausvaihtoehdot käyvät ilmi taulukosta 26. Tämän jälkeen heille tarjottiin avointa kommenttikenttää seuraavilla saatesanoilla: ”Jos vastasit yllä, että opettajat eivät kohtele sinua reilusti ja tasa-arvoisesti, kerro tässä tarkemmin epäreilusta tai epätasa-arvoisesta kohtelusta”.

Kiusaaminen

Koulukiusaamiskokemuksia kartoitettiin 10–18-vuotiailta lapsilta ja nuorilta vastaavilla väittämällä kuin Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a). Kysymystä siitä, onko opettaja kiusannut lasta ja jos on, niin kuinka usein, seurasi sateenkaariperheiden 10–12-vuotiailla lapsilla lisäksi avoin kommenttikenttä ja teksti: ”Jos opettaja on kiusannut sinua, kerro tässä siitä tarkemmin. Miten kiusaaminen tapahtui? Mistä kiusaaminen johtui sinun mielestäsi?”

10–18-vuotiaita lapsia ja nuoria, joita on kiusattu koulussa, pyydettiin merkitsemään lähes vastaavalla tavalla kuin nuorille suunnatussa Kouluterveyskyselyssä, millä tavoin heitä on kiusattu. He saivat valita niin monta vaihtoehtoa kuin heidän tilanteeseensa sopi. Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten osalta vaihtoehtoja eriteltiin kyselyssä enemmän erilleen, sillä heille tarjottiin vastausvaihtoehtoiksi kahdeksaa erilaista kiusaamisen muotoa. Kouluterveyskyselyn vastaajille tarjotuissa viidessä vaihtoehdossa useampia kiusaamisen muotoja on niputettu yhteen. Molemmissa kyselyissä oli kuitenkin mainittu samat kiusaamisen muodot, ja lisäksi niissä oli mahdollista raportoida listassa mainitsemattomasta kiusaamisen muodosta.

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaille lapsille ja nuorille esitettiin myös kysymys: ”Jos sinua on kiusattu KOULUSSA, onko kiusaaminen joskus liittynyt sateenkaariperheeseen? Sateenkaariperheellä tarkoitetaan sitä, että ainakin yksi vanhemmistasi on homo, lesbo, biseksuaali tai transihminen”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”ei”, ”kyllä” ja ”en osaa sanoa”. Tätä seurasi avoin kommenttikenttä ja teksti: ”Jos vastasit yllä ”kyllä”, niin kerro, miten sinua on kiusattu sateenkaariperheestäsi johtuen”.

10–12-vuotiailta lapsilta kysyttiin vapaa-ajalla tapahtuvasta tai harrastuksen ohjaajan taholta kiusatuksi tulemisesta vastaavalla tavalla kuin Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten kyselyssä (Kanste & al., 2017). Sen jälkeen sateenkaariperheiden lapsille esitettiin lisäksi kysymys: ”Jos sinua on kiusattu KOULUN ULKOPUOLELLA, onko kiusaaminen joskus liittynyt sateenkaariperheeseen? Sateenkaariperheellä tarkoitetaan siis sitä, että ainakin yksi vanhemmistasi on homo, lesbo, biseksuaali tai transihminen”. Tätä seurasi avoin kommenttikenttä ja teksti: ”Jos vastasit yllä ”kyllä”, niin kerro, miten sinua on kiusattu sateenkaariperheestäsi johtuen”.

Muiden lasten ja nuorten kielteinen ja myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Kiusaamista kartoittaneet kysymykset jatkuivat sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kyselyissä väittämien, joilla kartoitettiin muiden lasten ja nuorten sekä muiden aikuisten suhtautumista sateenkaariperheeseen. Väittämät oli mukailtu aiemmassa tutkimuksessa käytetystä arviointimenetelmästä (Bos & van Balen, 2008). Väittämiä edelsi ohjeistus: ”Seuraavien väittämien kohdalla huomioi tilanteet KOULUSSA JA KOULUN ULKOPUOLELLA, myös internetissä kohtaamasi tilanteet. Jos toiset lapset / nuoret eivät tiedä sateenkaariperheestäsi, jätä vastaamatta näihin väittämiin”.

Sateenkaariperheiden lapsille ja nuorille esitettiin myös kysymys: ”Onko vanhempasi opastanut mitä sinun kannattaa tehdä, jos kohtaat sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tai koet sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista?”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”. Tätä seurasi avoin kommenttikenttä saatetekstillä: ”Jos vastasit yllä olevaan ”kyllä”, niin kerro mitä vanhempasi on opastanut”.

Seuraavaksi sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria ohjeistettiin siirtymään seuraavalle sivulle kyselyssä, mikäli he eivät ole kokeneet sateenkaariperheestä johtuvaa kiusaamista. Ohjeistusta seurasi avoin kommenttikenttä ja tiedustelu: ”Oletko kokenut enemmän kiusaamista sateenkaariperheesi vuoksi jossakin tilanteessa (esim. vanhempien ero, vanhemman sukupuolenkorjaus, luokan tai koulun vaihtaminen)?”. Tätä seurasi kysymys: ”Jos sinua on kiusattu tai loukattu sateenkaariperheestäsi johtuen, miten olet suhtautunut siihen? Voit valita useamman vaihtoehdon.” Vaihtoehdot on lueteltu nuorten tulososan taulukossa 72.

Sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria pyydettiin myös kertomaan: ”Jos sinua on joskus kiusattu sateenkaariperheestä johtuen, onko tähän kiusaamiseen puututtu aikuisten toimesta?”. Vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei”, ja ”en osaa sanoa”. Sen jälkeen tarjottiin avoin kommenttikenttä ja teksti: ”Jos sateenkaariperheestä johtuvaan kiusaamiseen on puututtu, kerro siitä tässä”.

Perheestä kertominen

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiailta lapsilta ja nuorilta kysyttiin: ”Kuinka usein puhut avoimesti sateenkaariperheestäsi eli siitä, että sinulla on vaikkapa kaksi äitiä” koskien erikseen koulua, harrastuksia, muita kavereita, ja terveyspalveluiden käyttöä, kuten terveydenhoitaja- ja lääkärikäyntejä. Vastausvaihtoehdot olivat ”en koskaan”, ”harvoin”, ”joskus”, ”usein” ja ”aina”. Näitä seurasi kysymys: ”Jos et kerro perheestäsi kaikissa tilanteissa, niin miksi? Voit valita monta vaihtoehtoa”. Tarjotut vaihtoehdot löytyvät nuorten tulososasta taulukosta 74.

Perheestä kertomisen kartoittaminen jatkui kysymyksellä: ”Onko sateenkaariperheeseen kuulumisesi tullut ilmi sellaisessa tilanteessa, jossa et olisi halunnut muiden tietävän siitä?”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa”.

Kyselyssä ohjeistettiin lapsia ja nuoria siitä, että joskus perheestä ei halua kertoa tarkemmin tai kertomatta jättäminen on muuten hyvä ratkaisu. Sen jälkeen heiltä kysyttiin, ovatko he joskus pitäneet vanhempaansa tai hänen taustaansa salassa. Seitsemän vastausvaihtoehdon lisäksi tarjottiin avoin kommenttikenttä, johon sai kirjoittaa muusta kokemuksesta. Lapset ja nuoret saivat valita niin monta vaihtoehtoa kuin halusivat. Vaihtoehdot esitellään tulososassa taulukossa 75.

Lapsia ja nuoria ohjeistettiin, että jos kukaan ei ole kuullut hänen olevan sateenkaariperheestä, hän voi siirtyä seuraavalle sivulle. Muille esitettiin kysymys, jota seurasi avoin kommenttikenttä: ”Kerro millaisia kokemuksia sinulla on siitä, että muut ovat saaneet tietää sateenkaariperheestäsi. Mitä on tapahtunut, mitä olet tuntenut?”

Terveyspalvelukokemukset

10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten terveyspalvelukokemusten kartoitus alkoi näin: ”Tässä pyydämme sinua arvioimaan kokemuksiasi koulusi terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin luona käymisestä. Myöhemmin kysymme muista kuin koulun henkilökunnasta. Onko sateenkaariperheesi ollut tiedossa tai tullut puheeksi käydessäsi koulusi terveydenhoitajan luona?”. Vastaavasti kysyttiin koululääkärin, -kuraattorin ja -psykologin luona käynneistä. Vastausvaihtoehdot olivat terveydenhoitajan osalta ”kyllä”, ”ei” ja ”en osaa sanoa / ei vastausta”, ja muiden ammattilaisten kohdalla ”kyllä”, ”ei” ja ”en ole käynyt tai ei vastausta”. Kysymykseen oli vastattava jotain, jotta sähköisessä kyselyssä pääsi eteenpäin. Tämä sen vuoksi, että jatkokysymyksiä esitettiin vain niille, joiden sateenkaariperhe oli ollut kunkin terveydenhuollon ammattilaisen tiedossa.

Myöntävästi terveydenhoitajakysymykseen vastanneet ohjattiin seuraavalle sivulle, jossa luki: ”Kävit koulusi terveydenhoitajan luona. Sateenkaariperheesi oli hänen tiedossaan tai tuli puheeksi käynnin aikana. Miten terveydenhoitaja suhtautui sinuun ja perheeseesi?” Väittämät ja niiden 5-portainen arviointi-

asteikko esitellään nuorten tulososiossa taulukossa 77. Vastaavat saatesanat ja väittämät esitettiin niille, jotka olivat käyneet koululääkärin, -kuraattorin, tai -psykologin luona siten, että ammattilainen oli tiennyt lapsen tai nuoren sateenkaariperheestä. Lisäksi tarjottiin avoin kommenttikenttä, johon pyydettiin kertomaan ”Jos käyntisi koski sateenkaariperhettäsi, niin millaista tukea, tietoa tai apua sait siihen terveydenhoitajalta?” Vastaavat kommenttikentät tarjottiin koululääkärin, -kuraattorin, tai -psykologin käyntejä arvioinneille vastaajille.

Kouluterveydenhuollon käyntien arvioinnin jälkeen kysyttiin: ”Millaisia muita kokemuksia sinulla on käynneistä terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin tai psykologin luona liittyen siihen, että elät sateenkaariperheessä? Kerro muistakin kuin koulukokemuksista, jos jotain tulee mieleen.” Vastaus pyydettiin kirjoittamaan avoimeen kommenttikenttään.

13–18-vuotiailta nuorilta kysyttiin lisäksi: ”Oletko joskus epäroinyt hakeutua johonkin palveluun johtuen sateenkaariperheestäsi? Esimerkiksi kouluterveydenhoitoon, psykiatrian poliklinikalle, perheneuvolaan, terveysasemalle tai erikoissairaanhoidon”, jonka vastausvaihtoehdot olivat ”en” ja ”kyllä”. Näiden jälkeen annettiin seuraavat saatesanat ja avonainen kommenttikenttä: ”Jos vastasit yllä ”kyllä”, niin kerro tarkemmin mihin palveluun olet epäroinyt hakeutua sateenkaariperheestäsi johtuen ja miksi”.

Ongelmien selvittämisestä koulun moniammatillisessa tiimissä kysyttiin nuorilta samoin kuin Kouluterveyskyselyssä (THL, 2015a).

Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin ja nuoriin

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaille lapsille ja nuorille esitettiin seuraavat väittämät, joissa nuorten kohdalla sana ”lapsi” oli korvattu sanalla ”nuori”: ”Vietän aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa”, ”Osallistun sateenkaariperheille tai sateenkaariperheiden lapsille järjestettävään toimintaan”, ja ”Vietin aiempina vuosina aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa”. Vastausvaihtoehdot olivat ”en lainkaan”, ”joskus” ja ”usein”.

Heiltä kysyttiin myös: ”Haluaisitko tuntea enemmän muita sateenkaariperheiden lapsia?” ja ”Haluaisitko osallistua enemmän sateenkaariperheiden lapsille suunnattuun toimintaan?”, joiden vastausvaihtoehdot olivat ”kyllä”, ”en ole kiinnostunut tuntemaan muita sateenkaariperheiden lapsia” ja ”tunnen jo tarpeeksi muita sateenkaariperheiden lapsia”. Lisäksi tiedusteltiin: ”Haluaisitko osallistua enemmän sateenkaariperheiden lapsille suunnattuun toimintaan?”, johon pystyi vastaamaan joko ”kyllä” tai ”en”. Lopuksi kysyttiin: ”Mikä on parasta siinä, että tuntee muita sateenkaariperheiden lapsia?”, johon pyydettiin vastausta avoimeen kommenttikenttään.

Seksuaalisuus

10–18-vuotiaille lapsille ja nuorille esitettiin samat kysymykset seksuaalisuudesta kuin Kouluterveyskyselyissä (Kanste & al., 2017; THL, 2015a). Lisäksi sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaille lapsille esitettiin sama kysymys, ”Oletko ollut ihastunut tai rakastunut?”, ja samat vastausvaihtoehdot kuin Kouluterveyskyselyn 8.–9.-luokan oppilaille.

Sateenkaariperheiden 10–15-vuotiailta lapsilta ja nuorilta tiedusteltiin, ovatko he olleet ihastuneita tai rakastuneita tyttöön / tyttöihin, poikaan / poikiin tai molempiin. 16–18-vuotiailta nuorilta kysyttiin, ovatko he seksuaalisesti kiinnostuneita naisista, miehistä, molemmista tai ei kummastakaan. Lisäksi kaikille lapsille ja nuorille tarjottiin vaihtoehtoja ”en” ja ”en osaa sanoa”. Kysymykset olivat identtiset Kouluterveyskyselyn kanssa, minkä johdosta kiinnostuksen kohteen sukupuoli esitettiin binäärisenä vaihtoehtona.

Transihminen 13–18-vuotiaan nuoren vanhempänä

13–18-vuotiaita nuoria, joiden vanhempi on transihminen, pyydettiin arvioimaan väittämiä, jotka ”koskettavat vanhempasi transikokemusta ja/tai hänen läpikäymäänsä sukupuolen korjaamista”. Väittämät ja niiden vastausvaihtoehdot esitetään tulososan taulukossa 84.

Nuorille esitettiin myös kolme kysymystä vanhemman sukupuolen kokemuksesta tai korjaamisesta, joihin he saivat vastata avovastauksella: ”Millaisia kokemuksia sinulla on vanhempasi läpi käymästä sukupuolen korjaamisesta?”, ”Ovatko jotkin asiat muuttuneet sinun elämässäsi vanhemman sukupuolen korjaamisen myötä, ja jos, niin mitkä?”, ja ”Millaisia kokemuksia sinulla on elämästä transvanhemman perheessä?”

Arvot

Sateenkaariperheiden nuorille esitettiin arvoväittämiä vastaavalla tavalla kuin vuoden 2013 Nuorisobarometrissa (Myllyniemi, 2013).

Sateenkaariperheessä eläminen

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaille lapsille ja nuorille esitettiin kyselyn lopussa seuraavat kysymykset, joiden alapuolella oli avoimet kommenttikentät vastauksen kirjoittamista varten: ”Mikä on sinun mielestäsi parasta sateenkaariperheessä elämisessä?” ja ”Mitä muut voisivat oppia sinun sateenkaariperheeltäsi?”. 10–12-vuotiailta lapsilta kysyttiin: ”Jos voisit toivoa kolmea asiaa, joilla tekisit koulusta paremman paikan sinulle, niin mitä toivoisit?”, ja ”Jos voisit toivoa kolmea asiaa, joilla tekisit koulun ulkopuolisesta maailmasta paremman paikan

sinulle, niin mitä toivoisit?”. 13–18-vuotiailta nuorilta kysyttiin: ”Minkä haluaisit muuttuvan koulussasi tai sen ulkopuolella liittyen sateenkaariperheisiin?”

13–18-vuotiaille nuorille, jotka olivat kertoneet kyselyn alussa, että heidän sateenkaariperheensä oli muodostunut vasta heidän syntymänsä jälkeen, esitettiin kysymys: ”Millaista oli tulla osaksi sateenkaariperhettä, kun aiemmin lapsuudessasi olit elänyt toisenlaisessa perheessä? Kerro kokemuksiasi.”

Kyselyiden loppuun oli varattu tilaa, johon pystyi kirjoittamaan: ”Kommentteja tai muita asioita, joita haluat viestittää tutkijalle”.

Kiitos osallistumisesta

Lasten ja nuorten motivoimiseksi heille tarjottiin kiitokseksi vastaamisestaan elokuvalippua. Vähimmäisvastaamisaika elokuvalipun saamiseksi oli säädetty etukäteen 15 minuutiksi eli hutaisten läpikäydystä kyselystä ei olisi saanut elokuvalippua – tosin sellaisia vastauksia ei tullut lainkaan. Kun lapsi tai nuori oli vastannut kyselyyn, häneltä kysyttiin kyselyn viimeisellä sivulla, haluaako hän elokuvalipun. Jos vastaus oli myönteinen, hänet siirrettiin automaattisen toiminnon avulla uuteen kyselyyn, jossa kysyttiin lapsen yhteystietoja elokuvalipun lähettämistä varten. Näitä yhteystietoja ei yhdistetty tutkimusvastauksiin, mikä tehtiin selväksi lapsille ja nuorille. Yhteystiedot tuhottiin, kun kysely oli sulkeutunut ja elokuvaliput postitettu.

Pilotointi

Lasten kyselyä testattiin neljällä eri perhetilanteissa elävällä 10–11-vuotiaalla lapsella, ja nuorten kyselyä kahdella eri perhetilanteessa elävällä 15–16-vuotiaalla nuorella. Kyselyiden soveltuvuutta arvioivat myös Sateenkaariperheet ry:n henkilökunta, tutkijat Väestöliitosta, THL:ltä ja Kelasta sekä tutkimushankkeen ohjausryhmän jäsenet Lastensuojelun keskusliitosta ja Mannerheimin lastensuojeluliitosta.

Tutkimuseettinen lausunto tutkimuksesta

Kyselytutkimukselle haettiin lausuntoa Nuorisotutkimusseuran tutkimuseettiseltä lautakunnalta, joka myönsi tutkimukselle puoltavan lausunnon syyskuussa 2015.

Aineistojen analyysit

Muuttujien frekvenssit, prosenttiosuudet, sekä keskiarvot ja -hajonnat laskettiin. Aineistosta muodostettiin joidenkin väittämien kohdalla summamuuttujia. Muutamien muuttujien väliset korrelaatiot analysoitiin.

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten erilaisia alaryhmiä olivat esimerkiksi lapset tai nuoret, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen ja jotka ovat tulleet osaksi sateenkaariperhettä myöhemmin elämässään sekä yhdessä ja useassa kodissa asuvat lapset/nuoret. Tällaisten alaryhmien tuloksia vertaistiin joidenkin muuttujien kohdalla ristiintaulukoinnin avulla. Ryhmien välisiä tilastollisia vertailuja ei voitu tehdä, sillä vastaajamäärät ryhmää kohden eivät olleet riittäviä (alle 20 lasta/nuorta ryhmää kohden).

Avoimia vastauksia ryhmiteltiin vastausten sisällön teeman mukaisesti. Lasten ja nuorten sitaattien yhteydessä käytetään pelkästään lapsi/nuori-nimitystä, ja anonymiteetin varmistamiseksi sitaattien ikä ilmaistaan enimmäkseen yhdistetyn ikäryhmän mukaisesti. Sitaateista on poistettu tunnistesteellista tietoa. Poistojen kohdat on merkitty hakasulkeilla.

Vertailuaineistot

Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksella on kerätty vuonna 2015 tietoa peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten, lukion 1. ja 2. vuosikurssin ja ammattioppilaitoksen 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoiden hyvinvoinnista Kouluterveyskyselyllä, johon vastasi yhteensä 120 400 opiskelijaa eri puolilta Suomea (Halme, Kivimäki, Luopa, & Matikka, 2016). Muut vastasivat sähköisellä lomakkeella, mutta peruskoululaisten oli mahdollista vastata myös paperilomakkeella. Peruskoululaiset vastasivat huhtikuussa, lukiolaiset ja ammattiin opiskelevat maaliskoukokuussa. Tiedonkeruuseen liittyvistä teknisistä ongelmista johtuen Kouluterveyskyselyn vastausprosentti jäi vuoden 2015 osalla muita vuosia alhaisemmaksi. Kyselylomakkeet löytyvät THL:n sivuilta (THL, 2015a).

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaiden nuorten vastauksista saatuja lukuja verrattiin THL:n Kouluterveyskyselyn osallistujien vastauksiin.

Kouluterveyskyselyn laajennusta alakoulun neljäs- ja viidesluokkalaisille pilotoitiin sähköisenä kyselynä vuonna 2013 yhteensä 3371 viidesluokkalaisella (Kanste & al., 2017). Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten vastauksia verrattiin Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten pilottiaineiston lasten vastauksiin.

Tilastollisia analyyseja aineistojen välillä ei tehty. Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten tuloksia vertailtiin vertailuaineistoon silmämääräisesti, koska aineistot eivät ole täysin vertailukelpoisia. Vuoden 2015 Kouluterveyskyselyn ja THL:n viidesluokkalaisten pilottikyselyn aineistoa anottiin käyttöön siltä osin, että vertailut sateenkaariperheiden lasten ja valtaväestön lasten välillä onnistuivat.

10–12-vuotiaiden lasten kyselyaineiston tulokset

Taustamuuttujat lasten raportoimana

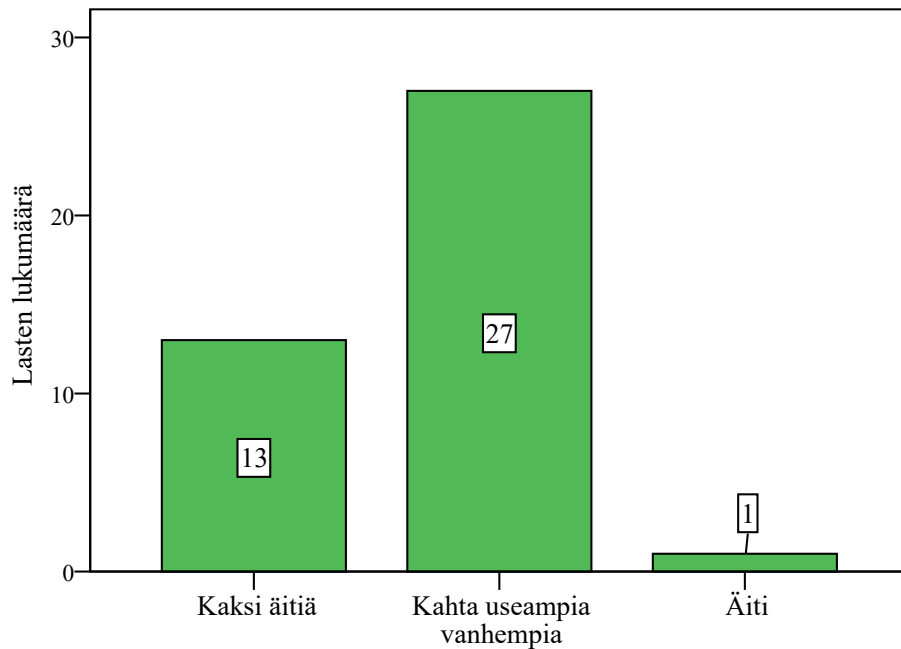
10–12-vuotiaiden lasten kyselyyn saatiin 41 vastausta. Lapsista 16 merkitsee itsensä tytöksi, 24 pojaksi ja yksi merkitsee sukupuolen osalta vastauksekseen kohdan ”ei selkeästi määriteltävissä”. Tämä vastaaja tarkoittaa avovastauksessa olevansa sukupuoleltaan tyttö, mutta haluavansa itse valita kuka hän on. Vastaajista tyttöjä on 39 prosenttia ja poikia 59 prosenttia. Sukupuoltaan määrittelemätön lapsi muodostaa 2 prosenttia vastaajista.

Yksitoista vastaajaa on 10-vuotiaita ja yhdeksän vastaajaa on 11-vuotiaita. Eniten on 12-vuotiaita lapsia, sillä heitä on 21. Tyttöjä ja poikia on lähes sama määrä 10- ja 11-vuotiaissa, mutta 12-vuotiaita poikia on kaksi kertaa niin monta kuin tyttöjä (Taulukko 3). Vastaajajoukkoon kuuluu viidet sisarukset. Lisäksi yhdeksän lapsen isosisarus on vastannut 13–18-vuotiaiden nuorten kyselyyn.

Taulukko 3. Lasten sukupuoli ikäryhmittäin

		10 v	11 v	12 v	Yhteensä	Prosenttia
Sukupuoli	Tyttö	5	4	7	16	39
	Poika	5	5	14	24	59
	Ei selkeästi määriteltävissä	1	0	0	1	2
Yhteensä lukumäärä		11	9	21	41	-
Yhteensä prosenttia		27	22	51	-	100

Kaikki lapset ovat vastanneet kysymykseen siitä, keitä aikuisia heidän perheeseensä kuuluu. Kolmesta lasta (32 %) mainitsee itsellään olevan kaksi äitiä tai äidin ja tämän naiskumppanin, ilman että he mainitsevat muita perheeseensä kuuluvia aikuisia (Kuvio 1). Kahdellakymmenelläseitsemällä lapsella (66 %) perheeseen kuuluu kahden äidin tai äidin ja tämän naiskumppanin lisäksi joitakin muita vanhempia (Kuvio 1 ja Taulukko 4). Heistä eräs lapsi merkitsee sukupuolenkorjausprosessin läpikäyneen biologisen isänsä sanoilla ”isä, nykyään äiti puoleksi laskettavissa”, ja koska vanhempi on merkinnyt itselleen ja kumppanilleen naissukupuolen, merkittiin lapsen elävän naisparin luona. Kaksi lasta merkitsee itsellään olevan kaksi äitiä ja kaksi isää. Yksi lapsi (2 %) asuu yksinhuoltajaäitinsä kanssa. Apilaperheitä ei pysty erottelemaan näistä lasten perhemäärittelyistä.

Kuvio 1. Lasten vanhemmat (N = 41)

Taulukko 4. Lasten perheeseen kuuluvat aikuiset, kun vanhempia on yli kaksi

äitipuoli, isä, äiti, isäpuoli
isi, kaksi äitiä, [---]
Kaksi äitiä ja kaksi isää
Isä, äiti ja toinen aikuinen
isä, äiti äidin puoliso
isä, äiti, äidin puoliso [---]
äiti, äiti, mamma ja isä
kolme äitiä ja isä
kaksi äitiä, isä ja kummi[---]
2 äitiä ja 1 äiti puoli
2 äitiä [---] ja isä äitipuoli [---]
Isä äiti äitipuoli
kaksi äitiä ja isä, joka asuu muualla
Kaksi äitiä ja heidän naisystävät
Isä, 2 äitiä ja mummi
Isä, kaksi äitiä [---]
yksi isä ja kolme äitiä
kaksi äitiä, isä
äiti, isä (nykyään äiti puoleksi laskettavissa) [---] äiti puoli ja isä puoli
Kaksi äitiä ja kaksi isää
Äiti, mamma (toinen äiti eri kodeissa) Äidin entinen puoliso ja mamman nykyinen puoliso.

Kaksi äitiä Ja heidän puoliset
kaksi äitiä [---]
kaksi äitiä
Isä kolme äitiä (oikea, äidin puolelta ja isän puolelta)
Kaksi äitiä, äitipuoli ja isäpuoli
kaksi äitiä, isä- ja äitipuolet
kolme äitiä, isi [---]
Äitini, isäni, äitipuoleni [---]

[---] siteerauksista poistettu tunnisteellista tietoa tai sisarussten tai lemmikkien luettelemista

Yhteenveto lasten raportoinnista taustamuuttujista:

- Kyselyyn on vastannut 41 lasta.
- Lapsista 16 merkitsee itsensä tytöksi, 24 pojaksi ja yksi sukupuoleltaan ”ei selkeästi määriteltäväksi”.
- Puolet lapsista on 10–11-vuotiaita ja puolet 12-vuotiaita.
- Kaikilla lapsilla on kaksi äitiä tai äiti ja tämän naispuolinen kumppani (pl. yksinhuoltajaäidin lapsi).
- Kahdella kolmasosalla lapsista on myös muita vanhempia. Esimerkiksi kaksi lasta mainitsee vanhemmikseen kahden äidin lisäksi kaksi isää.

Taustamuuttajat vanhempien raportoinnina

Kolmenkymmenviiden lapsen osalta on saatu taustatietoa heidän perheestään vanhempien kyselyvastauksien myötä. Näistä lapsista raportoi yhteensä 31 vanhempaa, sillä neljän sisarusparin osalta vastaa neljä vanhempaa. Taustatiedot esitellään taulukossa 5 jokaisen lapsen kohdalta erikseen, mutta sisarusuus merkitään pienellä numerosymbolilla. Kuuden lapsen osalta ei ole saatavissa muita taustatietoja kuin lapsen ikä ja sukupuoli sekä lapsen oma määritelmä hänen perheeseensä kuuluvista aikuisista, sillä heidän vanhempansa eivät ole vastanneet omiin kyselyihinsä.

Vanhempien antamista tiedoista käy ilmi, että 10–12-vuotiaiden lasten osalta vastanneet vanhemmat ovat kaikki henkilötunnuksen mukaisesti naisia, lukuun ottamatta yhtä miehen henkilötunnuksen omaavaa transsukupuolista henkilöä. Vanhempien kyselyssä tiedusteltiin, onko vastaajalla, hänen puolisolllaan ja/ tai hänen lapsensa muulla vanhemmalla transkokemusta. Transkokemuksella kerrottiin tarkoitettavan, että sukupuoli-identiteetti tai sukupuolen ilmaisu eroaa odotuksista sille sukupuolelle, johon yksilö syntymähetkellä määriteltiin. Neljäsosa vanhemmista on vastannut kysymykseen myönteisesti (n = 9). Muut vanhemmat ovat vastanneet kysymykseen kielteisesti (n = 25), paitsi yksi vanhempi, joka ei ole vastannut kysymykseen.

Viiden lapsen osalta vastaavalla vanhemmalla on itsellään transkokemus. Yksi vastanneista vanhemmista kertoo olevansa transnainen, joka on korjannut sukupuolensa, yksi vanhempi ei identifioitu sukupuoliin ja yhden sisarusparin äiti on merkinnyt itsensä muunsukupuoliseksi / transgenderiksi. Lisäksi neljällä lapsella hänen muu vanhempansa, vanhemman puoliso tai vanhemman entinen kumppani identifioituu transihmiseksi. Toisin sanoen yhteensä 9 lapsista elää tai on todennäköisesti elänyt jossain vaiheessa perheessä, jossa on transihminen vanhempana. Seitsemän näistä lapsista tietää vanhempansa tai vanhempansa puolison transkokemuksesta, mutta yksi lapsi ei tiedä ja yhden lapsen vanhempi ei osaa sanoa, tietääkö hänen lapsensa vai ei.

Vastanneet vanhemmat ovat 31–57-vuotiaita, keskimäärin 40-vuotiaita. Monet heistä ovat korkeasti koulutettuja. Tohtorin, lisensiaatin tai maisterin tutkinto tai ammattikorkeakoulututkinto tai muu alempi korkeakoulututkinto on 24 vanhemmalla (taulukko 5). Ammatillisen tutkinnon on suorittanut kahdeksan lapsen vanhempi. Kolme vanhempaa ei ole vastannut kysymykseen korkeimmasta suorittamastaan koulutuksesta.

Suurin osa vanhemmista on palkkatyössä (taulukko 5). Kukaan ei ole merkinnyt olevansa yrittäjä, eläkeläinen tai perhevapaalla, mutta kolme vanhempaa opiskelee päätoimisesti. Kaksi vanhempaa ei ole merkinnyt päätoimista toimintaansa.

Vain neljännes vanhemmista on arvioinut taloudellisen tilanteensa varakkaaksi tai hyvin toimeentulevaksi (taulukko 5). Useimmat pitävät itseään keskituloisina tai pienituloisina. Kaksi vanhempaa on jättänyt vastaamatta taloudellista tilannettaan koskevaan kysymykseen.

Lasten osalta vastanneilla vanhemmilla on keskimäärin kaksi lasta (taulukko 5). Yksi vanhempi ei ole vastannut kysymykseen lasten lukumäärästä.

Reilu puolet 10–12-vuotiaiden lasten osalta vastanneista vanhemmista asuu pääkaupunkiseudulla. Muualla asuvat jakaantuvat varsin tasaisesti eri puolille Suomea. Kolmen nuoren osalta vastanneet kaksi vanhempaa eivät ole merkinneet asuinpaikkakuntaansa (taulukko 5 ja kuvio 2).

Suuri osa vanhemmista ilmoittaa asuinpaikkakuntansa kooksi suuren kaupungin. Keskisuurella paikkakunnalla ilmoittavat elävänsä kolmen lapsen vanhemmat, varsin pienellä paikkakunnalla neljän lapsen vanhemmat ja pienellä paikkakunnalla ilmoittaa elävänsä yhden lapsen vanhempi (taulukko 5). Lisäksi neljä vanhempaa ei ole merkinnyt asuinpaikkakuntansa kokoa.

Taulukko 5. Vanhempien taustamuuttujia

	Kysymykseen vastanneiden vanhempien määrä ja prosentuaalinen osuus
Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut?	
Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto ¹	8 (25 %)
Ammattikorkeakoulu tai muu alempi korkeakoulututkinto	4 (13 %)
Ylempi korkeakoulututkinto ³	18 (56 %)
Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	2 (6%)
Mikä on tällä hetkellä pääasiallinen toimintasi?	
Palkkatyö ja muu työ*	27 (82 %)
Opiskeleminen	3 (9 %)
Työtön, lomautettu, irtisanottu tai työkyvytön	3 (9 %)
Millaisena pidät omaa taloudellista tilannettasi?	
Varakas ¹	2 (6 %)
Hyvin toimeentuleva	6 (18 %)
Keskituloinen ¹	13 (39 %)
Pienituloinen ²	12 (36 %)
Asuinpaikkakuntasi?	
Pääkaupunkiseutu ²	19 (59 %)
Muu Etelä-Suomi kuin pääkaupunkiseutu	3 (9 %)
Lounais-Suomi	1 (3 %)
Länsi- ja Sisä-Suomi	4 (13 %)
Itä-Suomi	1 (3 %)
Pohjois-Suomi ¹	4 (13 %)
Asuinpaikkakuntasi koko?	
yli 80 000 asukasta ³	23 (74 %)
30 000–80 0000 asukasta	3 (10 %)
8000–29 999 asukasta ¹	4 (13 %)
4000–7999 asukasta	1 (3 %)
Kuinka monta lasta sinulla on? Tässä tarkoitetaan sekä biologisia lapsiasi että muita lapsiasi.	
Yksi lapsi	10 (29 %)
Kaksi lasta ²	13 (38 %)
Kolme lasta ²	9 (26 %)
Neljä-viisi lasta	2 (6 %)

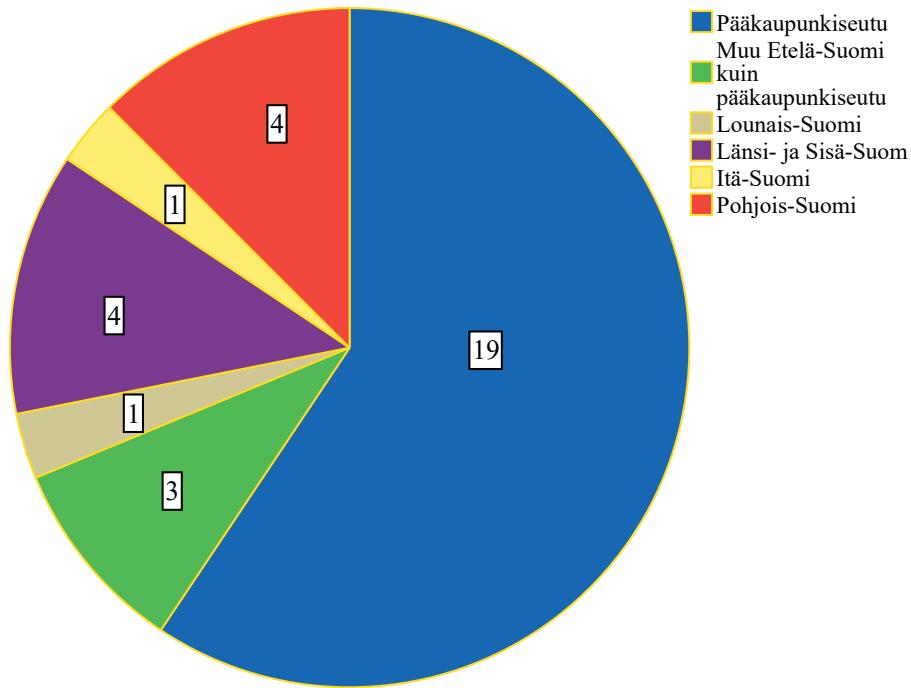
¹ Tähän lukuun sisältyy yksi vanhempi kahteen kertaan, sillä hän on vastannut sisarusten osalta.

² Tähän lukuun sisältyy kaksi vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.

³ Tähän lukuun sisältyy kolme vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.

* Tähän lukuun sisältyy neljä vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.

n = 35

Kuvio 2. Lasten osalta vastanneiden vanhempien asuinpaikkakunnat vastaajien määrän mukaan

10–12-vuotiaiden lasten osalta kyselyyn vastanneista vanhemmista lähes kaksi kolmasosaa on lapsen biologisia äitejä ja vajaa kolmannes on lapsen sosiaalisia äitejä eli lapsen elämässä alusta asti mukana olleita, ei-synnyttäneitä äitejä (taulukko 6). Lisäksi vastanneissa vanhemmissa on kaksi lapsen syntymän jälkeen lapsen elämään mukaan tullutta äitipuolta tai vanhemman naispuolista kumppania ja yksi biologinen isä.

Reilu puolet vastanneista vanhemmista kertoo, että lapsi jonka osalta he vastasivat kyselyyn, asuu yksinomaan heidän luonaan, ja lisäksi kolmen lapsen ilmoitetaan asuvan enimmäkseen vastaavan vanhemman luona (taulukko 6). Neljäsosa lapsista asuu puolet ajasta vastaavan vanhemman luona. Kolme lasta asuu enimmäkseen muualla kuin vastaavan vanhemman luona, ja yhden lapsen osalta vanhempi ei ole vastannut kysymykseen.

Kaikki ne kolmesta lasta, jotka ovat merkinneet vanhemmiksi kaksi äitiä tai äidin ja tämän naiskumppanin mutta eivät muita vanhempia, elävät vanhemman antaman tiedon mukaan yhdessä perheessä tai kodissa. Kahdestakymmenestä yhdestä lapsesta, jotka merkitsevät kahden äidin tai äidin ja tämän naiskumppanin lisäksi muita vanhempia, neljällä on vanhemman antaman tiedon mukaan ”yksi koti tai perhe” ja seitsemällätoista on ”kaksi kotia tai perhettä”. Yksinhuoltajaäidin lapsi asuu yhdessä kodissa. Yhteensä yhdessä kodissa asuvia

lapsia on siis kahdeksantoista ja kahdessa kodissa asuvia lapsia on seitsemäntoista (taulukko 6). Kenelläkään ei merkitty olevan kolmea tai neljää kotia tai perhettä.

Kaikilla lapsilla, joilla on kaksi kotia tai perhettä, nämä kodit sijaitsevat samassa osassa Suomea sekä yhtä suurilla paikkakunnilla. Esimerkiksi siis kaikki yhdeksän pääkaupunkiseudulla asuvaa lasta asuvat pääkaupunkiseudulla molemmissa perheissään ja Lounais-Suomessa asuva lapsi asuu molemmissa kodeissaan Lounais-Suomessa. Molempien kotien asuinpaikkakuntatiedot saatiin 13 lapsen osalta – neljän osalta tieto puuttuu vähintään toisen kodin osalta. Paikkakunnan koko on raportoitu 15 lapsen osalta eli kahden osalta tieto puuttuu.

Niistä seitsemästätoista lapsesta, joilla on myös toinen perhe, kahdeksalla tähän toiseen perheeseen kuuluu isä ja äitipuoli / isän naiskumppani (50 %). Kolmella tähän toiseen perheeseen kuuluu äiti ja äitipuoli / äidin naiskumppani (19 %) ja kahdella¹ äiti ja tämän satunnaisempi naiskumppani (13 %). Yhdellä tähän toiseen perheeseen kuuluu isä (6 %), yhdellä kaksi isää (6 %), ja yhdellä lapsen äiti ja hänen mieskumppaninsa (6 %). Yhden lapsen osalta tietoa ei ole saatavilla.

Lapsista, joiden osalta vanhemmat ovat vastanneet, 51 prosenttia on syntynyt sateenkaariperheeseen ja 49 prosenttia ei ole syntynyt sateenkaariperheeseen (Kuvio 3). Heistä yksi on syntynyt kaksiapilaperheeseen, yksi kolmiapilaperheeseen ja yksi neliapilaperheeseen (taulukko 6). Kolmekymmentäkaksi lasta ei ole syntynyt apilaperheeseen. Ainoastaan yksi vanhempi ilmoittaa, että hänen kanssaan asuu joku muu täysi-ikäinen henkilö kuin hänen puolisonsa tai lapsensa. Avovastauksesta selviää, että kyse ei ole polyamoriaperheestä, eivätkä kaikki tämän perheen aikuiset jaa samaa asuntoa.

Lapsista kaksi kolmasosaa on kokenut vanhempiansa eron ainakin kertaalleen (n = 24). Vain kolmannes (n = 11) ei ole kokenut vanhempiansa eroa tai eroja (Kuvio 4). Tässäkään kohdin kuuden lapsen osalta ei ole vanhempien antamaa tietoa saatavilla. Eronneista vanhemmista 22 on eronnut kyselyn kohteena olevan lapsen alkuperäisestä vanhemmasta, yksi muusta puolisoista ja yksi sekä lapsen alkuperäisestä vanhemmasta että muusta puolisoista. Lapsen vanhempien erosta on useimmiten kulunut 3–9 vuotta (taulukko 6).

Kuusi lapsista on kokenut eron toisessa perheessään. Viidellä lapsella tämä tarkoittaa toista heidän kokemaansa eroa, mutta yhden lapsen osalta tämä on ainoa hänen kokemansa ero. Näistä toisen perheen eroista on kahden lapsen kohdalla alle kolme vuotta aikaa, kolmen lapsen kohdalla 3–5 vuotta aikaa ja yhden lapsen kohdalla vähintään kuusi vuotta aikaa.

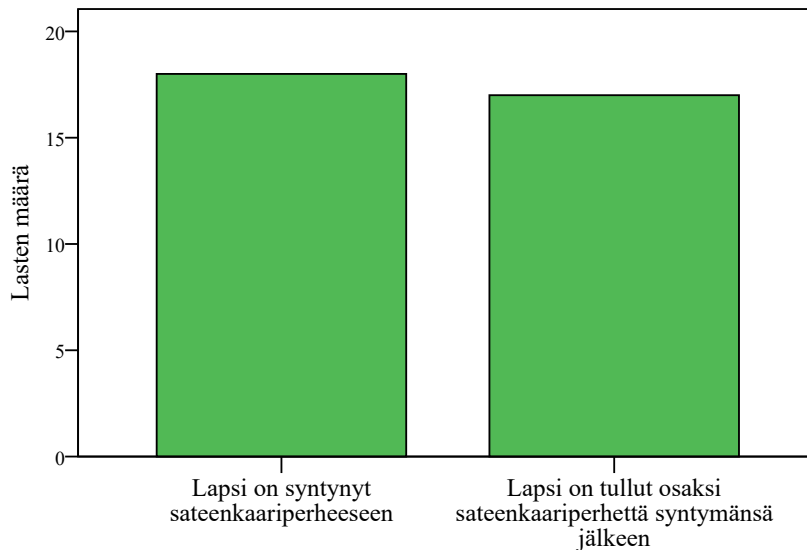
Taulukko 6. Vanhempien taustamuuttujia

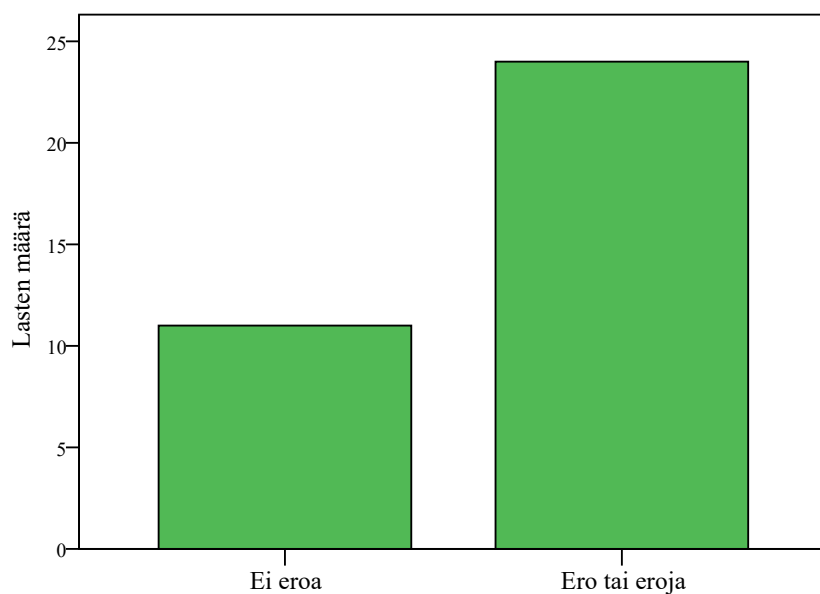
	Vastanneiden vanhempien määrä
Mikä on oma vanhemmuusroolisi suhteessa kyselyn kohteena olevaan lapseen?	
Biologinen äiti	22 (63 %)
Sosiaalinen äiti	10 (29 %)
Vanhemman naiskumppani tai lapsen äitipuoli	2 (6 %)
Biologinen isä	1 (3 %)
Missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu sinun luonasi?	
Yksinomaan vastaavan vanhemman luona	19 (56 %)
Enimmäkseen vastaavan vanhemman luona	3 (9 %)
Puolet ajastaan vastaavan vanhemman luona	9 (26 %)
Enimmäkseen muualla	3 (9 %)
Kuinka monta perhettä tai kotia kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on? *	
Yksi koti	18 (51 %)
Kaksi kotia	17 (49 %)
Kuinka kauan aikaa sitten erosit kyselyn kohteena olevan lapsesi vanhemmasta?	
2 vuotta tai alle	3 (13 %)
3-9 vuotta	14 (61 %)
10 vuotta tai enemmän	6 (26 %)
Oliko perheenne apilaperhe kyselyn kohteena olevan lapsen syntyessä? **	
Kyllä	3 (9 %)
Ei	32 (91 %)

n = 35

*"Merkitse tähän kaikkien niiden perheiden lukumäärä, joissa lapsesi asuu tai joihin kuuluvia vanhempiaan hän tapaa säännöllisesti. Jos lapsi esimerkiksi asuu vuorotellen kahden vanhemman luona, merkitse kaksi kotia."

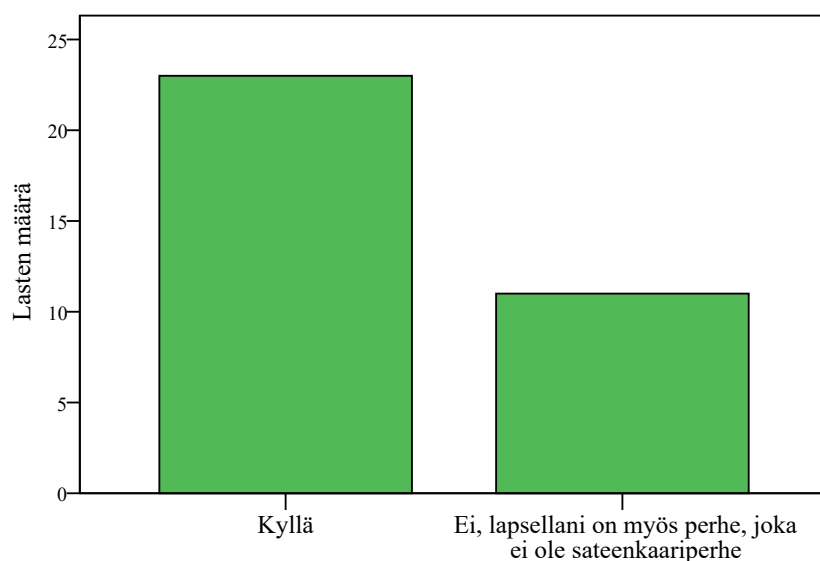
** "Apilaperheellä tarkoitetaan sellaista perhetilannetta, jossa ainakin kaksi lapsen vanhemmista on sopinut lähtökohtaisesti lapsen kasvattamisesta yhteisesti, vaikka he eivät ole parisuhteessa keskenään."

Kuvio 3. Sateenkaariperheeseen syntyminen tai sen muodostuminen myöhemmin elämässä (n = 35)

Kuvio 4. Onko lapsi kokenut vanhempiensa eron tai eroja

Kaksikymmentäkolme lasta (68 %) elää nykyisin kokonaan sateenkaariperheessä tai sateenkaariperheissä (Kuvio 5). Yksitoista lasta (32 %) elää sateenkaariperheen lisäksi osan ajastaan muussa kuin sateenkaariperheessä. Yhden lapsen kohdalta vanhempi ei ole vastannut sateenkaariperheessä asumisen täysiaikaisuutta kartoittaneeseen kysymykseen.

Kuvio 5. Elätkö kyselyn kohteena oleva lapsesi yksinomaan sateenkaariperheessä tai sateenkaariperheissä?

Yhteenveto vanhempien raportoimista lasten taustamuuttujista:

- Lasten vanhempien taustatietoja pystyttiin yhdistämään 35 lapsen vanhemmalta.
- Lasten osalta vastanneet vanhemmat ovat kaikki henkilötunnuksen mukaisesti naisia, lukuun ottamatta yhtä miehen henkilötunnuksen omaavaa transsukupuolista henkilöä.
- Neljäsohalla lapsista on vanhempana tai vanhemman puolisona transihminen.
- Vanhemmat ovat 31–57-vuotiaita, keskimäärin 40-vuotiaita.
- Lasten vanhemmista noin puolella on ylempi korkeakoulututkinto, eli he ovat keskimääräistä korkeasti koulutetumpia.
- Useimmat vanhemmista ovat palkkatöissä ja pitävät itseään keskituloisina tai pienituloisina.
- Yli puolet lapsista asuu pääkaupunkiseudulla ja muut eri puolilla Suomea.
- Kolme neljäsohalla lapsista asuu suuressa kaupungissa.
- Puolet lapsista on syntynyt sateenkaariperheeseen.
- Kolme lasta on syntynyt apilaperheeseen.
- Lapsista kaksi kolmasosaa on kokenut vanhempiensa eron. Vain kolmannes ei ole kokenut vanhempiensa eroa.
- Puolet lapsista asuu yhdessä kodissa, puolet kahdessa.
- Kahdessa kodissa asuvilla lapsilla on toisessa kodissaan useimmiten isä ja tämän naispuolinen kumppani, muutamissa tapauksissa myös esimerkiksi toinen äiti ja tämän naiskumppani, ja yhdessä tapauksessa kaksi isää.

Vertailuaineisto**Kouluterveyskyselyn vastaajien taustamuuttujat**

Tämän tutkimuksen vertailuryhmänä käytetään 3371 viidesluokkalaista lasta, jotka ovat vastanneet THL:n Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisten pilottikyselyyn (Kanste & al., 2017).

Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista 51,1 prosenttia on tyttöjä, 48,5 prosenttia poikia ja 0,4 prosenttia ei ole ilmoittanut sukupuoltaan. Jotta vertailuaineiston sukupuolijakauma olisi samankaltainen sateenkaariperheiden lasten aineiston kanssa, vertailuaineistoon otettiin mukaan kaikki 1636 pilottikyselyn poikaa, kaikki 12 sukupuoltaan määrittelemätöntä lasta sekä 1149 tyttöä. Näin ollen aineistoon jäi 2797 lasta, joista poikia oli 58,5 %, sukupuoltaan määrittämättömiä 0,4 % ja tyttöjä 41,1 %.

Kouluterveyskyselyn lasten aineisto on kerätty sähköisenä kyselynä maaliskuun loppupuolella vuonna 2013 (Kanste, Halme & Perälä, 2016). Koska kaikki vastaajat ovat viidesluokkalaisten, he ovat olleet keuhällä keskimäärin 11-vuotiaita. Alkuvuonna syntyneet lapset ovat jo ehtineet täyttää 12 vuotta. Kyselyn osallistujiksi on valikoitu Suomen jokaisen 315 kunnan suurimmasta koulusta yksi satunnainen viidesluokka (Ahvenanmaa pois lukien). Vastauksia on 249 kunnasta.

Noin joka toisen lapsen vanhempi on vastannut vanhemman kyselyyn (N = 1626). Heistä 19 prosenttia asuu Etelä-Suomessa, 17 prosenttia Lounais-Suomessa ja saman verran Itä-Suomessa. Länsi- ja Sisä-Suomessa asuu peräti 26 prosenttia vastaajista, Pohjois-Suomessa 16 prosenttia ja Lapissa viisi prosenttia. Suurista kaupungeista vastasi suhteellisesti vähemmän vanhempia kuin muilta paikkakunnilta. Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista yli puolet asuu maaseudulla (Kanste & al., 2016).

Koska Suomen viidesluokkalaisista nelisenkymmentä prosenttia asuu Etelä-Suomessa, otos ei todennäköisesti painotu väestön mukaisesti. Aineistoa ei muutenkaan voida pitää edustavana otoksena suomalaisista viidesluokkalaisista, sillä siihen saattoi vastata vain suomen kielellä.

Puolet vanhempien kyselyyn vastanneista on suorittanut ylioppilastutkinnon, ja joka viidennellä vanhemmista on yliopisto- tai korkeakoulututkinto (Kanste & al., 2016). Kolme neljäsosaa lapsista, joiden vanhemmat ovat vastanneet kyselyyn, elää ”ydinperheessä”. Reilu 10 prosenttia lapsista elää yksinhuoltajaperheessä ja yhtä moni uusperheessä. Kaikista vastanneista vanhemmista kaksi on merkinnyt siviilisäädyn rekisteröidyn parisuhteen (0,1 % vastaajista). Lisää taustamuuttujia löytyy vertailuaineiston tulosraportista (Kanste & al., 2016).

Suhteet vanhempiin

Suhde äitiin

Yhtä yksinhuoltajaäidin lasta lukuun ottamatta kaikilla tutkimukseen osallistuneilla sateenkaariperheen lapsilla on kaksi äitiä. Lapset saivat valita, kenen vanhempansa osalta he arvioivat suhdettaan kohdassa ”äiti” ja ”toinen äiti”. Näistä arvioista ei siten käy ilmi, kumpi äideistä on lapsen synnyttänyt / biologinen äiti, kumpi taas sosiaalinen tai myöhemmin lapsen elämään mukaan tullut äiti. Koska puolet vastanneista lapsista on syntynyt sateenkaariperheeseen, noin puolet on arvioinut äitisuhteitaan alkuperäisten vanhempiensa osalta. Puolet lapsista taas on todennäköisesti arvioinut suhdettaan biologiseen äitiinsä ja äitipuoleensa.

Sateenkaariperheiden lapsista lähes kaikki pitävät suhdettaan ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin erittäin hyvänä tai hyvänä. Samoin arvioivat äitisuhdettaan lähes kaikki Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset, joista kuitenkin hieman useampi on valinnut vaihtoehdon ”erittäin hyvä” kuin sateenkaariperheiden lapset. Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla on keskimäärin hieman parempi suhde äitiinsä kuin sateenkaariperheiden lapsilla ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin (Taulukko 7). Yksi lapsi, jolla on kaksi äitiä, on jättänyt vastaamatta ensimmäistä äitisuhdettaan arvioivaan kysymykseen, mutta raportoi suhteen toiseen äitiinsä olevan erittäin hyvä.

Ne 17 lasta, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, arvioivat ensimmäiseksi merkitsemänsä äitisuhteensa yhtä hyväksi kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset (Taulukko 7). Sen sijaan ne 17 lasta, joiden sateenkaariperhe

on muodostunut vasta myöhemmin heidän elämässään, ovat huomattavasti kriittisempiä tätä äitisuhdetta arvioidessaan. Heidän vastauksensa myös hajaantuvat enemmän ryhmän sisällä. Toisin sanoen sateenkaariperheeseen syntyneillä lapsilla on yhtäläinen suhde ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiinsä kuin muiden perheiden lapsilla. Sen sijaan sateenkaariperheen muodostuminen myöhemmin elämässä vaikuttaa olevan yhteydessä vähemmän erinomaiseen äitisuhteeseen.

Vanhempien ero ei sellaisenaan vaikuta olevan näiden alaryhmäerojen takana, sillä vanhempien eron kokeneet ja kokemattomat sateenkaariperheiden lapset arvioivat suhteensa äitiin keskimäärin yhtä hyväksi (Taulukko 7). Mutta kun erosta kulunut aika huomioidaan, huomataan, että niillä lapsilla, joiden vanhempien erosta on korkeintaan viisi vuotta aikaa, arvioivat äitisuhteensa huonommaksi kuin ne lapset, joiden vanhempien erosta on tätä enemmän aikaa.

Taulukko 7. Millainen on suhteesi äitiin? Suhde äitiin niillä lapsilla, joilla on äiti. *

	SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	KT prosenttia vastaajista (n = 2774)
Erittäin hyvä	63	74,5
Hyvä	33	21,9
Ei hyvä eikä huono	3	2,6
Melko huono	3	0,7
Erittäin huono	0	0,3
Yhteensä	100	100,0
	SKP	KT
	Ka (kh)	Ka (kh)
	1,45 (0,68)	1,30 (0,58)
Syntynyt sateenkaariperheeseen (n = 17)	1,24 (0,44)	-
Sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin elämässä (n = 17)	1,59 (0,87)	-
SKP vanhempien eron kokeneet (n = 24)	1,40 (0,70)	-
SKP vanhempien eroa kokemattomat (n = 10)	1,42 (0,72)	-
SKP vanhempien erosta alle 6 vuotta (n = 10)	1,60 (0,97)	-
SKP vanhempien erosta vähintään 6 vuotta (n = 13)	1,23 (0,44)	-

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

*Sateenkaariperheiden lasten osalta kyseessä on äiti, jonka osalta he arvioivat ensimmäisenä äitisuhdettaan. Jos heillä on kaksi äitiä, he ovat arvioineet toista äitisuhdettaan toisessa kohdassa.

1 = erittäin hyvä, 5 = erittäin huono

Kouluterveyskyselyssä 0,3 % on valinnut vaihtoehdon: "Minulla ei ole äitiä tai yhteyttä äitiin" ja alle prosentti on jättänyt vastaamatta kysymyksen. Heidät on poistettu analyysistä.

Suhde toiseen äitiin

Lähes kaikki lapset arvioivat suhdettaan ”toiseen äitiin”. Arvion on jättänyt antamatta ainoastaan kaksi lasta. Heistä yhdellä ei ole toista äitiä. Toisen äiti on korjaamassa sukupuoltaan, ja lapsi on vastannut tämän osalta suhteestaan isäänsä.

Sateenkaariperheiden lapset raportoivat suhteensa itse määrittelemäänsä ”toiseen äitiin” olevan enimmäkseen erinomainen tai hyvä, mikä vastaa ensimmäiseksi annetun äitisuhteen arvioita (Taulukko 8).

Ne 16 lasta, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, arvioivat suhteensa toiseen äitiin yhtä hyväksi kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset arvioivat äitisuhteensa. Sen sijaan ne 17 lasta, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta myöhemmin, ovat huomattavasti kriittisempiä toista äitisuhdetta arvioi-
dessaan kuin sateenkaariperheeseen syntyneet lapset.

Vanhempien ero ei kuitenkaan näytä olevan näiden alaryhmäerojen takana, sillä kaikki vanhempien eron kokeneet ja kokemattomat sateenkaariperheiden lapset arvioivat suhteensa toiseen äitiin hyväksi tai erinomaiseksi ja keskenään keskimäärin yhtä hyväksi. Niiden kahden lapsen, jotka ovat arvioineet suhteen-
sa toiseen äitiin ”ei hyväksi eikä huonoksi”, osalta ei ole saatavilla vanhempien antamia taustatietoja vanhempien mahdollisesta erosta.

Taulukko 8. Millainen on suhteesi toiseen äitiin? Suhde toiseen äitiin niillä lapsilla, joilla on toinen äiti. *

	SKP prosenttia vastaajista (n = 39)
Erittäin hyvä	59
Hyvä	36
Ei hyvä eikä huono	5
Melko huono	0
Erittäin huono	0
Ka (kh)	
Kaikki sateenkaariperheen lapset (n = 39)	1,46 (0,60)
Sateenkaariperheeseen syntyneet (n = 16)	1,19 (0,30)
Sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin (n = 17)	1,65 (0,61)
Vanhempien eron kokeneet (n = 22)	1,45 (0,51)
Vanhempien eroa kokemattomat (n = 11)	1,36 (0,67)
Vanhempien erosta alle 6 vuotta (n = 10)	1,50 (0,53)
Vanhempien erosta vähintään 6 vuotta (n = 12)	1,42 (0,52)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely

*Kyseessä on äiti, jonka osalta lapset arvioivat toista äitisuhdettaan sen jälkeen, kun ovat ensin arvioineet yhtä äitisuhdettaan.

Arviosta ei tiedetä, koskeeko se biologista tai sosiaalista äitiä vai myöhemmin lapsen elämään tullutta äitiä tai äitipuolta.

1 = erittäin hyvä, 5 = erittäin huono

Suhde isään

Sateenkaariperheiden lasten suhde ensiksi merkitsemäänsä tai ainoaan isäänsä on lähes kaikilla erittäin hyvä tai hyvä. Sateenkaariperheiden lapsista kolmanneksella (34 %) ei kuitenkaan ole isää tai he eivät ole tämän kanssa tekemisissä. Sateenkaariperheiden lasten suhde ensiksi merkitsemäänsä isään on keskimäärin yhtä hyvä kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten isäsuhte. Kouluterveyskyselyn laajassa aineistossa vastauksissa on kuitenkin enemmän hajontaa vastaajien kesken (Taulukko 9).

Kuusi lasta, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, arvioivat isäsuhteen sa keskimäärin paremmaksi kuin ne 15 lasta, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin ja paremmaksi kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat. Toisin sanoen sateenkaariperheeseen syntyneillä lapsilla isäsuhte on erinomainen, mutta lapsilla, joilla sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin, isäsuhte on vain yhtä hyvä kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla. Vanhempien ero ei näytä vaikuttavan isäsuhteeseen, mutta eroa kokemattomia lapsia on vain viisi.

Taulukko 9. Millainen on suhteesi isään? Suhde isään niillä lapsilla, joilla on isäsuhte. *

	SKP prosenttia vastaajista (n = 27)	KT prosenttia vastaajista (n = 2702)
Erittäin hyvä	56	67,9
Hyvä	41	25,2
Ei hyvä eikä huono	4	4,4
Melko huono	0	1,3
Erittäin huono	0	1,2
	SKP	KT
	Ka (kh)	Ka (kh)
	1,48 (0,58)	1,43 (0,75)
Sateenkaariperheeseen syntyneet (n = 6)	1,17 (0,41)	-
Sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin (n = 15)	1,47 (0,52)	-
Vanhempien eron kokeneet (n = 16)	1,38 (0,50)	-
Vanhempien eroa kokemattomat (n = 5)	1,40 (0,55)	-

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

1 = erittäin hyvä, 5 = erittäin huono

*Sateenkaariperheiden lasten osalta kyseessä on isä, jonka osalta he arvioivat ensimmäisenä isäsuhdettaan.

Jos heillä on kaksi isää, he ovat arvioineet toista isäsuhdettaan toisessa kohdassa.

Kouluterveyskyselyssä on vaihtoehto: "Minulla ei ole isää tai yhteyttä isään", jonka on valinnut 2 % vastaajista. Lisäksi alle prosentti on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Sateenkaariperheiden lasten kyselyssä muotoilu on: "Minulla ei ole isää tai en ole hänen kanssaan tekemisissä", ja tämän vaihtoehdon on valinnut 34 % vastaajista. Isättömät lapset on poistettu vertailusta molemmista ryhmistä.

Suhde toiseen isään

Sateenkaariperheiden lapsista kolme arvioi myös suhdetta toiseen isään. Samoin kuin äitien kohdalla, lapset valitsivat itse, kenen vanhempansa osalta he arvioivat suhdetta ”isään” ja ”toiseen isään”. Toisin sanoen arviot eivät kerro sitä, ovatko toiset isät biologisia vai sosiaalisia vanhempia, isäpuolia tai ovatko he olleet ennen sukupuolenkorjausta äidin asemassa lapsen elämässä.

Kolmesta lapsesta, jotka ovat arvioineet toista isäsuhdetta, kahden vanhemmalla on transkokemus. Yksi näistä kolmesta lapsesta arvioi suhteen toiseen isään erittäin hyväksi, yksi hyväksi ja yksi melko huonoksi. Kolmellakymmenellä yhdellä lapsella (76 %) ei ilmoituksensa mukaan ole toista isää tai lapsi ei ole tämän kanssa tekemisissä, ja seitsemän lasta (17 %) on jättänyt vastaamatta kysymyksen.

Transihmisen perheessä elävien lasten vanhempisuhteet

Niistä yhdeksästä lapsesta, joiden vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai transtausta, kaikki arvioivat suhteensa äitiin, toiseen äitiin ja isään erittäin hyväksi tai hyväksi. Äitisuhdetta arvioivat kaikki yhdeksän lasta, suhdetta toiseen äitiin kahdeksan lasta, ja suhdetta isään viisi lasta. Kaksi lasta arvioi myös suhdetta toiseen isäänsä, ja nämä arviot olivat erittäin hyvä ja melko huono. Seitsemän näistä lapsista on kokenut vanhempiansa eron, kaksi ei ole.

Yhteenveto suhteista vanhempiin:

- Lähes kaikki lapset sateenkaariperheissä ja Kouluterveyskyselyn vastanneiden joukossa pitivät suhdetta äitiinsä hyvänä tai erittäin hyvänä.
- Ne lapset, jotka ovat syntyneet sateenkaariperheeseen, arvioivat suhteensa äitiin ja toiseen äitiin yhtä hyväksi kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.
- Ne sateenkaariperheen lapset, joiden vanhempien erosta on korkeintaan viisi vuotta aikaa, arvioivat äitisuhteensa huonommaksi kuin ne sateenkaariperheen lapset, joiden vanhempien erosta on tätä enemmän aikaa.
- Ne lapset, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, pitivät suhdetta toiseksi merkitsemäänsä äitiin huonompana kuin suhdetta ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin.
- Sateenkaariperheiden lasten suhde isäänsä on lähes kaikilla erittäin hyvä tai hyvä.
- Sateenkaariperheiden lapsista kolmanneksella ei ole isää tai he eivät ole tämän kanssa tekemisissä.
- Sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten isäsuhteet ovat keskimäärin yhtä hyvät.
- Toinen isä on vain kolmella tutkimukseen osallistuneella sateenkaariperheen lapsella ja suhde tähän vaihteli erinomaisen ja melko huonon välillä.
- Yhtä poikkeusta lukuun ottamatta transihmisten perheissä elävät lapset arvioivat suhteensa kaikkiin vanhempiinsa erittäin hyväksi tai hyväksi.

Perheen toiminta

Perheen yhteisen ajan riittävyys

Yli kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista on täysin tai osittain sitä mieltä, että heidän perheellään on riittävästi yhteistä aikaa. Vajaa viidesosa ei koe yhteistä aikaa riittäväksi muttei riittämättömäksi. Muutama lapsi kokee perheen yhteisen ajan riittämättömäksi.

Kouluterveyskyselyn aineistossa suurempi osuus lapsista verrattuna sateenkaariperheiden lapsiin on täysin tyytyväinen perheen yhdessä viettämän ajan määrään (Taulukko 10).

Kun sateenkaariperheiden lasten vastauksia perheen yhteisen ajan riittäväyydestä tarkastelee sen mukaan, onko lapsella yksi vai kaksi kotia, käy ilmi, että yhdessä kodissa asuvat lapset ovat yhtä tyytyväisiä perheen yhteiseen aikaan kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat.

Taulukko 10. Perheellämme on riittävästi yhteistä aikaa

	SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	KT prosenttia vastaajista (n = 2733)
Samaa mieltä	35	48,5
Osittain samaa mieltä	38	34,5
Ei samaa eikä eri mieltä	20	10,0
Osittain eri mieltä	5	4,5
Eri mieltä	3	2,6
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT kh
	2,03 (1,00)	1,78 (0,97)
Yhdessä kodissa asuvat (n = 18)	1,88 (0,99)	-
Kahdessa kodissa asuvat (n = 17)	2,00 (1,00)	-

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

1 = Samaa mieltä, 5 = Eri mieltä

KT puuttuvia vastauksia 2,3 % koko aineistosta

Perheen yhteinen ruokailu

Yli puolet sateenkaariperheiden lapsista ilmoittaa ruokailevansa yhdessä perheensä kanssa joka päivä tai lähes joka päivä. Hieman vajaa kolmannes syö perheen kanssa tätä harvemmin mutta kuitenkin useina päivinä viikossa ja kymmenisen prosenttia parina kolmena päivänä viikossa. Kertaviikkoista yhteistä ruokailua harvemmin perheensä kanssa ruokailee kolme lasta. Perheen kesken syödään yhtä usein sateenkaariperheissä ja Kouluterveyskyselyn vastaajien perheissä (Taulukko 11).

Perheen keskusteleminen päivän tapahtumista

Valtaosa sateenkaariperheiden lapsista keskustelee perheensä kanssa päivän tapahtumista 4–7 päivänä viikossa. Kymmenisen prosenttia lapsista keskustelee päivän tapahtumista parina kolmena päivänä viikossa eikä kukaan kertaviikkaisesti. Harvemmin kuin kerran viikossa keskusteluja käy kaksi lasta. Sateenkaariperheiden lapset puhuvat perheensä kanssa päivän tapahtumista keskimäärin useammin kuin muut lapset (Taulukko 11).

Kotitöihin osallistuminen

Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat tekevän kotitöitä suurin piirtein yhtä paljon kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset (Taulukko 11). Päivittäin tai lähes päivittäin perheen töihin osallistuvia lapsia on sateenkaariperheissä kuudesosa, muissa perheissä neljännes. Enemmistö sateenkaariperheiden lapsista osallistuu kotitöihin 2–5 kertaa viikossa ja kymmenesosa tätä harvemmin. Sateenkaariperheiden lapset osallistuvat kotitöihin yhtä usein riippumatta siitä, asuvatko he yhdessä vai kahdessa kodissa. Iällä vaikuttaa olevan hieman vaikutusta, sillä sateenkaariperheissä päivittäin kotitöitä tekevät ovat lähinnä 12-vuotiaita, ja nuoremmat tekevät kotitöitä harvemmin.

Vanhempien apu kotitehtävissä / kouluun liittyvissä asioissa

Enemmistö sateenkaariperheiden lasten vanhemmista auttaa lapsiaan kotitehtävissä tai kouluun liittyvissä asioissa 4–7 kertaa viikossa (Taulukko 11). Viidennes heistä auttaa 2–3 kertaa viikossa ja viidennes tätä harvemmin. Kouluterveyskyselyn vastaajien vanhemmat auttavat lapsiaan koulutehtävissä harvemmin kuin sateenkaariperheiden vanhemmat.

Perheen yhdessä viettämä aika tai yhdessä tekemät asiat

Sateenkaariperheissä lapset raportoivat viettävänsä aikaa perheensä kesken tai tekevänsä asioita yhdessä perheensä kanssa suurin piirtein yhtä usein kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset. Lähes 90 prosenttia kaikista lapsista viettää aikaa perheensä kanssa 2–7 päivänä viikossa (Taulukko 11). Sateenkaariperheiden lapset, joilla on yksi tai kaksi kotia, eivät eroa toisistaan siinä, kuinka usein he viettävät aikaa perheen kesken.

Taulukko 11. Perheen toiminta

	SKP (N= 41) ka (kh)	KT (n = 2728-2755) ka (kh)
Syömme yhdessä	1,78 (1,13)	1,77 (1,08)
Puhumme päivän tapahtumista	1,80 (0,98)	2,16 (1,34)
Osallistun kotitöihin	2,54 (1,10)	2,42 (1,25)
Vanhemmat auttavat minua kotitehtävissä/ kouluun liittyvissä asioissa	2,29 (1,35)	2,61 (1,51)
Vietämme muutoin aikaa yhdessä tai teemme yhdessä asioita	2,41 (1,18)	2,34 (1,24)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

1 = 6–7 päivänä viikossa, 5 = Harvemmin kuin kerran viikossa

KT puuttuvia vastauksia 1,5-2,9 % koko aineistosta.

Perheen yhteinen hauskanpito

Sateenkaariperheiden lapsista 85 prosenttia kertoo, että heidän perheessään pidetään hauskaa yhdessä 2–7 kertaa viikossa (Taulukko 12). Kouluterveyskyselyssä ei ollut tätä kysymystä, joten vertailuaineistoa ei ole tältä osin saatavissa.

Taulukko 12. Pidämme hauskaa yhdessä

	SKP prosenttia vastaajista (N = 40)
6 - 7 päivänä viikossa	20
4 - 5 päivänä viikossa	38
2 - 3 päivänä viikossa	30
Yhtenä päivänä viikossa	8
Harvemmin	5
Yhteensä	100

Muutosten määrä elämässä edeltävän vuoden aikana

Sateenkaariperheiden lapsista reilu kolmannes on kokenut ainakin yhden seuraavista muutoksista elämässään edeltävän vuoden aikana: koulun vaihto, muutto toiseen asuntoon, vanhempien ero, uusperheen muodostuminen, sisaruksen syntymä tai perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema. Kouluterveyskyselyn vastaajista neljännes on kokenut ainakin yhden mainituista muutoksista elämässään edeltävän vuoden aikana.

Noin puolet muutoksia kokeneista sateenkaariperheen lapsista on kokenut yhden näistä muutoksista, puolet 2–4 muutosta. Niistä Kouluterveyskyselyn vastaajista, jotka ovat kokeneet viimeaikaisen muutoksen elämässään, kaksi kolmasosaa on kokenut vain yhden muutoksen ja yksi kolmasosa on kokenut

kaksi tai useampia muutoksia (Taulukko 13). Useampi sateenkaariperheen lapsi kuin Kouluterveyskyselyyn vastannut lapsi on kokenut muutoksia elämässään edeltävän vuoden aikana, ja he ovat kokeneet niitä myös määrällisesti enemmän.

Taulukko 13. Muutosten määrä elämässä edeltävän vuoden aikana

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (N = 2728)
Ei yhtään	63	74,1
Yksi	17	17,7
Kaksi	10	5,6
Kolme	5	1,7
Neljä	5	0,8
Viisi	0	0,1
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	0,71 (1,15)	0,38 (0,75)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely **KT** = Kouluterveyskysely viidesluokkalaistille

0 = Ei yhtään, 5 = 5 muutosta

Sateenkaariperheiden lasten kokemista muutoksista yleisimpiä ovat muutto toiseen asentoon ja uusperheen muodostuminen. Vanhempien eron ja/tai koulun vaihdon on kokenut viimeisen vuoden aikana joka kymmenes (Taulukko 14). Sisarus on syntynyt kahdelle lapselle, ja perheenjäsen on vakavasti sairastunut tai kuollut yhden lapsen perheessä.

Myös Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten kokemista muutoksista yleisin on muutto toiseen asentoon. Sitä seuraavaksi yleisin muutos on kuitenkin sisaruksen syntymä. Muita muutoksia ovat koulun vaihto, vanhempien ero sekä perheenjäsenen vakava sairastuminen tai kuolema. Huomionarvoista on, että Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista hyvin harvan perhe on edellisen vuoden aikana muuttanut uusperheeksi.

Taulukko 14. Edeltävän vuoden aikana koetut muutokset

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (N = 2797)
Muutto toiseen asentoon	22	10,4
Uusperheen muodostuminen	17	2,5
Koulun vaihto	12	6,1
Vanhempien ero	12	5,3
Sisaruksen syntymä	5	7,8
Perheenjäsenen vakava sairaus tai kuolema	2	5,2

Kuulluksi tuleminen

Sateenkaariperheiden lapsista kaikki ovat sitä mieltä, että heidän vanhempansa kuuntelevat usein tai melko usein, kun heidän lapsellaan on asiaa (taulukko 15). Muiden perheiden lapsia kuunnellaan keskimäärin yhtä usein, tosin hajontaa on isommassa aineistossa enemmän.

Taulukko 15. Kuuntelevatko vanhempasi, kun sinulla on asiaa?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (N = 2780)
Usein	61	67,8
Melko usein	39	24,9
Silloin tällöin	0	6,3
Melko harvoin	0	0,6
Harvoin tai ei koskaan	0	0,4
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	1,39 (0,49)	1,41 (0,67)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaistille

1 = Usein, 5 = Harvoin tai ei koskaan

KT puuttuvia vastauksia 0,6 % koko aineistosta.

Vanhempien tieto lapsen asioista

Sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat tietävät täsmälleen yhtä hyvin, miten ja kenen kanssa heidän lapsensa viettää vapaa-aikaa: molemmista noin 93–94 prosenttia tietää hyvin tai melko hyvin lapsensa vapaa-ajan vietosta ja lapsensa vapaa-ajan ystävistä (taulukko 16). Vastaavasti sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat tietävät yhtä hyvin mihin heidän lapsensa käyttää rahaa: molemmista noin 88–89 prosenttia tietää lapsensa rahankäytöstä hyvin tai melko hyvin (taulukko 16). Sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat ovat myös yhtä tietoisia siitä, kuinka heidän lapsensa koulu sujuu: molemmista noin 93–94 prosenttia tietää lapsensa koulun sujumisesta hyvin tai melko hyvin (taulukko 16).

Taulukko 16. Kuinka hyvin vanhempasi tietävät seuraavista asioista?

	SKP ka (kh) (n = 40–41)	KT ka (kh) (n= 2763–2775)
Mitä teet vapaa-ajalla	1,51 (0,71)	1,45 (0,70)
Keiden ystävien kanssa vietät vapaa-aikaa	1,33 (0,57)	1,31 (0,63)
Mihin käytät rahasi	1,49 (0,87)	1,57 (0,82)
Miten sinulla menee koulussa	1,35 (0,70)	1,35 (0,66)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

1 = Hyvin, 5 = Huonosti

SKP puuttuvia tietoja 0-2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 0,8-1,2 % koko aineistosta.

Sateenkaariperheiden lasten mukaan vanhemmista kaksi kolmasosaa tietää lastensa huolenaiheista hyvin tai melko hyvin (Taulukko 17). Viidesosa sateenkaariperheiden lapsista on sitä mieltä, että heidän vanhempansa eivät tiedä lapsensa huolenaiheista hyvin eivätkä huonosti. Melko huonosti tai huonosti lapsensa huolenaiheista on perillä joka kymmenes vanhempi.

Taulukko 17. Kuinka hyvin vanhempasi tietävät seuraavista asioista?

Mitä huolenaiheita sinulla on

SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	
Hyvin	30
Melko hyvin	40
Ei hyvin eikä huonosti	18
Melko huonosti	3
Huonosti	10
Yhteensä	100

SKP puuttuvia tietoja 2 % koko aineistosta

Päivän tapahtumista keskusteleminen

Sateenkaariperheiden vanhemmista 80 prosenttia pyytää lasta usein tai melko usein kertomaan, miten tämän koulupäivä on sujunut. Kymmenisen prosenttia kysyy koulunpäivän sujumisesta silloin tällöin ja kymmenisen prosenttia tätä harvemmin. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat pyytävät lastaan kertomaan päivän sujumisesta suurin piirtein yhtä usein kuin sateenkaariperheiden vanhemmat (Taulukko 18).

Kotiintuloajat

Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden lapsista sopii usein tai melko usein kotiintuloajoista lähtiessään ulos. Kymmenesosa sopii kotiintuloajoista silloin tällöin ja kymmenesosa sitä harvemmin. Sateenkaariperheissä lapsen iällä ei

vaikuta olevan yhteyttä kotiintuloajoista sopimiseen. Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset sopivat kotiintulosta harvemmin kuin sateenkaariperheiden lapset (Taulukko 18).

Tekemisten salaaminen vanhemmilta

Sateenkaariperheiden lapsista 85 prosenttia kertoo salaavansa vanhemmiltaan melko harvoin, harvoin tai ei koskaan, mitä hän tekee iltaisin ja viikonloppuisin. Kymmenesosa salaa menojaan silloin tällöin, mutta vain yksi lapsi melko usein. Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset salaavat menojaan aavistuksen useammin kuin sateenkaariperheiden lapset (Taulukko 18).

Vanhempien jutteleminen lasten kavereiden kanssa

Sateenkaariperheiden lasten vanhemmista yli 60 prosenttia juttelee lastensa ystävien kanssa usein tai melko usein ja parikymmentä prosenttia silloin tällöin. Sateenkaariperheiden lasten vanhemmat juttelevat lastensa ystävien kanssa useammin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat (Taulukko 18).

Riitely vanhempien kanssa

Yli puolet sateenkaariperheiden lapsista riitelee vanhempiensa kanssa vain harvoin tai melko harvoin. Yli kolmannes sateenkaariperheen lapsista riitelee vanhempiensa kanssa silloin tällöin. Melko usein tai usein vanhempiensa kanssa riiteleviä on vain kolme lasta eli alle kymmenesosa. Sateenkaariperheiden lapset riitelevät keskimäärin enemmän vanhempiensa kanssa kuin Kouluterveyskyselyyn osallistuneet lapset (Taulukko 18). Sateenkaariperheiden lasten kokema vanhempien ero tai lapsen kotien määrä ei näytä vaikuttavan riitelyn määrään.

Vanhempien tuki ja kannustus

Sateenkaariperheiden vanhemmista 95 prosenttia tukee ja kannustaa lastaan usein tai melko usein. Vain kaksi lasta raportoi, että heidän vanhempansa tukee ja kannustaa heitä vain silloin tällöin tai melko harvoin. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmista 86 prosenttia tukee ja kannustaa lastaan usein tai melko usein, joten ryhmien välillä ei vaikuta olevan juurikaan eroa (Taulukko 18).

Taulukko 18. Perheen toiminta: muuttujien keskiarvot ja -hajonnat (suluissa)

	SKP (n = 39–41)	KT (n = 2726–2741)
Vanhempasi pyytävät sinua kertomaan, miten koulupäiväsi sujui	1,83 (1,00)	1,97 (1,11)
Sovitte kotiintuloajoista, kun lähdet ulos	1,79 (1,11)	2,04 (1,27)
Salaat vanhemmiltasi, mitä teet iltaisin tai viikonloppuisin	4,54 (0,81)	4,40 (0,98)
Vanhempasi juttelevat ystäväsi kanssa heitä tavatessaan	2,29 (1,19)	2,64 (1,35)
Riitelet vanhempiesi kanssa	3,68 (0,97)	3,92 (1,02)
Vanhempasi tukevat ja kannustavat sinua	1,48 (0,68)	1,61 (0,90)
Riitelet sisarustesi kanssa *	3,09 (1,12)	-
Tuette ja kannustatte toisianne sisarustesi kanssa *	2,50 (1,14)	-

Asteikko: 1 = Usein, 2 = Melko usein, 3 = Silloin tällöin, 4 = Melko harvoin, 5 = Harvoin tai ei koskaan

* n = 32 (kysymys koskee vain niitä, joilla on sisarus)

Sisarussuhteet

Reilu neljäsosa sateenkaariperheiden lapsista, joilla on sisarus, riitelee sisarustensa kanssa usein tai melko usein, lähes puolet silloin tällöin ja vajaa kolmannes vastaajista melko harvoin, harvoin tai ei koskaan (taulukko 18 yllä ja 19 alla). Sisaruksista 81 prosenttia tukee ja kannustaa toisiaan usein, melko usein tai silloin tällöin.

Taulukko 19. Sisarusten kanssa riitely ja sisarusten keskinäinen tuki ja kannustus. "Kuinka usein tapahtuu, että..."

	Riitelet sisarustesi kanssa SKP prosenttia vastaajista (n = 32)	Tuette ja kannustatte toisianne sisarustesi kanssa SKP prosenttia vastaajista (n = 32)
Usein	6	19
Melko usein	22	38
Silloin tällöin	44	25
Melko harvoin	13	13
Harvoin tai ei koskaan	16	6
Yhteensä	100	100

Kotona yksin vietetty aika

Sateenkaariperheiden lapset ovat yksin kotona koulupäivänä keskimäärin 1,78 tuntia (vaihteluväli 0–4 tuntia, keskihajonta 0,94). Heidän kirjoittamansa avovastaukset pyöristettiin kokonaisiksi tunneiksi. Vastaukset kuten ”2–3 tuntia” pyöristettiin kolmeen tuntiin. Jos vaihteluväliä oli enemmän, esim. ”1–3 tuntia”, merkittiin keskiarvo eli 2 tuntia.

Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset ovat avovastaustensa mukaan yksin kotona koulupäivänä keskimäärin 2,04 tuntia (vaihteluväli 0–24 tuntia, keskihajonta 1,99). Kouluterveyskyselyssä noin prosentti vastaajista raportoi viettävänsä yksin kotona yli kahdeksan tuntia päivässä, mikä selittyy joko pilailevalla vastauksella tai sillä, että lapsi on yön yksin kotona vanhemman käydessä yötöissä. Jos jätetään huomiotta vastaajat, jotka raportoivat olevansa yksin kotona yli kahdeksan tuntia päivässä, niin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset viettävät koulupäivinä yksin kotona keskimäärin 1,89 tuntia (keskihajonta 1,35, $n = 2492$) eli saman verran kuin sateenkaariperheiden lapset.

Sateenkaariperheiden lapset viettävät lauantaina ja sunnuntaina yksin kotona keskimäärin 0,83 tuntia päivässä (vaihteluväli 0–3 tuntia, keskihajonta 0,89). Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset puolestaan viettävät lauantaina ja sunnuntaina yksin kotona keskimäärin 1,31 tuntia päivässä (vaihteluväli 0–24 tuntia, keskihajonta 2,24). Myös viikonlopun osalta noin prosentti Kouluterveyskyselyn vastaajista raportoi viettävänsä yksin kotona yli kahdeksan tuntia päivässä. Vaikka nämä vastaajat jätetään vertailun ulkopuolelle, Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset viettävät enemmän aikaa yksin kotona viikonloppuna kuin sateenkaariperheiden lapset (keskiarvo 1,14, keskihajonta 1,49, $n = 2349$).

Yhteenveto lasten perheen toiminnasta:

- Yhdessä kodissa asuvista sateenkaariperheiden lapsista yhtä moni kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista kokee, että perheellä on riittävästi aikaa keskenään. Kahdessa kodissa asuvat sateenkaariperheiden lapset kokevat perheen yhteisen ajan riittämättömämmäksi kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat, joista useammat asuvat todennäköisesti yhdessä kodissa.
- Sateenkaariperheissä elävät lapset syövät yhdessä perheensä kanssa yhtä usein kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.
- Sateenkaariperheiden lapset puhuvat perheensä kanssa päivän tapahtumista keskimäärin useammin kuin muut lapset.
- Lapset osallistuvat kotitöihin ja viettävät yhdessä perheen kanssa aikaa tai tekevät asioita yhdessä perheen kanssa suurin piirtein yhtä usein sateenkaariperheissä ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten perheissä.
- Sateenkaariperheiden lasten vanhemmat auttavat lapsiaan kotitehtävissä tai kouluun liittyvissä asioissa useammin kuin muiden perheiden vanhemmat.
- Lähes kaikissa sateenkaariperheissä pidetään hauskaa yhdessä monta kertaa viikossa.
- Useampi sateenkaariperheen lapsi kuin Kouluterveyskyselyyn vastannut lapsi on kokenut muutoksia elämässään edeltävän vuoden aikana. Sateenkaariperheiden lapset ovat myös kokeneet useampia muutoksia saman vuoden aikana.
- Sateenkaariperheiden lapsista peräti joka kuudes on kokenut uusperheen muodostumisen viimeisen vuoden aikana, kun taas muista lapsista uusperhe on muodostunut hyvin harvalle.

- Kaikki sateenkaariperheiden vanhemmat kuuntelevat usein tai melko usein, kun heidän lapsellaan on asiaa. Näin tekevät lähes poikkeuksetta myös Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat.
- Sateenkaariperheiden lasten ja muiden lasten vanhemmat tietävät yhtä hyvin, miten ja keiden kanssa heidän lapsensa viettävät vapaa-aikaa, mihin heidän lapsensa käyttää rahaa ja miten heidän lapsellaan menee koulussa. Useimmat tietävät näistä asioista hyvin.
- Sateenkaariperheiden lapsista yli kaksi kolmasosaa on sitä mieltä, että heidän vanhempansa tietävät lapsensa huolenaiheista hyvin tai melko hyvin. Vajaa kolmasosa lapsista on sen sijaan sitä mieltä, että vanhemmat tietävät lastensa huolenaiheista vain jonkin verran tai jopa huonosti.
- Sateenkaariperheiden vanhemmat ja Kouluterveyskyselyn vastaajien vanhemmat pyytävät lastaan kertomaan koulupäivästään suurin piirtein yhtä usein.
- Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat sopivan useammin kotiitulo-ajoina ja salaavan tekemisiään harvemmin vanhemmiltaan kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.
- Useampi sateenkaariperheen vanhempi kuin muiden perheiden vanhempi juttelee lastensa kavereiden kanssa.
- Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat riitelevän useammin vanhempiensa kanssa kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.
- Lähes kaikkien lasten vanhemmat perhemuodosta riippumatta tukevat ja kannustavat lapsiaan vähintään melko usein.
- Suurin osa sateenkaariperheiden lapsista riitelee jonkin verran sisarusensa kanssa ja vastaavasti myös tukee ja kannustaa sisarustaan.
- Lapset viettävät aikaa yksin kotona arkena yhtä paljon perhemuodosta riippumatta, mutta viikonloppuna sateenkaariperheiden lapset ovat vähemmän yksin kotona kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat.

Suhteet kavereihin

Sateenkaariperheiden lapsista kukaan ei ole kokonaan ilman hyvää kaveria. Kahdella lapsella on yksi hyvä kaveri, ja suurella enemmistöllä on vähintään kaksi hyvää kaveria (39 lasta; 95 %). Kaikki 41 sateenkaariperheen lasta ovat vastanneet kysymykseen.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista alle prosentti on kokonaan vailla ystävää (n = 18). Yksi hyvä kaveri löytyy muutamalta prosentilta (n = 110), ja suurella enemmistöllä on kaksi tai useampia hyviä kavereita (n = 2631; 94 %). Kaverikysymykseen on jättänyt vastaamatta 38 lasta (1 %). Sateenkaariperheiden lapsilla on siis yhtä usein hyviä kavereita kuin muillakin lapsilla.

Yhteenveto lasten kaverisuhteista:

- Sateenkaariperheiden lapsista kukaan ei ole ilman hyvää kaveria.
- Sateenkaariperheiden lapsilla on yhtä usein hyviä kavereita kuin muillakin lapsilla.

Terveys ja mieliala**Terveys**

Sateenkaariperheiden lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset raportoivat terveytensä yhtä hyväksi. Suurin osa lapsista, noin 95 prosenttia, kokee terveydentilansa hyväksi tai melko hyväksi (taulukko 20).

Taulukko 20. Millainen on terveydentilasi yleensä?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2786)
Hyvä	73	70,6
Melko hyvä	22	25,6
Kohtalainen	5	3,4
Melko huono	0	0,3
Huono	0	0,1
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	1,32 (0,57)	1,34 (0,57)

1 = Hyvä, 5 = Huono

KT puuttuvia tietoja 0,4 % koko aineistosta

Mieliala koulussa ja kotona

Sateenkaariperheiden lapsilla ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla on yhtä hyvä mieliala koulussa. Suuri enemmistö on koulussa iloisella ja hyvällä tuulla aika usein tai tosi usein (Taulukko 21). Parilla prosentilla kaikista lapsista on koulussa surullinen ja kurja olo usein tai lähes aina.

Taulukko 21. Millainen on mielialasi yleensä koulussa?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2743)
Minulla on lähes aina surullinen ja kurja olo	2	0,6
Minulla on usein surullinen ja kurja olo	0	1,5
Minulla on yhtä paljon iloisia ja kurjia hetkiä	10	14,6
Olen aika usein iloinen ja hyvällä tuulella	66	53,1
Olen tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella	22	30,2
Yhteensä	100	100,00
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,07 (0,65)	4,11 (0,74)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisten
 1 = "Minulla on lähes aina surullinen ja kurja olo", 5 = "Olen tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella"
 KT puuttuvia tietoja 1,9 % koko aineistosta

Sateenkaariperheiden lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset arvioivat kotona kokemansa mielialan vastaavanlaiseksi (Taulukko 22). Kotona olonsa kokee surulliseksi ja kurjaksi usein tai lähes aina vain yksi prosentti Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista eikä kukaan tutkimukseen osallistuneista sateenkaariperheiden lapsista. Suuri enemmistö on kotona iloisella ja hyvällä tuulla aika usein tai tosi usein.

Taulukko 22. Millainen on mielialasi yleensä kotona?

	SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	KT prosenttia vastaajista (n= 2696)
Minulla on lähes aina surullinen ja kurja olo	0	0,2
Minulla on usein surullinen ja kurja olo	0	0,8
Minulla on yhtä paljon iloisia ja kurjia hetkiä	7	13,8
Olen aika usein iloinen ja hyvällä tuulella	59	45,2
Olen tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella	32	40,0
Yhteensä	100	100,00
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,15 (0,88)	4,24 (0,73)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisten
 1 = "Minulla on lähes aina surullinen ja kurja olo", 5 = "Olen tosi usein iloinen ja hyvällä tuulella"
 SKP puuttuvia tietoja 2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 3,6 % koko aineistosta

Yhteenveto lasten terveydestä ja mielialasta:

- Sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn lapset raportoivat terveytensä yhtä hyväksi. Terveys on lähes kaikilla melko hyvä tai hyvä.
- Suuri enemmistö sateenkaariperheen lapsista ja Kouluterveyskyselyn lapsista on koulussa ja kotona iloisella ja hyvällä tuulla aika usein tai tosi usein, eivätkä he eroa toisistaan mielialansa suhteen.

Huolet**Huolet liittyen omaan hyvinvointiin**

Lapset ovat raportoineet, kuinka usein he ovat olleet huolestuneita tällä luokalla ollessaan yhdestätoista omaan hyvinvointiinsa liittyvästä asiasta (taulukko 23). Sateenkaariperheiden lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset ovat keskimäärin yhtä huolestuneita näistä asioista.

Eniten huolta sateenkaariperheiden lapsilla esiintyy kipuihin tai särkyyn, väsymykseen tai nukkumiseen, koulussa pärjäämiseen, ulkonäöllisiin asioihin ja yksinäisyyteen liittyen, mutta nämä huolet ovat silti enemmistöllä harvinaisia. Sateenkaariperheiden lapsista useampi on huolehtinut väsymyksestään tai nukkumisestaan sekä yksinäisyydestä, peloista ja arkuudesta kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset. Silti kummassakaan ryhmässä nämä huolet eivät ole huolestuttaneet enemmistöä lainkaan tai ne ovat huolestuttaneet vain harvoin. Esimerkiksi 21 sateenkaariperheen lasta on ollut huolissaan yksinäisyydestä, mutta 13 heistä vain harvoin, kuusi joskus ja kaksi usein.

Huolet liittyen kavereihin ja perheeseen

Lapset ovat kertoneet, kuinka usein he ovat olleet tämän luokan aikana huolissaan kahdeksasta kaveri- ja perhesuhteisiinsa liittyvästä aiheesta tai jostain muusta aiheesta (taulukko 23). Sateenkaariperheiden lapsilla ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla on ollut huolia liittyen kavereihin ja perheeseen keskimäärin yhtä usein.

Eniten huolta sateenkaariperheiden lapsilla liittyy ihastumiseen, kaverisuhteisiin, vanhempien kanssa toimeen tulemiseen, netin käyttöön sekä rahan riittävyyteen perheessä, mutta nämä huolet eivät silti ole yleisiä. Esimerkiksi kavereiden puutteesta tai vaikeuksista kaverisuhteissa on ollut huolestunut 16 sateenkaariperheiden lasta, joista yhdeksän vain harvoin.

Vähiten huolia sateenkaariperheiden lapsilla on vanhempien terveys- tai mielenterveysongelmiin, läheisten päihdeongelmiin tai kotiväkivaltaan liittyen, ja näitä huolia sateenkaariperheiden lapsilla on ollut vähemmän kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla. Myös rahan riittävyys perheessä on huolestuttanut sateenkaariperheiden lapsia hieman vähemmän kuin Kouluterveyskyselyn vas-

taajia. Sateenkaariperheiden lapsista kukaan ei ole kokenut huolta kotiväkivallasta tai sen uhkasta käynnissä olleen lukuvuoden aikana. Sen sijaan 12 prosenttia Kouluterveyskyselyn lapsista on vastannut, että on kokenut huolta väkivallasta tai sen uhkasta kotonaan.

Sateenkaariperheiden lapset vastasivat myös kysymykseen siitä, kuinka huolissaan he ovat olleet ihmisten suhtautumisesta perheeseensä. Aihe ei nousut sateenkaariperheiden lapsia huolestuttavien asioiden listalla kärkisijoille. Kysymykseen on vastannut 40 lasta, joista 30 ei ole ollut lainkaan huolissaan muiden suhtautumisesta perheeseensä, seitsemän on ollut huolestunut aiheesta harvoin, kaksi joskus ja yksi usein. Toisin sanoen suurta enemmistöä sateenkaariperheiden lapsista ei ole tällä luokalla ollessaan huolestuttanut ihmisten suhtautuminen hänen perheeseensä, mutta joka neljättä lasta on huolestuttanut ainakin jossakin määrin.

Sateenkaariperheen lapsista hieman useammalla kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista on jokin muu kuin kyselyssä mainittu huoli. On kuitenkin huomioitava, että enemmistö Kouluterveyskyselyn vastaajista on jättänyt vastaamatta tähän kysymykseen, mikä voi johtua kyselyiden rakenteellisista eroista. Sateenkaariperheiden lasten kysely jatkui valmiiden vaihtoehtojen jälkeen avokysymyksellä, jossa pyydettiin lasta kertomaan lisää siitä huolestaan, johon hän oli viitannut kohdassa ”muu huoli”. Kouluterveyskyselyssä tällaista avokysymystä ei ollut, joten lapset eivät ehkä ole jääneet pohtimaan muita huoliaan sen tarkemmin.

Niistä yhdeksästä sateenkaariperheen lapsesta, jotka vastasivat heillä olevan jonkin muun huolen, kolme tarkensi huoltaan avovastauksessa, ja näiden tarkennusten perusteella heidän muut huolensa eivät näytä liittyvän sateenkaariperheeseen vaan lasten elämään yleisemmin.

Taulukko 23. Miten usein olet ollut huolissasi seuraavista asioista tällä luokalla ollessasi? Huolet liittyen omaan hyvinvointiin ja kaveri- ja perhesuhteisiin. Keskiarvot ja keskihajonnat (suluissa)

	SKP (n = 39-40)	KT (n = 2513–2656)
Huolet liittyen omaan hyvinvointiin (yhteensä)	1,75 (0,59)	1,67 (0,60)
Kivut tai säryt (esim. päänsärky, vatsakivut)	2,25 (0,93)	2,21 (1,00)
Väsymys tai nukkuminen	2,20 (0,97)	1,97 (1,02)
Koulussa pärjääminen	2,15 (1,12)	2,05 (1,13)
Ulkonäköön liittyvät asiat	1,85 (0,98)	1,78 (1,07)
Yksinäisyys	1,78 (0,89)	1,52 (0,87)
Pelot	1,74 (0,94)	1,56 (0,87)
Oma arkuus	1,73 (0,93)	1,48 (0,80)
Surullinen ja kurja olo	1,68 (0,86)	1,65 (0,89)
Syömiseen liittyvät asiat	1,50 (0,75)	1,62 (0,95)
Kavereiden tupakointi, alkoholin tai huumeiden käyttö	1,15 (0,58)	1,23 (0,66)
Oma tupakointi, alkoholin tai huumeiden käyttö	1,08 (0,53)	1,10 (0,49)
Huolet liittyen kavereihin ja perheeseen (yhteensä)	1,38 (0,39)	1,44 (0,55)
Ihastumiseen liittyvät pulmat	1,68 (1,04)	1,61 (0,98)
Kavereiden puute tai vaikeudet kaverisuhteissa	1,66 (0,99)	1,56 (0,87)
Vanhempien kanssa toimeen tuleminen	1,54 (0,95)	1,51 (0,95)
Netissä tapahtuneet asiat	1,44 (0,67)	1,33 (0,68)
Rahan riittävyys perheessä	1,44 (0,64)	1,59 (0,96)
Joku muu huoli	1,37 (0,85)	1,23 (0,75)
Ihmisten suhtautuminen perheeseen	1,35 (0,70)	-
Vanhemman sairaus, mielenterveysongelma tai muu	1,20 (0,68)	1,34 (0,79)
Vanhempien, sisarusten tai muiden läheisten alkoholin tai huumeiden käyttö	1,08 (0,47)	1,24 (0,66)
Väkivalta tai sen uhka kotona	1,00 (0,00)	1,20 (0,59)

1 = En yhtään kertaa, 5 = Koko ajan

Sateenkaariperheiden lasten ilmaisemien huolivastausten, jotka liittyvät omaan hyvinvointiin, vaihteluväli on 1,00–3,45, ja huolivastausten, jotka liittyvät kavereihin ja perheeseen, vaihteluväli on 1,00–2,56. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten huolille annettujen vastausten vaihteluväli on kaikkiin huolenaiheisiin liittyen 1,00–5,00.

Hyvinvointiin liittyvistä huolista kertominen

Lapset merkitsivät jokaisen huolen osalta, ovatko he kertoneet siitä jollekulle. Kouluterveyskyselyssä tämä kohta oli kunkin huolen jälkeen, ja lähes puolet vastanneista on jättänyt vastaamatta siihen – suurin osa todennäköisesti huomaamattaan. Sateenkaariperheiden lasten kyselyssä huolista kertomista kysyttiin erillisessä kohdassa, ja siihen vastasivat lähes kaikki ne, jotka ovat olleet huolissaan kustakin huolesta.

Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat kertovan muille väsymykseen tai nukkumiseen liittyvistä huolistaan useammin kuin Kouluterveyskyselyn lapset

(vastanneista 79 % vrs. 62,4 %) mutta yksinäisyyteen liittyvistä huolistaan harvemmin (vastanneista 29 % vrs. 44,8 %). Arkuuteen liittyvistä huolista kertoo muille yhtä harva molemmissa ryhmissä: vastanneista sateenkaariperheiden lapsista vain 30 % ja muista vastanneista lapsista vain 38,8 %. Ylipäänsä on huomionarvoista, että yksinäisyys ja oma arkuus ovat asioita, joista lapset kertovat muille harvemmin kuin muista huolistaan. Enemmistö kaikista lapsista jättää kertomatta, jos heitä huolestuttaa yksinäisyys tai oma arkuus.

Sateenkaariperheiden lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset eivät eroa toisistaan siinä, kuinka usein he kertovat muille huolista, jotka koskevat kipua tai särkyä, koulussa pärjäämistä, pelkoja, surullista ja kurjaa oloa, syömiseen liittyviä asioita ja ulkonäköön liittyviä asioita. Omasta päihteiden käytöstä on ylipäänsä huolissaan vain kaksi sateenkaariperheen lasta ja kaverinsa päihteiden käytöstä viisi lasta, joten näistä huolista kertomisen suhteen ei tehdä vertailuja muihin lapsiin.

Kavereihin ja perheeseen liittyvistä huolista kertominen

Kahdeksasta sateenkaariperheen lapsesta, jotka ovat olleet huolestuneita muiden ihmisten suhtautumisesta perheeseensä, kolme on kertonut tästä huolestaan ja viisi ei. Kymmenestä sateenkaariperheen lapsesta, jotka ovat olleet huolestuneita vanhempien kanssa toimeen tulemisesta, seitsemän on kertonut huolestaan ja kolme ei. Vain yksi sateenkaariperheen lapsi on ollut huolissaan läheisen päihteiden käytöstä, ja hän on siitä huolestaan kertonut.

Sitä, kuinka usein sateenkaariperheiden lapset kertovat muille huolista, jotka liittyvät kavereihin ja perheeseen, ei voida luotettavasti verrata Kouluterveyskyselyn aineistoon, sillä sateenkaariperheiden lasten aineistossa kustakin aiheesta huolestuneita vastaajia on liian vähän.

Avun saanti huoliin

Kolmetoista sateenkaariperheen lasta on kertonut avovastauksessa, ovatko he saaneet apua huoliinsa, ja jos, niin keneltä. Heistä yhdeksän mainitsee avunantajiksi vanhemman tai vanhemmat, yhden vastauksessa on mukana myös sisarukset. Kaksi vastauksista koskee ”ihmisiä” tai ”kaikkia” yleisesti. Eräs lapsi kirjoittaa: *”Olen saanut joskus apua koulun kuraattorilta ja vanhemmiltani”* ja toinen lapsi: *”Olen käynyt sellaisella terapeutilla, jonka kanssa olen voinut jutella vanhemmistani ja kaikista muistakin huolista”*. Lisäksi lapsi, jolla on usein huolia monista asioista, on saanut huoliinsa apua *”jatkiltä tietty, lemmikeiltä”*.

Yhteenveto lasten huolista:

- Sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn lapsilla on keskimäärin yhtä paljon huolia.
- Väsymyksestä, yksinäisyydestä, peloista ja omasta arkuudesta huolehtii useampi sateenkaariperheen lapsi kuin Kouluterveyskyselyn vastaaja.
- Sateenkaariperheiden lapsilla on vähemmän huolia kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla liittyen vanhemman terveyteen tai mielenterveyteen, läheisten päihteiden käyttöön, rahan riittävyyteen perheessä sekä väkivaltaan tai sen uhkaan kotona.
- Sateenkaariperheiden lapsista kukaan ei ole kokenut kotona huolta väkivallasta tai sen uhkasta käynnissä olleen lukuvuoden aikana, toisin kuin joka kymmenes Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista.
- Joka neljättä sateenkaariperheen lasta on huolestuttanut kuluneen lukukauden aikana muiden suhtautuminen hänen perheeseensä.
- Sateenkaariperheiden lapset kertovat muille väsymykseen tai nukkumiseen liittyvistä huolistaan hieman useammin mutta yksinäisyyteen liittyvistä huolistaan hieman harvemmin kuin muut lapset. Muista huolista kertomisen suhteen ryhmät eivät eroa toisistaan – osaa vertailuista ei tosin voida tehdä vastaajamäärän rajoitusten vuoksi.
- Enemmistö kaikista lapsista jättää kertomatta, jos heitä huolestuttaa yksinäisyys tai oma arkuus.
- Sateenkaariperheiden lapset raportoivat saavansa tukea huoliinsa vanhemmiltaan.

Koulukokemukset**Koulussa viihtyminen ja opettajien kohtelu**

Koulussa viihtymiselle annetaan yhtäläinen arvosana sateenkaariperheiden ja muiden lasten keskuudessa (taulukko 24). Kahden kolmasosan mielestä koulussa on kivaa usein tai melko usein.

Taulukko 24. Onko sinusta koulussa kivaa?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 40)	KT prosenttia vastaajista (N = 2771)
Harvoin tai ei koskaan	0	2,0
Melko harvoin	10	5,0
Silloin tällöin	15	22,4
Melko usein	45	41,5
Usein	30	29,1
Yhteensä	100	100,00
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	3,95 (0,93)	3,91 (0,94)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaïsille

1 = Harvoin tai ei koskaan, 5 = Usein

SKP puuttuvia tietoja 2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 0,9 % koko aineistosta

Enemmistön mielestä opettajat kohtelevat oppilaita reilusti ja tasa-arvoisesti, eikä sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten välillä ole eroa tässä suhteessa (taulukko 25).

Taulukko 25. Opettajat kohtelevat oppilaita reilusti ja tasa-arvoisesti

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (N = 2770)
Täysin eri mieltä	5	2,5
Osittain eri mieltä	2	4,8
Ei samaa eikä eri mieltä	10	9,7
Osittain samaa mieltä	42	45,6
Täysin samaa mieltä	42	37,4
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,12 (1,03)	4,11 (0,94)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaïsille

1 = Täysin eri mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

KT puuttuvia tietoja 1,0 % koko aineistosta

Sateenkaariperheiden lapset kokevat opettajien kohtelevan heitä itseään vähintään yhtä reilusti ja tasa-arvoisesti kuin muitakin oppilaita (Taulukko 26). Tämä käy ilmi siitä, että vastaukset oppilaita ylipäänsä ja oppilasta itseään koskeviin väittämiin ovat samanlaiset. Neljä lasta on kuitenkin sitä mieltä, että opettaja ei kohtele häntä reilusti ja tasa-arvoisesti, ja yksi lapsi ei pidä opettajalta saamaansa kohtelua tasa-arvoisena muttei myöskään epätasa-arvoisena.

Taulukko 26. Opettajat kohtelevat minua reilusti ja tasa-arvoisesti

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)
Täysin eri mieltä	5
Osittain eri mieltä	5
Ei samaa eikä eri mieltä	2
Osittain samaa mieltä	34
Täysin samaa mieltä	54
Yhteensä	100
	SKP ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,27 (1,07)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely
1 = Täysin eri mieltä, 5 = Täysin samaa mieltä

Jos sateenkaariperheen lapsi kertoi, että hänen mielestään opettaja ei kohtele häntä reilusti ja tasa-arvoisesti, häntä pyydettiin kertomaan tarkemmin epäreilusta tai epätasa-arvoisesta kohtelusta. Lapsi, joka on täysin eri mieltä opettajien reiluiden kanssa, kirjoittaa: ”Opettajat eivät välitä, jos minulla olisi tärkeää asiaa esim. liittyen kiusaamiseen. Yritän puhua opelle, mutta kaikki muut vain pyörivät opettajan ympärillä, eikä opettaja edes yritä saada heitä pois vaikka kuulisi että minulla on asiaa. Näin on käynyt useita kertoja, myös parhaalle ystävälleni koulussa”. Osittain eri mieltä opettajien reiluudesta on lapsi, joka tarkentaa vastaustaan näin: ”Ei liity sateenkaariperheeseen, opettaja on vain sairas lehmä”. Ja toinen osittain eri mieltä ollut kirjoittaa: ”Uskovat ennemmin kiusaajaa kuin kiusattua”.

Sateenkaariperheiden lapsista löytyy siis yksittäisiä lapsia, jotka kokevat, että opettaja ei ota heidän kiusatuksi tuloaan niin todesta kuin lapsi toivoisi. Kiusaamisen liittymisestä sateenkaariperheeseen ei tässä yhteydessä ole tietoa, mutta ainakaan nämä kolme lasta eivät kyselyn myöhemmässä kohdassa raportoineet, että heitä olisi kiusattu koulussa sateenkaariperheestä johtuen.

Koulussa pärjääminen, muiden kanssa toimeen tuleminen ja opettajan kannustus

Lasten arvio omasta koulussa pärjäämisestään on yhtäläistä sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten kesken (taulukko 27). Kukaan sateenkaariperheiden lapsista ei koe pärjäävänsä muita huonommin, toisin kuin joka kymmenes muista lapsista.

Kun lasten koulussa pärjäämistä tarkastelee erikseen niiden osalta, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron (n = 24) tai jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa (n = 11), vaikuttaa siltä, että eron kokeneet pärjäävät koulussa paremmin kuin yhdessä pysyneiden vanhempien lapset (ks. taulukko 27¹).

Taulukko 27. Miten pärjää koulussa?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2766)
Olen yksi parhaista	10	11,4
Pärjään jonkin verran muita paremmin	20	20,4
Pärjään kuten muut	71	59,3
Pärjään jonkin verran muita huonommin	0	8,1
Pärjään selvästi huonommin kuin muut	0	0,8
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh) ¹	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	2,61 (0,67)	2,66 (0,81)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaïsille

1 = Olen yksi parhaista, 5 = Pärjään selvästi huonommin kuin muut

KT puuttuvia tietoja 1,1 % koko aineistosta

¹ Sateenkaariperheiden lapset, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron ka = 2,50 (kh = 0,72), ja jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa ka = 2,82 (kh = 0,41).

Sateenkaariperheiden lapset tulevat toimeen koulukavereiden kanssa vähän huonommin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset (Taulukko 28). Suuri enemmistö kaikista lapsista tulee hyvin tai melko hyvin toimeen koulukavereiden kanssa, mutta kaksi sateenkaariperheen lasta ilmoittaa, että tulee melko huonosti toimeen koulukavereidensa kanssa.

Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat tulevan toimeen opettajien kanssa yhtä hyvin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset (Taulukko 28). Enemmistö tulee opettajan kanssa toimeen hyvin tai melko hyvin.

Taulukko 28. Miten tulet toimeen koulukaverien ja opettajien kanssa?

	Koulukaverien kanssa SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	Koulukaverien kanssa KT prosenttia vastaajista (n = 2790)	Opettajien kanssa SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	Opettajien kanssa KT prosenttia vastaajista (n = 2790)
Huonosti	0	0,0	0	0,8
Melko huonosti	5	0,6	2	0,9
En hyvin enkä huonosti	2	2,8	2	4,6
Melko hyvin	32	27,7	37	33,2
Hyvin	61	68,9	56	60,5
Yhteensä	100	100,0	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,49 (0, 87)	4,65 (0,57)	4,50 (0,68)	4,52 (0,70)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaïsille

1 = Huonosti, 5 = Hyvin

SKP puuttuvia tietoja 0-2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 0,3 % koko aineistosta

Sateenkaariperheiden lapset saavat kannustusta ja rohkaisua opettajilta yhtä paljon kuin muut lapset (Taulukko 29). Suurinta osaa kannustetaan ja rohkaistaan ainakin silloin tällöin.

Taulukko 29. Kuinka usein saat opettajilta kannustusta ja rohkaisua?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2775)
Harvoin tai en koskaan	2	2,4
Melko harvoin	5	7,4
Silloin tällöin	32	30,6
Melko usein	39	36,7
Usein	22	22,9
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	3,73 (0,95)	3,70 (0,98)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisten

1 = Harvoin tai en koskaan, 5 = Usein

KT puuttuvia tietoja 0,8 % koko aineistosta

Yhteenveto lasten koulukokemuksista:

- Sateenkaariperheiden lapset ja Kouluterveyskyselyn lapset viihtyvät ja pärjäävät koulussa yhtä hyvin. Suurin osa viihtyy vähintään melko hyvin ja arvioi pärjäävänsä vähintään yhtä hyvin kuin muut. Kukaan sateenkaariperheen lapsi ei koe pärjäävänsä koulussa muita huonommin, toisin kuin kymmenisen prosenttia Kouluterveyskyselyn lapsista.
- Sateenkaariperheiden lapset kokevat opettajien kohtelevan oppilaita reilusti ja tasa-arvoisesti yhtä usein kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset. Useimpien mielestä opettajat kohtelevat oppilaita reilusti.
- Lähes kaikki sateenkaariperheen lapset kokevat, että opettaja kohtelee heitä itseään reilusti ja tasa-arvoisesti.
- Ne muutamat lapset, jotka kokevat, ettei opettaja kohtelee heitä reilusti ja tasa-arvoisesti, eivät tuo esille, että epäreiluus olisi johtunut heidän perheestään.
- Sateenkaariperheiden lapset tulevat toimeen koulukavereiden kanssa keskimääräistä huonommin ja opettajien kanssa yhtä hyvin kuin Kouluterveyskyselyn lapset, ja he saavat kannustusta ja rohkaisua opettajilta yhtä paljon kuin muutkin.

Kiusaaminen

Kiusatuksi tuleminen opettajan taholta

Sateenkaariperheiden lapset kokevat opettajien kiusaavan heitä yhtä harvoin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset (Taulukko 30). Alle 10 prosenttia kummankin ryhmän lapsista on kokenut opettajan kiusanneen heitä joskus, usein tai päivittäin.

Sateenkaariperheiden lapsia, jotka raportoivat opettajan kiusanneen heitä, pyydettiin kertomaan siitä tarkemmin avovastauksessa: ”Miten kiusaaminen tapahtui? Mistä kiusaaminen johtui sinun mielestäsi?” Lapsi, joka raportoi tullessa kiusatuksi opettajan taholta usein, kirjoittaa: ”*Eml*” eli ei mitään tietoa. Lapsi, joka tuntee tullessa kiusatuksi opettajan taholta joskus, kertoo puolestaan: ”*Yksi sijainen (Joka on ollut meillä monesti) on puhunut minulle rumasti. Hän on töninyt minua käytävillä ja ollut muutenkin töykeä. En ole mielestäni tehnyt mitään. Olen saanut Wilma-merkintöjä, tekemättä mitään. Hän ei selvästi vain pidä minusta*”. Muut kolme lasta eivät ole kirjoittaneet avovastausta.

Taulukko 30. Onko opettaja kiusannut sinua? Jos on, niin kuinka usein?

	SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	KT prosenttia vastaajista (n = 2784)
Päivittäin	3	1,1
Usein, ei joka päivä	3	0,9
Joskus	5	4,1
Harvoin	3	12,5
Ei koskaan	88	81,4
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	4,70 (0,88)	4,72 (0,68)

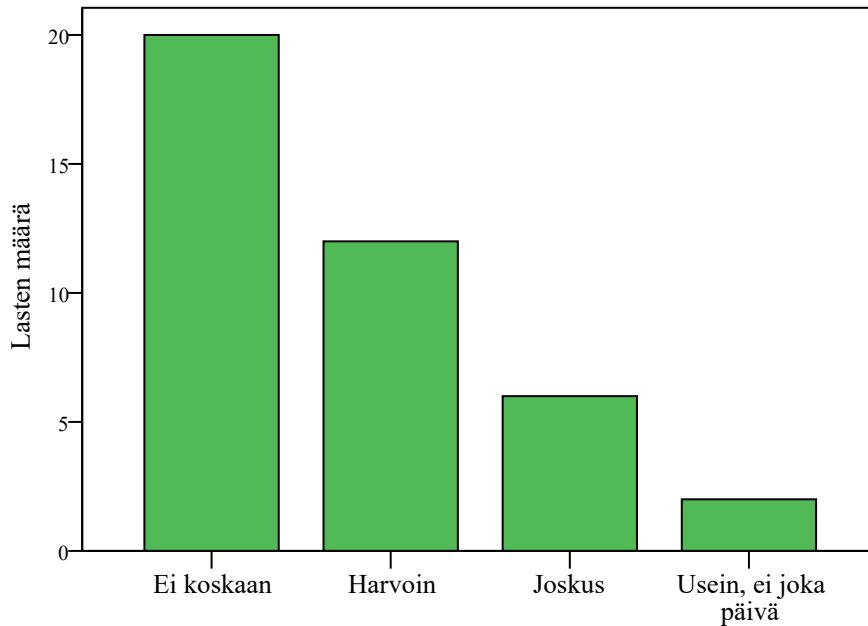
SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

1 = Päivittäin, 5 = Ei koskaan

SKP puuttuvia tietoja 2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 0,5 % koko aineistosta

Kiusatuksi tuleminen toisten oppilaiden taholta

Puolet sateenkaariperheiden lapsista kokee, että he tulevat jossain määrin toisten oppilaiden kiusaamaksi (kuvio 6). Enemmistöä kiusataan vain harvoin. Kuitenkin joka viides sateenkaariperheen lapsi kokee, että heitä kiusataan tätä useammin. Kukaan ei koe päivittäistä kiusaamista. Sateenkaariperheiden lapset kertovat tulevansa kiusatuiksi hieman yleisemmin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset, tosin ero vaikuttaa marginaaliselta (Taulukko 31). Transihmisen perheeseen kuuluvia lapsia kiusataan suurin piirtein yhtä usein kuin muitakin sateenkaariperheisiin kuuluvia lapsia.

Kuvio 6. Kiusaavatko muut oppilaat sinua koulussa? Jos kiusaavat, niin kuinka usein? (SKP, n = 39)

Pääkaupunkiseudulla (n = 19, ka = 3,84, kh = 0,96) sateenkaariperheiden lasten kiusatuksi tuleminen vaikuttaa yleisemmältä kuin muualla Suomessa (n = 12, ka = 4,83, kh = 0,39), tosin ryhmäkoot ovat hyvin pieniä. Alle 80 000 asukkaan paikkakunnilla asuu vain kahdeksan tähän tutkimukseen osallistunutta sateenkaariperheen lasta, ja heistä ei kiusata ketään.

Taulukko 31. Kiusaavatko muut oppilaat sinua koulussa? Jos kiusaavat, niin kuinka usein?

	SKP prosenttia vastaajista (n = 40)	KT prosenttia vastaajista (n = 2786)
Päivittäin	0	0,7
Usein, ei joka päivä	5	2,0
Joskus	15	10,3
Harvoin	30	31,9
Ei koskaan	50	55,1
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
	4,25 (0,90)	4,39 (0,80)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

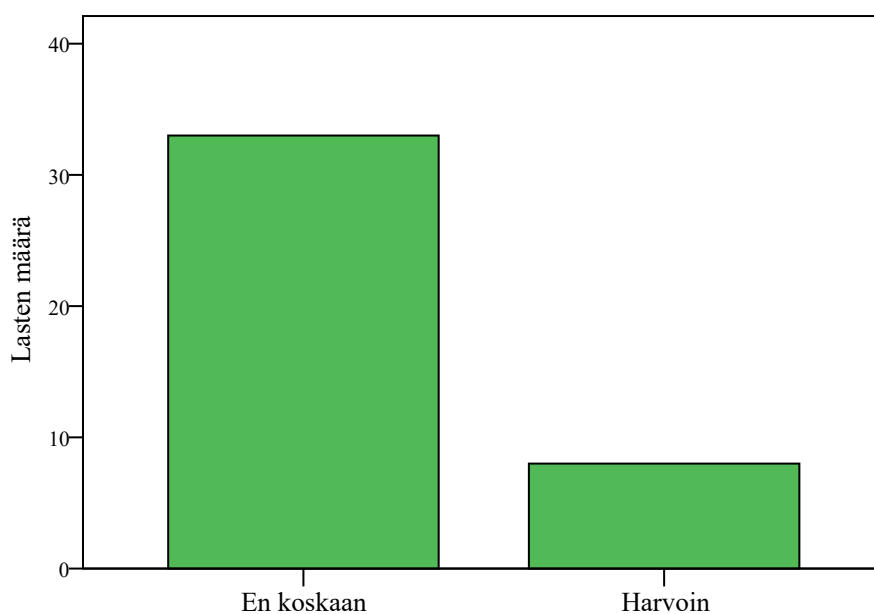
1 = Päivittäin, 5 = Ei koskaan

SKP puuttuvia tietoja 2 % koko aineistosta, KT puuttuvia tietoja 0,4 % koko aineistosta

Muiden oppilaiden kiusaaminen

Sateenkaariperheiden lapsista suuri enemmistö raportoi, ettei kiusaa muita oppilaita koulussa (kuvio 7). Niistä sateenkaariperheen lapsista, jotka myöntävät kiusaavansa toisia lapsia, kaikki kertovat niin tapahtuvan harvoin. Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset osallistuvat kiusaamiseen sateenkaariperheiden lapsia useammin (Taulukko 32).

Niistä sateenkaariperheen kahdeksasta lapsesta, jotka kertovat kiusaavansa toisia harvoin, neljä ei itse tule kiusatuksi, kaksi tulee kiusatuksi harvoin ja kaksi joskus.

Kuvio 7. Osallistutko muiden oppilaiden kiusaamiseen? Jos osallistut, niin kuinka usein?

Taulukko 32. Osallistutko muiden oppilaiden kiusaamiseen? Jos osallistut, niin kuinka usein?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2784)
Päivittäin	0	0,1
Usein, en joka päivä	0	0,6
Joskus	0	5,2
Harvoin	20	29,4
En koskaan	81	64,6
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
	4,80 (0,40)	4,58 (0,64)

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisten

1 = Päivittäin, 5 = En koskaan

KT puuttuvia tietoja 0,5 % koko aineistosta

Niistä 20 sateenkaariperheiden lapsesta, jotka ovat tulleet kiusatuksi, 80 prosenttia on merkinnyt ainakin yhden kiusatuksi tulon muodon. Puolet heistä (8 lasta) on merkinnyt yhden kiusatuksi tulon muodon ja puolet 2–5 kiusatuksi tulon muotoa.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista 1251 raportoi aiemmin tulleen kiusatuksi, ja 83 prosenttia heistä raportoi kiusaamisen muodon. Hieman yli puolet lapsista on merkinnyt yhden kiusatuksi tulon muodon ja loput 2–5 kiusatuksi tulon muotoa.

Yleisimmät kiusatuksi tulon muodot ovat molemmilla ryhmillä huomiotta jättäminen ja ilkeä nimittely. Taulukossa 33 esitetyt tulokset osoittavat, että sateenkaariperheen lapset ovat kokeneet toisten lasten taholta hieman useammin fyysistä väkivaltaa – lyömistä, potkimista tai tönimistä – kuin muut lapset. Ero perustuu muutaman lapsen kokemuksiin, joten tulosta ei voi yleistää. Samoin sateenkaariperheiden lapset ovat kokeneet hieman enemmän kännykkä- ja netti-kiusaamista kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat. Sen sijaan Kouluterveyskyselyn osallistujista 10 prosenttia on kokenut jonkin muun muotoista kiusaamista, kun taas sateenkaariperheen lapsista kukaan ei raportoinut sellaisesta.

Taulukko 33. Miten kiusaaminen on tapahtunut?

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (N = 2797)
Minua on nimitelty ilkeästi, tehty naurunalaiseksi, uhkailtu tai pakotettu tekemään asioita ¹	17	21,6
Jätetty huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle tai levitetty valheita ²	22	19,2
Lyöty, potkittu tai tönitty, viety rahaa tai tavaraa, rikottu tavaroita ³	12	6,0
Kännykkä- tai nettikiusaamisena, esim. viestit, soitot tai kuvat	12	3,5
Jollain muulla tavalla	0	9,6

¹ "Pakotettu tekemään asioita" tarjottiin sateenkaariperheiden lapsille erilliseksi vastausvaihtoehdoksi, mutta kukaan ei valinnut sitä. Tämän vuoksi se yhdistettiin samaan väittämään, minkä osana se on Kouluterveyskyselyssä.

² Valheiden levittäminen kysyttiin sateenkaariperheiden lasten kyselyssä erikseen, mutta kaikki sen valinneet ovat valinneet myös huomiotta ja kaveriporukan ulkopuolelle jättämisen. Tämän vuoksi vastaukset valheiden levittämisestä yhdistettiin huomiotta ja kaveriporukan ulkopuolelle jättämiseen eli siten kuin se on viidesluokkalaisten Kouluterveyskyselyssä.

³ "Rahan ja tavaroiden varastaminen ja tavaroiden rikkominen" tarjottiin sateenkaariperheiden lapsille erilliseksi vaihtoehdoksi, jota kukaan ei kuitenkaan valinnut, joten tulokset on yhdistetty siihen väittämään, minkä osana se on Kouluterveyskyselyssä."

Kiusaamisesta kertominen

Jos lasta on kiusattu tai hän on itse kiusannut koulussa muita oppilaita, häntä pyydettiin kertomaan, onko hän kertonut kiusaamisesta jollekulle kahdeksasta eri tahosta, kuten opettajalle tai vanhemmalle (taulukko 34). Sateenkaariperheiden lapsista 24 raportoi edellä esitettyjen tulosten mukaan tulleen kiusatuksi ja / tai kiusanneensa itse toisia oppilaita. Heistä 16 lasta eli 67 prosenttia kiusaamiseen osallisista on kertonut ainakin jollekulle kiusaamisesta. Loput lapset eivät ole raportoineet, ovatko he kertoneet kiusaamisesta vai eivät. Vastanneet 16 lasta valitsivat keskimäärin kolme tahoa, joille he ovat kertoneet kiusaamisesta. Yleisimmin he ovat kertoneet vanhemmille, ystävälle ja opettajalle.

Kouluterveyskyselyn lapsista 1579 raportoi aiemmin tulleen kiusatuksi ja / tai kiusanneensa itse toisia oppilaita. Heistä 54 prosenttia, eli hieman harvempi osuus kuin sateenkaariperheiden lapsista, on kertonut ainakin jollekulle kiusaamisesta. Vastanneet lapset ovat valinneet keskimäärin pari kolme tahoa, joille he olivat kertoneet kiusaamisesta. Yleisimmin he ovat kertoneet ystävälle, vanhemmille ja opettajalle. Sateenkaariperheiden lapset ovat kertoneet kiusaamisesta opettajalle tai vanhemmalle hieman muita lapsia useammin.

Taulukko 34. Oletko kertonut kiusaamisesta? "Kyllä..."

	SKP prosenttia vastanneista*	KT prosenttia vastanneista
Opettajalle	80	62,4
Vanhemmille	82	74,3
Kouluterveydenhoitajalle	7	16,1
Koulukuraattorille	27	11,9
Koulupsykologille	7	4,6
Muulle koulun aikuiselle	20	23,8
Tuki-/kummioppilaalle	7	5,8
Ystävälle	81	76,2

* Prosenttiosuudet on laskettu niistä, jotka ovat vastanneet ko. väittämään kyllä.
Sateenkaariperheissä näitä lapsia on 14–16, Kouluterveyskyselyssä 987–1126.

Kiusaamiseen puuttuminen

Sateenkaariperheiden lapsista puolet on tullut kiusatuksi koulussa muiden oppilaiden taholta ainakin jonkun kerran viimeisen vuoden aikana. Heistä puolet raportoi, että kiusaamiseen on puututtu jollakin tavalla, ja kaksi lasta raportoi, ettei kiusaamiseen ole puututtu (Taulukko 35). Loput lapset eivät ole vastanneet kysymykseen siitä, onko kiusaamiseen puututtu.

Kaikki sateenkaariperheiden lapset, joiden kiusatuksi tuloon on puututtu, raportoivat niin tehdyn useammalla eri tavalla (3–7 eri tavalla). Monet lapsista raportoivat, että vanhemmille on kerrottu kiusaamisesta. Varsin monessa kiusaamistapauksessa vähintään jonkun osallisen kanssa on keskusteltu ja/tai kiusaamista on käsitelty luokassa.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista lähes puolet (45 %) on tullut kiusatuksi koulussa muiden oppilaiden taholta ainakin jonkun kerran, ja heistä yli puolet raportoi, että kiusaamiseen on puututtu jollakin tavalla. Lapset ovat saaneet valita useampia vaihtoehtoja, joten vastauksissa voi olla päällekkäisyyttä. Vajaalla kolmasosalla Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista, joiden kiusaamiseen on puututtu, niin on tehty yhdellä tavalla. Suurimmalla osalla on puututtu kiusaamiseen useammalla tavalla (2 – 10 eri tavalla).

Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden lasten kokemukset kiusaamisen selvittelystä vastaavat suurimmaksi osaksi sateenkaariperheiden lasten kokemuksia. Sateenkaariperheiden lapsista hieman suurempi osuus on kertonut kiusaamisesta verrattuna muihin lapsiin, ja heidän vanhemmilleen vaikuttaa kerrotun kiusaamisesta useammin kuin muille vanhemmille. Muuten ryhmien välillä ei näytä olevan eroja siinä, kuinka lasten kiusaamiseen puututaan. Kaikista lapsista vain pieni murto-osa kokee, että kiusaamisen loppuminen on varmistettu.

Taulukko 35. Kiusaamiseen puuttuminen

	SKP prosenttia vastanneista (n = 20)	KT prosenttia vastanneista (n = 1251)
Ei ole kertonut kiusaamisesta	10 %	17 %
Kiusaamiseen puututtu	50 %	59 %
Kiusaamiseen ei ole puututtu	10 %	14 %
Kiusaamiseen puuttumisen muodot		
Vanhemmille kerrottu kiusaamisesta	40 %	26 %
Lasten kanssa keskusteltu yksitellen tai yhdessä ja/tai sovittu, miten kiusaajat muuttavat käyttäytymistään*	30 – 35%	22 – 30 %
Lasten vanhemmat kutsuttu koululle	20 %	5%
Kiusaamista käsitelty luokassa	25 %	25 %
Osapuolet tavattu uudelleen ja varmistettu, että kiusaaminen loppunut	5 %	11 %
Lapsi ei tiedä kiusaamiseen puuttumisesta	5 %	17 %

SKP = sateenkaariperheiden lasten kysely KT = Kouluterveyskysely viidesluokkalaisille

*Vastaukset erillisin väittämiin on yhdistetty.

Kiusaaminen sateenkaariperheen vuoksi

Koulussa kiusatuista kahdestakymmenestä sateenkaariperheen lapsesta suurin osa eli 18 lasta on vastannut kysymykseen siitä, onko kiusaaminen joskus liittynyt heidän perheeseensä. Viidellätoista lapsella kiusaaminen ei ole liittynyt sateenkaariperheeseen. Kaksi lasta on kokenut kiusaamista sateenkaariperheestä johtuen, ja yksi lapsi ei tiedä, onko kiusaaminen koskenut hänen perhettään. Kukaan näistä kolmesta lapsesta ei elä perheessä, jossa on vanhempana transihminen. Avoimessa vastauksessa perheensä vuoksi kiusattu poika kuvaa: ”Yksi poika on nimitelty minua homoksi ja pilkannut perhettäni”.

Kiusaaminen vapaa-ajalla

Koulun ulkopuolella kiusaaminen on harvinaisempaa kuin koulussa kiusaaminen, sillä 83 prosenttia sateenkaariperheen lapsista kertoo, ettei tule kiusatuksi koulun ulkopuolella. Ne seitsemän lasta (18 %), joita kiusataan vapaa-ajalla, kertovat niin tapahtuvan harvoin. Yksi lapsi ei ole vastannut kysymykseen vapaa-ajalla kiusatuksi tulemisesta.

Kymmenen lasta on vastannut, ettei heidän vapaa-ajalla kiusatuksi tuleminen ole liittynyt sateenkaariperheeseen. Yksi lapsi ei ole osannut sanoa, onko kiusaaminen liittynyt hänen perheeseensä.

Vapaa-ajalla ei juurikaan ole koettu kiusaamista harrastuksen vetäjän, kuten valmentajan tai ohjaajan, taholta, sillä 39 lasta on vastannut tätä kartoittaneeseen kysymykseen kielteisesti. Yksi lapsi on kokenut, että harrastuksen vetäjä on kiusannut häntä joskus, ja yksi lapsi ei ole vastannut kysymykseen.

Toisten lasten ja aikuisten suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Sateenkaariperheiden lapsille esitetyillä kymmenellä väittämällä kartoitettiin muiden lasten suhtautumista sateenkaariperheeseen – yksi kysymyksistä koski myös aikuisten suhtautumista (taulukko 36). Lapsia ohjeistettiin olemaan vastamatta, mikäli muut lapset eivät tiedä lapsen sateenkaariperheestä. Lähes neljäsosa lapsista (8–10 lasta väittämästä riippuen eli 20–24 %) ei vastannut väittämiin.

Vastanneista sateenkaariperheiden lapsista kaksitoista, eli peräti 39 prosenttia, on kokenut, että toiset lapset ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän sateenkaarivanhemmastaan. Muunlainen kielteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen on harvinaisempaa. Viisi lasta on kokenut, että toiset lapset ovat vitsailleet ikävällä tavalla lapsen perheestä ja/tai sanoneet ikäviä asioita lapsen sateenkaariperheestä. Kolme lasta on kuullut käytettävän syrjivää kieltä sateenkaarivanhemmastaan. Kukaan ei ole tullut suljetuksi ulkopuolelle perheestään johtuen, eikä kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita sateenkaariperheestään. Kukaan ei myöskään ole kokenut, että toisten lasten kielteinen suhtautuminen olisi ollut jatkuva.

Myönteistä kiinnostusta perhettään kohtaan raportoi reilusti yli puolet vastanneista. Kaksikymmentä vastannutta lasta on kokenut, että toiset lapset ovat olleet ainakin joskus myönteisellä tavalla kiinnostuneita heidän perheestään, ja kahdeksantoista lasta kokee, että muut ovat osoittaneet arvostavansa heidän perhettään joskus tai jatkuvasti. Lähes kaikkien lasten kaverit ovat joskus tai jatkuvasti heillä mielellään kyläilemässä – vain kaksi lasta kokee, etteivät hänen kaverinsa ole koskaan mielellään heidän luonaan. Kahdeksan lasta on kokenut, että toiset lapset ovat joskus ihailleet heidän sateenkaariperhettään.

Lähes puolet niistä lapsista, joiden kaverit tietävät heidän sateenkaariperheestään, on kokenut ainakin jonkin verran kielteistä suhtautumista toisten lasten taholta. Yli puolet ei ole kokenut lainkaan kielteistä suhtautumista toisten lasten taholta.

Kielteistä suhtautumista kartoittavista väittämistä muodostettiin summamuuttuja, jonka arvot vaihtelevat 1,00–1,80 välillä (asteikossa 1 = ei koskaan, 3 = jatkuvasti; $ka = 1,16$, $kh = 0,24$). Mitä kielteisemmin toiset lapset suhtautuvat tutkimukseen osallistuvan lapsen sateenkaariperheeseen, sitä useammin häntä kiusataan koulussa, $r = -.48$, $p < 0.01$.

Transihmisen perheeseen kuuluvilla kuudella lapsella on vastaavia kokemuksia toisten lasten kielteisestä ja myönteisestä suhtautumisesta kuin muillakin sateenkaariperheiden lapsilla.

Taulukko 36. Toisten lasten suhtautuminen lapsen sateenkaariperheeseen (prosenttia vastanneista)

	Ei koskaan	Joskus	Jatkuvasti
Kielteinen suhtautuminen			
Toiset lapset ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä sateenkaarivanhemmastasi*	61 %	39 %	0 %
Toiset lapset ovat vitsailleet ikävällä tavalla perheestäsi	84 %	16 %	0 %
Toiset lapset ovat sanoneet ikäviä asioita sateenkaariperheestäsi	84 %	16 %	0 %
Toiset lapset ovat käyttäneet syrjivää kieltä sateenkaarivanhemmastasi	91 %	9 %	0 %
Toiset lapset ovat sulkeneet sinut ulkopuolelle perheestäsi johtuen	100 %	0 %	0 %
Aikuinen on sanonut loukkaavia asioita sateenkaariperheestäsi	100 %	0 %	0 %
Myönteinen suhtautuminen			
Kaverisi ovat mielellään teillä kyläilemässä	6 %	47 %	47 %
Toiset lapset ovat olleet myönteisellä tavalla kiinnostuneita perheestäsi**	39 %	52 %	9 %
Toiset lapset ovat osoittaneet arvostavansa sateenkaariperhettäsi**	45 %	42 %	12 %
Toiset lapset ovat ihailleet sateenkaariperhettäsi	75 %	25 %	0 %

n = 32, paitsi * n = 31 ja ** n = 33

Opastaminen kiusaamisen varalta

Nelisenkymmentä prosenttia sateenkaariperheiden lapsista muistaa, että vanhemmat ovat opastaneet häntä sellaisen tilanteen varalta, että lapsi kuulee perheeseensä liittyviä loukkaavia puheita tai kokee siihen liittyvää kiusaamista. Näistä kahdestatoista lapsesta yksitoista on kertonut tarkemmin, mitä vanhempi on opastanut (taulukko 70 nuorten tulokset). Neljä vastauksista koskee sitä, että pitää kertoa luotetulle aikuiselle: ”*Että pitää kertoa siitä heti vanhemmille*”. Viidessä vastauksessa tuodaan esille, ettei kiusaamisesta kannata välittää: ”*Ettei minun pidä välittää niistä koska ne eivät ole totta*”. Kahdessa vastauksessa toistuvat nämä molemmat ohjeet: ”*Että pitää vain lähteä pois tilanteesta ja kertoa luotettavalle aikuiselle*”.

Joka neljättä lasta ei ole opastettu loukkaavien puheiden tai kiusaamisen varalta, ja joka kolmas ei tiedä, onko heitä opastettu. Muutama ei ole vastannut kysymykseen. Yksi lapsi, jota ei ole opastettu aiheesta, on vastannut: ”*Vanhempani ei ole opastanut mutta osaan vastata asiallisesti*”.

Sateenkaariperheeseen liittyvän kiusaamisen ajoittuminen lapsen elämässä

Niitä lapsia, jotka ovat kokeneet kiusaamista sateenkaariperheen johdosta, pyydettiin kertomaan, ovatko he kokeneet sitä enemmän jossakin tilanteessa, esimerkiksi vanhempien eron, vanhemman sukupuolenkorjauksen tai luokan tai koulun vaihtamisen yhteydessä. Kysymys kosketti vain kahta tai mahdollisesti kolmea lasta, joista yksi on kirjoittanut vastauksen: *”Koska minulla on kaksi äitiä ja jotkut halveksivat sitä”*.

Suhtautuminen sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen

Lapsia, jotka ovat kokeneet kiusaamista sateenkaariperheen johdosta, pyydettiin vastaamaan kysymykseen: ”Jos sinua on kiusattu tai loukattu sateenkaariperheestäsi johtuen, miten olet suhtautunut siihen?” Neljä lasta on valinnut vaihtoehtojen joukosta itselleen parhaiten sopivimmat. Kaikki heistä ovat valinneet 2–6 vaihtoehtoa.

Yleisimmät vastaukset ovat: ”Sanon vastaan” (3 mainintaa), ”Kerron aikuiselle” tai ”Kerron kaverille” (2 mainintaa kumpaakin) sekä ”Ajattelen, että kiusaaja ei ymmärrä, mitä hän tekee” (2 mainintaa). Yksi lapsi on valinnut vastausvaihtoehdon, ettei ”halua jatkossa olla missään tekemisissä kiusaajan kanssa” ja toinen, että ”yrittää unohtaa kiusaamisen mahdollisimman pian” ja yksi, että ”valistaa tai kouluttaa kiusaajaa”. Toisaalta se lapsi, joka on valinnut kuusi vaihtoehtoista reagointitapaa, ilmaisee myös, ettei ”tiedä miten suhtautua tai mitä tehdä”. Lisäksi hän kommentoi vapaassa kommenttikentässä reagoivansa kiusaamiseen tai loukkaamiseen näin: *”Hei, miltä susta tuntuisi, jos sinulle sanottaisiin noin?”* Täysin valitsematta ovat jääneet vaihtoehdot: ”En ota kiusaamista henkilökohtaisesti” ja ”Yritän olla kiinnittämättä huomiota kiusaamiseen tai vetäydyn tilanteesta”.

Puuttuminen sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen

Jos lapsi on kokenut kiusaamista sateenkaariperheensä johdosta, häneltä kysyttiin, onko tähän kiusaamiseen puututtu aikuisten toimesta. Yksi lapsi vastaa kyllä ja lisää avokentässä, että *”Asia vietiin eteenpäin opettajalle”*. Yksi lapsi vastaa ei ja kaksi lasta ”en osaa sanoa”.

Yhteenveto lasten kiusaamiskokemuksista:

- Opettaja ei ole kiusannut suurinta osaa sateenkaariperheiden tai muiden perheiden lapsista.
- Niissä muutamissa tapauksissa, joissa opettaja on kiusannut sateenkaariperheen lasta, lapsi ei ilmeisesti ole tulkinnut tämän johtuneen hänen perheestään.
- Sateenkaariperheiden lapsista puolet ja Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista lähes puolet kokee, että he tulevat toisten oppilaiden kiusaamaksi jossain määrin.
- Sateenkaariperheiden lapset kertovat tulevansa kiusatuiksi hieman useammin kuin Kouluterveyskyselyn lapset, mutta ryhmien välinen ero vaikuttaa pieneltä.
- Sateenkaariperheiden lapset kiusaavat muita oppilaita koulussa harvemmin kuin Kouluterveyskyselyn lapset.
- Yleisimmät kiusaamisen muodot ovat huomiotta tai ulkopuolelle jättäminen sekä ilkeä nimittely tai naurunalaiseksi tekeminen. Ne ovat yhtä yleisiä kiusatuksi tulleiden sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten keskuudessa.
- Sateenkaariperheiden lapset kertovat kiusaamisesta opettajalle ja vanhemmalle useammin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.
- Sateenkaariperheiden lasten kiusatuksi tuloon on puututtu puolessa tapauksista, Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten kiusatuksi tuloon reilussa puolessa tapauksista.
- Kaikista lapsista vain pieni murto-osa kokee, että kiusaamisen loppuminen on varmistettu.
- Kaksi sateenkaariperheen lasta 41:stä kertoo, että heitä on kiusattu perheestään johtuen koulussa, mutta kukaan ei ainakaan varmasti osaa sanoa, että heitä olisi kiusattu perheen vuoksi koulun ulkopuolella.
- Harrastuksen vetäjä on kiusannut yhtä sateenkaariperheen lasta, mutta syytä tälle ei kysytty.
- Neljä sateenkaariperheen lasta kymmenestä on kokenut, että toiset lapset ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän sateenkaarivanhemmastaan.
- Kukaan sateenkaariperheen lapsi ei ole tullut suljetuksi ulkopuolelle perheestään johtuen eikä kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita sateenkaariperheestään.
- Kavereiden osoittamaa myönteistä kiinnostusta perhettään kohtaan raportoiti reilusti yli puolet vastanneista sateenkaariperheen lapsista.
- Nelisenkymmentä prosenttia lapsista muistaa, että vanhemmat ovat opastaneet häntä sellaisen tilanteen varalta, että lapsi kuulee perheeseensä liittyviä loukkaavia puheita tai kokee siihen liittyvää kiusaamista.

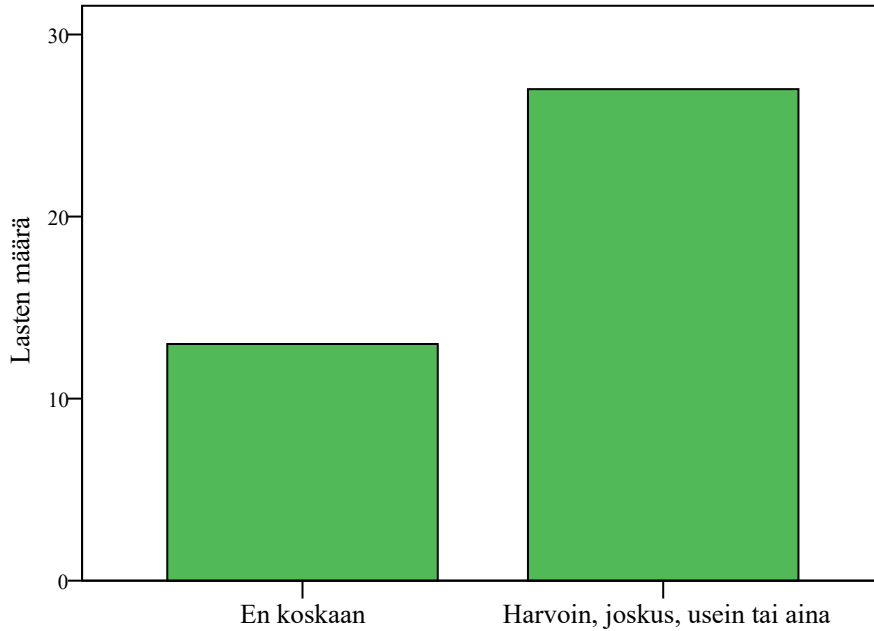
Perheestä kertominen

Perheestä kertominen koulussa, harrastuksissa, muiden kavereiden kanssa ja terveystilaisuuksissa

Sateenkaariperheiden lapset ovat vastanneet, kuinka usein he puhuvat avoimesti sateenkaariperheestään eri tilanteissa: koulussa, harrastuksissa, muiden

kavereiden kanssa ja terveystalvveluja käyttäessään, kuten terveydenhoitajan tai lääkärin luona käynneillä.

Koulussa ja terveystalvveluja käyttäessään kaksi kolmasosaa lapsista puhuu perheestään ainakin jossain määrin, mutta kolmasosa lapsista ei puhu (kuvio 8 ja taulukko 37). Harrastuksissa perheestään puhuu alle puolet, mutta muiden kavereiden kesken lapsista jopa viisi kuudesta puhuu perheestään.

Kuvio 8. Kuinka usein puhut avoimesti sateenkaariperheestäsi KOULUSSA

Taulukko 37. Perheestä puhuminen avoimesti

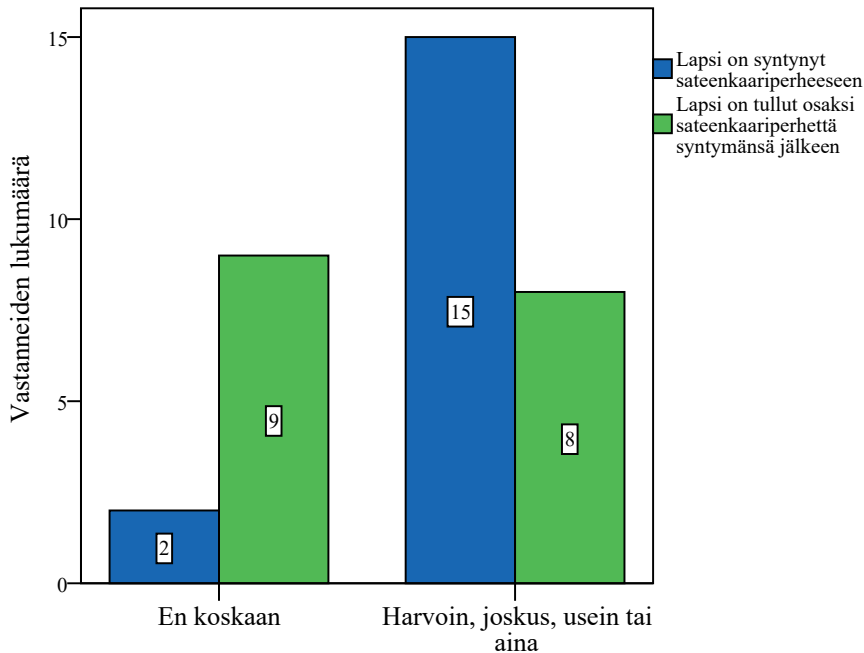
Kuinka usein puhut avoimesti sateenkaariperheestäsi...				
	Koulussa Prosenttia vastanneista	Harrastuksissa Prosenttia vastanneista	Muiden kavereiden kanssa Prosenttia vastanneista	Terveystalvveluita käyttäessäsi Prosenttia vastanneista
En koskaan	33	56	17	37
Harvoin	25	24	42	29
Joskus	28	12	20	17
Usein	8	2	15	7
Aina	8	5	7	10
Yhteensä	100	100	100	100
	ka (kh)	ka (kh)	ka (kh)	ka (kh)
	2,33 (1,23)	1,76 (1,09)	2,54 (1,16)	2,24 (1,30)

N = 41, paitsi koulussa-väittämän kohdalla n = 40

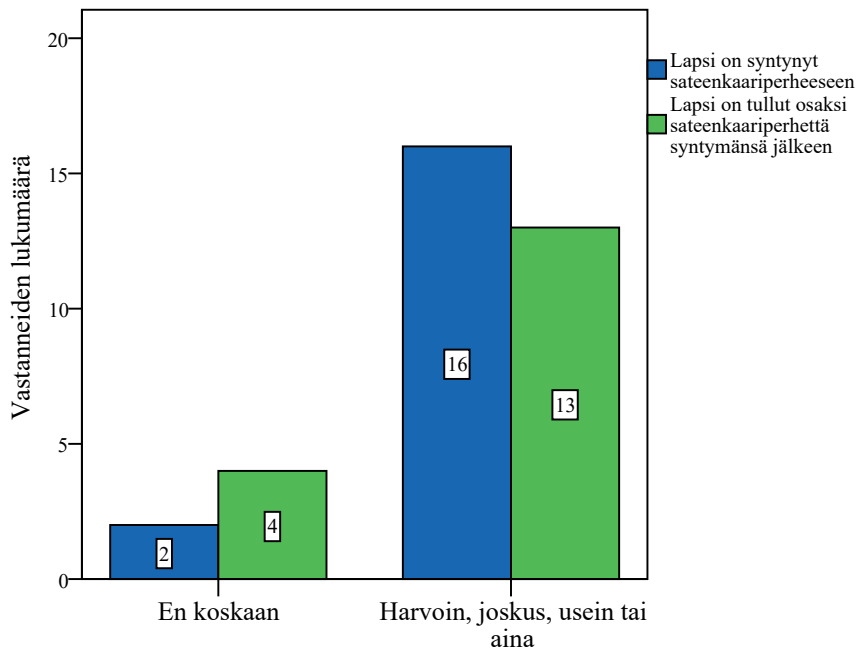
1 = En koskaan, 5 = Aina

Sateenkaariperheeseen syntyneistä lapsista vain kaksi ei koskaan puhu perheestään koulussa tai muiden kavereiden kanssa ja neljä ei puhu perheestään terveyspalveluja käyttäessään (kuviot 9–11). Sen sijaan niistä lapsista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, puolet ei koskaan puhu perheestään koulussa tai terveyspalveluja käyttäessään, ja joka neljäs heistä ei puhu perheestään muiden kavereidensa kanssa.

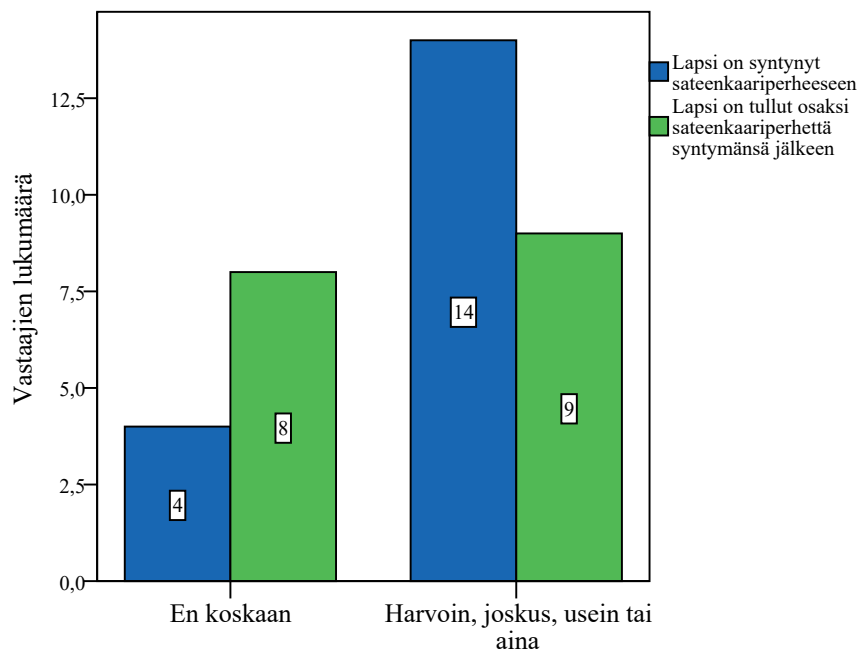
Harrastusten osalta ei näytä kuitenkaan olevan eroa sateenkaariperheeseen syntyneiden lasten ja niiden lasten, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin, välillä (kuvio 12).

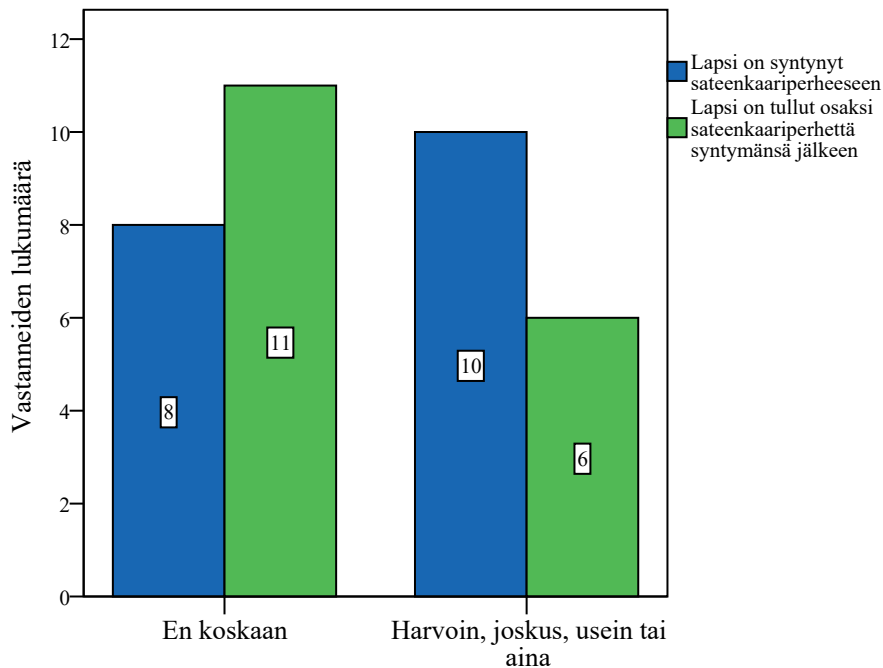
Kuvio 9. Kuinka usein lapsi puhuu avoimesti sateenkaariperheestään KOULUSSA: tulokset eriteltyinä sateenkaariperheeseen syntyneiden ($n = 17$) ja ei-syntyneiden mukaan ($n = 17$)

Kuvio 10. Kuinka usein lapsi puhuu avoimesti sateenkaariperheestään MUIDEN KAVEREIDEN KANSSA: tulokset eriteltynä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 18) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 17)

Kuvio 11. Kuinka usein lapsi puhuu avoimesti sateenkaariperheestään TERVEYS-PALVELUITA KÄYTTÄESSÄ: tulokset eriteltynä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 18) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 17)

Kuvio 12. Kuinka usein lapsi puhuu avoimesti sateenkaariperheestään HARRAS-TUKSISSA: tulokset eriteltyinä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 18) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 17)

Syyt kertomatta jättämiselle

Jos lapsi ei puhu perheestään kaikissa tilanteissa, hän sai valita kertomattomuudelle syyn/syitä tai selityksen seitsemän erilaisen vaihtoehdon joukosta. Lisäksi hänen oli mahdollista valita ”muu syy” ja tarkentaa tätä vastaustaan. Kahdeksan lasta ei ole valinnut yhtään vaihtoehtoa – heistä kaikki puhuvat perheestään joskus, usein tai aina. Muut lapset (n = 33) valitsivat 1–4 eri vaihtoehtoa. Yleisin syy kertomattomuudelle on se, ettei lapsi jaksa selittää perheestään muille, mikä esittää 21 lasta (taulukko 74 nuorten tulosten osiossa). Reilu puolet lapsista on joskus kertomatta perheestään, koska tilanteessa ei muutenkaan puhuta perheistä, ja noin puolet lapsista ajattelee, ettei heidän sateenkaariperheensä kuulu muille. Joka neljäs sateenkaariperheen lapsi pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuisi kertomisen myötä. Neljä lasta pelkää tulevansa kiusatuksi, jos he puhuisivat perheestään, ja heistä kolme pelkää myös loukkaavia puheita tai tekoja. Tämä tarkoittaa, että joka kahdeksas sateenkaariperheen lapsi ei uskalla kertoa perheestään kiusaamisen tai loukkaavien puheiden ja tekojen pelossa. Kaksi lasta on vastannut avoimessa kentässä kohtaan ”jokin muu syy” näin: ”*Ei kavereita vaan kiinnosta*” ja ”*Mitä väliä sillä on?*”.

Kertomisen omaehtoisuus

Viidesosa lapsista ($n = 7$) on kokenut, että sateenkaariperheeseen kuuluminen on tullut ilmi tilanteessa, jossa lapsi ei olisi halunnut sen tulevan ilmi. Neljäsosa ($n = 10$) ei ole varma, onko näin käynyt. Sen sijaan reilu puolet lapsista ($n = 23$) vastaa, että heidän kuulumisensa sateenkaariperheeseen ei ole tullut ilmi heidän tahtomattaan. Yksi lapsi ei ole vastannut kysymykseen.

Vanhemman tai hänen taustansa pitäminen salassa

Vastanneista 37 lapsesta lähes puolet on sitä mieltä, etteivät he ole pitäneet vanhempaansa tai tämän taustaa koskaan salassa. Yli puolet lapsista vastaa, että vanhemmasta ei ole kysytty eikä hänestä siksi ole kerrottu (ks. taulukko 75 nuorten tulosten kohdalta). Viisi tämän vaihtoehdon valinneista lapsista on samoja, jotka vastaavat, etteivät ole koskaan pitäneet vanhempaansa salassa. Neljä lasta ei ole valinnut yhtään vaihtoehtoa.

Yksi lapsi tunnustaa valehdelleensa vanhemmastaan ja toivoneensa, ettei hänen vanhempansa tulisi koulun tilaisuuteen. Hän on myös jättänyt kutsumatta kaverin kotiinsa, jotta tämä ei huomaisi hänen olevan sateenkaariperheestä. Hän ja kaksi muuta lasta ovat esittäneet, että joku vanhemmista ei ole hänen vanhempansa. Kukaan sateenkaariperheen lapsista ei ole piilotellut sateenkaariperheestä kertovia esineitä, kuten perhevalokuvia. Yksi lapsista kertoo, että on pitänyt vanhempaansa salassa jollakin muulla kuin valmiissa vaihtoehdoissa kuvatulla tavalla: ”*No koska välillä sana ”mamma” kuulostaa ehkä vähän oudolta*”, viitaten ilmeisesti siihen, että hänen toisesta äidistään käyttämänsä nimitys ei kuulosta kaikissa yhteyksissä sopivalta, ja hän on siksi jättänyt käyttämästä sitä. Kaiken kaikkiaan vain neljä lasta on aktiivisesti peitellyt vanhempaansa tai tämän taustaa. Muut ovat saattaneet olla passiivisesti kertomatta, jos ei ole aktiivisesti kysytty.

Kokemukset sateenkaariperheestä kertomisesta

Yli puolet lapsista ($n = 23$) kertoo omin sanoin, millaisia kokemuksia heillä on siitä, kun he ovat kertoneet sateenkaariperheestään. Yhdeksän lasta raportoi muiden suhtautuneen sateenkaariperheeseen ihan normaalina asiana, ja kolme lasta kertoo toisten lasten hyväksyneen asian saman tien. Neljä lasta kuvaa ennen kaikkea toisten lasten ihmettelyä. Kaksi vastausta keskittyy lapsen omaan epävarmuuteen, joka koskee perheestä kertomista, ja viisi lasta on kokenut jotain kielteistä perheestään kertomisen myötä (Taulukko 38).

Taulukko 38. Kerro millaisia kokemuksia sinulla on siitä, että muut ovat saaneet tietää sateenkaariperheestäsi. Mitä on tapahtunut, mitä olet tuntenut?

NEUTRAALI SUHTAUTUMINEN
Kenellekkään se ei ole ollut kauhea yllätys, sillä nykyään se on hyvin tavallista. Sitä on tosin ollut välillä tylsä selittää kaikille kun he koko ajan kyselevät. Kaverini ovat kysyneet ja sen jälkeen vähän niin kuin unohtanut koko asian. Eipä paljon mitään. Oli helpompaa olla kavereiden kanssa. Oli kivaa kun kukaan ei pitänyt sitä mitenkään erikoisena asiana eikä sanonut mitään pahaa. Se on niiden mielestä normaalia, mutta ovat kyselleet isästä ja miten mä synnyin. He eivät ole suhtautuneet siihen millään tavalla. Minua ei ole kiusattu eikä mitään muuta vastaavaa. Heille se ei ole erikoista. Ei mitään erikoista. Ei mitään.
HYVÄKSYMINEN / MYÖNTEINEN SUHTAUTUMINEN
Kerroin vain yhdelle kaverilleni, koska hän oli ja on vieläkin paras kaverini, luotan häneen ja hän minuun. Hän ihmetteli aluksi, mutta sen hän kuitenkin hyväksyi. Useimmat ovat hyväksyneet asian aivan hyvin. On ollut kivaa kertoa sateenkaariperheestäni. Kaikkien mielestä se on ihan kiva asia.
KAVEREIDEN IHMETTELY
Ne on ollut ihmeissään ja hämmentyneitä. Se tuntuu välillä mukavalta kun ne haluaa kysyä ja sanon vaan että en jaksa kertoa koska kaikki kysyy. Omm.. no kun ekaa kertaa kerroin niin kaverit oli sillee et Oikeest?? Ja no ei oikeestaan muuta. Riippuu tilanteesta, jotkut ihmettelee, toisille se on ihan ok. Ymmärän että se voi olla [lapsen elämänpiiriin kuuluvassa paikassa] joillekin hankalaa ymmärtää, sillä [paikka on uskonnollinen]. Ihmetyttänyt miten moni ei sitä tiedä
OMA EPÄVARMUUS
No joskus vähän mietin että miten muut suhtautuvat asiaan. He ovat ehkä kyselleet lisää siitä tai kysyvät miksi minulla ei ole isää. Se tuntuu ahdistavalta sillä en osaa selittää sitä hyvin.
KIELTEISIÄ KOKEMUKSIA
On kysely lisää. Ärsyttäny. Jos se jossain asiassa tuli ilmi, lähinnä ärsytti ne kysymykset ja kun ne ei tajunneet että en osaa vastata. Joku toinen on huutanut halveksuvasti minulle. Olen tuntenut pettymystä. Se on ensin vähän kiusallista. Frendit rupes syyttää valehtelijaks, vitutti.

Yhteenvedo lasten perheestä kertomisesta:

- Koulussa ja terveystalvveluja käyttäessään kaksi kolmasosaa lapsista puhuu perheestään ainakin jossain määrin, mutta kolmasosa ei puhu perheestään lainkaan. Harrastuksissa perheestään puhuu alle puolet, mutta muiden kavereiden kesken lapsista jopa viisi kuudesta.
- Sateenkaariperheeseen syntyneet lapset kertovat huomattavasti useammin perheestään kuin ne, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään.
- Yleisin syy perheestä kertomattomuudelle on se, ettei lapsi jaksa selittää perheestään muille.
- Joka neljäs lapsi pelkää muiden suhtautumisen häntä kohtaan muuttuvan sateenkaariperheestä kertomisen myötä.
- Joka kahdeksas sateenkaariperheen lapsi ei kerro perheestään jossain tilanteessa sen vuoksi, että pelkää kiusaamista tai loukkaavia puheita tai tekoja.
- Lähes puolet sateenkaariperheiden lapsista kokee, että heidän kuulumisensa sateenkaariperheeseen on tullut esille heidän haluamattaan tai he eivät ole varmoja, onko näin käynyt.
- Vain joka kymmenes lapsi on aktiivisesti peiteltyt vanhempaansa tai tämän taustaa. Muut ovat saattaneet olla passiivisesti kertomatta, jos ei ole aktiivisesti kysytty.
- Lähes puolet lapsista ei ole pitänyt vanhempaansa tai tämän taustaa koskaan salassa.
- Kun lapsi on kertonut sateenkaariperheestään, monet ovat saaneet neutraalin tai myönteisen vastaanoton asialle, mutta osa on saanut osakseen ihmettelyä tai jotain kielteistä.

Sosiaali- ja terveystalvvelut**Terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin tieto lapsen perheestä**

Sateenkaariperheiden lapsista yli puolet (n = 23) kertoo, että heidän sateenkaariperheensä on ollut kouluterveydenhoitajan tiedossa tai se on tullut puheeksi käynnin aikana, kolmasosa (n = 12) kertoo, että perhemuoto ei ole ollut terveydenhoitajan tiedossa eikä se ollut tullut käynnillä esille, ja joka seitsemäs (n = 6) on vastannut kysymykseen ”en osaa sanoa tai ei vastausta”.

Koululääkärit tietävät lapsen sateenkaariperheestä 16 lapsen kohdalla ja vastaavasti ovat tietämättä 17 tapauksessa. Loput kahdeksan lasta eivät ole käyneet koululääkärin luona tai eivät ole antaneet vastausta kyseiseen asiaan.

Kuusitoista lasta on käynyt koulukuraattorin luona, ja heistä puolella kuraattori on tiennyt lapsen sateenkaariperheestä ja puolella ei. Loput 25 lasta eivät ole käyneet kuraattorin luona tai eivät ole vastanneet kysymykseen.

Seitsemäntoista lasta on käynyt koulupsykologin luona, ja heistä puolella (n = 8) psykologi on tiennyt lapsen sateenkaariperheestä ja puolella (n = 9) ei. Loput 24 lasta eivät ole käyneet psykologin luona tai eivät ole vastanneet kysymykseen.

Sateenkaariperheiden lasten kokemukset terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin vastaanotoilta

Kaikki kohtaamiset kouluterveydenhuollon ammattilaisten kanssa ovat olleet lasten mielestä myönteisiä, eikä juuri kukaan ammattilainen ole hämmentynyt lapsen sateenkaariperheestä. Vain muutama lapsista on joutunut selittämään perhettään jollekulle kouluterveyshuollon ammattilaiselle (Taulukko 77 nuorten tulososiossa).

Kaikkiin käyntiä koskeviin väittämiin on jättänyt vastaamatta neljä kouluterveydenhoitajan ja kaksi koululääkärin luona käynnyttä lasta sekä yksi kuraattorin ja yksi psykologin luona käynyt lapsi, joiden perhe on ollut terveydenhuollon ammattilaisen tiedossa. Yksi heistä kommentoi yleisesti kaikkien terveydenhuoltohenkilöiden luona käyntiä näin: *”Niissä kaikissa paikoissa oli kivaa!”*.

Avokysymykseen, jossa pyydettiin kertomaan, millaista tukea, tietoa tai apua on saanut koulukuraattorilta, mikäli käynti hänen luonaan on koskenut sateenkaariperhettä, vastataan näin: *”i don’t know”*, ja *”Kuraattori sanoi, ettei tarvitse välittää toisista”*. Tämä jälkimmäinen siteeraus on lapselta, joka on kokenut, että hänen kahta äitiään on halveksuttu. Hän on ainoa kyselyyn osallistuneista lapsista, joka kertoo käyneensä kouluterveydenhuollon ammattilaisen luona sateenkaariperheeseen liittyvän ongelman takia.

Muu terveydenhuolto

Seitsemäntoista lasta on kirjoittanut vastauksen siitä, millaisia muita kokemuksia hänellä on käynneistä terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin tai psykologin luona liittyen siihen, että lapsi elää sateenkaariperheessä. Ohjeessa tarkennettiin kertomaan muistakin kuin kouluterveydenhuoltoa koskevista kokemuksista. Kuusi lapsista ilmoittaa ainoastaan, ettei hänellä ole muita kokemuksia raportoitavaksi. Seitsemällä lapsella on myönteisiä kokemuksia: *”Asiallista meininkiä”*, *”Että siellä on kivoja ty[y]ppejä”*, *”Ihan ok, terveydenhoitaja suhtautui asiaan ihan normaalisti”*, *”Hänen kanssaan oli helpompi puhua asioista”*, *”Iha semestä”* tarkoittaen ilmeisesti *”ihan ok:ta”*, *”Niissä kaikissa paikoissa oli kivaa!”*, ja *”Olen käynyt siellä terapeutilla ja siellä on ollut mukavaa puhua huolista jollekin ulkopuoliselle ihmiselle”*.

Kaksi lasta kirjoittaa, että käynnit ovat liittyneet muuhun aiheeseen kuin sateenkaariperheeseen: *”--lääkärille [ei] ole pitänyt puhua aiheesta. Olen käynyt vain ykkösluokalla kuraattorin kanssa juttelemassa koska pelkäsin kummituksia. En ole käynyt psykologin luona.”* ja *”Ei minkään laisia liittyen sateenkaariperheeseeni. (Olen vain aina pelännyt rokotuksia, koska lapsena otin sen liian vakavasti eli väänsin kaikesta rokotukseen liittyvästä asiasta huonon. (HUOM! 3-4 v) nykyään hyväksyn nekin”*.

Lisäksi yksi lapsi vastaa: ”*En muista*” ja eräs lapsi selittää, miksei hänellä ole kokemuksia kouluterveydenhuollosta: ”*Koulussamme ei ole yksikään näistä paikalla, syynä Helsingin Kaupungin opetusvirasto...*”.

Yhteenveto 10–12-vuotiaiden lasten palvelukokemuksista:

- Yli puolella sateenkaariperheiden lapsista heidän sateenkaariperheensä on ollut kouluterveydenhoitajan, -psykologin ja -kuraattorin tiedossa käynnin aikana.
- Koululääkäri on tiennyt luonaan käyneen lapsen sateenkaariperheestä neljässä tapauksessa kymmenestä.
- Kaikki kohtaamiset kouluterveydenhuollon ammattilaisen kanssa ovat olleet lasten mielestä myönteisiä.
- Juuri kukaan kouluterveydenhuollon ammattilainen ei ole hämmentynyt lapsen perheestä.
- Juuri kukaan lapsista ei ole joutunut selittämään perhettään kouluterveydenhuollon ammattilaiselle.
- Kukaan sateenkaariperheiden lapsista ei ole käynyt kouluterveydenhuollossa sateenkaariperheeseen liittyvän asian vuoksi, lukuun ottamatta yhtä lasta, joka on saanut kuraattorilta kannustusta ilmeisesti loukkaaviin kommentteihin suhtautumiseksi.
- Lapsilla on vain neutraaleja tai myönteisiä kokemuksia koulun ulkopuolisista terveydenhoitopalveluista.

Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin

Muiden sateenkaariperheiden lasten tunteminen ja heidän kanssaan vietetty aika

Kuusikymmentä prosenttia kyselyyn osallistuneista lapsista viettää aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa: viisi lasta usein ja 19 joskus. Sen sijaan 16 lasta ei vietä koskaan aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa. Vastavasti aiempina vuosina reilu puolet lapsista on viettänyt aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa: viisi lasta usein ja 17 joskus. Vajaa puolet lapsista ei ole kuitenkaan aiempina vuosina viettänyt aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa (n = 40; yksi ei vastannut kysymykseen).

Yli kolmannes lapsista (n = 16) haluaisi tuntea enemmän muita sateenkaariperheiden lapsia, kolmannes (n = 13) ei. Vajaa kolmannes vastaajista (n = 11) on sitä mieltä, että he tuntevat jo tarpeeksi muita sateenkaariperheiden lapsia, ja yksi ei ole vastannut kysymykseen.

Sateenkaariperhetoimintaan osallistuminen

Kaksi kolmasosaa vastanneista lapsista on jossain määrin aktiivisesti mukana sateenkaariperheille järjestettävässä toiminnassa, kolmannes (n = 14) ei lainkaan. Aktiivisista lapsista yhdeksän osallistuu toimintaan usein ja 18 joskus.

Kolmasosa lapsista (n = 14) haluaisi osallistua enemmän sateenkaariperheiden lapsille suunnattuun toimintaan, kun taas kaksi kolmasosaa (n = 26) pitää nykyistä osallistumistaan riittävänä. Yksi lapsi ei vastannut tähän kysymykseen. Innokkaimpia osallistumistaan lisääviä lapsia ovat ne, jotka jo osallistuvat usein sateenkaariperheille järjestettävään toimintaan.

Lasten ajatukset vertaisista

Lapset ovat kertoneet omin sanoin, mikä on parasta siinä, että tuntee muita sateenkaariperheiden lapsia. Kaksi vastausta koskee sitä, että sateenkaariperheellisten kavereiden kanssa sateenkaariperheestä voi puhua avoimesti ja ilman pelkoa. Yhdessätoista vastauksessa tulee esille se, kuinka muut sateenkaariperheiden lapset ovat samankaltaisia kuin vastaaja itse. Samankaltaisuus tuo lapselle olon, ettei hän ole ainoa, jolla on tällainen perhe. Osassa näistäkin vastauksista mainitaan, että samankaltaisuudesta seuraa se, ettei tarvitse selitellä perhettään tai vastata muiden lasten kysymyksiin perheestään. Seitsemässä vastauksessa pohditaan sitä, kuinka muut sateenkaariperheiden lapset ovat kivoja ja heidän kanssaan oleminen on mukavaa. Lisäksi muissa vastauksissa mainitaan, ettei tunneta muita sateenkaariperheitä tai ei olla kiinnostuneita muiden perheistä, että kavereus toisen sateenkaariperheen lapsen kanssa on päättynyt tai että siinä ei koeta olevan mitään eroa, onko kaverilla sateenkaariperhe vai ei.

Yhteensä 30 sateenkaariperheen lasta kertoo kokemuksistaan (taulukko 39), mutta heistä kuusi raportoi ainoastaan, ettei osaa vastata.

Taulukko 39. Lasten vastauksia kysymykseen ”Mikä on parasta siinä, että tuntee muita sateenkaariperheiden lapsia?”

AVOIMUUS
Ne on tuken[a] ja voi puhuu avoimesti. Saa puhua vapaasti sateenkaariperhe asioista huolehtimatta inhottavaa reaktiota.
SAMANKALTAINEN PERHETILANNE
Ehkä se että ne ovat siinä samanlaisia. Tietää että ei ole ainut. (olen silti koulumme ainut sateenkaari perhe.) He ovat samanlaisessa perheessä kuin minäkin. He eivät kysele niin paljon. Se, että heillä on samanlainen perhe kuin minulla ja minun ei tarvitse selitellä hänelle mitään, eikä selitellä perheestäni mitään. Ne ei ihmettele, koska elävät samanlaisessa tilanteessa. Ne ovat mukavia ja eivät ala kysellä sateenkaariperheestäsi. Tietää miltä muista tuntuu. Se että tietää ettei ole ainut. Saman kaltaisia Heidän kanssaan on helpompi leikkiä.
KIVOJA LAPSIA JA KIVAA TEKEMISTÄ
Niiden kanssa on kivaa! Parasta on että ne kaikki on kivoja. Että ystäviä leirillä. Pääsee megazoneen [lasertaistelupeli, jonne Sateenkaariperheet ry on järjestänyt koululaisten retkiä]. He ovat mukavia, hauskoja, kekseliäitä ja ystävällisiä. Voi tehdä asioita niiden kanssa. On enemmän kavereita.
MUITA VASTAUKSIA
En ole kiinnostunut muiden perheistä. En enään ole hänen kanssaan koska hänestä on tullut ärsyttävä, siis minun mielestä. Mutta ei siinä ollut parasta- eikä huonointa puolta. Ei eroa. En tunne ketään muita sateenkaariperheitä.

Yhteenveto lasten yhteyksistä muihin satenkaariperheiden lapsiin:

- Kuusikymmentä prosenttia sateenkaariperheiden lapsista viettää aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten kanssa.
- Yli kolmannes lapsista haluaisi tuntea useampia muita sateenkaariperheen lapsia.
- Kaksi kolmasosaa vastanneista lapsista on jossain määrin aktiivisesti mukana sateenkaariperheille järjestettävässä toiminnassa, kolmannes ei lainkaan.
- Kolmasosa vastaajista haluaisi osallistua sateenkaariperheiden lapsille suunnattuun toimintaan enemmän, kun muille nykyinen osallistumisaktiivisuus on riittävä.
- Monet lapset pitävät muiden sateenkaariperheiden lasten tuntemista kivana siksi, että heillä on samankaltainen perhetilanne eikä sitä siksi tarvitse selitellä.

Seksuaalisuus

Naiseksi ja mieheksi kasvaminen

Kun sateenkaariperheiden lapsilta ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilta lapsilta kysyttiin, millaisina he kokevat naiseksi ja mieheksi kasvamisen muutoksineen, molemmissa ryhmissä yleisin vastausvaihtoehto on ”luonnolliseksi, kehitykseeni kuuluvaksi”, jonka on valinnut 56–59 prosenttia vastaajista. Muutokset kokee jännittäviksi neljännes sateenkaariperheiden lapsista (24 %) ja viidennes Kouluterveyskyselyn vastaajista (19,6 %), ja mukaviksi 5 prosenttia sateenkaariperheiden lapsista ja 14,5 prosenttia muista lapsista. Naiseksi tai mieheksi kasvamisen kokee pelottavaksi tai ahdistavaksi vain muutama prosentti molempien ryhmien lapsista. Neljännes (27 %) sateenkaariperheiden lapsista ja kolmannes (34,6 %) muista lapsista ei ole osannut sanoa, millaisina he kokevat nämä muutokset. Sateenkaariperheiden lapsista yksi ei ole valinnut mitään vaihtoehtoa. Vastaava määrä Kouluterveyskyselyn vastaajista on jättänyt vastaamatta mitään (2,6 %). Lasten oli mahdollista valita useampi vastausvaihtoehto.

Sateenkaariperheiden lapsilla ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla on lähes yhtä usein lähipiirissään aikuinen, jonka kanssa he voivat tarvittaessa jutella murrosikään tai seurusteluun liittyvistä asioista. Ainoa ero on, että sateenkaariperheiden lapsista keneltäkään ei puutu tällaista aikuista, mutta muista lapsista tällainen aikuinen puuttuu joka kymmenenneltä (taulukko 40).

Taulukko 40. Minulla on lähipiirissäni ainakin yksi sellainen aikuinen, jonka kanssa voi jutella murrosikään tai seurusteluun liittyvistä asioista

	SKP prosenttia vastaajista (n = 39)	KT prosenttia vastaajista (n = 2713)
Kyllä	72	62,3
Ei	0	12,2
En halua/tarvitse enempää tietoa	28	25,5
Yhteensä	100	100,0

Sateenkaariperheiden kyselyssä puuttuvia tietoja 5 % koko aineistosta ja 3 % Kouluterveyskyselyn aineistossa.

Ihastuminen tai rakastuminen

Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheiden lapsista ja Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista kertoo, että he ovat olleet ihastuneita tai rakastuneita (taulukko 41). Kolmannes ei ole vielä ollut ihastunut tai rakastunut. Ihastuneista suurin osa on kertonut tunteistaan jollekin, esimerkiksi parhaalle kaverilleen tai ihastuksen kohteelle. Noin joka kymmenes lapsista on seurustellut.

Taulukko 41. Olen tai olen ollut ihastunut tai rakastunut

	SKP prosenttia vastaajista (N = 41)	KT prosenttia vastaajista (n = 2738)
En vielä	37	38,1
Olen, mutta en ole kertonut sitä kenellekään	15	18,5
Olen ja olen kertonut siitä jollekin esimerkiksi parhaalle kaverilleni	24	25,5
Olen ja olen kertonut sen hänelle	10	7,6
Olen ja olemme olleet yhdessä niin, että muutkin tiesivät/tietävät meidän olevan pari	15	10,3
Yhteensä	100	100,0

Kouluterveyskyselyssä puuttuvia tietoja 2,1 % koko aineistosta.

Sateenkaariperheiden tytöistä yhdeksän on ollut ihastunut tai rakastunut poikiin ja yksi sekä tyttöön/tyttöihin että poikaan/poikiin. Kuusi tytöistä ei ole vielä kokenut ihastumista. Pojista 15 on ollut ihastunut tyttöihin, seitsemän ei ole vielä kokenut ihastumista ja kaksi ei ole osannut sanoa asiasta. Lapsen, joka ei halunnut määritellä sukupuoltaan, vastausta ei esitetä tässä vastaajan anonymiteetin säilyttämiseksi. Suurin osa ihastuneisuuden kokeneista sateenkaariperheiden lapsista on siis ihastunut eri sukupuolta olevaan, mutta yksi lapsi (joka kymmenes koskaan ihastunut sateenkaariperheen tyttö) on ollut ihastunut myös samaa sukupuolta olevaan henkilöön. Kouluterveyskyselyssä viidesluokkalaisilta ei ole kysytty, mitä sukupuolta oleviin ihmisiin he olivat ihastuneet tai rakastuneet, joten vertailuaineistoa ei ole tämän ikäisten osalta.

Yhteenveto lasten seksuaalisuudesta:

- Sateenkaariperheiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten käsitykset naiseksi ja mieheksi kasvamisesta ovat samankaltaisia. Suuri osa pitää niitä luonnollisina ja kehitykseen kuuluvina.
- Kaikilla sateenkaariperheiden lapsilla, jotka haluavat keskustella murrosikään tai seurusteluun liittyvistä asioista, on lähipiirissään aikuinen, jonka kanssa hän voi keskustella. Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista tällainen aikuinen puuttuu joka kymmenenneltä.
- Kaksi kolmasosaa kaikista lapsista on ollut ihastuneita tai rakastuneita, eivätkä eri perheiden lapset eroa toisistaan näissä suhteissaan.
- Suurin osa ihastuneisuuden kokeneista sateenkaariperheiden lapsista on ihastunut eri sukupuolta olevaan ihmiseen, mutta yksittäinen lapsi (joka kymmenes koskaan ihastunut sateenkaariperheen tyttö) on ihastunut myös samaa sukupuolta olevaan ihmiseen.

Sateenkaariperheessä elämisen kokemukset

Parhaat puolet sateenkaariperheessä elämisessä

Sateenkaariperheiden lapset ovat kirjoittaneet 35 vastausta kysymykseen, mikä heidän mielestään on parasta sateenkaariperheessä elämisessä (Taulukko 42). Viisi lasta nostaa vastauksessaan esille perheen myönteisen ainutlaatuisuuden tunnun. Viisi lasta kertoo, kuinka sateenkaariperheessä eläminen edistää suvaitsevaisuutta (*”Ei elä pienessä kuplassa”*) ja moninaisuuden ymmärtämistä (*”Se [on] monipuolisempaa”*). Kuudessa vastauksessa nostetaan esille useammat perheenjäsenet kuin mitä lapsella olisi, jos hänellä ei olisi sateenkaariperhettä. Nämä liittyvät uusperheen muodostumiseen. Kaksi lasta kirjoittaa, ettei heidän perheensä eroa mitenkään muista perheistä, joten siinä elämisessä ei ole myöskään mitään erityistä parasta puolta. Kymmenen lasta vastaa, ettei osaa sanoa. Muissa vastauksissa mainitaan muun muassa, että omassa perheessä on parasta *”kaikki”*.

Taulukko 42. Mikä on sinun mielestäsi parasta sateenkaariperheessä elämisessä?

AINUTLAATUISUUS
En ole niin kuin muut olen erilainen. Se että tuntee olonsa jotenkin erikoiseksi ja että muut ihmettelevät sitä hyvällä tavalla. Olen kertonut perheestäni vain muutamille. Erikoisuus ja sateenkaaret Erillaisuus Ei ole ihan tavall[is]nen.
SUVAITSEVAISUUDEN OPPIMINEN / MONINAISUUDEN YMMÄRTÄMINEN
Että kaikki on tasaarvoisia. Että ei elä pienessä kuplassa. Näkee ja oppii vähän muutakin elämää kuin jos eläisin heteroperheessä. Ja oppii hyväksymään asian pienestä asti täydellisesti. Se että näen jokaisella leirillä paljon ihania ihmisiä. Se että minulla on kaksi kotia joissa molemmissa on ihan erilainen meininki. Se monipuolisempaa.
ENEMMÄN VÄLITTÄVIÄ PERHEENJÄSENIÄ
Ei siin ny mitää erityise hyvää oo, iso perhe. On monta aikuista. Saan yhden äidin enemmän ja yhden minusta välittävän aikuisen enemmän elämään. Kun on kaksi äitiä sekä isä. On paljon aikuisia jolle voi jutella. Ei siinä ole mitään muuta ”hyvääpuolta” kuin, se että minä ja (biologinen) äitini emme ole kahdestaan. Ja olisimme yksin vain koska isäni ja äitini(biologinen) erosivat ennen kuin synnyin. Mutta onhan sekä biologinen ja hänen vaimonsa yhtä tärkeitä minulle.
EI MITÄÄN EROA
Sateenkaariperheessäni ei mielestäni ole mitään erikoista. Minulle se on aivan normaali. Se ei muuta mitään.
MUITA VASTAUKSIA
Ei mikään :,(Ei ainakaa pyöri mitään tyhmää ukkeliä siinä :D. Leirit Saa nähdä muita samanlaisia. Vapaus Kaikki Kaikki

Opit sateenkaariperheiltä muille perheille

Kaksikymmentäyhdeksän lasta on kirjoittanut vastauksen kysymykseen siitä, mitä muut voisivat oppia heidän sateenkaariperheeltään (Taulukko 43). Vastaukset koskevat laajasti ottaen sitä, että ihmiset ja perheet ovat erilaisia mutta silti tasa-arvoisia (5 vastausta) ja että sateenkaariperhe on ihan tavallinen perhe muiden joukossa (2 vastausta). Lapset ilmoittavat, ettei ole mitään syytä haukkua sateenkaariperheitä tai niiden vanhempia (3 vastausta). Lisäksi yksittäisissä

vastauksissa mainitaan muun muassa, että muut voisivat oppia lapsen omalta sateenkaariperheeltä avoimuutta ja huumorintajua sekä olemaan pelkäämättä.

Kahdessa vastauksessa sanotaan ”*Ei mitään*”. Kun katsoo näin vastanneiden lasten vastauksia aiempiin kysymyksiin, vaikuttaa siltä, että yksi lapsista tarkoittaa sitä, että sateenkaariperhe on ihan tavallinen, joten siitä ei voi oppia mitään, ja toinen tarkoittaa sitä, että sateenkaariperheessä ei ole mitään sellaista myönteistä, josta muut voisivat oppia. Kolmessatoista vastauksessa todetaan vain ”*En tiedä*”.

Taulukko 43. Mitä muut voisivat oppia sinun sateenkaariperheeltäsi?

SATEENKAARIPERHE ON IHAN TAVALLINEN PERHE
Että ei tämä elämä olen yhtään erilaista, vaan ihan tavallista kun jos äitini olisi miehen kanssa. Sateenkaariperheessäni ei mielestäni ole mitään erikoista.
IHMISET JA PERHEET OVAT ERILAISIA MUTTA TASA-ARVOISIA
Kaikki ovat erilaisia. Että kaikki ovat samanlaisia ihmisiä. Sen että aina ei tarvitse olla vain nainen ja mies vanhempina. Että voi olla yli kaksi aikuista perheessä. Että ei ole mitään erilaista olla lesbo tai homo.
ETTEI OLE SYYTÄ HAUKKUA
Että homo ei ole haukkumasana. Sitä ettei se ole niin paha asia kuin muut saattavat luulla. Ettei kannata naljailla koska se ei johda mihinkään.
MUITA VASTAUKSIA
Avoimuus, huumorintaju Jotain En oo varma. Älä pelkää.

Lasten toiveet

Kaksikymmentäseitsemän lasta esittää ainakin yhden toiveen koskien sitä, miten koulusta tulisi parempi paikka hänelle (Taulukko 44). Kuusi lasta toivoisi kiusaamisen vähentämistä, neljä lasta sateenkaariteemojen käsittelyä ja hyväksymistä koulussa ja neljä lasta enemmän kavereita. Kaksikymmentä lasta mainitsee yhteensä 46 toivetta, jotka koskevat muita lasten elämään liittyviä asioita, kuten parempaa kouluruokaa ja vähemmän läksyjä. Lisäksi kolme lasta kommentoi, ettei haluaisi minkään muuttuvan ja neljä antaa pelkästään ”en tiedä”-vastauksen, joista yksi on muita tarkempi: ”*En osaa sanoa koska koulumme on kiva*”. Vastamattomia on seitsemän.

Taulukko 44. Jos voisit toivoa kolmea asiaa, joilla tekisit koulusta paremman paikan sinulle, niin mitä toivoisit?

KIUSAAMISEN VÄHENTÄMINEN
1. [Pojan nimi] lähtisi pois meidän koulusta, koska kiusaa kaikkia. Ei kiusaamista. 1. Opettajat ottaisivat esim. Kiusaamiseen liittyvät asiat vakavammin. 2. Toivoisin että kukaan ei pitäisi äitiä outona siitä että äitini on toisen naisen kanssa [---]. 3. Toivoisin että luokkani eräs poika lopettaisi nauramisen sanalle lesbo/homo. 1)Erityis luokalla olevat oppilaat (siis heistä se/ne ilkeät oppilaat) joutuisivat koti kouluun... 2.) ? 3.) en keksinyt enempää kuin yhden... Kiusaamiseen puututtaisiin paremmin.
SATEENKAARITEEMOJEN KÄSITTELY JA HYVÄKSYMINEN KOULUSSA
Lapset lopettaisivat käyttämästä homo-sanaa haukkumasanana. Ja he lopettaisivat kiroilun. Erilaiset perheet hyväksyttäisiin ja asiaa ei kierrettäisi ja vaiettaisi. Että koulussa kerrottaisiin enemmän sateenkaari perheistä. Et niinko vois puhua avoimemmin.
ENEMMÄN KAVEREITA
Enemmän kavereita No että mun kaveri ei olisi niin paljon sen toisen kaverin kanssa. Opettajat voisivat auttaa vähän enemmän. Enemmän kavereita 3. Kaikki voisivat tulla toimeen muiden kanssa.
MUUT ASIAT
Että siellä pelattaisiin JALKAPALLOA. Parempaa ruokaa, vähemmän oppilaita, vähemmän läksyä Parempaa ruokaa. Rennommat opettajat. Enemmän liikuntaa ettei tuu läskejä ihmisii. Ei läksyä Vähemmän tunteja Lyhyempiä koulu päiviä Ei läksyjä. Perjantai vapaaksi, koulupäivä klo 9-12.00, enintään yksi matikan tunti viikossa. Olisi ehkä yksi tai kaksi tuntia vähemmän matikkaa, pensaita ei ravattaisi pois (niissä on kiva leikkiä), en keksi muuta :). 1. Toivoisin ettei murrosiästä puhuttaisi jo viidennellä luokalla. Siellä saisi nukkua, olla enemmän liikunnan tunteja ja koulu loppuisi aikaisemmin. Lyhyempiä välitunteja, enemmän yksin tehtäviä hommia ja enemmän vapaamuotoista tarinan kirjoitusta koulun tietokoneilla. Rennomppaa, parempaa ruokaa, enemmän liikuntaa Rauhallinen luokka, parempi koulun piha Olisin maailman viisain Mukavamman opettajan ja työrauhan Luokkaan kaikille xboxit Kaikille tietokoneet Kaikille luokkaan kännykät Ruoka lista uusiksi ja luokkien yhteishenkiä parantavaa ohjelmaa Kunnollista voita Parempaa ruokaa Vapaampaa leikkimistä Parempaa kouluruokaa, jalkapallo kentän ja uima altaan Paremmat ruoat, paremmat liikuntavälineet, enemmän tietokoneita ja tabletteja (opetukseen). 2. Kouluruoka olisi energia-pitoista ja terveellistä.

Jos sateenkaariperheiden lapset saisivat tehdä maailmasta paremman paikan itselleen toivomalla kolmea asiaa, niin he toivoisivat sateenkaariperheiden hyväksymistä (3 vastausta), enemmän aikaa perheensä kanssa ja enemmän kavereita ja lemmikkejä (9 vastausta kuudelta lapselta), rauhaa, tasa-arvoa ja kiireettömyyttä (13 vastausta seitsemältä lapselta) sekä muita toiveita, kuten lisää rahaa perheelle ja parempia harrastuspaikkoja (19 vastausta yhdeltätoista lapselta). Neljä lasta on sitä mieltä, että kaikki on jo hyvin heidän maailmassaan: ”*En keksi, kaikki on jo hyvin*”. Viisi lasta vastaa, ettei tiedä. Kaksitoista lasta on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Vastaukset esitellään taulukossa 45.

Taulukko 45. Jos voisit toivoa kolmea asiaa, joilla tekisit koulun ulkopuolisesta maailmasta paremman paikan sinulle, niin mitä toivoisit?

SATEENKAARIPERHEIDEN HYVÄKSYMINEN
2. toivoisin että lesbo tai homo ei olisi haukkumasana. Erilaiset perheet hyväksyttäisiin ja asiaa ei kierrettäisi ja vaiettaisi. Ei tule kolmatta asiaa mieleen. Sallitut avioliitot homojen kesken.
LISÄÄ AIKAA PERHEEN KANSSA / ENEMMÄN KAVEREITA JA LEMMIKKEJÄ
Äiti tekisi minun kanssa enemmän asioita. Siskot olisivat enemmän minun kanssa. Enemmän kavereita, enemmän aikaa vanhenpien kanssa. Enemmän kavereita, enemmän lemmikkejä. Että saisin seuraa jonka kanssa voisin olla joka päivä koulun jälkeen esim: hevonen <3 Enemmän tyttöjä :D, en keksi enempää Lemmikiksi mikropossu.
RAUHA JA TASA-ARVO
1. Maailma olisi tasa-arvoinen. 2. Valmentaja ei kiusaisi minua (Hän kutsuu minua treeneissä "[--]:ksi" ja viittaa sillä [seksuaaliseen väkivaltaan]) 3. En keksi mitään. 3. Toivoisin että maailmaan tulisi rauha. Rasismin poisto ja terrori järjestöjen hävitys Venäjän asevoimien tuhoamista. Ehkä sodat pois Ihmiset eivät olisi rasisteja. Ihmiset ajattelisivat enemmän muitakin eläimiä kuin itseään. Ihmiset ajattelisivat enemmän luontoa. Positiivisempaa asennetta, hyväksyntää/reiluutta, vähemmän kiirettä ja stressiä
MUUT TOIVEET
1. Toivoisin että saisin aloittaa ratsastuksen mutta se on liian kallista. Lisää rahaa ja en keksi muuta. Isompi koti. Pehmiskone. Scootti rampit Ei kaahareita. Enemmän ilmaisia julkisia vessoja, olisi enemmän jalkapallokenttiä, jalkapallokentillä olisi julkisia palloja. Perheelläni ei olisi raha pulaa, jotain muuta Enemmän vihreyttä. Enemmän jalkapallokenttiä. Hauskempia leikkipaikkoja ja kiipeilytelineitä. Tramppa, netti takas ja pitempi kotiin tulo aika Treenei enemmän Toivoisin että voisin pelata tietokoneella enemmän [peliä] ystäväni kanssa ja että [vanhempani] ei olisi allerginen miltei kaikille eläimille että saisin [lemmikin]. Tällä hetkellä minulla ei oikeastaan ole muita toiveita.

Yhteenveto lasten kokemuksista sateenkaariperheessä elämisestä:

- Sateenkaariperheessä elämisen parhaina puolina nähdään ainutlaatuisuuden tunne, suvaitsevainen ja moninaisuutta korostava koti sekä useammat perheenjäsenet kuin lapsella olisi ilman sateenkaariperhettä.
- Sateenkaariperheiden lapset kokevat, että muut perheet voisivat oppia heidän perheeltään moninaisuuden hyväksymistä ja sen, ettei mikään seksuaalinen suuntautuminen ole toista huonompi.
- Osa ei näe perheensä eroavan muista perheistä mitenkään tai ei osaa nimetä mitään parasta puolta tai asiaa, jonka muut voisivat hänen perheeltään oppia.
- Sateenkaariperheen lapset tekisivät koulusta paremman paikan itselleen siten, että kiusaamista vähennettäisiin, sateenkaariteemojen käsittelyä ja hyväksymistä koulussa lisättäisiin ja kavereiden määrää kasvatettaisiin. Enemmistö toivoisi muutettavan kaikkia oppilaita koskevia konkreettisia asioita, kuten kouluruoan makua ja läksyjen määrää.
- Sateenkaariperheen lapset tekisivät maailmasta paremman paikan itselleen siten, että sateenkaariperheet hyväksyttäisiin paremmin, lapsilla olisi enemmän aikaa perheensä kanssa sekä enemmän kavereita ja lemmikkejä, ja että maailmassa olisi enemmän rauhaa, tasa-arvoa ja kiireettömyyttä. Lisäksi he toivovat konkreettisia asioita, kuten lisää rahaa perheelle ja parempia harrastuspaikkoja. Monilla asiat ovat jo tarpeeksi hyvin tai he eivät osaa sanoa, minkä haluaisivat muuttuvan.

13–18-vuotiaiden nuorten kyselyaineiston tulokset

Taustamuuttujia nuorten raportoimina

Nuorten kyselyyn vastasi 47 sateenkaariperheeseen kuuluvaa 13–18-vuotiasta nuorta. Heistä 27 on tyttöjä tai naisia ja 20 poikia tai miehiä. Kukaan ei merkinnyt sukupuolen kohdalle ”ei selkeästi määriteltävissä” tai kertonut tarkemmin sukupuolen kokemuksestaan sille varatussa tilassa. Toisaalla kyselyssä yksi pojaksi itsensä merkinneistä nuorista kertoo olevansa transpoika. Hänen vanhempansa kertoo vanhempien kyselyssä tästä lapsestaan, että hänellä on poika, ”*vaikka yhteiskunta haluaisikin määritellä hetun mukaisesti [---] lapsen tytöksi*”.

Nuoret jakaantuvat tasaisesti eri ikäluokkiin 13 ja 16 ikävuoden välillä, mutta 17- ja 18-vuotiaita on muita vähemmän. Heitä on yhteensä kymmenen eli niin monta kuin nuoremmissa ikäluokissa on vastaajia per ikä ($n = 8-10$). Vastaajien jakaantuminen sukupuolen ja iän mukaisesti esitellään taulukossa 46.

Taulukko 46. Sukupuolen ja iän ristiintaulukointi.

		Ikä						Yhteensä
		13	14	15	16	17	18	
Sukupuoli	tyttö / nainen	3	6	6	7	2	3	27
	poika / mies	6	2	4	3	4	1	20
Yhteensä		9	8	10	10	6	4	47

Kolme nuorista asuu jo itsenäisesti: joko yksin, kaverin tai kumppanin kanssa tai soluasunnossa. Muut asuvat lapsuudenperheessään. Kaikki nuorista käyvät koulua tai opiskelevat, lukuun ottamatta yhtä työssä kävijää (taulukko 47). Peruskoulun jälkeisiä opintoja suorittavista huomattavasti useampi käy lukiota kuin opiskelee ammattioppilaitoksessa.

Taulukko 47.

Koulu / oppilaitos	N = 41
Peruskoulu	29
Lukio*	14
Ammattioppilaitos	3
Työelämässä	1

*Yksi suorittaa lukiossa yhdistelmäutkintoa

Seitsemällätoista nuorella on sisarus, joka on vastannut 10–12-vuotiaiden lasten tai tähän samaan 13–18-vuotiaiden nuorten kyselyyn. Heistä kahdeksalla yksi sisarus on vastannut 10–12-vuotiaiden lasten kyselyyn, yhdellä kaksi sisarusta. Nuorten kyselyssä on neljä sisarusparia. Vastaavasti seitsemällätoista nuorella ei ole sisarusta, joka olisi vastannut lasten tai nuorten kyselyyn. Itsenäisesti ilmoittautuneiden nuorten osalta ei ole tietoa siitä, onko heidän sisaruksensa tai vanhempansa osallistunut tutkimukseen.

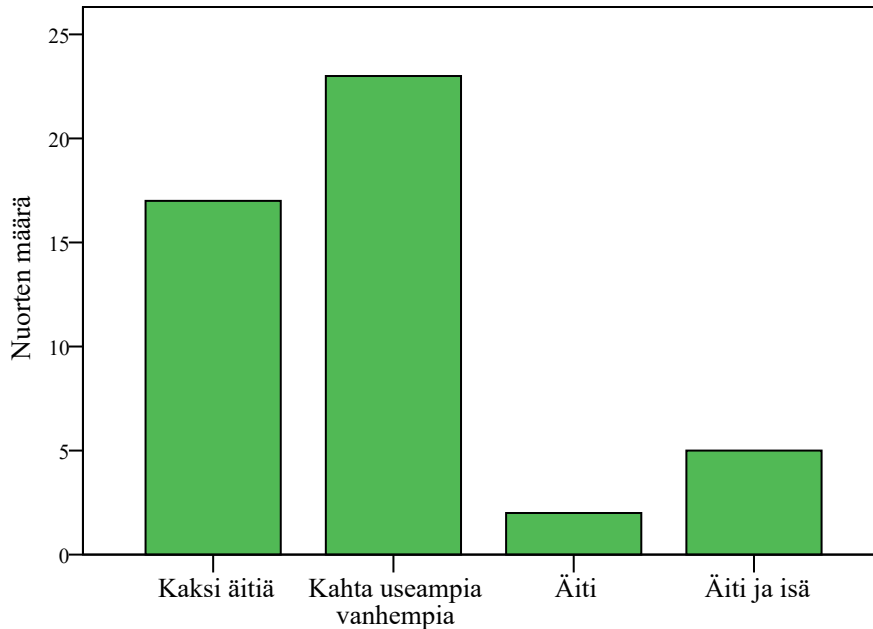
Nuoret kirjoittavat, keitä aikuisia kuuluu heidän perheeseensä. Eniten on niitä nuoria, jotka mainitsivat kahta useampia vanhempia tai vanhemman puolisoita (n = 22). Vanhempia on esimerkiksi ”isä ja kaksi äitiä” tai ”äiti ja äidin vaimo, isä ja hänen naisystävänsä”. Viidellä näistä nuorista vaikuttaa vastauksen perusteella olevan kaksi isää äidin ja mahdollisten muiden vanhempien lisäksi. Yksi nuori ei vastaa mitään perheeseensä kuuluvista aikuisista. Tämä nuori arvioi toisaalla kyselyssä suhteensa isään, toiseen isään ja äitiin, joten hänelle merkittiin ”useampia kuin kaksi vanhempaa”. Nämä kaikki vastaukset, joissa nuorella on kahta useampia vanhempia, on esitetty taulukossa 48.

Taulukko 48. Nuorten perheeseen kuuluvat aikuiset, kun vanhempia on yli kaksi

Isä ja äiti ja äidin nais ystävä (minulle äitipuoli)
Isä ja kaksi äitiä
Isä, äitipuoli, kaksi äitiä
Äiti, isä ja isäpuoli
Isä ja äiti sekä hänen naispuolinen kumppaninsa
Kaksi äitiä, transmies ja äitipuoli
Kaksi äitiä, äidin naisystävä ja toisen äidin miesystävä.
[---] isä [---], äiti ja puoliäiti
Kaksi äitiä (oma äiti ja äitipuoli) ja isä, isä asuu eri kodissa
Äiti ja kaksi isää
Äiti ja hänen nykyinen mies isä ja isän miesystävä
Äiti, isäpuoli, isä, äitipuoli
Kaksi isä[ä] ja äiti
Isi, kaksi äitiä
Kaksi äitiä, [---], isä, [---], äiti-puoli
Äiti ja äidin vaimo, isä ja hänen naisystävänsä
Isä ja kaksi äitiä
Kaksi äitiä ja heidän naisystävänsä
Isä, äiti & äidin vaimo
Neljä äitiä (2 alkuperäistä, eronnut ja niin)
Kaksi äitiä, kaksi isää, yhden äidin puoliso, yhden isän puoliso, kaksi isoisää, kaksi isoäitiä
Äiti, [---], äitipuoli x 2, isä.

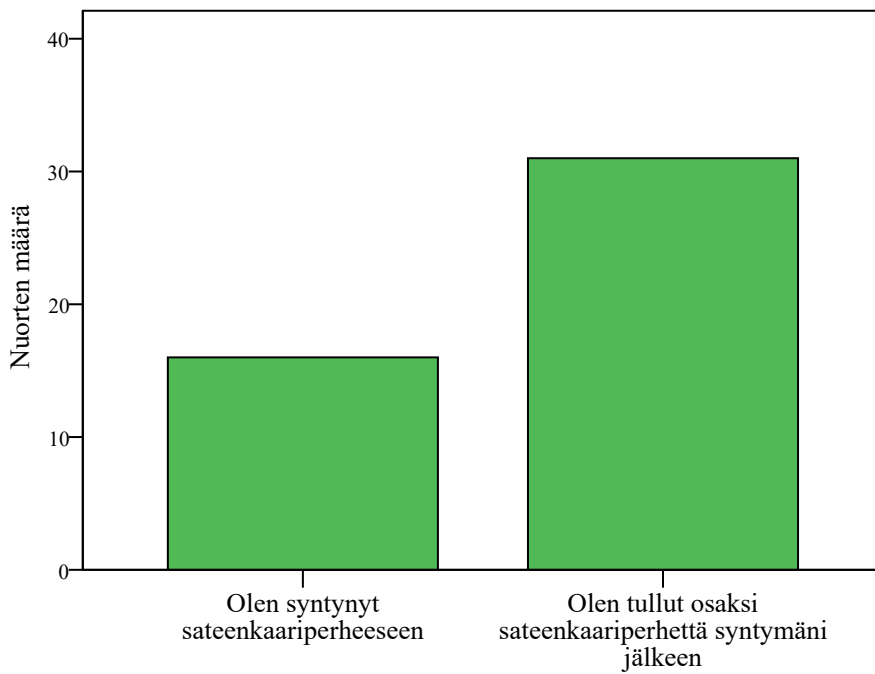
[---] siteauksista poistettu tunnisteyllistä tietoa tai sisarusten tai lemmikkien luettelamista

Lähes yhtä paljon on nuoria, jotka kertovat heillä olevan kaksi äitiä, mutta ei muita vanhempia ($n = 17$). Lisäksi viisi nuorta kertoo heillä olevan isän ja äidin. Eräs täsmentää vastaustaan: ”Äiti ja isä, he asuvat eri kodeissa ja äitini on tehnyt sukupuolenkorjauksen [---]. Hän on siis mies, mutta mielestäni silti äiti eikä isä”. Kaksi nuorta mainitsee vanhemmakseen pelkästään äidin, mutta lisäksi toinen heistä mainitsee isän, johon nuori ei ole yhteydessä juuri lainkaan (Kuvio 13).

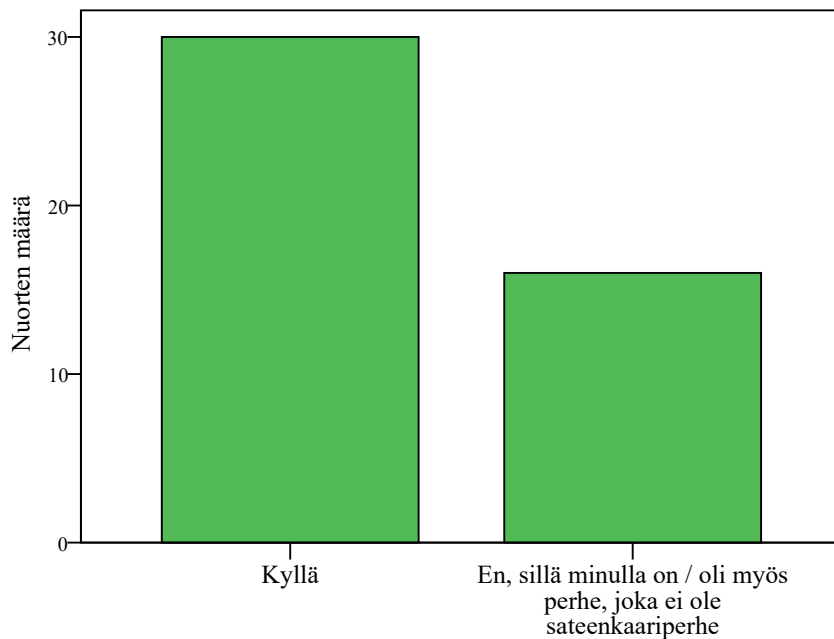
Kuvio 13. Nuorten vanhemmat ($N = 47$)

Kolmasosa nuorista on syntynyt sateenkaariperheeseen ($n = 16$) ja kahdelle kolmasosalle on muodostunut sateenkaariperhe myöhemmin elämässä esimerkiksi uusperheen myötä ($n = 31$). Tulos esitetään kuviossa 14.

Kuvio 14. Sateenkaariperheeseen syntyminen tai sen muodostuminen myöhemmin elämässä (N = 47)

Kolmekymmentä nuorista elää (tai eli ennen lapsuudenperheestä muuttamista) yksinomaan sateenkaariperheessä (65 %), kun taas kuusitoista nuorta (35 %) elää (tai eli ennen lapsuudenperheestä muuttamista) myös perheessä, joka ei ole sateenkaariperhe (Kuvio 15). Yksi nuori ei ole vastannut kysymykseen siitä, elikö hän ennen lapsuudenperheestä pois muuttamista yksinomaan sateenkaariperheessä vai ei.

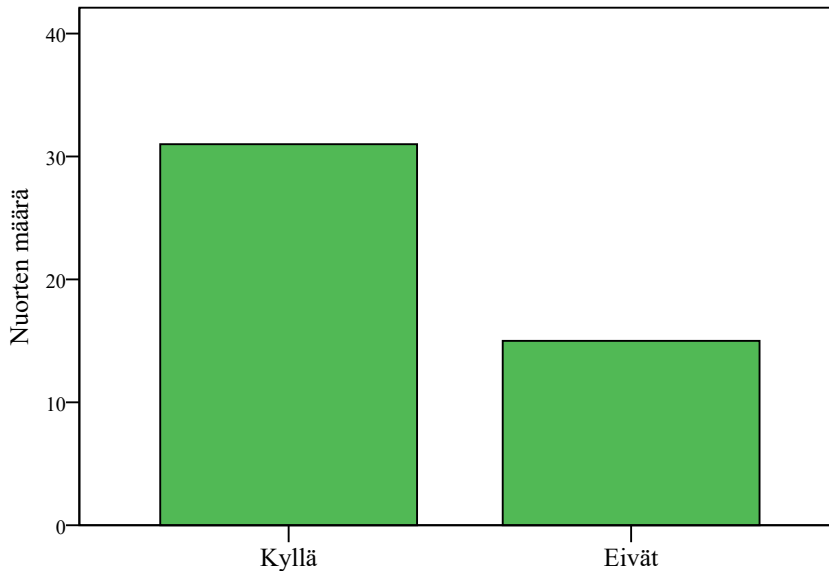
Kuvio 15. Elätkö tai elitkö yksinomaan sateenkaariperheessä tai sateenkaariperheissä?

Nuorista kahdeksan kertoo, että heidän vanhemmallaan tai vanhemman puolisolla on transkokemus tai tämä on korjannut sukupuoltaan. Viisi nuorta ei ole halunnut vastata tähän kysymykseen tai ei ole tiennyt vastausta siihen. Kolmekymmentäneljä nuorta on vastannut, ettei heidän vanhemmallaan tai vanhemman puolisolla ole transkokemusta eikä taustallaan sukupuolenkorjaamista.

Viiden nuoren kohdalle voidaan yhdistää tietoa heidän vanhempiansa kyselyvastauksista koskien vanhemman tai tämän puolison transkokemusta tai -taustaa. Niistä käy ilmi, että neljällä nuorella on transsukupuolinen vanhempi, ja kaikilla heistä on kokemusta vanhemman sukupuolenkorjaamisesta syntymänsä jälkeiseltä ajalta. Yhden nuoren vanhemmalla on tämän lisäksi transsukupuolinen puoliso, ja yhden nuoren vanhemman puoliso identifioituu genderqueeriksi. Yhtä lukuun ottamatta kaikki nuoret ilmoittavat, että he tietävät varmasti vanhemman tai tämän puolison transkokemuksesta tai -taustasta.

Kahdella kolmasosalla nuorista heidän vanhempansa ovat eronneet ($n = 31$), kun taas yksi kolmasosa ($n = 15$) ei ole kokenut vanhempiansa eroa (Kuvio 16). Yksi nuori ei ole vastannut kysymykseen koskien vanhempien eroa, eikä hänen osaltaan ole saatavilla myöskään vanhemman antamaa tietoa asiasta. Sateenkaariperheeseen syntyneistä 16 nuoresta puolet on kokenut vanhempiansa eron. Nuorista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään vanhemman uuden kumppanin tai vanhemman sukupuolen korjaamisen kautta, 23 on kokenut alkuperäisten vanhempiansa eron ja 7 ei.

Lisäksi neljän nuoren toiset vanhemmat ovat myös eronneet eli joko nuori on syntynyt naisparille ja miesparille, jotka ovat molemmat eronneet, tai nuoren alkuperäisten vanhempien eron jälkeinen uusi liitto on purkautunut.

Kuvio 16. Ovatko vanhempasi eronneet toisistaan?

Yhteenveto nuorten taustamuuttujista:

- Kyselyyn vastasi 47 nuorta.
- Vastanneista nuorista 27 merkitsee itsensä tytöksi tai naiseksi ja 20 pojaksi tai mieheksi. Yksi pojista kertoo muualla kyselyssä olevansa transpoika.
- Nuoret ovat iältään 13–18-vuotiaita. Jokaisesta ikäluokasta on 8–10 nuorta lukuun ottamatta 17- ja 18-vuotiaita, joita on yhteensä 10.
- Kolme nuorista asuu jo itsenäisesti.
- Puolella nuorista on enemmän kuin kaksi vanhempaa ja vanhemman puolisoa. Lähes yhtä monella on kaksi äitiä, mutta ei muita vanhempia. Viidellä nuorista on isä ja äiti, kahdella vain äiti.
- Kolmasosa nuorista on oman käsityksensä mukaan syntynyt sateenkaariperheeseen ja kahdelle kolmasosalle on muodostunut sateenkaariperhe myöhemmin.
- Noin kaksi kolmasosaa nuorista elää (tai eli ennen lapsuudenperheestä muuttamista) yksinomaan sateenkaariperheessä, kun taas yksi kolmasosa nuorista elää (tai eli) myös perheessä, joka ei ole sateenkaariperhe.
- Kahdeksan nuoren osalta tiedetään, että heidän vanhemmallaan tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai tämä on korjannut sukupuoltaan.
- Kahdella kolmasosalla nuorista heidän vanhempansa ovat eronneet, ja muutama heistä on kokenut kaksien vanhempien eron. Yksi kolmasosa nuorista ei ole kokenut vanhempiensa eroa.

Taustamuuttujia vanhempien raportoimina

Vanhempien taustamuuttujien yhdistäminen nuorten vastauksiin

Nuorten vanhempien taustatietoja pystyttiin yhdistämään 30 vanhemmalta. 13- ja 14-vuotiaiden sekä 17-vuotiaiden nuorten vanhemmat ovat vastanneet vanhempien kyselyyn useammin kuin 15-, 16- ja 18-vuotiaiden vanhemmat.

Niiltä kolmeltatoista nuorelta, jotka ovat ilmoittautuneet tutkimukseen itsenäisesti, ei ole saatavilla vanhempien raportoimia taustatietoja. Ne puuttuvat myös viideltä nuorelta, jotka heidän vanhempansa on ilmoittanut tutkimukseen, mutta heistä yhden nuoren vastaukset pystytään yhdistämään hänen pikkusiskonsa vanhemman vastauksiin. Pikkusiskon vanhemman kertomat tiedot hänen asuinpaikkakunnastaan, koulutuksestaan ja muista vanhemman taustoista, jotka ovat yhteneväisiä sisarusten kesken, kopioitiin tämän nuoren taustatiedoiksi.

Vanhempien taustamuuttajat

Kahdenkymmenenseitsemän nuoren kohdalla hänestä vastannut vanhempi on henkilötunnuksen mukaisesti nainen (sisältää neljä vanhempaa sisarusparin osalta eli yhteensä 23 eri vanhempaa) ja kolmen nuoren osalta mies. Näistä vanhemmista kahdella on transtausta tai transkokemus. Vanhemmat ovat 33–60-vuotiaita, keskimäärin 43-vuotiaita (keskihajonta 7 vuotta).

Vanhemmista 81 prosenttia on suorittanut korkeimpana koulutuksenaan vähintään alemman korkeakoulututkinnon (Taulukko 49). Lähes kaikki vanhemmat ovat työelämässä. Vanhempien enemmistö pitää itseään hyvin toimeentulevana tai keskituloisena.

Pääkaupunkiseudulta ja Etelä-Suomesta on yhteensä hieman yli puolet vastanneista vanhemmista. Viiden nuoren¹ vanhemmat eivät merkinneet asuinpaikkakuntaansa. Hieman yli puolet nuorten vanhemmista asuu suurella, yli 80 000 asukkaan paikkakunnalla ja loput vanhemmat sitä pienemmällä paikkakunnalla (Taulukko 49 ja Kuvio 17).

Nuorten osalta vastanneilla vanhemmilla on keskimäärin hieman alle kolme lasta. Mukaan ohjeistettiin laskemaan kaikki lapset, niin biologiset kuin muutkin.

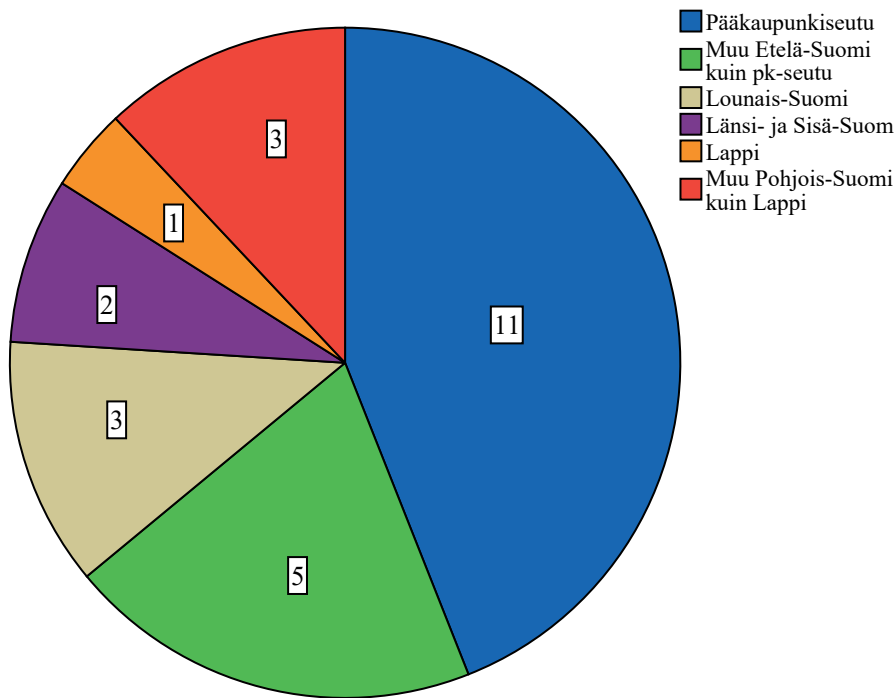
Taulukko 49. Nuorten osalta kyselyyn vastanneiden vanhempien taustamuuttujia

	Vastanneiden vanhempien määrä ja prosentuaalinen osuus
Mikä on korkein koulutusaste, jonka olet suorittanut?	
Peruskoulu	1 (4 %)
Ammattikoulu tai muu ammatillinen tutkinto	4 (15 %)
Ammattikorkeakoulu tai muu alempi korkeakoulututkinto ²	6 (22 %)
Ylempi korkeakoulututkinto ²	14 (52 %)
Lisensiaatin tai tohtorin tutkinto	2 (7 %)
Mikä on tällä hetkellä pääasiallinen toimintasi?	
Palkkatyö ja muu työ*	29 (91 %)
Opiskeleminen	3 (9 %)
Millaisena pidät omaa taloudellista tilannettasi?	
Varakas	1 (4 %)
Hyvin toimeentuleva ¹	11 (39 %)
Keskituloinen ³	10 (36 %)
Pienituloinen	6 (21 %)
Asuinpaikkasi?	
Pääkaupunkiseutu	11 (42 %)
Muu Etelä-Suomi kuin pääkaupunkiseutu ²	5 (19 %)
Lounais-Suomi	3 (12 %)
Länsi- ja Sisä-Suomi	2 (8 %)
Lappi	2 (8 %)
Pohjois-Suomi ¹	3 (12 %)
Asuinpaikkakuntasi koko?	
yli 80 000 asukasta ²	16 (62 %)
30 000–80 000 asukasta	3 (12 %)
8000–29 999 asukasta ¹	5 (19 %)
4000–7999 asukasta ¹	2 (8 %)
Kuinka monta lasta sinulla on? Tässä tarkoitetaan sekä biologisia lapsiasi että muita lapsiasi.	
Yksi lapsi	4 (15 %)
Kaksi lasta ²	8 (30 %)
Kolme lasta	7 (26 %)
Neljä lasta ²	6 (22 %)
Viisi lasta	2 (7 %)

¹ Tähän lukuun sisältyy yksi vanhempi kahteen kertaan, sillä hän on vastannut sisarusten osalta.² Tähän lukuun sisältyy kaksi vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.³ Tähän lukuun sisältyy kolme vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.

* Tähän lukuun sisältyy neljä vanhempaa, jotka ovat raportoineet tietonsa sisarusten osalta.

n = 25–28

Kuvio 17. Nuorten osalta vastanneiden vanhempien asuinpaikkakunnat (vanhempien lukumäärä)

Nuorten taustamuuttujat vanhempien raporttoimina

Kyselyyn vastanneista vanhemmista enemmistö on nuoren biologisia äitejä (taulukko 50). Useimmat vanhemmista ovat parisuhteessa ja asuvat yhdessä kumppaninsa kanssa, joka on sukupuoleltaan nainen. Ainoastaan yksi vanhempi ilmoittaa, että hänen kanssaan asuu joku muu täysi-ikäinen henkilö kuin hänen puolisonsa tai lapsensa. Avovastauksesta selviää, että kyse ei ole polyamoriaperheestä.

Nuori asuu yksinomaan tai enimmäkseen kyselyyn vastaavan vanhemman luona, lukuun ottamatta muutamaa nuorta, jotka asuvat puolet ajastaan muualla (taulukko 50). Yksi nuorista, joiden osalta vanhemmat ovat vastanneet, asuu jo itsenäisesti ja yksi vanhempi ei ole merkinnyt nuoren asumispaikkaa.

Seitsemäntoista nuoren vanhemmat ovat merkinneet, että heidän lapsellaan on yksi perhe tai koti. Kymmenen nuoren vanhemmat merkitsivät lapselleen kaksi kotia tai perhettä. Lisäksi joukkoon mahtuu kaksi nuorta, joilla on kolme tai neljä kotia. Tämän useampia koteja tai perheitä kyselyssä ei ollut mahdollista merkitä. Yksi vanhempi ei ole vastannut kysymykseen lapsensa kotien määrästä.

Kaikilla nuorilla, joilla on useampia koteja tai perheitä, nämä kodit sijaitsevat samassa osassa Suomea sekä yhtä suurilla paikkakunnilla, lukuun ottamatta

kahta nuorta. Molempien kotien asuinpaikkakuntatiedot on saatu yhdeksän nuoren osalta – kolmen osalta tieto puuttuu vähintään toisen kodin osalta. Molempien paikkakuntien koko on raportoitu 10 nuoren osalta eli kahden osalta tieto puuttuu.

Nuoren vanhempien erosta on useimmiten kulunut 3–9 vuotta. Vain kahden nuoren kohdalla ero on tätä tuoreempi. Kuuden nuoren kohdalla erosta on vähintään 10 vuotta.

Nuorista yksi on vanhempansa kertoman mukaan syntynyt kolmiapilaperheeseen ja yksi neliapilaperheeseen. Nuorista kaksikymmentäseitsemän ei ole syntynyt apilaperheeseen, ja yhden osalta asiasta ei ole annettu tietoa.

Taulukko 50. Vanhempien taustamuuttujia

	Vastanneiden vanhempien määrä
Mikä on oma vanhemmuusroolisi suhteessa kyselyn kohteena olevaan lapseen?	
Biologinen äiti	22
Sosiaalinen äiti	3
Vanhemman naiskumppani tai nuoren äitipuoli	1
Biologinen isä	2
Sosiaalinen isä	1
Missä määrin kyselyn kohteena oleva lapsi asuu sinun luonasi?	
Yksinomaan	18
Enimmäkseen	7
Puolet ajastaan	3
Kuinka monta perhettä tai kotia kyselyn kohteena olevalla lapsellasi on? *	
Yksi koti	17
Kaksi kotia	10
Kolme kotia	1
Neljä kotia	1
Kuinka kauan aikaa sitten erosit kyselyn kohteena olevan lapsesi vanhemmasta?	
Alle 2 vuotta	2
3-9 vuotta	15
10 vuotta tai enemmän	6
Oliko perheenne apilaperhe kyselyn kohteena olevan lapsen syntyessä? **	
Kyllä	2
Ei	27

n = 27–29

**Merkitse tähän kaikkien niiden perheiden lukumäärä, joissa lapsesi asuu tai joihin kuuluvia vanhempiaan hän tapaa säännöllisesti. Jos lapsi esimerkiksi asuu vuorotellen kahden vanhemman luona, merkitse kaksi kotia. Huom. Älä laske tähän mukaan itsenäisesti asuvan lapsen muodostamaa kotitaloutta.

***Apilaperheellä tarkoitetaan sellaista perhetilannetta, jossa ainakin kaksi lapsen vanhemmista on sopinut lähtökohtaisesti lapsen kasvattamisesta yhteisesti, vaikka he eivät ole parisuhteessa keskenään.

Yhteenveto vanhempien raportoimista nuorten taustamuuttujista:

- Nuorten vanhempien taustatietoja pystyttiin yhdistämään 30 nuoren vanhemmalta.
- Heistä on henkilötunnuksen mukaisesti naisia 90 prosenttia ja miehiä 10 prosenttia. Transtausta tai -kokemus on kahdella vastaavalla vanhemmalla.
- Vanhemmat ovat keskimäärin 43-vuotiaita.
- Yli puolet vanhemmista on suorittanut ylemmän korkeakoulututkinnon.
- Suurin osa on palkkatöissä ja pitää itseään hyvin toimeentulevana tai keskituloisena.
- Hieman yli puolet vastanneista vanhemmista on Etelä-Suomesta, kolmasosa muista osista Suomea, ja viidesosa ei ole kertonut asuinpaikkakuntaansa.
- Hieman yli puolet nuorten vanhemmista asuu suurella, yli 80 000 asukkaan paikkakunnalla, kuudesosa ei ole kertonut asuinpaikkakuntansa kokoa, ja loput asuvat erisuuruksilla paikkakunnilla.
- Useimmat nuoret asuvat vastanneen vanhemman luona yksinomaan tai enimmäkseen ja kaikki vähintään puolet ajastaan.
- Kolme neljäsosaa vastanneista vanhemmista on nuoren biologinen äiti, loppujen vanhemmuusroolit jakautuvat sosiaalisten äitien, äitipuolen, biologisten isien ja sosiaalisen isän kesken.
- Vain kaksi nuorta on apilaperheestä.
- Keskimäärin nuorten osalta vastanneilla vanhemmilla on lähes kolme lasta.
- Yli puolella nuorista on yksi perhe tai koti, kolmasosalla kaksi kotia. Kahdella nuorella on kolme tai neljä kotia.
- Lähes kaikilla nuorilla, joilla on useampi koti, nämä kodit sijaitsevat samassa osassa Suomea sekä yhtä suurilla paikkakunnilla.

Vertailuaineiston muodostaminen

Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksella vuonna 2015 kerättyyn peruskoulun kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisten sekä lukion ja ammattioppilaitoksen 1. ja 2. vuosikurssin opiskelijoiden hyvinvointikyselyyn eli Kouluterveyskyselyyn vastasi yhteensä 120 400 opiskelijaa eri puolilta Suomea (Halme, Kivimäki, Luopa & Matikka, 2016). Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista 51,5 prosenttia on tyttöjä tai naisia ja 48,5 prosenttia poikia tai miehiä.

Kahdeksasluokkalaisia vastaajia käytetään vertailuryhmänä tutkimuksemme 13–16-vuotiaille peruskoululaisille. Kahdeksasluokkalaiset ovat keskimäärin 14-vuotiaita, ja osa heistä on täyttänyt 15 vuotta kyselyyn vastaamisen hetkellä. Kahdeksasluokkalaisista 12 577 on merkinnyt itsensä tytöksi ja 12 784 pojaksi. Kouluterveyskyselyn vastaajista valittiin mukaan vertailuaineistoon kaikki tytöt ja 10 207 poikaa, jotta heidän sukupuolijakaumansa on sama kuin sateenkaariperheiden yläkouluikäisten aineistossa. Kouluterveyskyselyn aineistosta mukaan

otetuista 22 784 kahdeksaluokkalaisesta 55,2 prosenttia on siten merkinnyt itsensä tytöksi ja 44,8 prosenttia pojaksi.

Kouluterveyskyselyyn on osallistunut 13 116 ammattioppilaitoksessa opiskelevaa, jotka ovat toiselta vuosikurssilta eli keskimäärin 17-vuotiaita. Ammattioppilaitoksen toisella vuosikurssilla opiskelevat valittiin mukaan mutta ensimmäisellä vuosikurssilla opiskelevia ei, jotta aineistossa olisi keskimäärin samanikäisiä vastaajia kuin sateenkaariperheiden aineistossa, jossa ammattioppilaitoksessa opiskelevien keski-ikä on 17 vuotta (ikäjakauma on 16, 17 ja 18 vuotta). Toisen vuosikurssin ammattioppilaitoksen opiskelijoista valittiin vertailuaineistoon mukaan 2894 poikaa ja kaikki 5788 tyttöä, jotta sukupuolijakauma on sama kuin sateenkaariperheiden nuorten aineistossa, jossa ammattioppilaitoksessa opiskelevia on kaksi tyttöä/naista ja yksi poika. Yhteensä ammattioppilaitoksessa opiskelevia on ensimmäisen kierroksen valinnan jälkeen mukana vertailuaineistossa 8682.

Kouluterveyskyselyyn osallistuneista 38 760 lukiolaisesta 53,4 prosenttia on ensimmäisen vuosikurssin opiskelijoita eli keskimäärin 16-vuotiaita ja 46,6 prosenttia toisen vuosikurssin opiskelijoita eli keskimäärin 17-vuotiaita. Koska sateenkaariperheiden lukiolaisista puolet on 16-vuotiaita, 36 prosenttia 17-vuotiaita ja 14 prosenttia 18-vuotiaita, valittiin Kouluterveyskyselyn lukiolaisista alustavasti mukaan 18 075 ykkösluokkalaista ja saman verran kakkosluokkalaista. Sateenkaariperheiden lukiolaisista 57 prosenttia on tyttöjä ja 43 prosenttia poikia, joten sama sukupuolijakauma valittiin vertailuaineistoon. Täten Kouluterveyskyselyn vertailuaineistoon valittiin ensimmäisen kierroksen valinnassa mukaan 19 905 lukiolaistyttyä ja 14 955 lukiolaispoikaa. Näin muodostetussa lukiolaisaineistossa on ykkösluokkalaista 48,1 prosenttia ja 51,9 prosenttia kakkosluokkalaista, mikä vastaa suurin piirtein sateenkaariperheissä elävien lukiolaisten ikäjakaumaa.

Toisessa valintavaiheessa vertailuaineistoon valittiin kaikki jäljellä olevat 34 860 lukiolaista ja 7454 ammattioppilaitoksessa opiskelevaa, jotta peruskoulun jälkeisissä opinnoissa olevien suhde on sama kuin sateenkaariperheiden nuorilla eli 14:3.

Kolmannessa valintavaiheessa näin muodostuneesta 42 314 opiskelijan aineistosta valittiin satunnaisesti mukaan lopulliseen vertailuaineistoon 13 381 opiskelijaa, jotta peruskoulun jälkeisten opintojen opiskelijoiden suhde peruskoululaisiin on sama kuin sateenkaariperheiden nuorten aineistossa eli 17:29.

Lopullisessa vertailuaineistossa on mukana 36 203 nuorta, joista 22 784 on peruskoululaisia, 10 966 lukiolaisia ja 2453 ammattioppilaitosopiskelijoita. Lukio- ja ammatillisten opintojen yhdistelmätutkintoa suorittaa heistä 3,4 prosenttia. Vertailuaineiston nuorista 56,4 prosenttia on merkinnyt itsensä tytöksi ja 43,6 prosenttia pojaksi. Vertailuaineiston ikä- ja sukupuolijakauma esitetään taulukossa 51.

Vertailuaineiston nuorista 44 % asuu Etelä-Suomen aluehallintoviraston alueella, 13 prosenttia Lounais-Suomen AVI-alueella, 9 prosenttia Itä-Suomen AVI-alueella, 20 prosenttia Länsi- ja Sisä-Suomen AVI-alueella, 11 prosent-

tia Pohjois-Suomen AVI-alueella, 3 prosenttia Lapin AVI-alueella ja alle yksi prosentti Ahvenanmaan AVI-alueella. Kun vertaa vertailuaineiston nuorten asuinpaikkakuntatietoja niiden sateenkaariperheiden nuorten asuinpaikkakuntatietoihin, jotka ovat saatavissa, näkyy, että sateenkaariperheiden nuorista suhteellisesti hieman useampi vaikuttaa asuvan Etelä-Suomessa (53 % vs. 44 %) ja hieman harvempi Länsi- ja Sisä-Suomessa (7 % vs. 20 %). Kenenkään sateenkaariperheen nuoren ei ole ilmoitettu asuvan Itä-Suomessa tai Ahvenanmaalla. Sen sijaan Lounais-Suomesta, Pohjois-Suomesta ja Lapista vastaajia vaikuttaa olevan suhteellisesti yhtä paljon molemmissa aineistoissa.

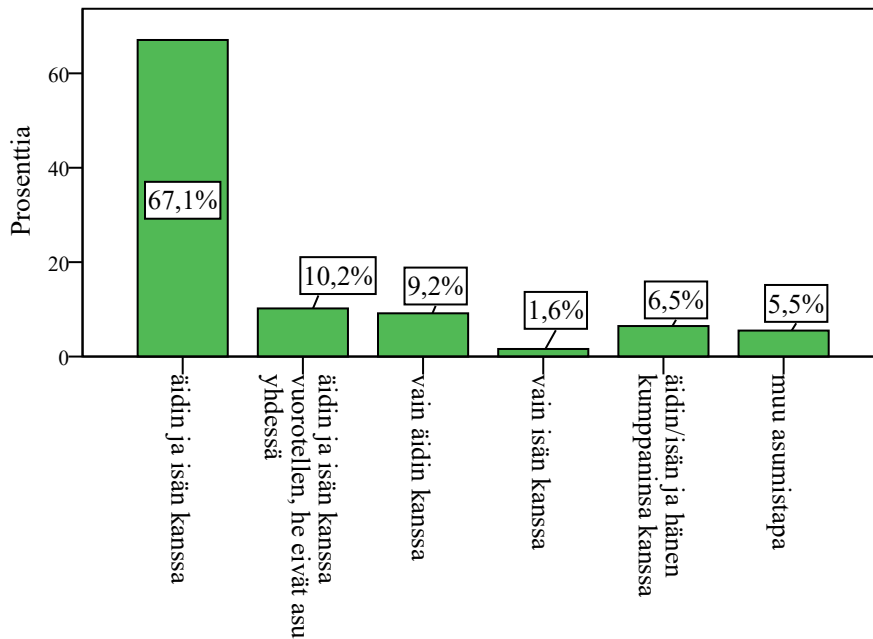
Taulukko 51. Sukupuolen ja iän ristiintaulukointi vertailuaineistossa.

		Vuosiluokka				Yhteensä
		Peruskoulun 8. luokka	Lukion 1. vuosikurssi	Lukion 2. vuosikurssi	Ammattioppilaitos 2. vuosikurssi	
Sukupuoli	Poika	10207	2352	2392	829	15780
	Tyttö	12577	2879	3343	1624	20423
	Yhteensä	22784	5231	5735	2453	36203

Vertailuaineiston vastaajien taustamuuttujat

Vertailuaineistoon valikoituneista nuorista 67 prosenttia elää äidin ja isän kanssa. Vain äidin tai vain isän tai vuorotellen äidin ja isän kanssa asuvia on parisenkymmentä prosenttia, ja äidin/isän ja tämän uuden kumppanin kanssa asuvia 6,5 prosenttia (kuva 18). Sijaisperheessä ja lastensuojelulaitoksessa asuu alle prosentti vastaajista. Muun huoltajan tai muun aikuisen/aikuisten kanssa asuvia on vain puoli prosenttia vastaajista. Lisäksi neljä prosenttia Kouluterveyskyselyn vastaajista on merkinnyt asuinmuodokseen näiden valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolisen ”Asun muulla tavoin” -kohdan. Heistä kolmasosa on peruskoulun kahdeksaluokkalaisia, joten ainakaan kaikki näin merkinneet eivät asu itsenäisesti.

Sateenkaariperheiden nuoret ovat saattaneet merkitä Kouluterveyskyselyssä asumismuodokseen minkä tahansa näistä vaihtoehtoista riippuen siitä, keiden kanssa he asuvat, joten sateenkaariperheiden nuoria ei pystytty tunnistamaan tästä aineistosta. Heitä on sateenkaariperheiden yleisyydestä tehtyjen arvioiden perusteella todennäköisesti alle prosentti Kouluterveyskyselyn vastaajista.

Kuvio 18. Kouluterveyskyselyn nuorten asumismuoto (N = 35766)

Kouluterveyskyselyn vastaajien vanhemmista huomattavasti harvempi kuin sateenkaariperheiden vanhemmista on suorittanut vähintään ammattikorkeakoulututkinnon (36,9 prosenttia KT-nuorten vanhemmista vrs. 81 prosenttia SKP-nuorten vanhemmista). Vastaavasti Kouluterveyskyselyn vastaajien vanhemmista useammalla on vain peruskoulun tai ammatillisten opintojen verran koulutusta verrattuna sateenkaariperheiden nuorten vanhempiin (Taulukko 52).

Taulukko 52. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten vanhempien koulutusta, prosenttiluvut

	Äidit (n = 34753)	Isät (n = 34294)
Peruskoulu tai vastaava	6,7	10,4
Lukio tai ammatillinen oppilaitos	27,0	32,0
Lukion tai ammatillisen oppilaitoksen lisäksi ammatillisia opintoja	26,8	23,3
Yliopisto, ammattikorkeakoulu tai muu korkeakoulu	39,5	34,3
Yhteensä	100,0	100,0

Kouluterveyskyselyn vastaajista (N = 36203) 4 % ei ole ilmoittanut äitinsä korkeinta koulutusta ja 5,4 % ei ole ilmoittanut isänsä korkeinta koulutusta.

Kouluterveyskyselyssä nuoret ovat arvioineet perheensä taloudellisen tilanteen huomattavasti paremmaksi kuin mitä sateenkaariperheiden nuorten vanhemmat kertovat perheensä taloudellisen tilanteen olevan (taulukko 53). Kouluterveyskyselyssä lähes viidesosa nuorista on merkinnyt perheensä taloudellisen tilanteen erittäin hyväksi, kun taas sateenkaariperheiden vanhemmista vain yksi on merkinnyt taloudellisen tilanteensa varakkaaksi (4 % vastaajista). Vastaavasti Kouluterveyskyselyn nuorista alle kymmenesosa pitää perheen taloudellista tilannetta huonona, kun taas 21 prosenttia sateenkaariperheiden vanhemmista pitää itseään pienituloisena. Kouluterveyskyselyssä nuoret ovat itse arvioineet perheen taloudellisen tilanteen, kun sateenkaariperheiden nuorilla arvion on tehnyt vanhempi.

Taulukko 53. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten perheen taloudellinen tilanne, prosenttiluvut

	Prosenttia KT-vastaajista (n = 35614)
Erittäin hyvä	18,5
Melko hyvä	47,6
Kohtalainen	26,4
Melko huono tai huono	7,5

Suhteet vanhempiin

Suhde äitiin

Kaikilla sateenkaariperheiden nuorilla on ainakin yksi äiti. Enemmistö sateenkaariperheiden nuorista, 41 nuorta, pitää suhdetta ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin hyvänä, viisi nuorta kohtalaisena ja yksi huonona (taulukko 54). Ensimmäiseksi merkittyyn äitisuhteeseen ei näytä vaikuttavan paljoakaan se, onko nuori syntynyt sateenkaariperheeseen vai ei, ovatko hänen vanhempansa eronneet vai eivät ja jos ovat eronneet, niin kuinka kauan aikaa sitten. Sateenkaariperheiden nuorten suhde ensimmäiseksi merkitsemäänsä äitiin vaikuttaa olevan yhtäläinen kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten suhde äitiinsä.

Taulukko 54. Millainen on suhteesi vanhempisi? Suhde äitiin niillä nuorilla, joilla on äiti. *

	SKP prosenttia vastaajista (N = 47)	KT prosenttia vastaajista** (N = 35345)
Hyvä	87	85,6
Kohtalainen	11	12,4
Huono	2	2,0
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Kaikki nuoret	1,15 (0,42)	1,16 (0,42)
Sateenkaariperheeseen syntyneet (n = 16)	1,06 (0,25)	-
Sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin (n = 31)	1,19 (0,48)	-
Vanhempien eron kokeneet (n = 31)	1,19 (0,48)	-
Vanhempien eroa kokemattomat (n = 15)	1,07 (0,26)	-
Vanhempien erosta alle 6 vuotta (n = 8)	1,13 (0,35)	-
Vanhempien erosta vähintään 6 vuotta (n = 13)	1,23 (0,60)	-

*Sateenkaariperheiden nuorten osalta kyseessä on äiti, jonka osalta he arvioivat ensimmäisenä äitisuhteitaan. Jos heillä on kaksi äitiä, he ovat arvioineet toista äitisuhteitaan toisessa kohdassa.

1 = Hyvä, 2 = Kohtalainen, 3 = Huono

** "Ei ole tai en tapaa" -vastauksia 456 vastaajalla (1,3 % kaikista KT:n vastaajista) ja puuttuva tieto 402 vastaajan kohdalla (1,1 prosenttia kaikista KT:n vastaajista).

Suhde toiseen äitiin

Kolmellakymmenelläneljällä sateenkaariperheen nuorella on toinen äiti, jota hän myös tapaa. Suhde toiseen äitiin on hyvä kahdellakymmenelläviidellä näistä nuorista (taulukko 55). Kahdeksan nuoren mielestä suhde toiseen äitiin on kohtalainen ja yhden nuoren mielestä huono. Ne neljä nuorta, jotka ovat jättäneet vastaamatta kysymykseen, ovat perheistä, joissa ei ole toista äitiä.

Nuoren suhde hänen toiseksi merkitsemäänsä äitiin arvioidaan keskimäärin huonommaksi kuin suhde hänen ensimmäiseksi määrittelemäänsä ”äitiin”. Arvioon ei näytä vaikuttavan se, onko nuori syntynyt sateenkaariperheeseen vai ei ja ovatko hänen vanhempansa eronneet vai eivät. Jos vanhemmat ovat eronneet alle kuusi vuotta aiemmin, nuorilla vaikuttaa olevan ennemminkin parempi suhde toiseen äitiinsä kuin jos vanhempien erosta on tätä enemmän aikaa, mutta tulokset ovat näiltä osin hyvin epävarmoja johtuen pienistä alaryhmistä.

Taulukko 55. Millainen on suhteesi vanhempisi? Suhde toiseen äitiin niillä nuorilla, joilla on toinen äiti. *

	SKP prosenttia vastaajista (n = 34) **
Hyvä	74
Kohtalainen	24
Huono	3
Yhteensä	100
	SKP ka (kh)
Kaikki sateenkaariperheen nuoret (n = 34)	1,29 (0,52)
Sateenkaariperheeseen syntyneet (n = 12)	1,33 (0,49)
Sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin (n = 22)	1,27 (0,55)
Vanhempien eron kokeneet (n = 20)	1,30 (0,57)
Vanhempien eroa kokemattomat (n = 13)	1,31 (0,48)
Vanhempien erosta alle 6 vuotta (n = 7)	1,28 (0,49)
Vanhempien erosta vähintään 6 vuotta (n = 9)	1,44 (0,73)

*Kyseessä on äiti, jonka osalta nuoret arvioivat toista äitisuhdettaan sen jälkeen, kun ovat ensin arvioineet yhtä äitisuhdettaan. Arviosta ei tiedetä, koskeeko se biologista tai sosiaalista äitiä vai myöhemmin nuoren elämään tullutta äitiä tai äitipuolta.

1 = Hyvä, 2 = Kohtalainen, 3 = Huono

** "Ei ole tai en tapaa"-vastauksia 9 vastaajalla (19 % kaikista SKP:n vastaajista) ja puuttuva tieto 4 vastaajan kohdalla (9 prosenttia kaikista SKP:n vastaajista).

Suhde isään

Sateenkaariperheen nuorista 31:llä eli kahdella kolmasosalla on ainakin yksi isä, jota hän tapaa. Heistä 61 prosenttia pitää suhdetta ensimmäiseksi merkitsemäänsä isään hyvänä, kun taas 29 prosenttia pitää suhdetta isäänsä kohtalaisena ja 10 prosenttia huonona (taulukko 56). Niillä kahdeksalla sateenkaariperheen nuorella, jotka ovat jättäneet vastaamatta kysymykseen, ei ole isää muualla kyselyssä annettujen tietojen mukaan.

Kouluterveyskyselyn vastaajista enemmistö on merkinnyt itsellään olevan isän, jota hän tapaa, ja suhde tähän isään on keskimäärin parempi kuin sateenkaariperheiden nuorten suhde ensimmäiseksi merkitsemäänsä isään. Kun Kouluterveyskyselystä valitaan tarkasteluun vain ne nuoret, jotka eivät asu yhdessä äidin ja isän kanssa, huomataan että heidän isäsuhteensa on vastaavanlainen kuin sateenkaariperheiden nuorilla.

Taulukko 56. Millainen on suhteesi vanhempaisi? Suhde isään niillä nuorilla, joilla on isäsuhde. *

	SKP prosenttia vastaajista (n = 31) **	KT prosenttia vastaajista (n = 33 988) ***	KT prosenttia vastaajista, jotka eivät asu isän ja äidin kanssa (n = 9979) ****
Hyvä	61	76,3	64,8
Kohtalainen	29	19,3	26,4
Huono	10	4,4	8,8
Yhteensä	100,0	100,0	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)	KT "ei äidin ja isän kanssa asuvat" ka (kh)
	1,48 (0,68)	1,28 (0,54)	1,44 (0,65)

*Sateenkaariperheiden nuorten osalta kyseessä on isä, jonka osalta he arvioivat ensimmäisenä isäsuhdettaan. Jos heillä on kaksi isää, he ovat arvioineet toista isäsuhdettaan toisessa kohdassa.

1 = Hyvä, 2 = Kohtalainen, 3 = Huono

** "Ei ole tai en tapaa" -vastauksia 8 vastaajalla (17 % kaikista SKP:n vastaajista) ja puuttuva tieto 8 vastaajan kohdalla (17 prosenttia kaikista SKP:n vastaajista).

*** "Ei ole tai en tapaa" -vastauksia 1700 vastaajalla (4,7 % kaikista KT:n vastaajista) ja puuttuva tieto 515 vastaajan kohdalla (1,4 prosenttia kaikista KT:n vastaajista)

**** "Ei ole tai en tapaa" -vastauksia 1627 vastaajalla, jotka eivät asu äidin ja isän kanssa (13,8 % kaikista KT-vastaajista, jotka eivät asu äidin ja isän kanssa) ja puuttuva tieto 171 vastaajan kohdalla (1,5 prosenttia kaikista KT:n vastaajista, jotka eivät asu äidin ja isän kanssa)

Suhde toiseen isään

Sateenkaariperheiden nuorista seitsemällä on toinen isä, jota hän myös tapaa. Samoin kuin äitien kohdalla, nuoret valitsivat itse, kenen vanhempansa osalta he arvioivat suhdetta "isään" ja "toiseen isään". Toisin sanoen arviot eivät kerro sitä, ovatko toiset isät biologisia vai sosiaalisia vanhempia, isäpuolia tai ovatko he olleet ennen sukupuolenkorjausta äidin asemassa nuoren elämässä.

Nuorista kuusi kuvaa tätä isäsuhdettaan hyväksi (86 %) ja yksi kohtalaiseksi (14 %). Suhde toiseksi arvioituun isään vaikuttaa siis olevan parempi kuin ensimmäiseksi arvioituun isään.

Suhde muuhun vanhempaan

Lisäksi sateenkaariperheiden nuorilla on ollut mahdollisuus merkitä suhteensa "muuhun vanhempaan", jonka voi tulkita tarkoittavan vanhempaa, joka ei mahdu kahden äidin ja kahden isän joukkoon, esimerkiksi suhde vanhemman uuteen kumppaniin. Toisaalta tätä kohtaa on saattanut käyttää nuori, jonka vanhempi ei sukupuolen kokemuksensa perusteella asetu selkeästi isän tai äidin luokitteluihin. Seitsemän nuorta on käyttänyt tätä mahdollisuutta ja arvioinut suhteensa "muuhun vanhempaan". Heistä kuusi kuvaa tätä vanhempisuuhdettaan hyväksi ja yksi kohtalaiseksi eli vastaavalla tavalla kuin kuvataan suhdetta "toiseen isään".

Transihmisen perheessä elävien nuorten vanhempisuhteet

Puolet nuorista, jotka elävät transihmisen perheessä, on kokenut vanhempiensa eron. Kaikki nämä nuoret merkitsevät suhteensa kaikkiin vanhempiinsa hyväksi. Kaikki kahdeksan arvioivat suhdetta äitiinsä, viisi suhdetta isäänsä, neljä suhdetta toiseen äitiinsä, yksi suhdetta toiseen isäänsä, mutta kukaan ei ”muuhun vanhempaansa”.

Yhteenveto nuorten suhteista vanhempiinsa:

- Sateenkaariperheiden nuorten suhde ensimmäiseksi arvioimaansa äitiin vaikuttaa olevan yhtäläinen Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten äitisuhteen arvion kanssa: enemmistön mukaan suhde on hyvä.
- Suhde nuoren itse määrittelemäänsä ”toiseen äitiin” on enemmistön mukaan hyvä, mutta silti huonompi kuin nuoren määrittelemään ”äitiin”.
- Sateenkaariperheen nuorista kahdella kolmasosalla on isä, jota hän tapaa.
- Suhde isään vaikuttaa olevan sateenkaariperheiden nuorilla keskimäärin huonompi kuin niillä Kouluterveyskyselyyn vastanneilla nuorilla, jotka elävät joko yhdessä pysyneiden äidin ja isän kanssa tai jossain muussa perhemuodossa.
- Sateenkaariperheiden nuorten suhdetta isään on kuitenkin osuvampi tarkastella vasten niitä isäsuhteen arvioita, joita ovat antaneet ne Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, jotka eivät asu äidin ja isän kanssa. Tässä vertailussa sateenkaariperheiden nuorten suhde ensimmäiseksi arvioimaansa isään on samankaltainen kuin Kouluterveyskyselyn nuorten arvioima isäsuhde.
- Sateenkaariperheiden nuorista seitsemällä on toinen isä ja seitsemällä muu vanhempi, ja suhde näihin on parempi kuin ensimmäiseksi arvioituun isään ja yhtä hyvä kuin nuoren ensimmäiseksi arvioimaan äitiin.
- Transihmisen perheeseen kuuluvista nuorista kaikilla on hyvä suhde jokaiseen vanhempaansa.

Perheen toiminta

Perheen yhteinen ruokailu

Sateenkaariperheiden nuorista kaksi kolmasosaa kertoo perheen syövän aterian yhdessä iltpäivisin tai iltaisin (taulukko 57). Kolmasosassa perheitä yhteinen ateria valmistetaan, mutta perhe ei syö sitä yhtä aikaa. Kahdessa perheessä ei ole varsinaista ateriaa, vaan jokainen ottaa itselleen syötävää. Itsenäisesti asuvat nuoret eivät vastanneet tähän kysymykseen.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista alle puolet kertoo, että heidän perheessään syödään yhteinen ateria. Yhtä monen perheessä valmistetaan ateria, mutta koko perhe ei syö yhtä aikaa. Joka kymmenennen kotona ei valmisteta var-

sinaista ateriaa, vaan jokainen ottaa itselleen syötävää. Tulokset pysyvät samoina, kun niitä tarkastellaan äidin koulutustason mukaisesti: vähintään alemman korkeakoulututkinnon suorittaneiden äitien perheissä syödään yhdessä yhtä usein kuin tätä vähemmän kouluttautuneiden äitien perheissä. Äitien koulutustaso on valittu erityiseen tarkasteluun, koska vanhemman koulutus voi vaikuttaa perheen ruokailutottumuksiin ja koska sateenkaariperheiden aineistossa on lähinnä äitien vastauksia, joihin verrata.

Sateenkaariperheiden nuoret syövät useammin yhdessä perheensä kanssa kuin muut nuoret. Sateenkaariperheiden ruokailutottumuksiin ei näytä juurikaan vaikuttavan perheen lasten lukumäärä, alkuperäisten vanhempien eronneisuus tai vanhempien koulutusaste.

Taulukko 57. Mikä seuraavista vaihtoehdoista parhaiten kuvaa perheesi ateriointia iltapäivällä tai illalla?

	SKP prosenttia vastaajista (n = 44)	KT prosenttia vastaajista (n = 35818)
Ei varsinaista aterialla, vaan jokainen ottaa itselleen syötävää	5	10,9
Valmistetaan aterialla, mutta koko perhe ei syö yhtä aikaa	32	44,1
Syömmme yhteisen aterian, jolloin yleensä kaikki ovat ruokapöydässä	64	45,0
Yhteensä	100	100,0

Sateenkaariperheessä kysymystä ei esitetty itsenäisesti asuville nuorille, mutta kaikki muut vastasivat kysymykseen. KT:ssä puuttuvia tietoja 1,1 % koko aineistosta.

Omista asioista keskusteleminen vanhempien kanssa

Sateenkaariperheiden nuorista kolme neljäsosaa pystyy keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa usein tai melko usein. Neljäsosa pystyy keskustelemaan vanhempiensa kanssa vain silloin tällöin. Yksi vastaaja on sitä mieltä, ettei hän pysty keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa juuri koskaan, ja yksi vastaaja on jättänyt vastaamatta kysymykseen. Keskusteluyhteys ei vaikuta huonolta myöskään näiden jälkimmäisten kahden vastaajan kohdalla, sillä he kertovat keskusteleavansa vanhempiensa kanssa päivän tapahtumista usein ja heidän suhteensa vanhempiensa ovat hyvät.

Sateenkaariperheiden nuoret keskusteleavat omista asioistaan useammin vanhempiensa kanssa kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, mikä näkyy erona ryhmien keskiarvoissa (taulukko 58). Kouluterveyskyselyssä äidin koulutustaso on yhteydessä sen kanssa, kuinka hyvin nuori kokee voivansa keskustella vanhempien kanssa omista asioistaan: korkeammin koulutettujen äitien lapset kokevat voivansa keskustella vanhempiensa kanssa useammin, $r = -0,10$, $p < 0.001$. Sateenkaariperheiden aineistosta ei ole mielekästä laskea korrelaatiota, sillä vain viisi vanhempaa ei ole suorittanut alempaa tai ylempää korkeakoulu-

tutkintoa. Kun Kouluterveyskyselystä valitaan mukaan vain ne nuoret, joiden äidin koulutus on vähintään ammattikorkeakoulutasoinen, niin huomataan, että nämä nuoret keskustelevat omista asioistaan vanhempiensa kanssa yhtä usein kuin ne sateenkaariperheiden nuoret, joiden äidillä on vähintään alempi korkeakoulututkinto (taulukko 58).

Taulukko 58. Perheen toiminta: muuttujien keskiarvot ja -hajonnat (suluissa)

	SKP (n = 44–47)	KT (n = 35 579– 35 854)	KT koulutettujen äitien nuoret (n = 13 594– 13 672)
Omista asioista keskusteleminen vanhempien kanssa*	1,89 (0,85)	2,05 (0,96)	1,95 (0,93)
Päivän tapahtumista keskusteleminen	1,84 (0,78)	2,05 (0,97)	1,93 (0,94)
Sovitut kotiintuloajat	1,84 (0,97)	2,44 (1,14)	2,36 (1,13)
Tekemisten salaaminen vanhemmilta	3,65 (0,67)	3,41 (0,88)	3,44 (0,85)
Vanhempien jutteleminen nuoren kavereiden kanssa	1,77 (0,98)	2,01 (0,99)	1,98 (0,96)
Riitely vanhempien kanssa	3,11 (0,70)	3,11 (0,81)	3,11 (0,79)
Vanhempien tuki ja kannustus	1,38 (0,57)	1,73 (0,86)	1,62 (0,80)
Nuori riitelee sisarustensa kanssa**	2,78 (0,88)	-	-
Sisarukset tukevat ja kannustavat toisiaan**	1,90 (0,92)	-	-

Asteikko: 1 = Usein, 2 = Melko usein, 3 = Joskus, 4 = Ei juuri koskaan

* 1 = Usein, 2 = Melko usein, 3 = Silloin tällöin, 4 = Ei juuri koskaan

** n = 41 (kysymys koskee vain niitä, joilla on sisarus)

Koulupäivän tapahtumista keskusteleminen

Kolme neljäsosaa sateenkaariperheiden nuorista keskustelee usein tai melko usein koulupäivän tapahtumista vanhempiensa kanssa. Neljäsosa käy tällaisia keskusteluja joskus.

Muista nuorista kaksi kolmasosaa keskustelee vanhempiensa kanssa koulupäivästään usein tai melko usein, mikä on hieman harvempi kuin sateenkaariperheen nuorista. Yhtä moni eli neljännes käy tällaisia keskusteluja joskus, mutta Kouluterveyskyselyn vastaajista hieman alle kymmenesosa ei keskustele koulupäivästään juuri koskaan. Sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat käyvän keskusteluja koulupäivästään vanhempiensa kanssa keskimäärin useammin kuin valtaväestön nuoret (Taulukko 58).

Kouluterveyskyselyssä äidin koulutustaso on yhteydessä sen kanssa, kuinka usein nuori keskustee vanhempien kanssa päivän tapahtumista: korkeammin koulutettujen äitien lapset keskustelevat useammin vanhempiensa kanssa, $r = -0,11$, $p < 0.001$. Kun Kouluterveyskyselystä valitaan mukaan vain ne nuoret, joiden äidin koulutus on vähintään ammattikorkeakoulutasoinen, niin huomataan, että nämä nuoret keskustelevat koulupäivän tapahtumista vanhempiensa kanssa yhtä usein kuin sateenkaariperheiden nuoret.

Kolmelle itsenäisesti asuvalle sateenkaariperheen nuorelle kysymystä koulupäivän tapahtumista keskustelemisesta ei esitetty. Ei ole tiedossa, kuinka moni Kouluterveyskyselyn vastaajista asuu itsenäisesti.

Kotiintuloajat

Ulos lähtiessään sateenkaariperheiden nuorista lähes puolet sopii kotiintuloajoista usein ja kolmasosakin melko usein. Joka kymmenes sopii kotiintulosta joskus ja joka kymmenes ei juuri koskaan. Kouluterveyskyselyn vastaajista lähes neljännes ei koskaan sovi kotiintuloajoista. Sateenkaariperheiden nuorista huomattavasti useampi sopii kotiintuloajoista verrattuna muihin nuoriin (Taulukko 58). Ero ryhmien välillä pysyy lähes samana, kun Kouluterveyskyselyn vastaajien äidin koulutustaso otetaan huomioon.

Tekemisten salaaminen vanhemmilta

Lähes kolme sateenkaariperheen nuorta neljästä ilmoittaa, etteivät he juuri koskaan salaa vanhemmiltaan sitä, mitä he tekevät iltaisin tai viikonloppuisin. Joka viides salaa tekemisiään joskus. Melko usein tai usein tekemisiään salaavia on vain muutama prosentti. Kouluterveyskyselyn vastaajat salaavat vanhemmiltaan menojaan keskimäärin useammin kuin sateenkaariperheiden nuoret (Taulukko 58). Ero ryhmien välillä säilyy, kun Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten äidin koulutustaso otetaan huomioon.

Vanhempien jutteleminen nuoren kavereiden kanssa

Yli kolmella neljäsosalla sateenkaariperheiden nuorista on vanhemmat, jotka juttelevat usein tai melko usein nuoren ystävien kanssa heitä tavatessaan. Joka kymmenennellä näin tapahtuu joskus ja lähes joka kymmenennellä ei juuri koskaan. Kouluterveyskyselyn vastaajien vanhemmat vaikuttavat juttelevan nuoren ystävien kanssa harvemmin kuin sateenkaariperheiden vanhemmat (Taulukko 58). Äidin koulutustausta ei vaikuta Kouluterveyskyselyn vastaajien tuloksiin.

Riitely vanhempien kanssa

Sateenkaariperheiden nuorista neljännes ei riitele vanhempiensa kanssa juuri koskaan. Lähes kaksi kolmesta sateenkaariperheen nuoresta riitelee vanhempiensa kanssa joskus. Melko usein tai usein vanhempiensa kanssa riiteleviä on joka kymmenes. Sateenkaariperheiden nuoret ja Kouluterveyskyselyyn osallistuneet nuoret riitelevät keskimäärin yhtä paljon vanhempiensa kanssa, eikä äidin koulutustausta ole yhteydessä riitelemisen määrään kummassakaan ryhmässä (Taulukko 58).

Vanhempien tuki ja kannustus

Lähes kaikki sateenkaariperheiden nuoret (96 %) ovat sitä mieltä, että heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat nuoriaan usein tai melko usein. Kaksi nuorta vastaa, että heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat heitä ”joskus”. Kukaan ei vastaa, että vanhemmat eivät kannustaisi tai tukisi heitä.

Kouluterveyskyselyn vastaajista enemmistö (80 %) on sitä mieltä, että heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat heitä usein tai melko usein. Sateenkaariperheissä vanhemmat vaikuttavat tukevan ja kannustavan lapsiaan useammin kuin valtaväestön perheissä (Taulukko 58). Ero ryhmien välillä pienenee hieman, kun Kouluterveyskyselyn vastaajien äidin koulutustaso otetaan huomioon, koska pitkälle kouluttautuneet äidit valtaväestön perheissä tukevat ja kannustavat nuoriaan aavistuksen enemmän kuin kouluttautumattomammat äidit.

Sisaruussuhteet

Kolmannes niistä sateenkaariperheiden nuorista, joilla on sisarus, kertoo riitelevänsä sisarustensa kanssa usein tai melko usein ja lähes puolet joskus. Ei koskaan riitelevien osuus on viidenneksen luokkaa. Sateenkaariperheiden nuoret kertovat riitelevänsä sisarustensa kanssa useammin kuin vanhempiensa kanssa.

Sisaruksista lähes kolme neljäsosaa tukee ja kannustaa toisiaan usein tai melko usein ja neljäsosa tekee niin joskus. Vain kaksi nuorta vastaa, etteivät he tue tai kannusta toisiaan sisarustensa kanssa koskaan. Sateenkaariperheiden vanhemmat tukevat ja kannustavat nuortaan keskimäärin enemmän kuin mitä sisarukset tukevat ja kannustavat toisiaan (Taulukko 58).

Riittävästi aikaa vapaalla ja perheen kanssa

Enemmistö sateenkaariperheiden nuorista (81 %) on sitä mieltä, että heillä on riittävästi vapaa-aikaa. Kouluterveyskyselyn vastaajien tuloksia ei ole tässä tutkimuksessa analysoidussa aineistossa, mutta muualta on haettavissa tieto, että 62–76 prosenttia peruskoululaisista, lukiolaisista ja ammattioppilaitoksen opiskelijoista pitää vapaa-aikansa määrää riittävänä (THL, 2015a).

Suuri enemmistö sateenkaariperheiden nuorista (91 %) kokee, että heillä on riittävästi aikaa yhdessä perheensä kanssa. Lähes yhtä moni Kouluterveyskyselyn vastaajista on samaa mieltä: 78–82 prosenttia ammattikoulun opiskelijoista, lukiolaisista ja peruskoululaisista (THL, 2015a).

Yhteenveto nuorten perheen toiminnasta:

- Sateenkaariperheiden nuoret syövät useammin yhdessä perheensä kanssa kuin muut nuoret.
- Sateenkaariperheiden nuoret pystyvät keskustelemaan omista asioistaan vanhempiensa kanssa paremmin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, mutta ryhmien välillä ei ole eroa, jos Kouluterveyskyselystä otetaan mukaan vain nuoria, joilla on yhtä kouluttautuneita äitejä kuin sateenkaariperheiden nuorilla.
- Sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat käyvän keskusteluja koulu- tai opiskelupäivästään vanhempiensa kanssa hieman useammin kuin muut nuoret, mutta tässäkin Kouluterveyskyselyn vastaajien äitien koulutustaso vaikuttaa selittävän ryhmien välisen eron.
- Sateenkaariperheiden nuorista huomattavasti useampi sopii kotiintuloajoista verrattuna valtaväestön nuoriin.
- Kouluterveyskyselyn vastaajat salaavat vanhemmiltaan menojaan useammin kuin sateenkaariperheiden nuoret.
- Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat juttelevan lapsensa ystävien kanssa useammin kuin muiden nuorten vanhemmat.
- Sateenkaariperheiden ja muiden perheiden nuoret riitelevät keskimäärin yhtä paljon vanhempiensa kanssa.
- Kaikki sateenkaariperheiden nuoret ovat sitä mieltä, että heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat nuoriaan. Vanhempien tuki ja kannustus ovat yleisempiä sateenkaariperheissä kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla. Ryhmien välinen ero pienenee hieman, kun huomioidaan Kouluterveyskyselyn vastaajien äitien koulutustausta.
- Enemmistö sateenkaariperheiden nuorista riitelee sisarustensa kanssa ainakin joskus.
- Lähes kaikki sisarukset kannustavat ja tukevat toisiaan sateenkaariperheessä ainakin joskus.
- Suuri enemmistö sateenkaariperheiden nuorista kokee, että heillä on riittävästi aikaa yhdessä perheensä kanssa.

Suhteet ystäviin, terveys ja psyykinen hyvinvointi

Sateenkaariperheiden nuorista joka kymmenes on kokonaan ilman todella läheistä ystävää. Lähes puolella sateenkaariperheiden nuorista on yksi tai kaksi todella läheistä ystävää, ja lähes puolella on enemmän kuin kaksi todella läheistä ystävää. Sateenkaariperheiden nuorilla on yhtä usein läheisiä ystäviä kuin muillakin nuorilla (taulukko 59).

Taulukko 59. Onko sinulla tällä hetkellä todella läheistä ystävää, jonka kanssa voit keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista omista asioistasi?

	SKP prosenttia vastaajista (n = 46)	KT prosenttia vastaajista (n = 35920)
Ei ole läheisiä ystäviä	11	8,3
On yksi läheinen ystävä	20	21,2
On kaksi läheistä ystävää	24	21,4
On useampia läheisiä ystäviä	46	49,0
Yhteensä	100	100,0

*Sateenkaariperheiden nuorten kyselyssä yksi puuttuva vastaaaja (2 %).
Kouluterveyskyselyssä puuttuvia vastauksia 0,8 prosentilla koko aineistosta.*

Terveys

Sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn nuoret raportoivat terveytensä yhtä hyväksi. Suurin osa kaikista nuorista, 83–85 prosenttia, kokee terveydentilansa erittäin hyväksi tai melko hyväksi (taulukko 60).

Taulukko 60. Mitä mieltä olet terveydentilastasi? Onko se

	SKP prosenttia vastaajista (n = 46)	KT prosenttia vastaajista (n = 35 863)
Erittäin hyvä	46	33,4
Melko hyvä	41	50,6
Keskinkertainen	9	13,6
Melko tai erittäin huono	4	2,4
Yhteensä	100	100,0
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Keskiarvo ja -hajonta	1,72 (0,81)	1,85 (0,74)

*SKP-vastaajista yhdeltä vastaajalta (2 % koko aineistosta) puuttui tieto, KT-vastaajista 340 puuttui tieto (0,9 % koko aineistosta)
1 = Erittäin hyvä, 4 = Melko tai erittäin huono*

Somaattiset oireet

Nuoret ovat vastanneet, onko heillä ollut somaattisia oireita viimeisen puolen vuoden aikana ja jos, niin kuinka usein. Yleisimpiä somaattisia oireita kaikilla nuorilla ovat väsymys tai heikotus, päänsärky sekä niska- tai hartiakivut.

Ryhmät eivät keskimäärin eroa toisistaan somaattisten oireiden yleisyydessä (Taulukko 61). Vähän eroa vaikuttaa olevan selän alaosan kipujen ja jännittyneisyyden tai hermostuneisuuden suhteen, joita sateenkaariperheiden nuorilla on vähemmän kuin Kouluterveyskyselyn nuorilla.

Taulukko 61. Somaattiset oireet: keskiarvot ja keskihajonnat sateenkaariperheiden ja muiden perheiden nuorilla

	SKP vastaajien ka (kh)	KT vastaajien ka (kh)
Niska- tai hartiakipu	1,91 (0,86)	2,05 (1,01)
Selän alaosan kipu	1,54 (0,94)	1,78 (0,93)
Vatsakipu	1,72 (0,75)	1,77 (0,80)
Jännittyneisyyttä tai hermostuneisuutta	1,89 (1,02)	2,06 (0,96)
Ärtynneisyyttä tai kiukunpurkauksia	1,85 (0,79)	1,99 (0,96)
Vaikeuksia päästä uneen tai heräilemistä öisin	1,89 (1,07)	1,95 (1,05)
Päänsärkyä	2,00 (0,97)	2,05 (0,95)
Väsymystä tai heikotusta	2,31 (1,08)	2,28 (1,03)

1 = harvoin tai ei lainkaan, 2 = noin kerran kuussa, 3 = noin kerran viikossa, 4 = lähes joka päivä

Mieliala

Sateenkaariperheiden nuoret ja Kouluterveyskyselyn nuoret ovat arvioineet mielialansa vastaamalla kahteen kysymykseen, joiden vastausvaihtoehdot ovat ”kyllä” ja ”ei” (taulukko 62). Sateenkaariperheiden kyselyssä kolmeatoista nuorta eli reilua neljännestä (28 %) on vaivannut masentunut mieliala ja Kouluterveyskyselyssä kolmasosaa kysymykseen vastanneista nuorista (34,3 %). Sateenkaariperheiden nuorista kaikki ovat vastanneet kysymykseen, muista nuorista 0,6 % on jättänyt vastaamatta. Kun Kouluterveyskyselystä otetaan tarkasteltavaksi vain ne nuoret, joiden äiti on kouluttautunut vähintään alimpaan ammattikorkeakoulututkintoon asti (n = 13644), saadaan tulokseksi, että 32,3 prosenttia nuorista on vaivannut masentunut mieliala.

Kymmenen sateenkaariperheiden nuorta on tuntenut mielenkiinnon ja mielihyvän puutetta (21 %). Kouluterveyskyselyn vastaajista näin on tuntenut reilu neljännes nuorista (27,8 % kaikista vastaajista ja 24,5 % kouluttautuneiden äitien nuorista, n = 13652). Sateenkaariperheiden nuorista kaikki vastasivat kysymykseen, muista nuorista 0,6 % jätti vastaamatta. Tulokset viittaavat siihen, ettei sateenkaariperheiden nuorten ja Kouluterveyskyselyn nuorten välillä ole juurikaan eroja mielialassa.

Kun tuloksia tarkastellaan sen mukaan, ovatko sateenkaariperheiden nuoret kokeneet vanhempiensa eron, käy ilmi, että yhtä lukuun ottamatta kaikki masentunutta mielialaa kokeneet ovat eronneiden vanhempien perheistä. Vastavasti mielihyvän puutetta valittaa vain kolme nuorta, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa (taulukko 62).

Taulukko 62. Mielialaoireet sateenkaariperheiden nuorilla vanhempien eronneisuuden mukaan ja Kouluterveyskyselyn nuorilla asumismuodon mukaan. *

	SKP ei vanhempien eroa (n = 15)	SKP vanhemmat eronneet (n = 31)	KT asuu äidin ja isän kanssa (n = 23864 – 23872)	KT asuu muuten kuin äidin ja isän kanssa (n = 11705 – 11709)
Onko sinua viimeksi kuluneen kuukauden aikana usein vaivannut alakuloinen, masentunut tai toivoton mieliala?	7 %	39 %	31,2 %	40,8 %
Onko sinusta viimeksi kuluneen kuukauden aikana usein tuntunut siltä, että mikään ei kiinnosta tai tuota mielihyvää?	20 %	23 %	24,8 %	33,8 %

*Sateenkaariperheiden ryhmät ovat vain suuntaa-antavasti verrattavissa Kouluterveyskyselyn ryhmiin, sillä jotkut "äidin ja isän" kanssa asuvat vastaajat ovat voineet kokea vanhempiensa eron ja toisaalta kaikki "muuten kuin äidin ja isän kanssa" asuvat eivät ole kokeneet vanhempien eroa.

Ahdistuneisuus

Nuoria pyydettiin arvioimaan seitsemän ahdistuneisuusoireen yleisyyttä omalla kohdallaan edeltäneiden kahden viikon ajalta. Sateenkaariperheiden nuorista 40 ei ole ollut lainkaan ahdistunut viimeisten kahden viikon aikana. Kolme on kokenut ahdistuneisuutta useana päivänä, kolme suurimpana osana päivistä ja yksi lähes joka päivä viimeisten kahden viikon aikana. Toisin sanoen 15 prosenttia sateenkaariperheiden nuorista on kokenut ahdistuneisuutta. Täten he vaikuttavat kokeneen suurin piirtein yhtä paljon ahdistuneisuutta kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, joista 26 prosenttia on kokenut ahdistuneisuusoireita edeltäneen kahden viikon aikana (taulukko 63).

Kun ahdistuneisuutta tarkastellaan seitsemän oireen mukaan, sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat olevan yhtä hermostuneita, huolestuneita ja levottomia kuin muut nuoret, mutta heidän on aavistuksen helpompi rentoutua, he harmistuvat harvemmin ja pelkäävät vähemmän kuin muut nuoret (Taulukko 63). Näiden jälkimmäisten oireiden suhteen sateenkaariperheiden nuorten ryhmällä on vähemmän hajontaa kuin muilla nuorilla.

Äidin kouluttautuneisuus ei ole yhteydessä Kouluterveyskyselyn vastaajien ahdistuneisuuden yleisyyteen. Sen sijaan ne Kouluterveyskyselyn vastaajat, jotka eivät asu isän ja äidin kanssa, ovat ahdistuneempia kuin isän ja äidin kanssa asuvat nuoret (ks. taulukon 63 alaviite).

Sateenkaariperheiden viidestätoista nuoresta, jotka eivät ole kokeneet vanhempiensa eroa, ahdistuneisuutta viimeisten kahden viikon aikana on kokenut vain yksi. Nämä vanhempien eroa kokemattomat sateenkaariperheiden nuoret ovat kokeneet keskimäärin vähemmän ahdistuneisuutta kuin ne 31 sateenkaariperheiden nuorta, jotka ovat kokeneet vanhempiensa eron (ks. taulukon 63 alaviite).

Taulukko 63. Ahdistuneisuusoireiden keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn nuorilla.

	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Ahdistuneisuus (summapisteet)*	1,42 (0,52)	1,55 (0,66)
Hermotuneisuuden, ahdistuneisuuden tai kireyden tunne	1,59 (0,81)	1,65 (0,83)
En ole voinut lopettaa tai hallita huolestumistani	1,37 (0,74)	1,43 (0,77)
Liiallinen huolestuneisuus erilaisista asioista	1,51 (0,80)	1,59 (0,83)
Vaikeus rentoutua	1,38 (0,61)	1,54 (0,81)
Niin levoton olo, että on vaikea pysyä aloillaan	1,40 (0,71)	1,46 (0,77)
Taipumus harmistua tai ärsyyntyä helposti	1,43 (0,50)	1,71 (0,88)
Pelko siitä, että jotakin kauheaa saattaisi tapahtua	1,26 (0,53)	1,46 (0,82)

1 = Ei lainkaan, 2 = Useana päivänä, 3 = Suurimpana osana päivistä, 4 = Lähes joka päivä

Sateenkaariperheiden nuoret (SKP) $n = 46 - 47$, Kouluterveyskyselyn nuoret (KT) $n = 35\,721 - 36\,011$

*Kouluterveyskyselyn vastaajien, jotka asuvat muuten kuin isän ja äidin kanssa, ahdistuneisuuden keskiarvo ja -hajonta on 1,65 (0,73), ja isän ja äidin kanssa asuvien ahdistuneisuuden keskiarvo ja -hajonta on 1,49 (0,61).

Sateenkaariperheiden nuorista vanhempiensa eron kokeneilla on ollut enemmän ahdistuneisuutta kuin vanhempiensa eroa kokemattomilla nuorilla (ka = 1,50, kh = 0,60 vs. ka = 1,28, kh = 0,27).

Sosiaalisten tilanteiden pelko

Kolme väittämää, jotka koskevat sosiaalisten tilanteiden pelkoa edellisen viikon aikana, korreloivat keskenään molemmissa aineistoissa 0.66–0.71, joten niistä muodostettiin sosiaalisten tilanteiden pelon summamuuttuja. Sateenkaariperheiden nuorista 35 ei ole kokenut edeltäneen viikon aikana sosiaalisten tilanteiden pelkoon liittyviä oireita yhtään tai on kokenut niitä vain vähän. Yhdeksän on kokenut näitä oireita kohtalaisesti ja kolme hyvin tai äärimmäisen paljon. Yhteensä 51 prosenttia sateenkaariperheiden nuorista ja 48,6 prosenttia Kouluterveyskyselyn nuorista on kokenut ainakin vähän jotakin sosiaalisen tilanteen pelon oireita. Sosiaalisten tilanteiden pelot ovat vaivanneet sateenkaariperheiden nuoria keskimäärin saman verran kuin Kouluterveyskyselyn nuoria (taulukko 64).

Taulukko 64. Sosiaalisten tilanteiden pelon ja sen oireiden keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) sateenkaariperheiden ja muiden perheiden nuorilla.

	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Sosiaalisten tilanteiden pelko: summamuuttuja	2,00 (0,90)	2,04 (1,05)
Nolostumisen pelko saa minut välttämään joidenkin asioiden suorittamista tai puhumista toisille ihmisille	1,83 (0,93)	1,95 (1,11)
Vältän tekemisiä, joissa olen huomion keskipisteenä	2,11 (0,99)	2,11 (1,20)
Nolostuneeksi tuleminen tai tyhmältä vaikuttaminen kuuluvat pahimpiin pelkoihini	2,09 (1,19)	2,05 (1,23)

1 = Ei yhtään, 5 = Äärimmäisen paljon

Sateenkaariperheiden nuoret (SKP) $n = 46 - 47$, Kouluterveyskyselyn nuoret (KT) $n = 35\,886 - 35\,979$

Yhteenveto nuorten ystävistä sekä fyysisestä ja psyykkisestä terveydestä:

- Sateenkaariperheiden nuorilla on yhtä usein läheisiä ystäviä kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneilla nuorilla.
- Suurin osa sateenkaariperheiden nuorista ja Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista kokee terveydentilansa erittäin hyväksi tai melko hyväksi.
- Sateenkaariperheiden nuorilla on yhtä vähän somaattisia oireita, mielialaoireita, sosiaalisten tilanteiden pelkoa ja ahdistuneisuutta kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneilla nuorilla.
- Vanhempien eroa kokemattomilla sateenkaariperheiden nuorilla on vähemmän masentuneen mielialan ja ahdistuneisuuden oireita kuin vanhempien eron kokeneilla sateenkaariperheiden nuorilla.
- Vanhempien eroa kokemattomilla sateenkaariperheiden nuorilla on vähemmän masentuneen mielialan ja ahdistuneisuuden oireita kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla näiden perhemuodosta riippumatta.

Koulukokemukset

Koulusta pitäminen ja koulumenestys

Sateenkaariperheiden nuorista hyvin paljon ja paljon koulusta tai opiskelusta pitäviä on kaksi kolmasosaa ja melko vähän pitäviä vajaa kolmannes. Kaksi opiskelijaa ei pidä opiskelusta lainkaan ja yksi koululainen ei ole vastannut kysymykseen. (Huom. Täysi-ikäiseltä nuorelta, joka ei opiskele, ei ole kysytty tätä kysymystä). Sateenkaariperheiden nuorten koulusta tai opiskelusta pitäminen vastaa Kouluterveyskyselyyn vastanneiden tilannetta (ks. Taulukko 65).

Kaksi kolmasosaa sateenkaariperheen nuorista kokee menestyksensä koulussa tai opinnoissa erinomaiseksi tai hyväksi, vajaa kolmannes keskinkertaiseksi ja kolme huonoksi. Menestys koulussa tai opinnoissa vaikuttaa myös yhtäläiseltä sateenkaariperheiden nuorten ja muiden nuorten keskuudessa (Taulukko 65).

Kun koulumenestystä tarkastellaan sen mukaan, ovatko sateenkaariperheiden nuorten vanhemmat eronneet, käy ilmi, että yhdessä pysyneiden vanhempien nuorilla ($n = 14$) on parempi koulumenestys kuin eronneiden vanhempien nuorilla ($n = 31$) (ks. taulukon 65¹ ja 2²-merkinnät). Vastaavasti Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista parempi koulumenestys on niillä nuorilla, jotka elävät ”äidin ja isän kanssa” kuin muissa perhemuodoissa. Todennäköisesti suurin osa äidin ja isän kanssa asuvista ei ole kokenut vanhempiensa eroa, mutta monet muilla tavoin asuvista ovat. Yhdessä pysyneiden sateenkaarivanhempien nuorilla on parempi koulumenestys kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneilla nuorilla näiden perhemuodosta riippumatta.

Koulunkäynnin tai opiskelun sujuminen kouluyhteisössä

Sateenkaariperheiden nuorista 87 prosenttia on samaa tai täysin samaa mieltä siitä, että opettajat kohtelevat oppilaita/opiskelijoita oikeudenmukaisesti. Loput heistä ovat väitteen kanssa eri tai täysin eri mieltä. Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista harvempi on sitä mieltä, että opettajat kohtelevat oppilaita/opiskelijoita oikeudenmukaisesti, mikä näkyy ryhmien välisessä keskiarvossa (Taulukko 65). Kouluterveyskyselyn vastaajien äidin koulutustaso ei ole yhteydessä nuorten kokemukseen siitä, kuinka oikeudenmukaisesti opettajat kohtelevat heitä.

Sateenkaariperheiden nuorista vajaalla kolmanneksella ei ole lainkaan vaikeuksia seurata opetusta ja puolella on vain vähän vaikeuksia opetuksen seuraamisessa. Melko tai erittäin paljon vaikeuksia on kuudesosalla. Sateenkaariperheiden nuorten ja Kouluterveyskyselyn vastaajien on yhtä helppo seurata opetusta (Taulukko 65).

Koulukavereiden kanssa toimeen tulemisessa lähes kahdella kolmasosalla sateenkaariperheiden nuorista ei ole vaikeuksia, lähes kolmanneksella on vain vähän vaikeuksia, mutta muutamalla prosentilla on enemmän vaikeuksia: yhdellä nuorella melko paljon ja kolmella nuorella erittäin paljon. Sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn nuorten vastaukset ovat näiltä osin yhdenmukaiset (Taulukko 65).

Sateenkaariperheiden nuorista 98 prosentilla ei ole lainkaan tai on vain vähän vaikeuksia tulla toimeen opettajan kanssa. Vain yksi nuori on merkinnyt, että tällaisia vaikeuksia on melko paljon. Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista 89,6 prosenttia ei koe lainkaan tai kokee vain vähän vaikeuksia opettajan kanssa toimeen tulemisessa, mutta kymmenisen prosenttia kokee opettajan kanssa toimeen tulemisessa melko tai erittäin paljon vaikeuksia. Sateenkaariperheiden nuorilla on keskimäärin vähemmän vaikeuksia opettajien kanssa kuin muilla nuorilla (Taulukko 65). Ryhmien välinen ero kaventuu kuitenkin merkityksettömäksi, kun Kouluterveyskyselystä otetaan tarkasteluun vain ne nuoret, joiden äidillä on vähintään alempi korkeakoulututkinto ($ka = 1,54$, $kh = 0,71$).

Taulukko 65. Koulumuuttujien keskiarvot (ka) ja keskihajonnat (kh) sateenkaariperheiden nuorilla (SKP) ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla (KT). Asteikot on merkitty taulukon alla.

	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
Mitä pidät koulunkäynnistä/opiskelusta tällä hetkellä? *	2,22 (0,80)	2,25 (0,65)
Millaiseksi arvioit oman koulu- / opintomenestyksesi tällä hetkellä? **	2,22 (0,87) ¹	2,33 (0,75) ²
Opettajat kohtelevat meitä oppilaita oikeudenmukaisesti ***	1,83 (0,71)	2,07 (0,71)
Miten koulunkäyntisi / opiskelusi sujuu? Onko sinulla vaikeuksia seuraavissa asioissa? ... Opetuksen seuraaminen oppitunnilla ****	1,93 (0,83)	1,83 (0,76)
Miten koulunkäyntisi / opiskelusi sujuu? Onko sinulla vaikeuksia seuraavissa asioissa? ... Koulukavereiden kanssa toimeen tuleminen ****	1,52 (0,84)	1,45 (0,73)
Miten koulunkäyntisi / opiskelusi sujuu? Onko sinulla vaikeuksia seuraavissa asioissa?... Opettajien kanssa toimeen tuleminen ****	1,46 (0,55)	1,61 (0,75)
Jos sinulla on vaikeuksia koulunkäynnissä / opiskelussa, kuinka usein saat apua? ...Koulussa *****	1,76 (0,74)	1,93 (0,85)
Jos sinulla on vaikeuksia koulunkäynnissä / opiskelussa, kuinka usein saat apua? ...Kotona *****	1,44 (0,79)	1,72 (0,91)

SKP n= 45 - 46, KT n = 34 429-36 112

*1 = Hyvin paljon, 4 = En lainkaan

** 1 = erinomainen, 2 = hyvä, 3 = keskinkertainen, 4 = huono

*** 1 = täysin samaa mieltä, 4 = täysin eri mieltä

**** 1 = ei lainkaan, 4 = erittäin paljon

***** 1 = aina kun tarvitsen, 4 = en juuri koskaan

¹ SKP nuoret, joiden vanhemmat eivät ole eronneet ka = 1,93 (kh = 0,73) ja joiden vanhemmat ovat eronneet ka = 2,39 (0,88).

² KT nuoret, jotka asuvat yhdessä äidin ja isän kanssa ka = 2,27 (kh = 0,73) ja jotka asuvat muussa perhemuodossa ka = 2,46 (0,75).

Sateenkaariperheiden nuorista 87 prosenttia ilmoittaa saavansa koulussa tai opiskelupaikassaan apua aina kun tarvitsee tai useimmiten. Joka kymmenes saa tällaista apua vain harvoin ja yksi vastaaja ei juuri koskaan. Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista harvempi saa näin hyvin apua koulunkäyntiinsä tai opintoihinsa koulustaan tai opiskelupaikastaan (taulukko 65).

Sateenkaariperheiden nuorista 87 prosenttia saa tarvittaessa kotoa tukea ja apua koulukäynti- tai opiskeluvaikeuksiin aina kun tarvitsee tai useimmiten. Sateenkaariperheiden nuorista huomattavasti suurempi osuus saa apua kotoa aina kun sitä tarvitsee verrattuna muiden perheiden nuoriin (taulukko 65).

Sateenkaariperheiden nuorilla heidän itse arvioimansa koulu- tai opintomenestys on positiivisessa yhteydessä heidän koulusta tai opiskelupaikastaan saamansa avun kanssa (0.50, $p < 0.01$), mutta se ei ole yhteydessä kotoa saadun avun kanssa (- 0.12, ns). Voi siis olla, että opettajat auttavat paremmin menestyviä oppilaita enemmän tai että paremmin menestyvät oppilaat osaavat pyytää paremmin apua.

Kouluterveyskyselyn nuoret, joiden äidillä on vähintään ammattikorkeakoulutasoinen tutkinto, saavat yhtä usein tukea tai apua koulunkäyntiin tai

opiskeluun koulusta ($ka = 1,92$, $kh = 0,84$, $n = 13\,002$) ja vain hieman useammin tukea kotoaan kuin muut Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret ($ka = 1,61$, $kh = 0,84$, $n = 13\,019$). Toisin sanoen ei vaikuta todennäköiseltä, että sateenkaariperheiden nuorten saama vahva tuki koulunkäyntiin tai opiskeluun johtuisi vanhempien keskimääräistä korkeammasta koulutustasosta.

Yhteenveto nuorten koulukokemuksista:

- Sateenkaariperheiden nuoret pitävät koulusta ja opiskelusta yhtä paljon kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, ja he menestyvät koulussa ja opinnoissa yhtäläisesti muiden kanssa.
- Yhdessä pysyneiden sateenkaarivanhempien nuorilla on parempi koulu-menestys kuin eronneiden vanhempien nuorilla ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla nuorilla.
- Sateenkaariperheiden nuorista suuri enemmistö, jopa hieman suurempi osuus kuin muista nuorista, kokee opettajien kohtelevan heitä oikeudenmukaisesti.
- Sateenkaariperheiden nuorista ja Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista yhtä harva kokee vaikeuksia seurata opetusta tai tulla toimeen koulukavereiden kanssa.
- Sateenkaariperheiden nuorista harvempi kokee vaikeuksia tulla toimeen opettajien kanssa verrattuna Kouluterveyskyselyn nuoriin. Ryhmien välinen ero poistuu, kun Kouluterveyskyselyn vastaajien äitien koulutustaso huomioidaan.
- Sateenkaariperheiden nuorista suuri enemmistö – suurempi osuus kuin Kouluterveyskyselyn nuorista – saa hyvin apua koulunkäyntiinsä tai opintoihinsa koulusta tai opiskelupaikastaan.
- Sateenkaariperheiden nuorista huomattavasti suurempi osuus saa kotoa apua koulunkäyntiinsä tai opintoihinsa aina kun sitä tarvitsee verrattuna Kouluterveyskyselyn nuoriin.

Kiusaaminen

Kiusatuksi tuleminen muiden oppilaiden tai opiskelijoiden taholta

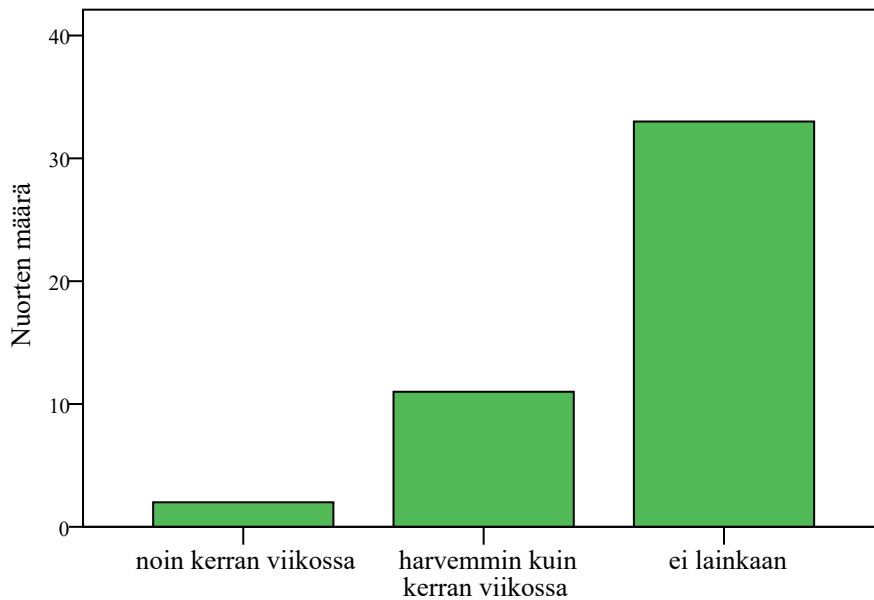
Sateenkaariperheen nuorista 33 ei ole kokenut kiusaamista koulussaan tai opilaitoksessaan lainkaan vuonna 2015 (kuvio 19). Yhtätoista nuorta on kiusattu harvemmin kuin kerran viikossa. Kahta sateenkaariperheen nuorta on kiusattu koulussa vuoden 2015 aikana noin kerran viikossa eikä ketään tätä useammin.

Harvemmin kuin kerran viikossa kiusatuista kaksi elää transihmisen perheessä, kun taas kolmea transihmisen perheessä elävää nuorta ei ole kiusattu koulussa.

Kiusatuksi tulleet sateenkaariperheiden nuoret ovat 13–16-vuotiaita, keskimäärin hieman alle 15-vuotiaita. Asuinpaikka ei näytä juurikaan olevan yhteydessä sateenkaariperheiden nuorten kiusatuksi tulemiseen, sillä pääkaupunkiseudulla asuvien ja muualla kuin pääkaupunkiseudulla asuvien nuorten

kiusatuksi tulemisessa ei ole eroa. Kahden eniten kiusatun nuoren ja kolmen harvemmin kiusatun nuoren asuinpaikkakuntatietoa ei kuitenkaan ole saatavilla, mikä vaikuttaa tulosten kattavuuteen.

Niistä nuorista, jotka asuvat vähintään 80 000 asukkaan paikkakunnalla, kuutta on kiusattu harvemmin kuin kerran viikossa ja kymmentä ei koskaan. Niistä nuorista, jotka asuvat tätä pienemmällä paikkakunnalla, kahta on kiusattu harvemmin kuin kerran viikossa ja kahdeksaa ei lainkaan. Toisin sanoen pientä kallistumista on siihen suuntaan, että suurimmilla paikkakunnilla sateenkaariperheen nuoret kohtaavat enemmän kiusaamista kuin pienemmillä paikkakunnilla, mutta tulokset ovat hyvin alustavia johtuen pienestä vastaajamäärästä.

Kuvio 19. Kuinka usein sinua on kiusattu koulussa / oppilaitoksessa tämän VUODEN aikana? Tällä tarkoitetaan vuotta 2015. / Sateenkaariperheiden nuoret

Sateenkaariperheiden nuoret ovat tulleet vuonna 2015 kiusatuiksi keskimäärin yhtä harvoin kuin Kouluterveyskyselyn nuoret kevätlukukauden 2015 aikana (taulukko 66).

Taulukko 66. Jos sinua on kiusattu tai olet osallistunut muiden opiskelijoiden kiusaamiseen tämän LUKUKAUDEN / VUODEN aikana, miten se on tapahtunut? (KT / SKP)

	SKP prosenttia vastaajista (N = 46)	KT prosenttia vastaajista (N = 35 972)
Useita kertoja viikossa	0	2,1
Noin kerran viikossa	4	2,5
Harvemmin	24	15,5
Ei lainkaan	72	79,9
Yhteensä	100	100
	SKP ka (kh)	KT ka (kh)
	3,67 (0,56)	3,73 (0,61)

1 = useita kertoja viikossa, 4 = ei lainkaan

KT:ssä puuttuvia vastauksia 231:ltä nuorelta (0,6 %). Sateenkaariperheen nuorelta, joka ei opiskele missään, ei kysytty tätä kysymystä, joten N = 46.

Sateenkaariperheiden nuoret kiusaajina

Sateenkaariperheiden nuorista 40 ilmoittaa, etteivät he ole kiusanneet muita oppilaita tai opiskelijoita lainkaan vuoden 2015 aikana (89 %). Viisi kertoo, että he ovat osallistuneet muiden oppilaiden tai opiskelijoiden kiusaamiseen harvemmin kuin kerran viikossa (11 %). Kiusanneet oppilaat ovat 14–16-vuotiaita ja keskimäärin 15-vuotiaita. Kukaan ei ole osallistunut kiusaamiseen viikoittain tai useita kertoja viikossa.

Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista vastaava osuus, 84,5 prosenttia, ilmoittaa olleensa kiusaamatta muita. Harvemmin kuin kerran viikossa kiusanneita on 13,1 prosenttia ja sitä useammin kiusanneita 2,5 prosenttia. Toisin sanoen sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn nuoret ilmoittavat osallistuneensa muiden oppilaiden ja opiskelijoiden kiusaamiseen yhtä usein, vaikkakin hajontaa on huomattavasti enemmän suuressa vertailuaineistossa (taulukko 67).

Taulukko 67. Kuinka usein sinä olet osallistunut muiden opiskelijoiden kiusaamiseen tämän VUODEN aikana?

SKP ka (kh)	KT ka (kh)
3,89 (kh 0,32)	3,81 (kh 0,51)

1 = useita kertoja viikossa, 4 = ei lainkaan

SKP n = 45, sillä yksi sateenkaariperheen nuori ei ole vastannut kysymykseen ja sille nuorelle, joka ei opiskele, ei esitetty tätä kysymystä.

KT n = 35 942 (puuttuvia tietoja 0,7 % koko aineistosta)

Kiusaamisen muodot

Niitä sateenkaariperheiden nuoria, jotka ovat viimeisen vuoden aikana kokeneet kiusaamista tai osallistuneet itse kiusaamiseen koulussa tai opiskelupaikassaan, pyydettiin merkitsemään, millä tavoin kiusaaminen on tapahtunut. Yleisin kiusaamisen muoto on ollut ilkeä nimittely, naurunalaiseksi tekeminen tai loukkaava kiusoittelu, johon on ollut osallisena 12 sateenkaariperheen nuorta (taulukko 68). Viisi nuorta on ollut osallisena loukkaamiseen kännykän tai internetin kautta.

Sateenkaariperheiden nuorista kolme ei ole itse tullut kiusatuksi, mutta on osallistunut muiden kiusaamiseen, jokainen heistä harvemmin kuin kerran viikossa. Kaikki kolme ovat nimitelleet ilkeästi, tehneet naurunalaiseksi tai kiusoitelleet. Yksi on myös loukannut kännykän tai internetin kautta ja yksi jollakin muulla tavalla. Lisäksi kaksi nuorista on sekä tullut itse kiusatuksi että kiusannut muita.

Kouluterveyskyselyn nuorten kokemuksiin verrattuna sateenkaariperheiden nuorten kokema tai harjoittama kiusaaminen on useammin ollut nimittelyä tai kännykän kautta kiusaamista. Muiden kiusaamisen muotojen suhteen eroa ryhmien välillä ei ole. Taulukossa 68 esitellyt prosenttiosuudet on laskettu kaikista vastaajista riippumatta siitä, ovatko he osallistuneet kiusaamiseen.

Taulukko 68. Kiusaamisen muodot

	SKP prosenttia vastaajista (N = 46)	KT prosenttia vastaajista (N = 36 203)
Nimitetty ilkeästi, tehty naurunalaiseksi tai kiusoiteltu loukkaavasti*	26	13,9
Jätetty huomiotta tai kaveriporukan ulkopuolelle	11	9,5
Lyöty, potkittu tai tönity	4	3,9
Levitetty valheita toisille oppilaille loukkaamistarkoituksessa	11	7,4
Viety rahaa tai tavaraa tai rikottu tavaroita	2	2,7
Uhkailtu tai pakotettu tekemään asioita vastentahtoisesti	2	2,2
Loukattu kännykän tai internetin kautta; viestit, soitot tai kuvat*	11	5,4
Jollakin muulla tavalla*	9	5,2

SKP N= 46, joista kiusaamiseen osallisia 13 – 15; KT N = 36 203, joista kiusaamiseen osallisia 27 684 – 28 023

* Sateenkaariperheiden nuorten vastaajista 1–3 on itse ollut kiusaajana, muttei kiusattuna.

Kiusaamiseen puuttuminen

Sateenkaariperheiden nuorten kokemaan tai harjoittamaan kiusaamiseen on puututtu koulun tai oppilaitoksen aikuisten toimesta noin puolessa tapauksista (53 %): kahdeksan nuoren kohdalla on puututtu, seitsemän ei. Niissä tapauksissa, joissa koulun tai oppilaitoksen aikuiset ovat puuttuneet kiusaamiseen, seitsemäs-

sä tapauksessa on varmistettu, että kiusaaminen on loppunut (70 %), kun taas kolmessa tapauksessa loppumista ei ole varmistettu.

Vertailtavana olevasta Kouluterveyskyselyn aineistosta puuttuu tieto siitä, kuinka usein aikuiset ovat puuttuneet kiusaamistapauksiin, mutta muualla raportoidun tiedon mukaan Kouluterveyskyselyn vastaajista noin 15–35 prosentin kohdalla kiusaamiseen on puututtu (THL, 2015b). Näin ollen vaikuttaa siltä, että sateenkaariperheiden nuorten kokemaan tai harjoittamaan kiusaamiseen puututaan jopa yleisemmin kuin muiden nuorten kiusaamiseen. Kouluterveyskyselyn nuorilla kiusaamisen loppuminen on varmistettu lähes kahdessa kolmasosassa tapauksista (62 %) eli vastaavassa määrin kuin sateenkaariperheiden nuorten kohdalla.

Kiusaaminen sateenkaariperheestä johtuen

Vuoden 2015 aikana koulussa kiusatuksi joutuneista sateenkaariperheiden nuorista neljää on kiusattu sateenkaariperheestä johtuen, kun taas yhdeksällä kiusaaminen on liittynyt muuhun asiaan. Yksi näistä sateenkaariperheen johdosta kiusatuista nuorista elää transihmisen perheessä. Muita seitsemää transihmisen perheessä elävä nuorta ei ole kiusattu koulussa perheestään johtuen.

Nuoria pyydettiin kuvaamaan, miten heitä on kiusattu sateenkaariperheestään johtuen. 14-vuotias nuori vastaa: *”Minua on haukuttu ’koeputkilapseksi’”,* ja 13-vuotias tyttö kommentoi: *”Sanottu asioita mitkä ei ole totta puhuttu pahaa sen takia ja naurettu”.* 16-vuotias nuori kirjoittaa: *”Toista äitiäni on haukuttu”*, ja eräs poika vastaa: *”Isä on homo ja itse olen transpoika”.*

Toisten nuorten ja aikuisten suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Sateenkaariperheiden nuorista 40–42 on vastannut kymmeneen väittämään, joilla kartoitettiin toisten nuorten suhtautumista sateenkaariperheeseen – yksi kysymyksistä koski myös aikuisten suhtautumista (taulukko 69). Nuoria ohjeistettiin jättämään vastamatta, mikäli toiset nuoret eivät tiedä heidän sateenkaariperheestään.

Väittämiin vastanneista sateenkaariperheiden nuorista lähes puolet on kokenut, että toiset nuoret ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän sateenkaarivanhemmastaan. Joka kolmas sateenkaariperheen nuori on kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita sateenkaariperheestään. Koska niitä, joiden kaverit eivät tiedä nuoren sateenkaariperheestä, oli pyydetty olemaan vastaamatta näihin kysymyksiin, todellinen luku saattaa olla jopa suurempi. Lähes joka kolmas on kokenut, että toiset nuoret ovat vitsailleet ikävällä tavalla heidän perheestään, ja joka neljäs on kuullut muilta nuorilta ikäviä asioita sateenkaariperheestään. Joka kuudes on joskus kuullut käytettävän syrjivää kieltä sateenkaarivanhemmastaan. Muutama nuori on tullut suljetuksi ulkopuolelle perheestään johtuen.

Lähes kaikkien nuorten kaverit ovat joskus tai jatkuvasti heillä mielellään kyläilemässä. Muiden nuorten osoittamaa myönteistä kiinnostusta ja arvostusta perhettään kohtaan raportoi jopa kuusi nuorta seitsemästä. Yli puolet nuorista on myös kokenut, että toiset nuoret ovat ihailleet heidän sateenkaariperhettään. Kielteisen ja myönteisen suhtautumisen keskiarvot ja -hajonnat on esitetty taulukossa 69.

Toisten nuorten kielteisen suhtautumisen ja koulussa tai oppilaitoksessa viimeisen vuoden aikana kiusatuksi tulemisen välillä ei ole tilastollisesti merkitsevää yhteyttä ($r = -.03, ns$). Myöskään toisten nuorten myönteinen suhtautuminen ei ole tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä koulukiusaamisen kanssa ($r = .02, ns$).

Transihmisen perheeseen kuuluvilla seitsemällä nuorella on vastaavia kokemuksia toisten nuorten kielteisestä ja myönteisestä suhtautumisesta kuin muillakin sateenkaariperheiden nuorilla. Tulokset ovat myös vastaavanlaisia sateenkaariperheeseen syntyneillä nuorilla ja niillä nuorilla, joilla sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin elämässä.

Taulukko 69. Toisten nuorten suhtautuminen nuoren sateenkaariperheeseen

	Ei koskaan	Joskus	Jatkuvasti
Kielteinen suhtautuminen (ka = 1,28, kh = 0,27) *			
Toiset nuoret ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä sateenkaarivanhemmastasi	52 %	45 %	2 %
Aikuinen on sanonut loukkaavia asioita sateenkaariperheestäsi	69 %	29 %	2 %
Toiset nuoret ovat vitsailleet ikävällä tavalla sateenkaariperheestäsi	71 %	27 %	2 %
Toiset nuoret ovat sanoneet ikäviä asioita sateenkaariperheestäsi	76 %	21 %	2 %
Toiset nuoret ovat käyttäneet syrjivää kieltä sateenkaarivanhemmastasi	83 %	17 %	0 %
Toiset nuoret ovat sulkeneet sinut ulkopuolelle perheestäsi johtuen	90 %	10 %	0 %
Myönteinen suhtautuminen (ka = 1,88, kh = 0,46) **			
Kaverisi ovat mielellään teillä kyläilemässä	5 %	29 %	67 %
Toiset nuoret ovat olleet myönteisellä tavalla kiinnostuneita perheestäsi	12 %	71 %	17 %
Toiset nuoret ovat osoittaneet arvostavansa sateenkaariperhettäsi	17 %	55 %	29 %
Toiset nuoret ovat ihailleet sateenkaariperhettäsi	40 %	55 %	5 %

n = 40–42: väittämiin vastasivat vain ne, joilla toiset nuoret tietävät heidän sateenkaariperheestään.

*Kielteisen suhtautumisen väittämistä lasketun summamuuttujan arvoista yksi viittaa siihen, että kavereiden suhtautuminen ei ole kielteistä ja arvo kolme viittaa kavereiden suhtautumisen olevan erityisen kielteistä.

**Myönteisen suhtautumisen väittämistä muodostetun summamuuttujan arvo yksi viittaa kavereiden suhtautumisen olevan erityisen myönteistä ja arvo kolme viittaa siihen, että kavereiden suhtautuminen ei ole yhtään myönteistä.

Opastaminen kiusaamisen varalta

Kolmannes sateenkaariperheiden nuorista ilmoittaa, että vanhemmat ovat opastaneet häntä sellaisen tilanteen varalta, että nuori kuulee perheeseensä liittyviä loukkaavia puheita tai kokee perheeseen liittyvää kiusaamista (taulukko 70). Joka neljättä nuorta ei ole opastettu loukkaavien puheiden tai kiusaamisen varalta, ja lähes puolet ei osaa sanoa, onko heitä opastettu.

Taulukko 70. Onko vanhempasi opastanut mitä sinun kannattaa tehdä, jos kohtaat sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tai koet sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista? Lasten ja nuorten tulokset.

	SKP prosenttia lapsista (n = 37)	SKP prosenttia nuorista (n = 44)	SKP lapset ja nuoret yhteensä (n = 81)
Kyllä	41	32	37
Ei	23	24	23
En osaa sanoa	34	43	38
Yhteensä	100	100	100

Kaksikymmentä nuorta kertoo avovastauksessaan, miten vanhemmat ovat opastaneet heitä (Taulukko 71). Vastauksista seitsemässä mainitaan, että kiusaamisesta tai loukkaamisesta pitää kertoa vanhemmalle tai muulle henkilölle. Kuudessa vastauksessa nostetaan esille, että loukkaavien puheiden esittäjää tulee informoida paremmin sateenkaariperheistä ja korjata hänen puheessaan esiintyneet virheet. Kaksitoista vastaajaa sanoo häntä opastetun siten, ettei kiusaamisesta tai loukkauksista kannata välittää. Kahdella tähän liittyy myös opetus, että oma perhe on juuri hyvä tällaisenaan ja siitä voi olla ylpeä huolimatta muiden kommenteista.

Taulukko 71. Mitä vanhempi on opastanut, että nuoren kannattaa tehdä, jos hän kohtaa sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tai kokee sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista.

Nuoren ikä	VANHEMMILLE TAI MUILLE KERTOMINEN
17–18	Kun olin koulussa, kertoa opettajalle tai juuri omille vanhemmille, jotka puuttuvat tarvittaessa tilanteeseen.
13–14	Opettajalle pitää kertoa.
16	Äiti kertoi, että jos kukaan haukkuu koskaan isiä ja isää niin mun pitää kertoa isälle ja sille. Sit se sano kans, ettei saa alkaa huutamaan, mutta voi sanoo et se haukkuja on väärässä eikä tunne mun perhettä. Meillä on aika tiivis perhe.*
15–16	He ovat kertoneet että kaikkien perhe ei ole eikä tarvitse olla samanlainen ja että se ei oikeuta kiusaamista. Kiusaamisesta pitää kertoa heti.
16	No yleisesti kertoa jollekin muulle, kuten kaikesta kiusaamisesta. Tai sitten sanon vain "Mistä sinä tiedät onko tuo totta?" Tai muuta vastaavaa. Kyseenalaistan perustelemattomat kommentit. Näin minua on neuvottu tekemään, mutta toimin ilman opastustakin.*
INFORMOIMINEN	
15–16	Kerro miten asiat oikeasti on.
13–14	Ei kannata ruveta riitelemään tai vihaamaan vaan yrittää selittää tilannetta.
17–18	Oon pahoillani, että vastaan tähän vaikka ei pitäisi. Halusin vaan kertoa, että mun vanhemmat on opettanut mulle miten toisten perhettä ei koskaan loukata ja sitä arvostetaan kuin omaa. Tämän takia en ole joutunut koskaan kohtaamaan kiusaamista perhemuotoni takia.***
KOMMENTTIEN OHITTAMINEN	
17–18	Toisesta korvasta sisään, toisesta ulos, ei kannata välittää.
13–14	Olla huomioimatta ilkeyksiä.
15–16	Olla välittämättä ahdasmielisistä ihmisistä.
16	Ei kannata välittää mitä muut sanovat, koska meidän perhe on juuri hyvä näin.
13–14	En ole kohdannut sateenkaariperheeseen liittyviä loukkaavia puheita tms. mutta äiti on sanonut että jos joku joskus kiusaa, nimittelee tms. sateenkaariperheestäni, että minun ei kannata välittää sillä voin itse olla vain ylpeä kuuluvani sateenkaariperheeseen sillä minulla on kaikki hyvin, eivätkä ne kiusaajat vain ymmärtäisi kun eivät itse ole kokeneet. :) Minua EI siis tähän mennessä ole loukattu koskaan, mitenkään.
13–14	Ei kannata välittää, he eivät tiedä että sateenkaariperhe on tavallinen perhe.
15–16	Neutraalisti tai oman harkinnan mukaan.
13–14	Olemaan kiinnittämättä liikaa huomiota kiusaamiseen.
13–14	Ei kannata välittää. pitää jutella kotona. **
15–16	Antaa olla vain. Jos jatkuu ilmoittaa aikuiselle. **
17–18	Jos loukkaavassa puheessa tulee esille selvä väärin käsitetty fakta, se korjataan hienotunteisesti oman kokemuksen mukaiseksi. Jos loukkaaja ei hyväksy korjausta, on hänen ihmisarvonsa kyseenalainen ja hänet tulee viileästi sivuuttaa.*
15–16	Kaikenlaisesta kiusaamisesta tai muusta voi olla välittämättä.

* Vastauksessa mainitaan myös informoiminen.

** Vastauksessa mainitaan myös aikuisille kertominen.

*** Vastauksessa mainitaan myös kommenttien ohittaminen

Sateenkaariperheeseen liittyvän kiusaamisen ajoittuminen nuoren elämässä

Viisitoista niistä nuorista, jotka ovat kokeneet kiusaamista sateenkaariperheensä vuoksi, kertoivat avovastauksella missä ikä- tai elämänvaiheessa he ovat kohdanneet sitä erityisesti. Kysymyksen yhteydessä esimerkkitilanteeksi annettiin vanhempien ero, luokan tai koulun vaihtaminen ja vanhemman sukupuolen korjaaminen.

Kaksi nuorista mainitsee kiusaamisen ajankohdaksi alakouluvuodet: ”*Uudet kaverit saattavat kysellä paljon, mutta yleensä positiivisia asioita. Ala-asteella jotkut vitsailivat ilkeesti, mutta ei enää*”, ja kolme nuorta yläkouluvuodet: ”*Yläasteella eli 13–15-vuotiaana kun vielä asuin [pienellä paikkakunnalla]. Siellä oli yksi ryhmä koulussani, jotka kiusoittelivat ja kiusasivat minua perheestäni ja omasta ulkonäöstäni ja mielipiteistäni ym.*”. Kahdella kiusaaminen on ajoittunut koulun tai luokan vaihtamisen yhteyteen: ”*Koin kiusaamista tästä syystä oikeastaan vain yhden vuoden ajan ollessani [--] luokalla, jolloin kaksi luokkaa yhdistettiin ja suuri määrä ihmisiä joutui tutustumaan toisiinsa nopeasti. Liitetyssä luokassa sattui olemaan vanhoillisissa uskonnollisissa perheissä kasvaneita*”. Erityisesti siirtymien alakoulusta yläkouluun seitsemännelle luokalla nousee esille vastauksissa.

Kaksi nuorista on kokenut kiusaamista tai ikävältä tuntuneita kysymyksiä erityisesti vanhemman sukupuolen korjaamisen yhteydessä: ”*En ole kokenut ikinä varsinaista kiusaamista, mutta ollessani noin [--]-vuotias, sukupuolen korjauksen aikaan, olimme [kouluun liittyvässä tapahtumassa] ja sukupuoltaan korjannut äitini oli mukana. Jotkut pojat kysyivät silloin onko minulla mukana isä vai äiti ja muistan kuinka paljon minua ahdisti se*”.

Kaksi nuorista on kokenut kiusaamista liittyen vanhempien eroon tai uuden, samaa sukupuolta olevan kumppanin löytymiseen: ”*Isäni aloitti kiusaamisen, kun hän ja äitini erosivat ja äitini löysi naisystävän*” sekä ”*Joskus luokkalaiset sanoivat, että ei tulisi kouluun jos olisi minä. Kun minulla on kaksi äitiä jotka ovat eronneet*”.

Neljä vastauksista koskee sitä, ettei nuorta ole kiusattu lainkaan tai juurikaan. Yhdessä näistä vastauksista tuodaan kuitenkin esille, että kiusaamattomuuden on mahdollistanut se, ettei ole kertonut perheestään: ”*[--]-asteen aikana en asiasta kenellekkään ulkopuoliselle puhunut. Ystävät kyllä tiesivät. En hävennyt [vanhempaani], vaan salailin sitä siksi, koska asun pienessä paikassa, enkä halunnut tulla kiusatuksi. Pienestä paikasta johtuen jotkut tiesivät ilman sanomistakin, mutta ei minua olla siitä kiusattu, joskus jotain ikävää on sanottu*”.

Suhtautuminen sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen

Kun nuorilta tiedusteltiin, miten he ovat suhtautuneet sateenkaariperheeseen liittyneeseen kiusaamiseen, mikäli he ovat sellaista kokeneet, 27 nuorta valitsi ainakin yhden vaihtoehtoisen reagoimistavan kymmenen vaihtoehdon joukosta.

Keskimäärin valittiin kolme vaihtoehtoista suhtautumistapaa. Nuorista 20 ei valinnut mitään väittämää, todennäköisesti koska he eivät ole kokeneet sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista.

Yleisin suhtautumistapa sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen on se, että ajatellaan, ettei kiusaaja ymmärrä, mitä hän tekee (Taulukko 72). Monet kertovat myös, etteivät ota kiusaamista henkilökohtaisesti ja valistavat tai kouluttavat kiusaajaa. Vain kaksi nuorta kertoo, ettei tiedä miten suhtautua tai mitä tehdä kiusaamistapauksessa. Avovastaukseen kirjoitettiin valmiiden vastausvaihtoehtojen ulkopuolisia reagoititapoja: ”*Ahdistun siitä*” (18 v) ja ”*Itkemällä*” (13 v) sekä lisäksi ”*Ei ole kiusattu*” (13 v).

Taulukko 72. Jos sinua on kiusattu tai loukattu sateenkaariperheestäsi johtuen, miten olet suhtautunut siihen? Voit valita useamman vaihtoehdon.

Väittämä	Väittämän valinneiden nuorten määrä
Ajattelen, että kiusaaja ei ymmärrä mitä hän tekee.	17
En ota kiusaamista henkilökohtaisesti	13
Valistan tai koulutan kiusaajaa	12
Kerron aikuiselle	10
Yritän olla kiinnittämättä huomiota kiusaamiseen tai vetäydyn tilanteesta	9
Sanon vastaan	7
Yritän unohtaa kiusaamisen mahdollisimman pian	6
Kerron kaverille	6
En halua olla jatkossa missään tekemisissä kiusaajan kanssa	4
En tiedä miten suhtautua tai mitä tehdä	2

N = 47, joista 27 valitsi ainakin yhden vaihtoehdon

Puuttuminen sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen

Puolet sateenkaariperheiden nuorista on vastannut kysymykseen siitä, onko heidän perheeseensä liittyvään kiusaamiseen puututtu aikuisten toimesta. Seitsemän nuorta on vastannut kyllä, kymmenen nuorta on vastannut ei ja seitsemän nuorta, ettei tiedä. Niistä nuorista, joiden kokemaan kiusaamiseen on puututtu, 16-vuotias nuori kommentoi avovastauksessa puuttumista näin: ”*Opettaja tuli väliin ja käski kiusaajan lopettaa kiusaamisen*”, 14-vuotias nuori näin: ”*Kiusaajat saivat muutaman jälki-istunnon. Siihen se sitten loppuikin*”, ja 16-vuotias nuori näin: ”*Perheeseen liittyvä kiusaaminen on aina otettu tosissaan ja siihen on puututtu. Harvoin kiusaamista on tapahtunut*”.

Yhteenveto nuorten kiusaamiskokemuksista:

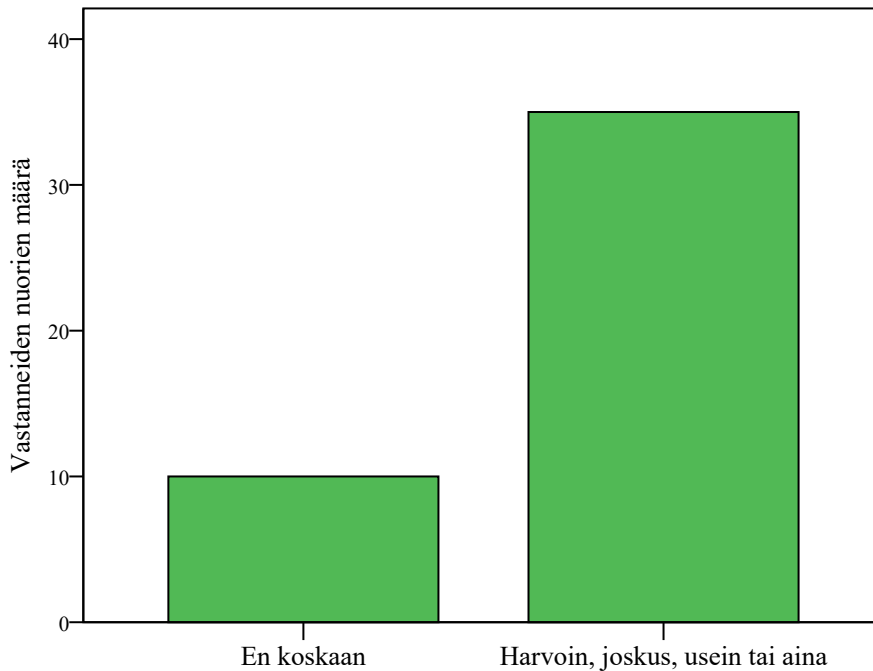
- Kolme neljäsosaa sateenkaariperheen nuorista ei ole kokenut kiusaamista koulussaan tai oppilaitoksessaan lainkaan vuonna 2015, mikä vastaa Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden nuorten tilannetta.
- Enemmistö sateenkaariperheiden nuorista ilmoittaa, etteivät he ole kiusanneet muita oppilaita tai opiskelijoita lainkaan vuoden 2015 aikana, mikä vastaa muiden nuorten tilannetta.
- Yleisin kiusaamisen muoto kaikilla nuorilla on ilkeä nimittely, naurunalaiseksi tekeminen tai loukkaava kiusoittelu. Tämä on suhteellisesti yleisempää sateenkaariperheiden nuorilla kuin Kouluterveyskyselyn nuorilla.
- Sateenkaariperheiden nuorten koulussa kokemaan tai harjoittamaan kiusaamiseen puututaan yleisemmin kuin Kouluterveyskyselyn nuorten kokemaan tai harjoittamaan kiusaamiseen. Kiusaamisen loppuminen varmistetaan kuitenkin yhtä usein sateenkaariperheiden nuorten ja Kouluterveyskyselyn nuorten kohdalla.
- Vuoden 2015 aikana koulussa kiusatuksi joutuneista sateenkaariperheiden nuorista neljää on kiusattu sateenkaariperheestä johtuen, kun taas yhdeksällä kiusaaminen on liittynyt muuhun asiaan.
- Sateenkaariperheiden nuorista peräti 47 prosenttia on kokenut, että toiset nuoret ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän sateenkaarivanhemastaan.
- Joka kolmas sateenkaariperheen nuori on kuullut aikuisen sanovan loukkaavia asioita heidän sateenkaariperheestään.
- Muut nuoret suhtautuvat huomattavasti useammin myönteisesti kuin kielteisesti nuoren sateenkaariperheeseen.
- Kolmannes vanhemmista on nuoren mukaan opastanut sellaisen tilanteen varalta, että nuori kuulee perheeseensä liittyviä loukkaavia puheita tai kokee perheeseen liittyvää kiusaamista. Erityisesti on opastettu kertomaan aikuiselle ja ohittamaan kommentit.
- Sateenkaariperheestä johtuva kiusaaminen on usein ajoittunut nuoren elämässä tiettyihin kouluun liittyviin vaiheisiin, kuten yläasteelle siirtymiseen.
- Yleisin suhtautumistapa sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen nuorten keskuudessa on se, että ajatellaan, ettei kiusaaja ymmärrä, mitä hän tekee.
- Lähes kolmasosa on varma, että sateenkaariperheeseen liittyneeseen kiusaamiseen on puututtu, kun taas lähes kolmasosa ei tiedä puuttumisesta. Yli kolmasosalla sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen ei ole puututtu.

Sateenkaariperheestä kertominen

Perheestä kertominen

Sateenkaariperheiden nuoret raportoivat, kuinka usein he puhuvat avoimesti sateenkaariperheestään koulussa tai opiskelupaikassa, harrastuksissa, muiden kavereiden keskuudessa ja terveyspalveluiden käytön yhteydessä, kuten terveydenhoitaja- ja lääkärikäynneillä.

Neljäsosa nuorista on koulussa tai opiskelupaikassa usein tai aina avoin perheestään, reilu neljäsosa joskus, neljäsosa harvoin ja vajaa neljäsosa ei koskaan (Kuvio 20 ja Taulukko 73). Terveyspalveluja käyttäessä avoimuus perheestä on hieman yleisempää kuin koulussa ja avoimuus harrastuksissa on harvinaisempaa kuin avoimuus muissa kysytyissä tilanteissa. Avoimuus muiden kavereiden kanssa on puolestaan huomattavasti yleisempää kuin muissa kysytyissä tilanteissa. Nuorista 90 prosenttia puhuu sateenkaariperheestään muiden kavereidensa kanssa.

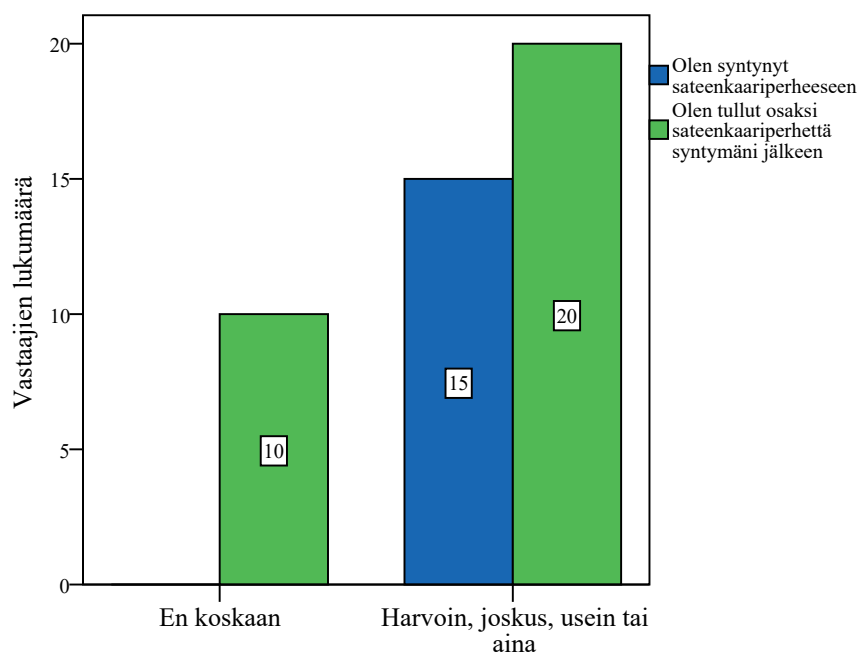
Kuvio 20. Kuinka usein puhut avoimesti sateenkaariperheestäsi koulussa tai opiskelupaikassa? Vastanneiden lukumäärät.

Taulukko 73. Kuinka usein puhut avoimesti sateenkaariperheestäsi...

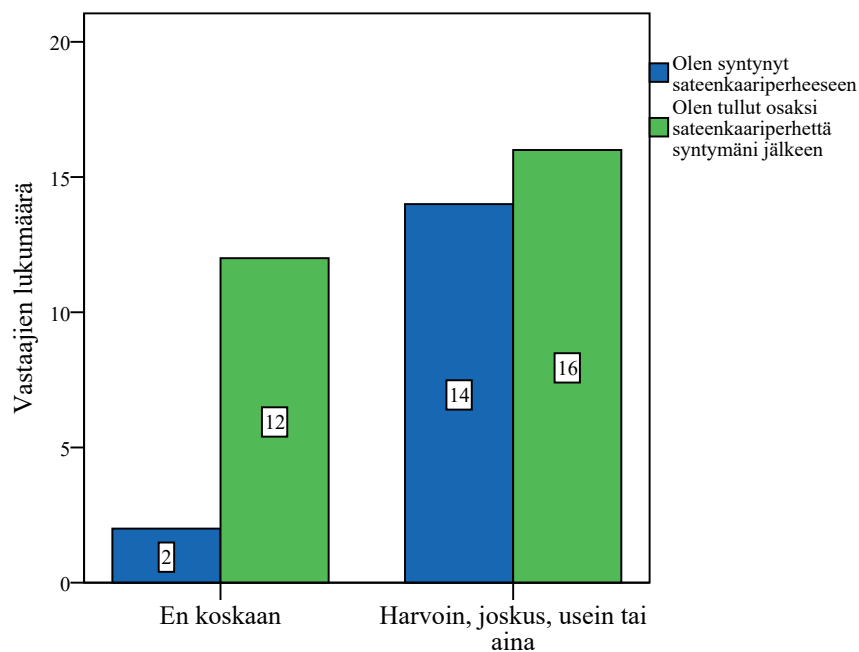
	Koulussa tai opiskelupaikassa Prosenttia vastanneista (n = 45)	Harrastuksissa Prosenttia vastanneista (n = 44)	Muiden kavereiden kanssa Prosenttia vastanneista (n = 46)	Terveyspalveluita käyttäessäsi Prosenttia vastanneista (N= 47)
En koskaan	22	32	9	23
Harvoin	24	21	17	17
Joskus	29	30	35	28
Usein	13	14	22	13
Aina	11	5	17	19
Yhteensä	100	100	100	100
	ka (kh)	ka (kh)	ka (kh)	ka (kh)
	2,67 (1,28)	2,39 (1,21)	3,22 (1,19)	2,87 (1,42)

1 = En koskaan, 5 = Aina

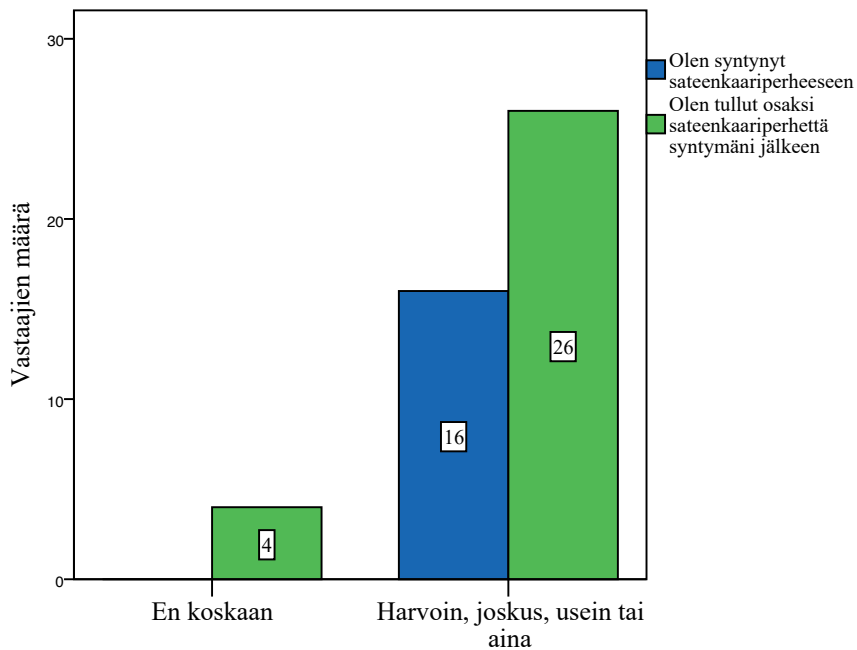
Sateenkaariperheeseen syntyneistä nuorista kaikki puhuvat perheestään koulussa tai opiskelupaikassa ja muiden kavereidensa kanssa, ja vain yksi on puhumatta terveyspalveluja käyttäessään. Sen sijaan niistä nuorista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, joka kolmas ei koskaan puhu perheestään koulussa tai opiskelupaikassa tai terveyspalveluiden piirissä. Muutama heistä ei puhu muille kavereilleenkaan. Harrastuksissa kahta lukuun ottamatta kaikki sateenkaariperheeseen syntyneistä nuorista puhuvat perheestään, kun taas kaksitoista niistä nuorista, joille on muodostunut sateenkaariperhe myöhemmin elämässä, eivät puhu harrastuksissa perheestään (n = 28). Tulokset esitellään graafisesti kuvioissa 21–24.

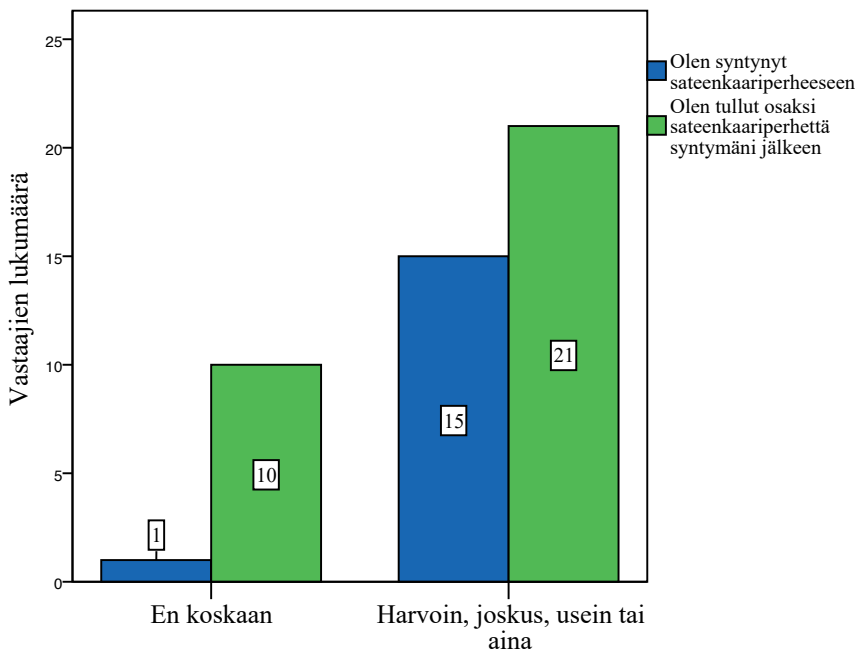
Kuvio 21. Kuinka usein nuori puhuu avoimesti sateenkaariperheestään KOULUSSA / OPISKELUPAIKASSA: tulokset eriteltynä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 15) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 30)

Kuvio 22. Kuinka usein nuori puhuu avoimesti sateenkaariperheestään HAR-
RASTUKSISSA: tulokset eriteltynä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 16) ja
ei-syntyneiden mukaan (n = 28)

Kuvio 23. Kuinka usein nuori puhuu avoimesti sateenkaariperheestään MUIDEN KAVEREIDEN KANSSA: tulokset eriteltyinä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 16) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 30)

Kuvio 24. Kuinka usein nuori puhuu avoimesti sateenkaariperheestään TERVEYS-PAVELUITA KÄYTTÄESSÄ: tulokset eriteltyinä sateenkaariperheeseen syntyneiden (n = 16) ja ei-syntyneiden mukaan (n = 31)

Syyt kertomatta jättämiselle

Jos nuori ei kerro perheestään kaikissa tilanteissa, hän sai valita syyn/syitä tai selityksen kertomattomuudelle seitsemän erilaisen vaihtoehdon joukosta. Vastaajat valitsivat keskimäärin 2,4 vaihtoehtoa. Yleisimmin nuori ei kerro sateenkaariperheestään, koska muutkaan eivät puhu omista perheistään noissa tilanteissa. Varsinaisista kertomattomuuden syistä yleisin on se, ettei nuori jaksa selittää perheestään muille. Joka kolmas nuori pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu, ja joka neljäs ilmaisee pelkäävänsä, ettei hänen perhettään tai vanhempiaan ymmärretä. Osa nuorista myös pelkää tulevansa kiusatuksi tai loukatuksi. Muutamat eivät puhu perheestään, koska ajattelevat, ettei se kuulu muille (Taulukko 74). Seitsemän nuorta ei ole valinnut yhtään vaihtoehtoa.

Tarjottujen vaihtoehtojen ulkopuolisen muun syyn avoimuuden puutteelle esittää viisi nuorta, joista 15-vuotiaat kirjoittavat näin: ”*Ei ole tullut puheenaiheeksi*”, ”*Puhun jos kysytään*” ja ”*Häpeän sateenkaariperhettäni*”. 13-vuotias nuori kirjoittaa: ”*Ei ole tarvinnut*” ja 14-vuotias: ”*Ku ei tee mieli*”.

Taulukko 74. Jos et kerro perheestäsi kaikissa tilanteissa, niin miksi? (Nuorten ja lasten tulokset)

Syy/selitys avoimuuden puutteelle	Vastanneiden nuorten prosentuaalinen määrä (n = 40)	Vastanneiden lasten prosentuaalinen määrä (n = 33)	Lapset ja nuoret yhteensä, prosenttia (n = 73)
Muutkaan eivät puhu omista perheistään noissa tilanteissa	65 %	55 %	60 %
En jaksa selittää perheestäni muille	55 %	64 %	59 %
Pelkään, että suhtautuminen minuun muuttuu	35 %	24 %	30 %
Pelkään, että perhettä tai vanhempiani ei ymmärretä	23 %	15 %	19 %
Pelkään kiusatuksi tulemista	18 %	12 %	15 %
Pelkään loukkaavia puheita tai tekoja	18 %	12 %	15 %
Sateenkaariperheeni ei kuulu muille	15 %	48 %	30 %

Perheestä kertomisen omaehtoisuus

Sateenkaariperheiden nuorista enemmistö, 65 prosenttia, kokee voineensa aina itse päättää perheestä kertomisestaan. Sen sijaan 17 prosentilla nuorista sateenkaariperheeseen kuulumisen on joskus tullut esille sellaisessa tilanteessa, jossa nuori ei olisi halunnut muiden tietävän siitä. Yhtä suuri osuus nuorista ei tiennyt, onko sateenkaariperhe tullut esille epätoivotussa tilanteessa. Toisin sanoen

kolmasosa nuorista ei ole pystynyt täysin hallitsemaan kertomista tai kertomatta jättämistä. Yksi nuori ei ole vastannut kysymykseen.

Vanhemman tai hänen taustansa pitäminen salassa

Nuorista 26 eli yli puolet kertoo, ettei ole koskaan pitänyt vanhempansa tai tämän taustaa salassa. Vain yksi nuori ei ole valinnut mitään vaihtoehtoa. Muut nuoret ovat valinneet keskimäärin kaksi vaihtoehtoa tarjottujen salassa pitämisen tapojen joukosta. Niistä, jotka ovat joskus salanneet vanhempansa, enemmistö ei ole kertonut vanhemmasta, koska hänestä ei ole kysytty. Joka viides on valehdellut vanhemmastaan. Vain harva on valinnut muita vastausvaihtoehtoja (Taulukko 75).

Muun salassapidon tavan raportoi kaksi 15-vuotiasta, jotka kirjoittavat: ”En aloita keskustelua siihen liittyen ikinä mutta jos esim. ystävänä siitä kysyy niin vastaan” ja ”Vältän tilanteita joissa joutuisin kertomaan sateenkaaripeheestäni”.

Taulukko 75. Oletko joskus pitänyt vanhempaasi tai hänen taustaansa salassa?
(Nuorten ja lasten tulokset)

Tapa, jolla on pitänyt vanhempansa salassa	Vastanneiden nuorten prosentuaalinen määrä (n = 40)	Vastanneiden lasten prosentuaalinen määrä (n = 37)	Lapset ja nuoret yhteensä, prosenttia (n = 77)
Vanhemmastani ei ole kysytty enkä ole kertonut	43 %	57 %	49 %
Olen valehdellut vanhemmastani tai vanhemmistani	20 %	3 % *	12 %
Olen toivonut, etteivät vanhempani tulisi koulun tilaisuuksiin, enkä ole kutsunut kaveria kotiini, jotta hän ei huomaisi minun olevan sateenkaaripeheestä**	10 %	3 % *	6 %
Olen esittänyt, että yksi vanhemmistani ei ole vanhempani	5 %	8 % *	7 %
Olen piilotellut sateenkaaripeheestä kertovia esineitä, kuten perhevalokuvia	5 %	0 %	3 %

* Yksi lapsi on valinnut kaikki nämä vaihtoehdot.

**Kaksi vaihtoehtoa on yhdistetty, sillä samat neljä nuorta ja sama lapsi on valinnut molemmat vaihtoehdot.

Kokemuksia sateenkaaripeheestä kertomisesta

Kolmekymmentä nuorta on kirjoittanut vastauksensa kysymykseen ”Kerro millaisia kokemuksia sinulla on siitä, että muut ovat saaneet tietää sateenkaaripeheestäsi. Mitä on tapahtunut, mitä olet tuntenut?” (taulukko 76). Kahdeksassatoista vastauksessa tuodaan esiin muiden myönteinen suhtautuminen, jopa ihailu. Kertominen on herättänyt iloa, ylpeyttä, tyytyväisyyttä ja helpotusta. Näistä

vastauksista kahdessa tuodaan esille, että myönteisen suhtautumisen lisäksi jotkut eivät ole suhtautuneet yhtä myönteisesti kuin toiset. Neljä nuorista tuo esille sen, että kertominen on jännittänyt.

Neutraalin suhtautumisen kuvailuja on kirjoittanut yhdeksän nuorta. Yksi vastaaja kuvaa, kuinka edes ystävien myönteinen suhtautuminen ei saa häntä lakkaamaan pelkäämästä perheestään kertomista.

Kolme nuorta kuvaa kielteisiä kokemuksia, joita he ovat kohdanneet kerrottuaan sateenkaariperheestään. Nämä kielteiset kokemukset ovat nolottaneet, hävettäneet ja tuntuneet kurjilta.

Kuuteen vastaukseen liittyy muiden yllätyksisyyden kuvailu, joka on johtanut muiden myönteiseen tai neutraaliin suhtautumiseen. Kiinnostuneisuutta nuoren perhettä kohtaan tuodaan esille joka kolmannessa vastauksessa (n = 10). Monet nuorista ovat vastanneet esitettyihin kysymyksiin mielellään.

Yhteenvetona todetaan, että 60 prosenttia sateenkaariperheiden nuorista kuvaa perheestä kertomisen johtaneen muiden myönteiseen suhtautumiseen, kolmasosa neutraaliin suhtautumiseen ja kymmenesosa kielteiseen suhtautumiseen. Kaksi vastaajaa kertoo, ettei ystävien myönteisestä suhtautumisesta huolimatta halua kertoa useammille perheestään eikä halua ystävien kertovan asiasta eteenpäin.

Taulukko 76. Kerro millaisia kokemuksia sinulla on siitä, että muut ovat saaneet tietää sateenkaariperheestäsi. Mitä on tapahtunut, mitä olet tuntenut?

Nuoren ikä	MYÖNTEINEN SUHTAUTUMINEN
16	Suurin osa on ottanut sen hyvin, että minulla on vanhempi joka seurustelee samaa sukupuolta olevan henkilön kanssa. Minusta tuntuu ihanalta aina, kun joku on aidosti kiinnostunut perheestäni.
16–18	Yläasteen terveystiedon tunnilla (en muista mikä oli aiheena) mutta kerroin, että äitini seurustelee naisen kanssa ja kaikki suhtautuivat tosi hyvin ja olivat mukavia.
17–18	Aina kun olen kertonut perheestäni, ystäväni ovat vain osoittaneet positiivista kiinnostusta ja olleet muutenkin neutraaleja asian suhteen. Moni on jopa ihaillut perhettämme.
17–18	Olen aina ollut avoin perheestäni koska olen jollain tavalla ylpeä siitä. Mottoni on että jos joku ei minua tai perhettäni hyväksy niin en tarvitse sitä ihmistä elämäni. Olenkin saanut eniten positiivisia reaktioita kun olen asiasta kertonut. Aina se kertominen vähän jännittää kun miettii miten toinen reagoi. *
15–16	Asia on aina otettu hyvin vastaan. Monet ymmärtävät todella hyvin ja kysyvät kysymyksiä. Mikä on todella hyvä, koska kannattaakin kysyä. Olen todella tyytyväinen siihen miten ystäväni ovat ottaneet sateenkaariperheeni vastaan. Olen ylpeä näistä lapsista/nuorista. He ovat avoimia ja rohkeita. Aikuisetkin ovat usein olleet todella asiallisia.
17–18	Kaikki ovat ottaneet uutisen vastaan positiivisesti, osa jopa pitäneet siistinä. Enkä ole tuntenut juuri mitään erikoista, mielestäni oli kyllä hauskaa kun yksi kaverini tiedon kuultuaan oli tosiaan, että vähänkö siistiä.
13–14	Hyviä.
14	Muut ovat alkaneet kysyä erilaisia kysymyksiä. Olen tuntenut helpotusta.
13–14	Yleensä se ei ole vaikuttanut mitenkään. Helpotusta.
15	Suurin osa on kohauttanut olkiaan ja sanonut ”okei”. Poikaystäväni on ollut kohteliaasti kiinnostunut ja kysynyt asioista asiallisesti, jos ei ymmärrä. Yksi kaveri vaikutti ihailevansa ja sanoi ”siistiä”.

15	No asiasta ei tiedä kuin läheisimmät ystäväni koska en halua että maineeni leimaantuu tai minuun suhtauduttaisiin oudosti ja kesti [useampi]vuotta ennen kuin uskalsin sanoa edes parhaalle kaverilleni koska pelkäsin ettei hän luule minun kokevan vetoa häneen koska olen itse täysin hetero mutta kun sitten kerroin suhtautuminen oli erittäin ennakoluuloton ja häntä vain kiinnosti asia ja hän hieman kyseli koska asia ei ollut hänelle tuttu että näinkin voi olla ja suhtautuminen oli juuri niin hyvä ja positiivinen kuin vain uskalsin toivoa ja hän myös tuki minua että hänen mielestä tilanne toki oli erillainen muttei outo tai paheksuttava ja siitä sain lisää rohkeutta kertoa myös muille läheisimmille ystäväilleni joille kaikille asia oli täysin okei ja suhtautuminen hyvä ja minulle itselle tuli erittäin helpottunut olo kun ei enään tarvinnut salata asiaa ja se hyväksyttiin täysin mutta millään tavalla julkiseen tietoon asiaa en halua enkä että kukaan muu kuin läheisimmät ihmiset saisivat tietää. * ja ***
17	Kaikki nuoret ihmiset ovat aina pitäneet asiaa ihan normaalina. Joskus vähän vanhemmat ihmiset ovat olleet vaivaantuneita saatuaan tietää. Olen yleensä kuitenkin saanut vain positiivisia kommentteja ja olen ollut ylpeä sateenkaariperheestäni. **
16	Monet ovat olleet hyväksyviä. Jotkut eivät ymmärrä/muista ja kutsuvat toista äitiäni joskus minun isäksi. **
MYÖNTEINEN JA YLLÄTTYNYT	
16	Kertominen sateenkaariperheestäni. Asia voi yllättää monia aluksi, mutta kun he huomaavat miten mukava perhe minulla on niin asia on usein siinä. Aluksi kun kerron perheestäni olo on vähän jännittynyt, mutta esitän tosi viilettä niin helpottaa ja nopeuttaa kertomista. *
13	Kun olen jutellut perheestäni esim. uusille kavereille he ovat yllättyneet ja ihmetelleet mutta aina hyväksyneet perheeni.
14	Moni yleensä ensin hämmästyttää esim. "Aijaa. en olisi ikinä uskonut niin äidistäsi!", varmaan koska äitini oli ennen yhdessä miehen kanssa. Mutta aina on positiivisesti reagoitu, kun olen perheestäni kertonut. :)
14	Ihmiset ovat olleet ihmeissään, eivätkä uskoneet että vanhempani ovat kaksi naista, ihan kuin sitä tapahtuisi vain tarinoissa.
15	Yllätyneisyyttä ja hyväksyntää on tullut. Oma filis oli aika iloinen.
NEUTRAALI SUHTAUTUMINEN	
15	Kun luokkalaiseni saivat tietää asiasta parhaalta kaveriltani, he olivat kiinnostuneita asiasta, mutta lupasivat olla puhumatta muille asiasta. ***
14	Ensin olen ollut hieman hermostunut mutta yritän puhua tilanteen ohi. *
17–18	Itse olen kertonut asian normaaleissa tilanteissa normaalilla tavalla, välillä tullut hieman hämmennystä, mutta otettu silti vastaan neutraalisti. Kerran kyseistä ystävää kiinnosti asia ja keskustelin hänen kanssaan.
16–18	Kaverit jotka eivät tunne perheistäni puhuvat joskus isästäni ja äidistäni kysyessään esimerkiksi mitä he tekevät työkseen. Silloin vastaa[n] että molemmat isäni tekevät sitä ja tätä ja äitini tekee sitä ja tätä.
13–14	Siis yleensä he vain kyselevät ja vastasin, mutta se on vaa niikuin normaali tuntemus.
17–18	Ei ole tullut mitenkään poikkeavia reaktioita kuin muihinkaan perheisiin.
15–16	Ensiksi kysytty kiinnostuksesta joitain kysymyksiä, sitten unohdettu ja jatketaan muita asioita (unohdettu = ei vaikuta millään muotoa).
15	Usein kaverit tai etenkin aikuisetkin yllättyvät, kun kerron perheestäni. Minulta kysytään usein miltä tuntuu, kun on kaksi äitiä. Vastaan, että minulle se on ihan tavallista ja joskus kysyn vitsillä, miltä tuntuu kun on äiti ja isä sitten. Utelu ei enää harmita, mutta joskus pienenä en ymmärtänyt, miksi minulta udellaan. Minulle asia oli niin normaali.
16	Eipä paljoa mitään. ei ole ollut isoja reaktioita. vaan että okei sulla on tollanen perhe ja sit vaihettaan puheenaihet "no big deal".
KIELTEINEN SUHTAUTUMINEN	
15–16	Minua hävettää aina, vaikka vain muutama henkilö tietää asiasta. Heidän suhtautumisen asiaan on ollut välttelevää.
13–14	Mua alettii kiusaa. Olen nolostunut.
17	Jotain ikävää on sanottu, ja kyllähän se kurjalta tuntui. Olen kuitenkin aina koulussa ollut ns. suosittu, enkä ole ikinä mitään kunnon kiusaamista joutunut kokemaan.

* Kertominen on jännittänyt

** Sisältää myös osittain kielteisiä reaktioita

*** Nuori ei halua kertoa useammille

Yhteenveto nuorten perheestä kertomisesta:

- Sateenkaariperheiden nuorista kolme neljäsosaa on kertonut perheestään koulussaan tai opiskelupaikassaan ja terveystalvveluja käyttäessään ainakin jollekulle. Kaksi kolmasosaa nuorista on kertonut perheestä harrastuksissaan ainakin jollekulle. Suuri enemmistö on puhunut perheestään muiden kavereiden kanssa.
- Kaikki sateenkaariperheeseen syntyneet nuoret puhuvat perheestään koulussa ja kavereiden kesken.
- Yleisin selitys sille, ettei nuori puhu avoimesti sateenkaariperheestään, on se, etteivät muutkaan puhu omista perheistään noissa tilanteissa.
- Varsinaisista perheestä kertomattomuuden syistä yleisin on se, ettei nuori jaksa selittää perheestään muille.
- Joka kolmas nuori pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu, jos hän kertoo sateenkaariperheestään.
- Kolmasosa nuorista ei ole pystynyt täysin hallitsemaan sateenkaariperheestään kertomista tai kertomatta jättämistä.
- Nuorista yli puolet ei ole koskaan pitänyt vanhempaansa salassa. Niistä, jotka ovat joskus salanneet vanhempansa, enemmistö on ollut passiivisesti kertomatta asiasta, jos siitä ei ole aktiivisesti kysytty.
- Kun nuori on kertonut perheestään, lähes kaksi kolmasosaa nuorista on kohdannut myönteistä suhtautumista ja kokenut myönteisiä tunteita, kuten helpotusta, ja yksi kolmasosa on kokenut tilanteen neutraaliksi. Muutama nuori on kohdannut kielteistä suhtautumista.

Sosiaali- ja terveystalvvelut

Terveystalvvelnhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin tieto nuoren perheestä

Lähes kaksi kolmasosaa kouluterveydenhoitajan luona käynneistä nuorista kertoo, että heidän sateenkaariperheensä on ollut kouluterveydenhoitajan tiedossa tai tullut puheeksi tämän luona käydessä. Reilulla kolmasosalla terveystalvvelnhoitaja ei ole tiennyt nuoren perheestä. Vain neljä oppilasta tai opiskelijaa ei ole käynyt terveystalvvelnhoitajan luona tai ei ole vastannut kysymykseen.

Nuorista, jotka ovat käyneet koululääkärin vastaanotolla, lähes puolella (44 %) lääkäri on tiennyt heidän sateenkaariperheestään ja reilulla puolella (55 %) ei ole tiennyt. Joka neljäs nuori (n = 11) ei ole käynyt koululääkärin luona tai ei vastannut kysymykseen.

Vain puolet opiskelijoista on käynyt koulukuraattorin luona. Heistä kahdella kolmasosalla kuraattori on tiennyt perheestä ja yhdellä kolmasosalla ei ole tiennyt.

Vain reilu kolmannes oppilaista ja opiskelijoista on käynyt koulupsykologin luona. Puolella näistä nuorista psykologi on tiennyt sateenkaariperheestä, puolella ei.

Sateenkaariperheiden nuorten kokemukset terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin ja psykologin vastaanotoilta

Kaikkien ammattiryhmien edustajat ovat suhtautuneet enimmäkseen myönteisesti sateenkaariperheeseen, sillä kaikki kuraattorit ja yli 80 prosenttia terveydenhoitajista, lääkäreistä ja psykologeista ovat suhtautuneet myönteisesti ja loput neutraalisti (taulukko 77). Vain pari kuraattoria ja lääkäriä on hämmentynyt nuoren sateenkaariperheestä, mutta terveydenhoitajista joka neljäs ja psykologeista joka kolmas. Tosin on huomioitava, että psykologin hämmentyneisyys tulee esille vain kolmen nuoren vastauksessa eli tuloksia ei voi yleistää koko ammattiryhmään. Eri ammattiryhmille perhettään on joutunut selittämään 7–22 prosenttia nuorista.

Taulukko 77. Kouluterveydenhuollon henkilökunnan suhtautuminen sateenkaariperheeseen: nuorten ja lasten prosentuaaliset osuudet väittämäkohtaisesti

	Samaa tai täysin samaa mieltä	Samaa tai täysin samaa mieltä	En samaa enkä eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Eri tai täysin eri mieltä	Eri tai täysin eri mieltä
TERVEYDENHOITAJA	Nuoret	Lapset	Nuoret	Lapset	Nuoret	Lapset
Terveydenhoitaja suhtautui sateenkaariperheeseen myönteisesti	85 %	100 %	15 %	-	-	-
Sateenkaariperheestäni puhuminen sai terveydenhoitajan hämmentyneeksi	27 %	-	-	11 %	73 %	89 %
Jouduin selittämään terveydenhoitajalle asioita sateenkaariperheistä	8 %	5 %	27 %	5 %	65 %	89 %
LÄÄKÄRI						
Lääkäri suhtautui sateenkaariperheeseen myönteisesti	80 %	100 %	20 %	-	-	-
Sateenkaariperheestäni puhuminen sai lääkärin hämmentyneeksi	13 %	-	13 %	-	73 %	100 %
Jouduin selittämään lääkärille asioita sateenkaariperheistä	7 %	-	20 %	-	73 %	100 %
KURAATTORI						
Kuraattori suhtautui sateenkaariperheeseen myönteisesti	100 %	100 %	-	-	-	-
Sateenkaariperheestäni puhuminen sai kuraattorin hämmentyneeksi	12 %	-	-	-	88 %	100 %
Jouduin selittämään kuraattorille asioita sateenkaariperheistä	18 %	29 %	12 %	-	71 %	71 %

PSYKOLOGI						
Psykologi suhtautui sateenkaariperheeseen myönteisesti	88 %	100 %	13 %	-	-	-
Sateenkaariperheestäni puhuminen sai psykologin hämmentyneeksi	33 %	-	11 %	-	56 %	100 %
Jouduin selittämään psykologille asioita sateenkaariperheistä	22 %	-	33 %	-	44 %	100 %

Nuorten vastaajien lukumäärä eri ammattilaisia koskeissa väittämissä: terveydenhoitaja n = 26–27, lääkäri n = 15, koulukuraattori n = 17–19 ja koulupsykologi n = 8–9.

Lapsivastaajien lukumäärä eri ammattilaisia koskeissa väittämissä: terveydenhoitaja n = 19, lääkäri n = 13–14, koulukuraattori n = 7 ja koulupsykologi n = 7.

Yksi nuori kertoo käyneensä kouluterveydenhoitajan luona sateenkaariperheeseen liittyen, ja kysyttäessä millaista tukea, tietoa tai apua hän on saanut terveydenhoitajalta, tämä yläasteikäinen nuori vastaa: ”*Että se on normaalia olla sateenkaariperheessä*”. Koulukuraattorin luona käynyt nuori kertoo, että siellä käsiteltiin hänen vanhempansa alkoholinkäyttöä ja muita ongelmia mutta ei sateenkaariperheeseen liittyneitä asioita. Kukaan ei ole käynyt koululääkärin luona sateenkaariperheeseen liittyvän asian johdosta.

Kysyttäessä millaista tukea, tietoa tai apua nuoret ovat saaneet psykologilta, jos he ovat käyneet hänen luonaan sateenkaariperheeseen liittyen, kaksi transsukupuolisten vanhempien nuorta kirjoittaa: ”*Miten kertoa siitä jos on tarve*” ja ”*Käyntini ei koskenut perhettäni, mutta kuitenkin siitä puhuimme. Minulla oli masennusta ja psykologi oli sitä mieltä, että ongelmani johtuvat sateenkaariperheeseen kuulumisesta. Koen itse sateenkaariperheessä elämisestä enemmän hyviä kuin huonoja puolia. Siitä olen erittäin tyytyväinen, että minut ja [sisarukseni] on opetettu tasa-arvoisiksi*”.

Sateenkaariperheiden nuorten palveluun hakeutuminen

Yhtä lukuun ottamatta kukaan nuorista ei ole koskaan epäröinyt hakeutua palveluun, kuten kouluterveydenhoitoon, psykiatrian poliklinikalle, perheneuvolaan, terveysasemalle tai erikoissairaanhoidon, sateenkaariperheestä johtuen. Yläasteikäinen nuori, joka on epäröinyt palveluun hakeutumista, täsmentää vastaustaan näin: ”*Perhe neuvolaan. On niin vaikeaa olla uusi sateenkaariperheessä ja on vaikeaa*”. Kaksi on jättänyt vastaamatta kysymyksen.

Sateenkaariperheiden nuorten muut palvelukokemukset

Nuorista 17 kertoo avovastauksessa, millaisia muita kokemuksia heillä on käyneistä kouluterveydenhuollon ja muun terveydenhuollon piirissä (Taulukko 78). Kuusi nuorta kertoo kohtaamisten olleen asiallisia tai myönteisiä, ja viisi kuvaa

niitä neutraaleiksi tai tavallisiksi. Yksi nuori kertoo kielteisestä suhtautumisesta terveydenhuollossa, ja yksi nuori kertoo valinneensa olla tilanteissa hiljaa sateenkaariperheestään. Yhden nuoren vastaus: ”*Lääkärit tai Terveystenhoitajat eivät tiedä asiasta*” voi tarkoittaa joko sitä, että ammattilaisilla ei ole tarpeeksi tietoa aiheesta tai sitten vain sitä, että he eivät tiedä kyseisen nuoren perheestä. Lisäksi kolme nuorta merkitsee avovastaukseen, ettei heillä ole aiheesta raportoitavaa.

Taulukko 78. Millaisia muita kokemuksia sinulla on käynneistä terveydenhoitajan, lääkärin, kuraattorin tai psykologin luona liittyen siihen, että elät sateenkaari-perheessä? Kerro muistakin kuin koulukokemuksista.

Nuoren ikä	MYÖNTEISET / ASIALLISET KOHTAAMISET
17–18	Yleisen ja yksityisen terveydenhuollon puolella on kaikkialla oltu asiallisia perheeni suhteen!
13–18	Kävin [–]terapiassa ja terapeutilla/psykologilla yksin ja yhteisillä käynneillä perheeni kanssa kun [–] välillä oli väkivaltaa ja ongelmia alkoholin kanssa. Terapeutilla ei ollut mitään sateenkaariperheitä vastaan, käynnit olivat mukavia.
15	Ollaan aina oltu hyvin asiallisia, mutta parissa tapauksessa hämmennys/yllätys on näkynyt selvästi. Joku taisi kysyä ”miltä se tuntuu, minkälaista se on”
15–16	Vain hyviä kokemuksia.
13–14	Kaikki kokemukset ovat positiivisia.
13–14	Hyviä.
	NEUTRAALIT KOHTAAMISET
15–16	Ei mitään ihmeellisiä. Jos asia on tullut puheeksi, on siihen suhtauduttu hyvin. Yleensä ei ole tullut puheeksi, koska ei ole liittynyt aiheeseen tai ollut muuten tarpeellinen tieto.
15–16	No kysytty pienempänä kiustaanko mutta muuten ei.
17–18	Perheasiat tulevat harvoin esille mainittujen ammattilaisten kanssa. Jos tulevat, he suhtautuvat asiaan mutkattoman neutraalisti.
15–16	Ei minkäänlaisia. Minuun on suhtauduttu ihan neutraalilla tavalla.
15–16	Ei ole ollut mitään. ihan normaali käynti niinkuin muillakin.
	OSAAMATON KOHTAAMINEN
13–18	Olen käynyt monella eri psykologilla ja aina he ajattelevat että mielialaongelmani johtuvat [vanhemani] sukupuolenkorjauksesta. Se ärsyttää, koska asia ei ole niin.
13–14	Olen ollut usein vaan hiljaa.

Ongelmien selvittely koulun moniammatillisessa tiimissä

Peruskoululaisista kolmen (11 %) sateenkaariperheen nuoren ongelmia on selvitetty moniammatillisessa tiimissä eli erillisessä tapaamisessa, johon osallistuu oppilaan lisäksi enemmän kuin yksi työntekijä (esim. kuraattori, psykologi, opettaja, terveydenhoitaja tai asiantuntijoita koulun ulkopuolelta). Aiheet näissä tapaamisissa ovat koskettaneet hyvinvointia tai terveyttä, koulunkäyntiä tai poissaoloja, kotitilannetta, kurinpitoa tai sääntöjen noudattamista sekä omin

sanoin raportoidusti ”*koulujaksamista*”. Myös opiskelijoista kolmen (18 %) sateenkaariperheen nuoren tilannetta on selvitetty moniammatillisessa tiimissä, ja heidän mukaansa tilanne on koskettanut opiskelua tai poissaoloja sekä kurinpitoa tai sääntöjen rikkomista.

Vertailun kohteena toimivassa Kouluterveyskyselyn aineistossa ei löydy vastaavia tietoja, mutta muualla raportoitujen tietojen perustella Kouluterveyskyselyn peruskouluikäisistä vastaajista 16 prosentin, lukiolaisista 11 prosentin ja ammattikoululaisista 17 prosentin asioita on käsitelty tällaisessa tiimissä (THL, 2015c). Aiheet ovat olleet samanlaisia sateenkaariperheiden ja muiden perheiden nuorilla, mutta sateenkaariperheiden nuorten vastauksissa eivät nouse lainkaan esille kaverisuhteisiin tai koulukiusaaminen liittyvät aiheet, joita on käsitelty lähes joka toisen sellaisen Kouluterveyskyselyn osallistujan kohdalla, jonka asioita on käsitelty moniammatillisessa tiimissä.

Sateenkaariperheiden nuorista neljä peruskouluikäistä (14 %) ja yksi peruskoulun jälkeisen koulutuksen opiskelija (6 %) ei tiennyt, onko hänen asioitaan käsitelty kuvatuslaisessa tiimissä. Kouluterveyskyselyssä vastaavat luvut ovat peruskoululaisilla 30 %, lukiolaisilla 20 % ja ammattikoululaisilla 36 prosenttia.

Kuusi sateenkaariperheen nuorta (14 %, n = 44) on jäänyt koulussa vaille tarvitsemaansa tukea ja apua koskien perheensä tilannetta, joista esimerkiksi tilanteina kyselyssä on mainittu riitely, sairaudet, ero, päihteet ja väkivalta. Tämä on suhteellisesti hieman enemmän kuin mitä muun väestön nuorilla: sateenkaariperheiden peruskoululaisista 11 % ja muiden perheiden peruskoululaisista 5 % kaipaa lisää tukea perhetilanteeseensa, ja peruskoulun jälkeisten opintojen opiskelijoista vastaavat luvut ovat 19 % ja 5 % (THL, 2015c).

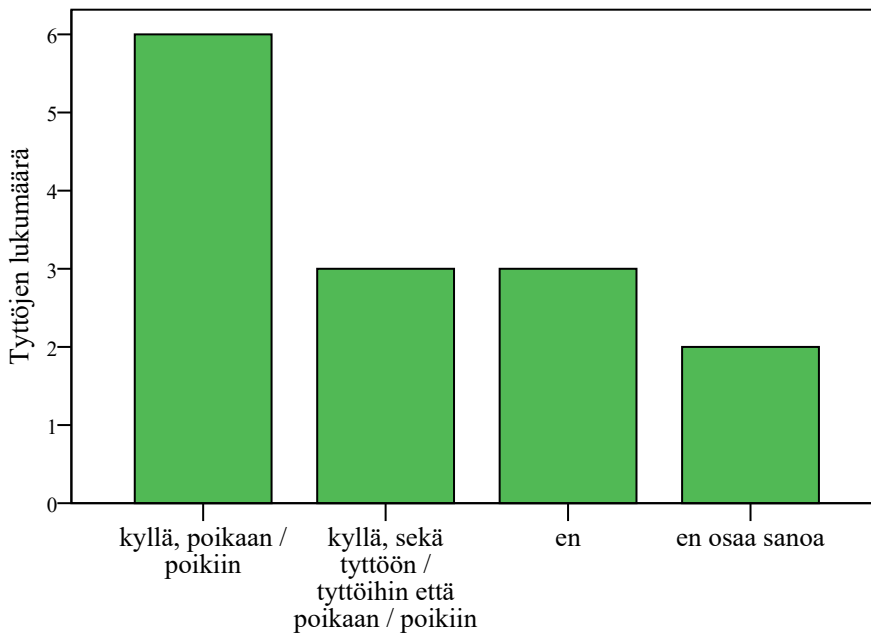
Yhteenveto nuorten palvelukokemuksista:

- Kouluterveydenhuollon ammattilaisista kaikki kuraattorit ja suurin osa terveydenhoitajista, lääkäreistä ja psykologeista ovat suhtautuneet myönteisesti nuoren sateenkaariperheeseen silloin, kun se on ollut ammattilaisen tiedossa. Kukaan ei ole suhtautunut kielteisesti.
- Harva sateenkaariperheiden nuorten kohtaamista kuraattoreista ja lääkäreistä on hämmentynyt nuoren perheestä, mutta terveydenhoitajista ja psykologeista osa on reagoinut perheeseen hämmästyksellä.
- Jotkut nuorista ovat joutuneet selittämään perhettään kouluterveydenhuollon ammattilaisille.
- Yhtä lukuun ottamatta kukaan nuorista ei ole koskaan epäroinyt terveyspalveluun hakeutumista perheestään johtuen.
- Enemmistö nuorista kertoo ammattilaisten kohtaamisten muuallakin kuin kouluterveyshuollossa olleen myönteisiä tai neutraaleja, mutta joitain kielteisiäkin kokemuksia tuodaan esille.
- Joka kymmenes sateenkaariperheen nuori on kokenut jääneensä vaille tarvitsemaansa tukea ja apua koskien perheensä tilannetta.

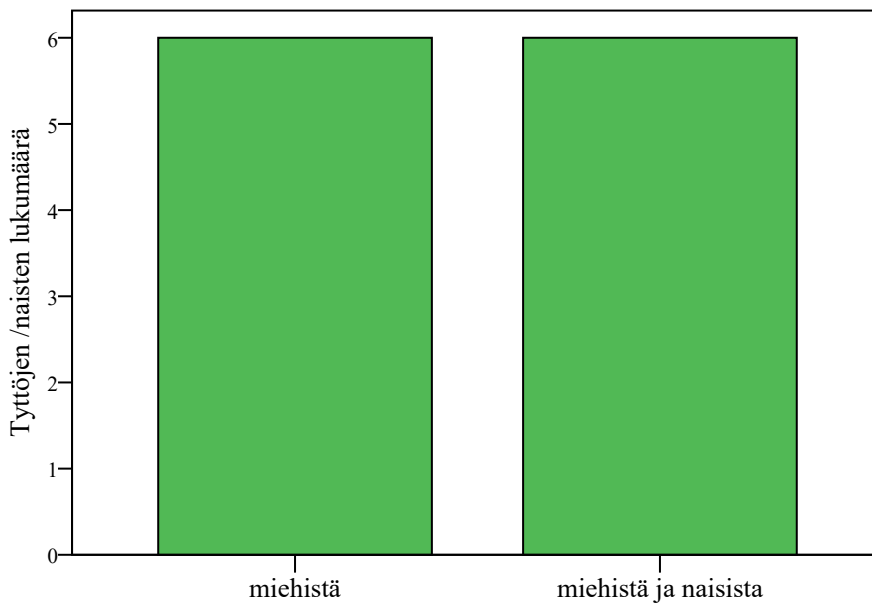
Seksuaalisuus

Seksuaalinen suuntautuminen

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaista tytöistä ja naisista lähes puolet (46 %) on kokenut ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa vain poikia kohtaan. Joka kolmas (35 %) on kokenut ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa poikien lisäksi myös toisia tyttöjä kohtaan. Kolme nuorta tyttöä ei ole vielä ihastunut tai rakastunut kehenkään (12 %), kaksi ei osaa sanoa (8 %) ja yksi on jättänyt vastaamatta. Kuvioissa 25 ja 26 esitellään niiden sateenkaariperheiden tyttärien lukumäärät, jotka ovat valinneet kunkin vastausvaihtoehdon seksuaalista suuntautumistaan tarkastelevaan kysymykseen.

Kuvio 25. Oletko ollut ihastunut tai rakastunut? / Sateenkaariperheiden 13–15-vuotiaiden tyttöjen vastaukset (n = 14)

Kuvio 26. Oletko seksuaalisesti kiinnostunut... / Sateenkaariperheiden 16–18-vuotiaiden tyttöjen/naisten vastaukset (n = 12)

Tässä analysoidusta Kouluterveyskyselyn aineistosta ei löydy nuorten vastauksia seksuaalisesta suuntautumisestaan, mutta tiedot olivat saatavilla yleisessä muodossa (THL, 2015d). Kouluterveyskyselyssä vuoden 2015 tyttövastaajista enemmistö on kokenut ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa vain poikia kohtaan (THL, 2015d). Noin joka kymmenes on kokenut ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa poikien lisäksi tai poikien sijaan toisia tyttöjä kohtaan. Peruskoululaisista tytöistä joka kymmenes ei ole vielä ihastunut ja yhtä moni ei osaa vastata. Lukiolaisista ja ammattikoulun opiskelijoista yksi prosentti ei tunne seksuaalista vetoa kumpakaan vaihtoehtona ollutta sukupuolta kohtaan, ja pari prosenttia ei osaa vastata.

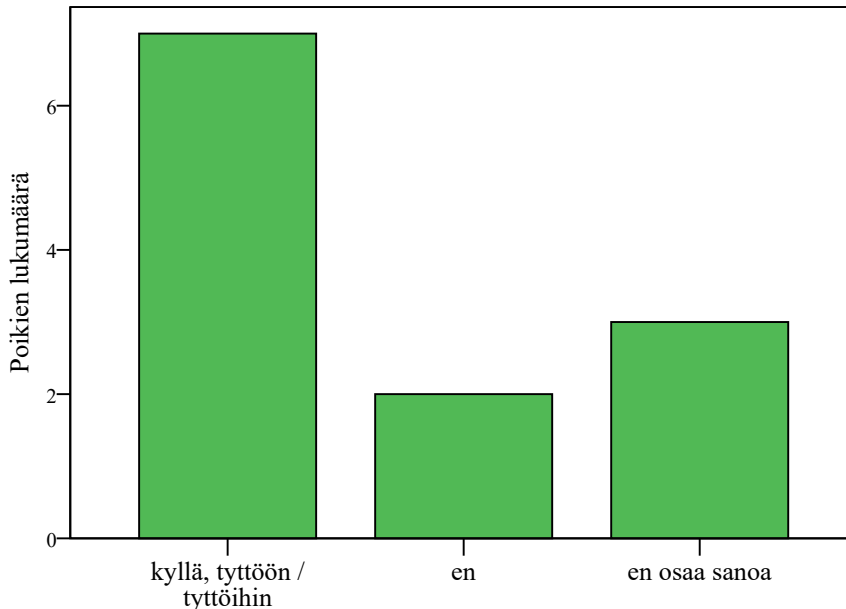
Vertailu sateenkaariperheiden tyttöjen/naisten ja Kouluterveyskyselyn tyttöjen/naisten välillä on epätarkka, koska Kouluterveyskyselyn vastaajien ikää ei voi kontrolloida ja he ovat todennäköisesti jonkin verran vanhempia kuin sateenkaariperheiden tytöt. Sateenkaariperheiden tyttöjen keskuudessa vaikuttaa kuitenkin olevan yleisempää olla ihastunut tai seksuaalisesti kiinnostunut molemmista sukupuolista kuin Kouluterveyskyselyn tyttöjen keskuudessa (Taulukko 79). Toisaalta kukaan tutkituista sateenkaariperheen tytöistä ei ole yksinomaan kiinnostunut samasta sukupuolesta, kun taas Kouluterveyskyselyn tytöistä pari prosenttia on kiinnostunut yksinomaan samasta sukupuolesta. Suurempi osuus sateenkaariperheiden 13–15-vuotiaista tytöistä kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneista kahdeksas- ja yhdeksäsluokkalaisista tytöistä ei ole vielä koskaan ihastunut.

Taulukko 79. Oletko ollut ihastunut tai rakastunut? (13–15 v) / Oletko seksuaalisesti kiinnostunut... (16–18v). Tyttöjen ja naisten prosenttiosuudet sateenkaariperheiden kyselyssä ja Kouluterveyskyselyssä

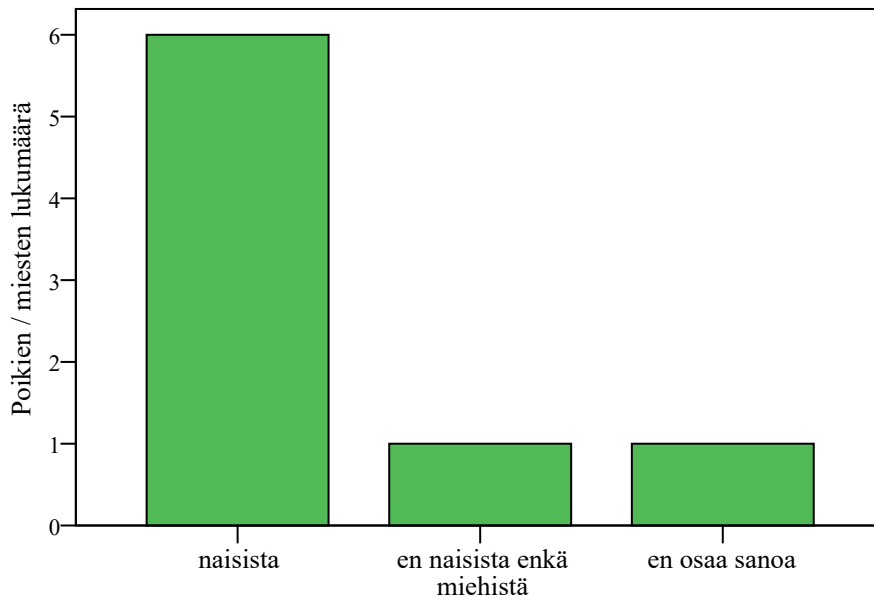
	SKP tytöt 13–15v (n = 14)	SKP naiset 16–18 v (n = 12)	KT tytöt peruskoulu* (n = noin 25 000)	KT naiset lukio /AOL* (n = noin 35 000)
Poikaan / poikiin Miehistä	43	50	75	87
Tyttöön / tyttöihin Naisista	0	0	2	2–3
Poikaan / poikiin ja Tyttöön / tyttöihin Molemmista	21	50	7	7
En En kummastakaan	21	0	9	1
En osaa sanoa	14	0	8	2–3

*Lähde: THL (2015d)

Sateenkaariperheiden nuorista pojista ja miehistä kaksi kolmasosaa (65 %) on kokenut ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa vain tyttöjä tai naisia kohtaan. Kaksi nuorta poikaa ei ole vielä ihastunut (10 %), neljä ei osaa vastata kysymykseen (20 %) ja yksi ei ole seksuaalisesti kiinnostunut naisista eikä miehistä (5 %). Kuvioissa 27 ja 28 esitellään erikseen sateenkaariperheiden 13–15-vuotiaiden ja 16–18-vuotiaiden poikien tai miesten tulokset.

Kuvio 27. Oletko ollut ihastunut tai rakastunut? / Sateenkaariperheiden 13–15-vuotiaiden poikien vastaukset (n = 12)

Kuvio 28. Oletko seksuaalisesti kiinnostunut... / Sateenkaariperheiden 16–18-vuotiaiden poikien/miesten vastaukset (n = 8)

Kouluterveyskyselyyn vastanneista pojista/miehistä enemmistö on ihastunut, rakastunut tai seksuaalisesti kiinnostunut vain tytöistä/naisista (THL, 2015d). Yksi tai kaksi prosenttia pojista/miehistä on ihastunut tai rakastunut vain poikiin/miehiin tai molempiin sukupuoliin (taulukko 80). Joka kymmenes peruskoululaisista pojista ei ole vielä ihastunut tai rakastunut kehenkään ja yhtä moni ei osaa sanoa. Lukiolaisista ja ammattioppilaitoksen opiskelijoista 1 % ei tunne seksuaalista vetoa kumpaakaan mainittua sukupuolta kohtaan ja 1–2 % ei osaa sanoa seksuaalisesta suuntautumisestaan.

Vertailu sateenkaariperheiden poikien/miesten ja Kouluterveyskyselyn poikien/miesten välillä on epätarkka, koska Kouluterveyskyselyn vastaajien ikää ei voi kontrolloida ja he ovat todennäköisesti jonkin verran vanhempia kuin sateenkaariperheiden pojat/miehet. Sateenkaariperheiden pojista/miehistä kaikki, jotka tuntevat seksuaalista vetoa jompaakumpaa tarjotuista sukupuolista kohtaan, kokevat sitä yksinomaan tyttöjä tai naisia kohtaan, kun taas Kouluterveyskyselyyn vastanneista pojista/miehistä muutama prosentti on seksuaalisesti kiinnostunut saman sukupuolen edustajista, joko yksinomaan tai tyttöjen/naisten rinnalla. Jopa viidennes sateenkaariperheiden pojista ei kuitenkaan ole osannut vastata tähän kysymykseen.

Taulukko 80. Oletko ollut ihastunut tai rakastunut? (13–15 v) / Oletko seksuaalisesti kiinnostunut... (16–18v). Poikien ja miesten tulokset sateenkaariperheiden kyselyssä ja Kouluterveyskyselyssä

	SKP pojat 13–15v (n = 12)	SKP miehet 16–18 v (n = 8)	KT pojat peruskoulu* (n = noin 25 000)	KT miehet lukio /AOL* (n = noin 35 000)
Tyttöön / tyttöihin Naisista	58	75	74	94
Poikaan / poikiin Miehistä	0	0	2	1
Poikaan / poikiin ja Tyttöön / tyttöihin Molemmista	0	0	2	2
En	17	13	12	1
En kummastakaan				
En osaa sanoa	25	13	10	1–2

*Lähde: THL (2015d)

Seksuaaliset kokemukset

Sateenkaariperheiden tytöistä ja naisista kolme neljäsosaa on kokenut ensisuudelmansa, yli puolet on hyväillyt vaatteiden päältä tai alta tai alastomana ja reilu kolmannes on ollut yhdynnässä (taulukko 81). Niillä kymmenellä sateenkaariperheen tytöllä, jotka ovat olleet yhdynnässä, ensimmäinen yhdyntä on ollut keskimäärin 15,5 vuoden iässä. Useammalla sateenkaariperheen tytöllä tai naisella vaikuttaa olevan näitä seksuaalisia kokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn tytöillä tai naisilla.

Kun Kouluterveyskyselystä otetaan mukaan vain ne tytöt, jotka eivät elä isän ja äidin kanssa, käy ilmi, että heidän seksuaalisten kokemustensa määrä vaikuttaa samansuuruiselta kuin sateenkaariperheiden tyttöjen. Sateenkaariperhekyselyyn on vastannut vain viisi tyttöä, joiden vanhemmat eivät ole eronneet, joten vanhempien eron yhteyttä tyttöjen seksuaalisten kokemusten määrään ei voi selvittää tämän aineiston avulla.

Sateenkaariperheiden pojista puolet on kokenut ensisuudelmansa ja hyväillyt vaatteiden päältä. Reilu kolmannes on hyväillyt vaatteiden alta tai alastomana. Vain kolme sateenkaariperheiden pojista tai miehistä on ollut yhdynnässä, ja heillä ensimmäinen yhdyntä on ollut keskimäärin 15-vuotiaana. Sateenkaariperheiden pojat ja miehet raportoivat suurin piirtein saman verran seksuaalisia kokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn pojat ja miehet (Taulukko 82). Kouluterveyskyselyn vastaavia tuloksia yhdyntöjen aloituksesta ei ole mukana analysoitavassa aineistossa eikä niitä ole julkaistu.

Taulukko 81. Seksuaaliset kokemukset sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn tytöillä ja naisilla.

	SKP tytöt	KT tytöt	KT "ei asu isän ja äidin kanssa" tytöt
Suudellut suulle *	81 %	58,7 %	68,7 %
Hyväillyt vaatteiden päältä **	56 %	42,4 %	51,7 %
Hyväillyt vaatteiden alta tai alastomana ***	48 %	32,7 %	42,0 %
Oletko ollut yhdynnässä? ****	37 %	24,7 %	34,0 %

SKP tytöt / naiset n = 27

KT tytöt / naiset n = 20423

KT tytöt / naiset, jotka eivät asu isän ja äidin kanssa n = 6713–6896

*Yksi sateenkaariperheen tyttö (3,7 %) ei ole vastannut kysymykseen, KT:n vastaajista 1,2 % tytöistä on jättänyt vastaamatta.

** KT:n vastaajista 2,1 % tytöistä on jättänyt vastaamatta.

*** Sateenkaariperheiden tytöistä kaksi (10 %) ja KT:n vastaajista 3,3 % tytöistä on jättänyt vastaamatta.

**** Yksi sateenkaariperheen tyttö (3,7 %) ei ole vastannut kysymykseen, KT:n vastaajista 3,8 % tytöistä on jättänyt vastaamatta.

Taulukko 82. Seksuaaliset kokemukset sateenkaariperheiden ja Kouluterveyskyselyn pojilla ja miehillä.

	SKP pojat	KT pojat
Suudellut suulle *	50 %	56,3 %
Hyväillyt vaatteiden päältä **	45 %	43,8 %
Hyväillyt vaatteiden alta tai alastomana ***	39 %	30,7 %
Oletko ollut yhdynnässä? ****	15 %	21,7 %

SKP pojat / miehet n = 20

KT pojat / miehet n = 15780

*KT:n vastaajista 2,0 % pojista on jättänyt vastaamatta.

** KT:n vastaajista 3,3 % pojista on jättänyt vastaamatta.

*** Sateenkaariperheiden pojista kaksi (10 %) ja KT:n vastaajista 5,1 % pojista on jättänyt vastaamatta.

**** KT:n vastaajista 6,6 % pojista on jättänyt vastaamatta.

Yhteenveto nuorten seksuaalisuudesta:

- Sateenkaariperheiden tyttöjen keskuudessa on yleisempää olla ihastunut tai seksuaalisesti kiinnostunut sekä tytöistä että pojista kuin Kouluterveyskyselyn tyttöjen keskuudessa. Toisaalta kukaan tutkituista sateenkaariperheen tytöistä ei ole yksinomaan seksuaalisesti kiinnostunut samasta sukupuolesta, toisin kuin muutama prosentti Kouluterveyskyselyyn vastanneista tytöistä.
- Sateenkaariperheiden pojista/miehistä kaikki, jotka tuntevat seksuaalista vetoa jompaakumpaa tarjotuista sukupuolista kohtaan, kokevat sitä yksinomaan tyttöjä tai naisia kohtaan.
- Kouluterveyskyselyn pojista muutama prosentti on seksuaalisesti kiinnostunut myös tai yksinomaan saman sukupuolen edustajista.
- Useammilla sateenkaariperheiden tytöillä ja naisilla vaikuttaa olevan seksuaalisia kokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn tytöillä ja naisilla. Heillä on kuitenkin saman verran seksuaalisia kokemuksia kuin niillä Kouluterveyskyselyn tytöillä ja naisilla, jotka eivät asu isän ja äidin kanssa.
- Sateenkaariperheiden pojilla ja miehillä vaikuttaa olevan suurin piirtein saman verran seksuaalisia kokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn pojilla ja miehillä.

Arvot

Arvoväittämien tuloksia ei esitetä aineiston keruussa esiintyneiden epäselvyyksien vuoksi. Väittämien vastausvaihtoehdot oli sähköisessä kyselyssä asetettu hankalasti niin, että vaihtoehtojen selitykset annettiin ylempänä ja itse väittämän kohdalla tuli muistaa, mikä numero 1–6 vastasi mitäkin vastausvaihtoehtoa. Vaikuttaa todennäköiseltä, että useat nuoret ovat katsoneet vastausvaihtoehdot väärin. Arvoväittämät olivat kyselyn viimeiset väittämät, joten osallistujat ovat todennäköisesti olleet jo väsyneitä niiden kohdalla.

Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin ja nuoriin

Muiden sateenkaariperheiden nuorten tunteminen ja heidän kanssaan vietetty aika

Kyselyyn osallistuneista nuorista 43 prosenttia viettää aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kanssa ainakin joskus. Hieman vanhemmat sateenkaariperheiden nuoret, 16–18-vuotiaat, viettävät nuorempia, 13–15-vuotiaita, useammin aikaa muiden sateenkaariperhekavereiden kanssa. Sen sijaan 57 prosenttia nuorista ei vietä lainkaan aikaa muiden sateenkaariperheiden nuorten kanssa. Puolet nuorista on aiempina vuosina viettänyt vähintään joskus aikaa muiden sateenkaariperheiden nuorten kanssa, mutta puolet nuorista ei. 16–18-vuotiaat ovat aiemminkin viettäneet enemmän aikaa sateenkaariperhekavereiden kanssa kuin nykyiset 13–15-vuotiaat. Ajanvietossa ei vaikuta olevan eroa sukupuolten välillä.

Joka kolmas nuorista haluaisi tuntea enemmän sateenkaariperheiden lapsia tai nuoria. Erityisesti hieman vanhemmat sateenkaariperheiden nuoret, 16–18-vuotiaat, haluaisivat tuntea enemmän muita sateenkaariperheiden nuoria. Joka viides nuorista kokee tuntevansa jo tarpeeksi muita vastaavassa elämäntilanteessa olevia nuoria. Sen sijaan puolet nuorista ei ole kiinnostunut tuntemaan muita sateenkaariperheiden lapsia tai nuoria. Näin vastaavat ennen kaikkea 13–15-vuotiaat, mutta vain harva tätä vanhempi. Tytöistä tai naisista lähes puolet, mutta pojista tai miehistä vain joka seitsemäs, haluaisi tuntea enemmän muita sateenkaariperheiden nuoria.

Sateenkaariperhetoimintaan osallistuminen

Neljännes nuorista osallistuu vähintään joskus sateenkaariperheille tai näiden perheiden lapsille ja nuorille järjestettävään toimintaan; kolme neljäsosaa nuorista ei osallistu lainkaan. Osallistuvia nuoria löytyy tasaisesti jokaisesta ikäluokasta.

Kolmasosa nuorista haluaisi osallistua enemmän sateenkaariperheiden nuorille suunnattuun ohjelmaan, kun taas kaksi kolmasosaa pitää nykyistä osallistumistaan tai osallistumattomuuttaan sopivana. Kaksi nuorta ei ole vastannut

kysymykseen. Tytöistä lähes puolet mutta pojista vain viidennes haluaisi osallistua toimintaan enemmän eli tytöt ovat kiinnostuneempia lisäämään osallistumistaan.

Innokkaimpia osallistumistaan lisääviä nuoria ovat ne, jotka jo osallistuvat sateenkaariperheille järjestettävään toimintaan usein. Ne kymmenen nuorta, jotka haluaisivat osallistua enemmän sateenkaariperhetoimintaan, asuvat eri puolilla Suomea.

Nuorten ajatukset vertaisista

Kaksikymmentäkolme nuorta on kirjoittanut avovastauksen kysymykseen ”Mikä on parasta siinä, että tuntee muita sateenkaariperheessä eläviä lapsia tai nuoria?”. Vastaukset esitellään taulukossa 83. Näistä vastauksista viidessä korostuu helppous, jolla muiden samassa perhetilanteessa elävien kanssa voi keskustella. Viidessä vastauksessa tuodaan esille ymmärretyksi tuleminen ja viidessä muut vertaistuen puolet.

Viisi vastausta koskee sitä, etteivät muut sateenkaariperheiden nuoret eroa mitenkään muista kavereista: ”*En oikein osaa vastata kysymykseen, koska minulle on aina ollut se ja sama minkälainen ystäväni perhe on. En osaa sanoa mikä siinä on parasta, koska se on aivan samanlaista kuin sateenkaariperheessä elävien nuorten tunteminen*”. Kavereiden samankaltaisuus perheestä riippumatta mainitaan myös kahdessa kommentissa, joissa tuodaan esille keskustelun helppoutta ja vertaistukea.

Kolme vastaajaa kertoo, ettei tunne ketään muita sateenkaariperheeseen kuuluvia nuoria, mutta kaksi heistä uskoo, että vertaistuki mahdollistaisi yhteisten kokemusten käsittelyn: ”*En oikein tunne ketään muita sateenkaariperheissä eläviä nuoria vaikka sateenkaaripeireissä liikunkin, kenelläkään äitini ystäväistä ei oikein ole lapsia/minun ikäisiäni. Parasta varmaan olisi ns. tuki ja omien kokemusten jakaminen*” ja ”*En tiedä, kun en tunne. Olisi kyllä kiva tuntea: voisi jutella kaikista kokemuksista ja muiden mielipiteistä ja kaikesta. Minulla on onneksi siskoja, jotka ymmärtää, mutta olisi kiva tuntea muitakin*”.

Taulukko 83. Nuorten vastauksia kysymykseen ”Mikä on parasta siinä, että tuntee muita sateenkaariperheessä eläviä lapsia tai nuoria?”

Nuoren ikä	KESKUSTELUN HELPPOUS
13–14	No sitten on helpompi puhua perheestä ja [!]käydä sillä kylässä ilman että kukaan kyselisi mitään pahoja kysymyksiä.
15	Että tapaa nuoria, jotka osaavat käyttää oikeita termejä eri aiheissa.
13–14	Voi puhua mistä vain, ja ystävyys.
13–14	Voi puhua samoista asioista.
13–14	Ei ole outoa keskustella asioista.
	TOISEN YMMÄRTÄMINEN
15–16	Ei tarvitse selitellä mitään ja kaikki ymmärtävät hyvin. Muuten he ovat tavallisia kavereita.
13–14	On toinen joka ymmärtää.
17–18	Mahdolliset yhteiset kokemukset ja toistensa ymmärtäminen.
13–14	Tuntee ihmisiä jotka varmasti ymmärtävät perhettäni.
17–18	Samanlaisuus ja tietynlainen ymmärrys.
	VERTAISTUKI
16	Tietynlainen tietoisuus siitä, ettei ole yksin niin ei todella ole yksin. Meitä on kuitenkin aika paljon ja lisää tulee.
13–14	Saa tukea jos kiusattaisiin esimerkiksi, mutta minua ei kiusata joten voisin tukea muita!
16	Voi jakaa tuntemuksia ei pidetä outona tai erikoisena, vertaistuki.
13–14	Nuoret voivat samaistua.
16	Kaveruus. He ovat ystäviä ja kavereita, kuten muutkin. Ehkä jokin vertaistuki löytyy, mutta ei se nyt niin oleellista ole. Ajatuksia on joskus kiva jakaa.

Yhteenveto nuorten yhteyksistä muihin sateenkaariperheiden nuoriin:

- Lähes puolet sateenkaariperheiden nuorista viettää aikaa muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kanssa ainakin joskus.
- Joka kolmas nuorista haluaisi tuntea enemmän sateenkaariperheiden lapsia tai nuoria ja osallistua enemmän sateenkaariperheiden nuorille suunnattuun ohjelmaan.
- Parasta muiden sateenkaariperheessä elävien lasten ja nuorten tuntemisessa on helppous, jolla heidän kanssaan voi keskustella, ymmärretyksi tuleminen heidän seurassaan ja muu vertaistuki.

Vanhemman transkokemus

Nuorten suhtautuminen vanhemman transkokemukseen ja sukupuolen korjaamiseen

Kahdeksan nuorta on vastannut myöntävästi kysymykseen siitä, onko jollakin hänen vanhemmistaan tai vanhemman puolisoilla transkokemus tai onko vanhempi tai vanhemman puoliso korjannut sukupuoltaan. Vastanneista nuorista yksi on poika ja seitsemän tyttöä tai naista. Jokaisesta ikäryhmästä 13 ja 18 vuoden välillä on ainakin yksi vastaaja. Kaikki nuoret vaikuttavat olevan eri perheistä.

Kuudella nuorella vanhempi on käynyt tai käymässä läpi transprosessia eli sukupuolen korjaamista. Yhdellä vastaajalla vanhempi ei ole hakeutunut transprosessiin ja yksi nuori ei tiedä, onko hänen vanhempansa käynyt tai käymässä läpi prosessia.

Neljän nuoren tuloksia voidaan yhdistää vanhempien kyselyn tuloksiin, ja niiden mukaan nämä nuoret ovat olleet 2–12-vuotiaita vanhemman sukupuolenkorjausprosessin aikoihin. Korjausprosessista on siten 4–16 vuotta aikaa.

Kaikki nuorista suhtautuvat vanhemman transkokemukseen tai sukupuolen korjaamiseen myönteisesti (taulukko 84). Kuusi nuorista on ylpeä vanhempansa transkokemuksesta ja/tai sukupuolen korjaamisesta, kun taas kaksi ei ole ylpeyttä koskevan väittämän kanssa samaa eikä eri mieltä. Puolet vastanneista nuorista ei ole ollut hämmentynyt aiheesta, kun taas puolet on ollut hämmentynyt tai ei ota kantaa suuntaan tai toiseen. Kolmen nuoren mielestä aiheesta on ollut vaikea puhua joillekin läheisille ihmisille, kun taas viiden nuoren mielestä siitä ei ole ollut vaikea puhua läheisille. Sen sijaan kysyttäessä, onko aiheesta ollut vaikea puhua joillekin muille ihmisille, vastaukset painottuvat eri tavalla kuin edellisen väittämän kohdalla: viiden nuoren mielestä on ollut vaikea puhua muille, mutta kolmen mielestä ei ole ollut. Kuudesta nuoresta ei ole tuntunut hankalalta, jos vanhempi on keskustellut asiasta jonkun kanssa nuoren läsnä ollessa, ja kaksi nuorta ei ole samaa eikä eri mieltä väittämän kanssa.

Taulukko 84. Nuorten suhtautuminen vanhemman transkokemukseen ja/tai sukupuolen korjaamiseen

Väittäjä	Täysin eri mieltä	Eri mieltä	En samaa enkä eri mieltä	Samaa mieltä	Täysin samaa mieltä
Suhtaudun asiaan myönteisesti	0	0	0	1	7
Olen ylpeä vanhempani transkokemuksesta ja/ tai sukupuolen korjaamisesta	0	0	2	1	5
Olen ollut hämmäntynyt aiheesta	2	2	1	3	0
Aiheesta on ollut vaikea puhua joillekin läheisille ihmisille	4	1	0	1	2
Aiheesta on ollut vaikea puhua joillekin muille ihmisille	0	1	2	1	4
On tuntunut hankalalta, jos vanhempani on keskustellut asiasta jonkun kanssa minun läsnä ollessani	3	3	2	0	0

Taulukossa on vastanneiden lukumäärät (N = 8)

Nuorten kokemukset vanhemman transprosessista

Kuusi 14–18-vuotiasta tyttöä tai naista on kirjoittanut vähintään yhden avovastauksen siitä, millaisia kokemuksia heillä on vanhempiensa sukupuolen korjaamisesta tai elämisestä perheessä, jossa vanhemmalla on transkokemus (Taulukko 85). Kokemukset vanhemman sukupuolen korjaamisesta ovat myönteisiä tai neutraaleja. Kaksi nuorta ei ole kokenut, että mikään olisi muuttunut nuoren omassa elämässä vanhemman sukupuolen korjaamisen yhteydessä, ja kaksi on kokenut vanhemman sukupuolen korjaamisen vaikuttaneen omaan elämäänsä käytännön tasolla tai perhe-elämää parantavalla tavalla: ”*Ainakin sukupuolen korjaamiseen liittyvät perusmuutokset, esim. opettelin vanhempani uuden nimen (en muista sen olleen ollenkaan vaikeaa)*” ja ”*Perheestämme on tullut läheisempi ja onnellisempi*”.

Kokemukset perhe-elämästä, jossa yhdellä vanhemmalla on transkokemus tai -tausta, ovat pääosin myönteisiä ja neutraaleja. Yksi vastaaja kuvaa häpeää, jota on kokenut vanhempiensa johdosta, huolimatta siitä, että rakastaa perhettään. Hän kertoo, että häpeän tuntemuksista on pystytty keskustelemaan vanhempien kanssa.

Taulukko 85. Nuorten kokemuksia vanhemman sukupuolenkorjausprosessista.

Millaisia kokemuksia sinulla on vanhempsi läpi käymästä sukupuolen korjaamisesta?
Muistan, kun vanhempani sanoivat "nyt mennään viimeistä kertaa kaikki yhdessä naisten pukukoppiin uimahallissa". Muistan vain olleeni innoissani uimahallireissusta. Muistan myös sairaalan odotushuoneen, joka oli vähän ankea. Hyviä kokemuksia. Hyviä. Asiat selitettiin alussa hyvin. Sisäistin ne, eikä siitä ole ollut ongelmaa. Asia ei ole vaivannut minua oikeastaan ollenkaan. Tunsin transihmisiä jo ennen vanhempani prosessia, joten asia oli helppo ja tuntui luonnolliselta. Äitini on aina ollut enemmän mies kuin nainen, joten se on minulle täysin normaali asia ja olen siihen tottunut. En ajattele äitiä naisena, enkä miehenä, vaan minulle kaikkeista rakkaimpana ihmisenä, josta olen erittäin ylpeä.
Millaisia kokemuksia sinulla on elämästä transvanhemman perheessä?
Varsinkin nuorempana minusta tunt[ui] usein siltä kuin häntä tuijotettaisiin ja minua hävetti. Olen hävennyt yleisestikin välillä perhettäni, vaikka rakastankin perhettäni iha valtavasti. Meillä on todella hyvät välit ja pystymme puhumaan aivan kaikesta. Transvanhempani on myös aina ollut täysin avoin kertomaan kokemuksistaan, mikäli jokin asia on hämmentänyt. Olen myös pystynyt sanomaan kotonani, että minua ahdistaa ja hävettää joskus ja olemme keskustelleet asioista. Tuntuu vaikealta joskus tuoda uusia tuttavuuksia ja varsinkin poikia kotiin, sillä pelottaa, että he sanovat jotain tyhmää tai ahdistuvat, vaikkei minulla sellaisia kokemuksia olekaan. Yleisesti en pidä tilanteista, joissa puhutaan perheistä, sillä kaksi ns. normaalia äitiä, jotka olisivat vain adoptoineet meidät olisi helpompi selitys kuin se, että hei toinen vanhempani on korjannut sukupuolensa. Ei kai mitään erikoisia. Saunassa olin tottunut siihen näkyyn, että vanhemmilla oli samat sukupuolielimet. Elämäni ei poikkea huomattavasti heteroperheen elämästä. Olen kuitenkin huomannut vanhempani "ihailevan" samaa sukupuoltaan. Ihan normaalia elämää. Joskus ärsyttää ihmiset jotka eivät ymmärrä. Ei mitään ihmeellisiä. Sama vanhempi kuin aina ennenkin. Kuin mikä tahansa vanhempi.

Yhteenveto nuorten kokemuksista transihmisen perheessä elämisestä:

- Kaikki kahdeksan nuorta, joiden vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai joka on korjannut sukupuoltaan, suhtautuvat vanhempiensa transkokemukseen tai sukupuolen korjaamiseen myönteisesti ja suurin osa myös ylpeydellä.
- Muutama nuorista on ollut vanhemman transkokemuksesta tai sukupuolen korjaamisesta hämmentynyt.
- Joidenkin nuorten mielestä aiheesta on ollut vaikea puhua muille, erityisesti lähipiirin ulkopuolisille.
- Pääosin nuorten kokemukset vanhemman transprosessista ja sukupuolen korjaamisesta ovat myönteisiä.

Sateenkaariperheessä elämisen kokemukset

Sateenkaariperheen muodostuminen

Kaksikymmentäyhdeksän sateenkaariperheen nuorta, joille on muodostunut sateenkaariperhe heidän syntymänsä jälkeen, ovat kirjoittaneet kokemuksia siitä, millaista oli tulla osaksi sateenkaariperhettä, kun oli aiemmin lapsuudessa elänyt toisenlaisessa perheessä (Taulukko 86).

Viisi nuorista kertoo alkuhämmennyksestä tai jopa -järkytyksestä, josta he kuitenkin toipuivat nopeasti. Heistä kolmen vanhemmalla tai vanhemman puolisoilla on transkokemus tai -tausta. Kaksi nuorista kuvaa pitempään jatkuneita kielteisiä tunteita, joista toinen tuo esille kiusaamisen pelon ja toinen häpeän. Kaksi vastaajaa puolestaan on sitä mieltä, että heidän elämänsä parani alkuperäisten vanhempien eron ja äidin uuden naisystävän myötä. 16 nuorta pitää sateenkaariperheen muodostumista neutraalina kokemuksena tai ei osaa mainita mitään erilaista kokemuksestaan. Lisäksi neljä nuorta kirjoittaa, että he ovat olleet sateenkaariperheen muodostumisen aikaan niin nuoria, etteivät he muista aikaa ennen sitä.

Taulukko 86. Sateenkaariperheen muodostuminen

Nuoren ikä	ALKUHÄMMENNYS
17–18 *	Olin kai 6-vuotias, kun sukupuolenkorjausleikkaus tapahtui. Olin hämmentynyt, mutta toisaalta niin pieni, että muutoksen ns. kriittisin vaihe meni minulta tavallaan vähän ohi. Muistan ajan, kun piti opetella kutsumaan äitiä isän sijasta äidiksi ja muistan, kun isovanhempiin meni vähäksi aikaa väliä. Korjausleikkaus tapahtui kuitenkin niin nuorena, että vanhempi oli aina vanhempi ja rakastin heitä joka tapauksessa, joten en oikeastaan koe, että olisin elänyt kahdessa erilaisessa perheessä.
16 *	Hieman hämmäntävää, mutta siihen tottui nopeasti.
13–14 *	Hämmäntävää.
16	Alkuun se oli outoa, oli kaksi isää. Kävin pitkän keskustelun parhaan kaverini kanssa ja hän sanoi minulle: ”sul on kivat vanhemmat ja jos tutustut sun uuteen isään niin et menetä mitään”. Tutustuin. Sitten uusi isäni ja minä juttelimme ja meistä tuli kavereita. Nyt minulla sitten on isä ja isi. Molemmat tosi tärkeitä.
16	Suoraan sanottuna asia oli suuri järkytys ja ahdistus ja pelko tuli mutta ajan kanssa asiasta on tullut itselle osa arkea.
PITEMPIKESTOISET KIELTEISET TUNTEET	
13–14	Outoa ja vähän kamalia kun siitä kiusataan.
15–16	Häpesin ja häpeän tilannetta edelleen. En halunnut hyväksyä sitä.
PARANTUNUT ELÄMÄNLAATU	
17–18	Olin paljon onnellisempi ja tunsin oloni turvallisiksi, kun tulin osaksi sateenkaariperhettä. Äitini naisystävä oli parempi vanhempi minulle kuin isäni, ja rakastin asua kodissa, jossa oli vain naisia, sillä ymmärsimme toisiamme.
17–18	Olin muistaakseni 5-6 vuotias, äidistä tuli paljo onnellisempi ja se on tärkeää minulle. Uskoisin jos vanhempani eivät olisi eronneet ja äitini olisi alkanut tapailla naisia, lapsuuteni olisi ollut varmasti aivan erilainen huonolla tavalla.

	NEUTRAALI KOKEMUS
13–18*	Sain tietää äitini olevan bi-seksuaali ja he selittivät minulle kun olin 10 mitä se tarkoitti. Äitini on seurustellut naisen kanssa ennen isääni.
13–18	Äitini kertoi siskolleni ja minulle bi-seksuaalisuudestaan ja että olisi ollut suhteessa naisen kanssa ennen isää.
15	Ei ihmeempää.
16	En pitänyt asiaa mitenkään ”vaikeana”. Kun olin [leikki-ikäinen], äitini ja isäni erosivat ja äitini on pari kertaa seurustellut naisen kanssa eron jälkeen.
14	Ei kovin erilaista.
17–18	Elämä jatkui eri näkökulmasta sateenkaariperheitä kohtaan, hyvällä tavalla olen aina nähnyt mutta ei välttämättä olisi arvannut sitä.
15	Ei mitenkään ihmeelliseltä. Se tuntui hyvin normaalilta.
16	Normaalia.
14	Hiukan erilaista, mutta siihen tottui nopeasti!
14	Ei sateenkaariperhe erotu melkein mitenkään muista perheistä.
15	Ei mitään ihmeellistä.
16	En ajattele asiaa mitenkään erikoisesti. Äidillä nyt vaan sattuu olemaan vaimo eikä mies, se ei muuta tilannettani.
14	Ihan jees.
17–18	Ei mitään muutosta, vanhemmat nyt vain mukavempia.
15	Emt
13–14	En tiedä.
	NIIN NUORI ETTEN MUISTA MUUTA
17–18	Olin todella pieni kun isä ja äiti erosi, en muista heidän yhdessäoloajasta juuri mitään joten tuntuu kuin olisin aina elänyt sateenkaariperheessä. Se on aina ollut osa arkeani ja elämäni, ei sen kummempia asioita.
13–14	Olin niin pieni, että ei sitä osannut osata ajatella.
13–14	No mulla ei ole koskaan ollut mies ihmistä mun elämässä, joten mun elämässä o aina ollut äiti ja silloin kun olin yksi vuotta niin silloin elämäni tuli toinen äiti.
16	En itse muista sitä, kun olin niin pieni. Olen siis oikeastaan elänyt koko ikäni puoliksi sateenkaariperheessä. Olen aina ollut ylpeä perheestäni enkä ole pelännyt tai varonut siitä puhumista.

*Nuorella on vanhempanaan tai vanhemmalla puolisonaan transihminen.

Parhaat puolet sateenkaariperheessä elämisessä

Neljäkymmentä nuorta on kirjoittanut vastauksen kysymykseen: ”Mikä on sinun mielestäsi parasta sateenkaariperheessä elämisessä?” Vastaukset esitellään taulukossa 87. Kuusitoista nuorta kuvailee lämpimiä perhesuhteita ja kolme nuorta lisäksi laajempaa sateenkaariyhteisöä. Kymmenen kertoo siitä, kuinka sateenkaariperheessä kasvaa suvaitsevaisiksi, moninaisuutta ymmärtäväksi ja avoimeksi. Kolme ilmoittaa oppineensa uusia asioita erityisesti sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä. Kaksi nuorista kuvaa parhaaksi tunnetta erityisyydestä, kun taas kolme tuo ilmi, että sateenkaariperheessä ei ole mitään erilaista muihin verrattuna. Kuusi nuorta kirjoittaa ainoastaan, etteivät tiedä tai osaa sanoa parasta puolta.

Taulukko 87. Parhaat puolet sateenkaariperheessä elämisessä

Nuoren ikä	LÄMPIMÄT PERHESUHTEET JA SATEENKAARIYHTEISÖ
16	No se perhe. Se on tärkeintä. Monimuotoisuus on kiva. Ainakin tiedän asioista paljon. Vähemmistöön kuuluminen on mukavaa. *
16	Äitipuoleni on minulle todella rakas ja tunnen sen rikkautena saa ”kaksin kerroin” äidin rakkautta.
17–18	Äitini ei meikkaa ja pukeutuu ns miehisesti, joten parasta on ollut kun joltain äidin naisellisemmilta kumppaneilta on saanut meikki- ja pukeutumisvinkkejä! Sateenkaari-ihmiset eli äidin ja meidän koko perheen yhteiset ystävät ovat myös todella avoimia ja ystävällisiä ihmisiä. *
15	On paljon rakastavia ihmisiä.
16	Parasta ainakin mun perheessä on se että kaikki on naisia joten esim naisten vaivoista puhuminen on helpompaa.
13–14	Siis ei siinä oo mitään ”parasta” asiaa. Silti on helpompi kertoa tyttöjen-juttuja äiteille.
16	Varmaan kaikissa perheissä elämisellä on etunsa, mutta parasta on kun kukaan ei tuomitse ja silti rakastetaan.
13–14	Juuri se. [perhe]
17–18	Eronneet vanhemmat voivat helposti pitää yhteyttä eikä se häiritse ketään, asuminenkin voi sen takia olla näin helppoa [tarkennus asumismuodosta].
15	Sain kaksi sisarpuolta sateenkaariperheemme synnyttyä, ja todella mukavan äitipuolen. :)
15	Kaksi kokkaavaa äitiä.
14	Kaksi äitiä, perheen tavallisuudesta poikkeavuus.
17–18	Tietynlainen yhteisöllisyys (esim. pride ja sateenkaariperheleirit) ja iloisuus. En kyllä koe elämäni millään tavalla muuten erilaiseksi sateenkaariperheessä elämisen takia. *
17–18	Suuri määrä luotettuja aikuisia tarjoaa paremman kyvyn käsitellä ihmisten erilaisuutta ja takaa, että riita ei koskaan estä kysymästä neuvoa.
15	Vaikea sanoa. Minulla on hyvät vanhemmat, mutta en koe sen johtuvan siitä että he ovat molemmat naisia vaan siitä, että he ovat hyviä vanhempia. Parasta on se, että äidit tulevat keskenään hyvin toimeen ja ovat rakastavia toisiaan ja minua kohtaan.
13–14	Se että saa kokea miltä tuntuu olla sateenkaari perheessä.
SUVAITSEVAISUUS JA AVOIMUUS	
17–18	Parasta on se, että kasvaa pakostakin suvaitsevammaksi ja avarakatseiseksi.
14	Kaikki ovat erilaisia persoonia. Meistä on tullut hyväksyvämpiä ihmisiä.
14	Avoimielisyys
16	Avoimuus
13–14	Olen oppinut arvostamaan kaikkia ihonvärejä kulttureja perheitä jne..
17–18	Se että tietää ja osaa kertoa sateenkaariperheitä epäileville ihmisille sen, että meidän perhe on aivan yhtä omituinen kuin heidänkin.
17–18	Ei ole erityistä seikkaa, joka tekisi sateenkaariperheessä elämisestä mitenkään erilaista toisen laiseen perhetyyppin verrattuna, paitsi suvaitsevaisemmaksi oppiminen.
17–18	Se, että minut ja siskoni on opetettu tasa-arvoisiksi.
17–18	Maailman- ja elämäntutkimuksellinen avoimuus ja monimuotoisuuden tunne yhdessä avaran mielen kanssa.
17–18	Meillä on todella hyvät välit. Minusta on kasvanut avoin ja toiset sellaisinaan hyväksyvä nuori ja olen siitä todella ylpeä. En myöskään tuomitse ihmisiä ulkonäön perusteella ja ainakin yritän kunnioittaa kaikkia kanssaihmiäni. Olen ylpeä siitä, että minulle sukupuoltenvälinen tasa-arvo, ja vähemmistöjen oikeudet ovat tärkeä asia.

	TIETO SATEENKAARIAIHEISTA
15	Että minulla on asiallista ja oikeaa tietoa sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöistä.
16	Olen oppinut paljon seksuaalivähemmistöihin liittyvistä asioista vanhemmiltani.
16	Oppii uusia asioita.
	ERITYISYYS
14	Tunnen itseni erityiseksi.
16	Erilaisuus.
	SAMANKALTAISUUS
15–16	Että se ei ole erilainen muiden perheistä. Sateenkaariperheet ovat samanlaisia kaikilla muilla tavoilla paitsi vanhempien suhteen.
15–16	Ei mikään koska tuntuu että se on ihan sama kun muissakin perheissä.
15	Kaikki on ihan normaalia.

*Sateenkaariyhteisö mainitaan yhtenä parhaana puolena.

Opit sateenkaariperheiltä muille perheille

Nuorista 34 on kirjoittanut vastauksen kysymykseen: ”Mitä muut perheet voisivat oppia sinun sateenkaariperheeltäsi?” Vastaukset esitellään taulukossa 88. Näistä vastauksista 13:ssa tuodaan esille avoimuus ja toisten ihmisten hyväksyntä sellaisina kuin he ovat. Viisi nuorta selittää, että muut voisivat oppia, että sateenkaariperheet ovat ihan tavallisia perheitä. Kolme nuorta vastaa, ettei sateenkaariperheiltä ole mitään opittavaa: ”*Eipö paljon mitään. en tunny yhtään perhettä joka syrjisi yhtään mitään*”. Yksi heistä on edellisessä vastauksessaan tuonut esille, etteivät sateenkaariperheet eroa muista perheistä mitenkään, joten vastaus on looginen jatko tälle ajatukselle. Kuusi nuorta kirjoittaa ”*En osaa sanoa*” tai ”*Emt*”. Lisäksi neljä nuorta tuo esille vastauksessaan jotain muita opittavia asioita.

Taulukko 88. Mitä muut perheet voisivat oppia sinun sateenkaariperheeltäsi?

Nuoren ikä	AVOIMUUS JA TOISTEN IHMISTEN HYVÄKSYNTÄ
13–14	Että tasa-arvo on tärkeä ja että sateenkaariperheet ovat ihan normaaleja ja että niitä pitäisi kunnioittaa.
17–18	Uskallusta olla erilainen!
15	Suvaitsevaisuutta, lempeyttä ja ymmärtäväisyyttä.
17–18	Avoimuutta erilaisuudelle, toisten kunnioitusta ja erityisesti asioista puhumista ja rakkautta.
13–14	Että kaikki ovat erilaisia hyvällä tavalla ja niin sen pitääkin.
17–18	Avoimuutta ja kaikenlaisien ihmisten hyväksyntää ainakin. Jokainen ihminen on samanarvoinen.
17–18	Että ei asiaa tarvitse välttämättä piilotella, olen kuullut ettei ihmiset suhtaudu suomesa muualla niin hyvin kuin Helsingissä...
16	Monia asioita. Perheessäni tiedetään paljon kaikesta mahdollisesta. Muut perheet voisivat myös oppia toisia aina kannustavan ilmapiirin ja yksilöiden arvostamisen.
15–16	Muiden hyväksyntää.
13–14	Hyväksyntää.
13–14	Avoimielisyyttä.
13–14	Sen että arvostaisivat ja hyväksyisivät erilaiset uskonnot, ihonvärit ja perheet.
13	Että kaksi samaa sukupuolta voivat tulla hyvin toimeen.
SATEENKAARIPERHEET OVAT IHAN TAVALLISIA PERHEITÄ	
17–18	Tasa-arvoisuutta ja sen, että vaikka perheemme näyttää erilaiselta, meidän arki on ihan samanlaista kuin muillakin.
15–16	Että olemme ihan tavallinen perhe.
17–18	He voisivat hyvin oppia, että ei se ole mitenkään henkisesti tai fyysisesti vaikeaa elää sateenkaariperheen lapsena. Tämä on siis heille, jotka pelkäävät että sateenkaariperheiden lapset saattavat joutua kiusatuksi perhemuotonsa takia.
15	Että ei ole mitään ihmeellistä.
15	Ei me sen kummempia olla kuin muut perheet. Me riidellään, sovitaan, itketään, nauretaan ja katsotaan tyhmiä leffoja telkkarista. Me rakastetaan toisiamme ehdoitta.
MUITA VASTAUKSIA	
15–16	Meitä ei kiinnosta mitä muut ajattelevat
13–14	Asioita voisi muut perheet käsitellä, tästä aiheesta.
16	Vapautta.
13–14	Yhteistä tekemistä.

Nuorten toiveet

Nuorista 33 kertoo, minkä hän haluaisi muuttuvan koulussa tai sen ulkopuolella liittyen sateenkaariperheisiin (Taulukko 89). Näistä vastaajista 11 toivoo, että suvaitsevaisuus ja ymmärrys lisääntyisivät ja kaikki olisivat yhdenvertaisia. Vastaajista 11 toivoo, että tietoa sateenkaariperheistä käsiteltäisiin enemmän koulussa ja niistä puhuttaisiin ylipäänsä enemmän. Nuorista 10 vastaa, ettei haluaisi minkään muuttuvan kirjoittamalla esimerkiksi näin: ”En mitään. Ei tarvetta eikä hyötyä”. Lisäksi yksi nuori toteaa: ”Sateenkaariperhe on perhe siinä

missä muutkin perheet siitä ei tarvitse nostaa haloota”, mikä voi viitata joko siihen, että hän haluaisi sateenkaariperheitä alettavan kohdella kuten muitakin perheitä tai että hän ei toivo mitään muutoksia, koska sateenkaariperheet eivät mitenkään eroa muista perheistä.

Taulukko 89. Minkä haluaisit muuttuvan koulussasi tai sen ulkopuolella liittyen sateenkaariperheisiin?

Nuoren ikä	SUVAITSEVAISUUDEN LISÄÄMINEN JA SYRJINNÄN POISTAMINEN
14	Ettei aina ajateltaisi ”tuo on varmasti homo/lesbo!” esim. hänen ulkonäönsä vuoksi, eikä kuiskittaisi koko ajan ”tiesitkö että toi on lesbo/homo”, kun ei sillä oikeasti ole mitään väliä. Haluaisin sen muuttuvan, että jotkut pitävät meitä ”erilaisina”. Haluaisin joidenkin ihmisten ennakkoluulojen ja ahdasmielisyyden katoavan. Tätä asiaa on vaikea muuttaa mutta toivon, että tulevaisuudessa tästä unelmasta voisi tulla totta ja kaikki voisivat elää tasavertaisina.
15–16	Asiaa ei paheksuttaisi ja yleisesti vähemmistö seksuaalisuuksiin kuuluviin ihmisiin ei kiinnitettäisi erityis huomiota ja että se on ihan okei.
15–16	Että kaikki ihmiset olisivat suvaitsevaisia sateenkaariperheitä kohtaan.
15–16	Kaikki ymmärtäisivät.
17–18	Ei tule mitään mieleen, kouluni on todella hyväksyvä. Ulkopuolella vapaa-ajallani esim. festareilla olen törmännyt ihmisiin jotka eivät hyväksy minua tai perhettäni ja äitiäni on mm. lyöty hänen lesboutensa takia. Tämä on asia jonka haluaisin maailmasta tai suomesta muuttaa, että kaikki hyväksyisi ihonväristä tai suuntautumisesta tai mistään muusta huolimatta ja kaikkia kohdeltaisi samanarvoisina.
14	No sen vaikka et tasa-arvo on täs[r]keintä. Ja että kaikki ovat kuitenkin erillaisia eikä siinä ole mitään hävettävää.
17–18	Haluaisin, että kaikki olisivat tasa-arvoisia, mutta sitä ei ole niin helppoa muuttaa. Ehkä vielä joskus :)
17–18	Suvaitsevaisuus.
17–18	Heteronormatiivisuus ja yleiset asenteet.
14	Että homo haukkuma sanoina loppuisivat.
13	Ettei enää kiusattaisi.
TIEDON LISÄÄMINEN	
15–16	Musta tuntuu että sateenkaariperheitä pidetään vieläkin vähän niinkuin jonain tabuna ja siksi niistä pitäis ehkä puhua enemmän.
17–18	Kun käydään läpi vaikka erilaisia perheitä, käytäisiin läpi myös sateenkaariperheitä. Kouluissa pitäisi opettaa sukupuolen moninaisuutta ja kysellä vähemmän julkisesti ihmisiltä heidän perheistään.
15–16	Ehdottomasti enemmän tietoa asioista. Terveystiedon kirjassa mainitaan juuri ja juuri vain että ”maailmassa on hetero-, homo- ja biseksuaaleja”. Sateenkaariperheistä on myös ehkä lause. Olisi mahtavaa, jos seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä olisi samanlainen asiallinen infotilaisuus, kuin esimerkiksi päihteistä.
16	Koulun bilsan tunnilla sivuutettiin kokonaan homo- ja lesboseksi. Heteroseksiksi on toki yleisempää, mutta vähän harmitti kuin se sivuutettiin kokonaan pois. En ollut ainoa jolla olisi ollut kysymyksiä siihen liittyen.
15–16	Asioista puhuminen.
14	Haluaisin että siitä puhutaan enemmän.
13	Haluaisin että erilaisista perheistä kerrotaisiin enemmän esim. koulussa koska silloin muut koululaiset ymmärtäisivät eikä kiusausta olisi niin paljon.

17–18	Enemmän informoida ihmisiä, että se on ok, ja kertoa mitä ja miksi seksuaalivähemmistöjen oikeuksista kiistellään.
15–16	Asioista tiedettäisiin enemmän ja perhettäni pidettäisiin täysin tavallisena.
15	Että tietoisuus lisääntyisi, niin ei tarvitsisi koko ajan selitellä kun joku kysyy. Kysymykset ovat välillä vähän tyhmiä.
14	Tietoisuutta saisi lisää.

Muita tietoja sateenkaariperheiden nuorilta

Nuorille oli varattu kyselyn loppuun tilaa kommentoida tai kertoa tutkijalle muita asioita kuin mitä kyselyssä oli tullut esille. Viisitoista nuorta on kirjoittanut tähän tilaan. Neljä on kirjoittanut vain mainitakseen, ettei mitään lisättävää ole, yksi toivottaakseen tutkijalle onnea aineiston kanssa ja kaksi kehuakseen tutkimusta erittäin hyväksi ja mielenkiintoiseksi (taulukko 90). Neljä nuorista tuo esille, ettei heidän perheensä poikkea muista perheistä, lukuun ottamatta mahdollista kiusatuksi tuloa. Yksi nuori haluaa vielä lopuksi vakuuttaa, että hänen kyselyssä kertomansa ongelmat eivät johdu perheestä vaan fyysisestä sairaudesta tai vammasta. Yksi nuori tuo esille uuden perhetilanteensa huonon puolen, joka on sisaruksen tapaaminen harvoin alkuperäisten vanhempien eron jälkeen. Kaksi nuorista tuo lopuksi esille rakkautensa sateenkaariperhettään kohtaan.

Taulukko 90. Kommentteja tai muita asioita, joita haluat viestittää tutkijalle.

Nuoren ikä	
15–16	Sateenkaariperheet eivät ole lapsille mikään ihmeellinen juttu muuten kuin että jos joutuu kiusauksen kohteeksi ja on sateenkaariperhe-tapahtumia.
15	Sateenkaariperheessä oleminen ei ole niin iso juttu minulle. Elämä on ihan normaalia.
15	Perheeni ei erotu muitten heterovanhempi perheistä [isä ja biseksuaalinen äiti].
14	Ihmiset tekevät sateenkaariperheistä usein jonkun erikoisuuden se on ärsyttävää.
17–18	Kun aiemmin kyseltiin terveydentilastani, vastaukseni antoivat minusta melko huonosti kuvan. Tämä onkin totta, mutta se johtuu [fyysinen sairaus tai vamma]. [--][--] Halusin siis vain selvittää tällä sen, ettei masentuneisuuteni johdu perheestäni, vaan muista asioista.
13–14	Emme näe sisällämme [sisarustani?] joka jäi isäni kanssa muualle kuin vain harvoin ja isää ei yhtään koska äiti meni naimisiin toisen naisen kanssa.
13–14	Olen onnellinen vaikka olenkin sateenkaariperheessä. Itseasiassa onnellisempi, kuin silloin kun en elänyt sateenkaariperheessä.
17–18	Rakastan sateenkaariperhettäni <3.

Yhteenveto nuorten sateenkaariperheessä elämisen kokemuksista:

- Suurin osa nuorista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut vasta heidän syntymänsä jälkeen, pitää uuden perhemuodon muodostumista neutraalina kokemuksena.
- Osa kuvaa sateenkaariperheen muodostumisen aiheuttaneen alkuhämmennystä tai jopa -järkytystä, ja pari nuorta kuvaa pitempään jatkuneita kielteisiä tunteita. Parin vastaajan elämä on puolestaan parantunut sateenkaariperheen myötä.
- Sateenkaariperheessä elämisen parhaita puolia ovat nuorten mielestä lämpimät perhesuhteet sekä suvaitsevaisiksi, moninaisuutta ymmärtäväksi ja avoimeksi kasvaminen.
- Muut perheet voisivat nuorten mielestä oppia heidän sateenkaariperheeltään avoimuutta ja toisten ihmisten hyväksyntää sellaisina kuin he ovat.
- Osa sateenkaariperheiden nuorista tuo esille, ettei heidän perheensä eroa mitenkään muista perheistä.
- Monet sateenkaariperheiden nuoret toivovat, että suvaitsevaisuus ja ymmärrys lisääntyisivät ja kaikki olisivat yhdenvertaisia. Monet myös toivovat, että tietoa sateenkaariperheistä käsiteltäisiin enemmän koulussa ja niistä puhuttaisiin ylipäänsä enemmän. Silti monen sateenkaariperheen nuoren mielestä minkään ei tarvitse muuttua vaan kaikki on jo heidän kohdallaan hyvin.

Yhteenvetoa ja pohdintaa

Suomessa sateenkaariperheessä elävät 10–18-vuotiaat lapset ja nuoret vaikuttavat näiden laajojen kyselytutkimusten perusteella voivan psyykkisesti, fyysisesti ja sosiaalisesti yhtä hyvin kuin muut samanikäiset suomalaislapset ja -nuoret. 13–18-vuotiaiden nuorten kyselytutkimuksen tuloksia verrattiin mahdollisuuksien mukaan kattavaan suomalaiseen nuorten hyvinvointitutkimukseen, Kouluterveyskyselyyn, ja 10–12-vuotiaiden lasten tuloksia viidesluokkalaisten Kouluterveyskyselyn pilottiaineistoon. Myös 7–10-vuotiaat Suomessa asuvat sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat tutkimushankkeen osatutkimuksena suoritettun haastattelututkimuksen perusteella voivan psyykkisesti ja sosiaalisesti hyvin. Tutkimuksen tulokset vastaavat pääosin kansainvälisessä tieteellisessä kirjallisuudessa raportoituja tietoja muiden maiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnista (katsaus: Aarnio, 2014; Adams & Light, 2015; Bos & al., 2016, 2017; Farr, 2017; Fedewa, & al., 2015). Tämän tutkimuksen tiedot perustuvat lasten ja nuorten itse antamiin arvioihin hyvinvoinnistaan.

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin kartoituksen lisäksi tutkimuksessa selvitettiin, millaisia kokemuksia lapsilla ja nuorilla on sateenkaariperheessä elämisestä. Enemmistö 7–18-vuotiaista lapsista ja nuorista tuo esille myönteisiä puolia sateenkaariperheessä elämistä tai kuvaa sitä ”ihan tavalliseksi”. Heidän kohtaamansa muut lapset ja nuoret sekä opettajat ja terveydenhuollon ammattilaiset ovat suhtautuneet heidän perheeseensä enimmäkseen neutraalisti tai myönteisesti. Osa sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista pelkää muiden suhtautuvan kielteisesti heidän perheeseensä. Moni on saanut kuulla ärsyttäviä kysymyksiä tai loukkaavia puheita vanhemmistaan johtuen, mikä on herättänyt heissä kielteisiä tunteita, jopa häpeää. Lapset ja nuoret kertovat sateenkaariperheeseen liittyvän kiusaamisen ja syrjinnän olevan ainoa ikävä puoli sateenkaariperheessä elämisessä, ja he toivovat ympäristön asenteiden kehittyvän myönteisemmiksi.

Tämä on ensimmäinen kerta, kun sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvointia tutkittiin Suomessa ja heidän kokemuksiaan kartoitettiin näin kattavasti. Tutkimukseen osallistui yhteensä 105 sateenkaariperheiden lasta ja nuorta, mikä on enemmän kuin suurimmassa osassa kansainvälisiä sateenkaariperhetutkimuksia (katsaus: Aarnio, 2014).

Seuraavaksi yhdistetään 7–10-vuotiaiden lasten haastatteluista, 10–12-vuotiaiden kyselystä sekä 13–18-vuotiaiden kyselystä saatuja tuloksia, pohditaan niiden merkitystä, tehdään johtopäätöksiä ja arvioidaan tehtyä tutkimusta. Sateenkaariperheiden lapsilla tarkoitetaan jatkossa aina 10–12-vuotiaiden kyselyyn vastanneita, paitsi niissä kohdin, joissa sateenkaariperheiden lapsilla

mainitaan erikseen tarkoitettavan 7–10-vuotiaita haastateltuja tai kun viitataan kansainvälisten tutkimusten tuloksiin.

Taustamuuttujien vaikutus hyvinvointiin

Alkuperäisten vanhempien eron on kokenut kaksi kolmasosaa tutkituista 10–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista, ja lisäksi muutamat lapset ja nuoret ovat kokeneet vanhempien eron toistamiseen, esimerkiksi vanhemman uuden liiton purkautuessa tai tilanteessa, jossa alkuperäisiä vanhempia on ollut enemmän kuin kaksi. Osa eron kokeneista lapsista on kokenut isänsä ja äitinsä eron ja osa samaa sukupuolta olevien vanhempien eron. Myös joka kolmas haastateltu 7–10-vuotias lapsi tuo esille vanhempiensa eron.

Puolet tutkimukseen osallistuneista 10–12-vuotiaista lapsista ja nelisenkymmentä prosenttia nuorista asuu kahdessa kodissa – kahdella nuorista on jopa kolme tai neljä kotia tai perhettä. Kun tutkimuksen tuloksia tulkitaan, on huomioitava, että näin suuri osuus lapsista ja nuorista on kokenut vanhempiensa eron ja asuu kahdessa kodissa. Vertailuaineistona toimivassa Kouluterveyskyselyssä viidesluokkalaisista lapsista kolme neljäsosaa elää vanhemman ilmoituksen mukaisesti ”ydinperheessä”, mikä viitannee alkuperäisiin vanhempiin, jotka eivät ole eronneet. Vastaavasti Kouluterveyskyselyn nuorista kaksi kolmasosaa ilmoittaa elävänsä ”äidin ja isän kanssa”, mikä viitannee useimmiten alkuperäisiin vanhempiin, jotka eivät ole eronneet.

Perhe on muuttunut sateenkaarevaksi vasta lapsen syntymän jälkeen kahdella kolmasosalla tutkimukseen osallistuneista sateenkaariperheiden nuorista ja joka toisella sateenkaariperheessä elävällä 10–12-vuotiaalla lapsella. Useimmilla kyse on siitä, että lapsen tai nuoren alkuperäiset, eri sukupuolta olevat vanhemmat ovat eronneet, ja vanhemman uusi kumppani on samaa sukupuolta. Osalla perhe on saattanut muuttua sateenkaariperheeksi vanhemman sukupuolen korjaamisen myötä.

Huomattavan moni sateenkaariperheen 10–12-vuotias lapsi on kokenut viimeisen vuoden aikana muutoksia elämässään. Verrattuna viidesluokkalaisten Kouluterveyskyselyn vastaajiin, sateenkaariperheiden lapset ovat kokeneet useammin vanhempien eron ja uusperheen muodostumisen. Tästä johtuen on ymmärrettävää, että he ovat kokeneet saman vuoden sisällä myös useampia, toisiinsa linkittyviä muutoksia, kuten muuton tai koulun vaihdon. Monia tämän tutkimuksen tuloksia on syytä tarkastella pitäen mielessä, että kyselyn kohteena olevista lapsista ainakin yli kolmasosa on tavalla tai toisella muutoskohdassa elämässään. Se heijastunee hyvinvointiin ja kokemuksiin lukuisin tavoin (Bos & al., 2017; Potter, 2012).

Tutkimukseen osallistuneiden 10–18-vuotiaiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten vanhemmat ovat huomattavasti korkeammin koulutettuja kuin valtaväestön vanhemmat. Näin on myös useissa kansainvälisissä sateenkaariper-

hetutkimuksissa, mitä selitetään sillä, että yksityisiin hedelmöityshoitoihin on varaa vain hyvin toimeentulevilla ja sillä, että koulutetuimpia ihmisiä ympäröi hyväksyvämpi yhteisö, jossa sateenkaariperheen muodostaminen on helpompaa (Nikander & al., 2016). Vanhempien kouluttautuneisuus voi vaikuttaa monin tavoin lapsen ja nuoren hyvinvointiin, koulukokemuksiin ja perhe-elämään, mikä pyrittiin mahdollisuuksien mukaan huomioimaan tuloksia tarkasteltaessa.

Suhteet vanhempiin

Kaikilla tutkituista 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista on kaksi äitiä tai äiti ja tämän naiskumppani lukuun ottamatta muutamaa yksinhuoltajaäidin lasta ja nuorta. Noin kolmanneksella tutkituista 10–12-vuotiaista lapsista ja 13–18-vuotiaista nuorista nämä kaksi äitiä tai äiti ja tämän naiskumppani ovat heidän ainoat vanhempansa, kun taas noin kahdella kolmasosalla lapsista ja puolella nuorista on äitien lisäksi ainakin yksi muu vanhempi, yleisimmin isä. Tutkituista nuorista kymmenen prosenttia merkitsee vanhemmikseen äidin ja isän.

Joka kuudennella tutkituista 13–18-vuotiaista nuorista ja jopa joka neljännellä tutkituista 10–12-vuotiaista lapsista on vanhempi tai vanhemmalla kumppani, jolla on transkokemus tai transtausta. Sukupuolivähemmistöön kuuluvien vanhempien lapsia on siten osallistunut tutkimukseen suhteellisesti enemmän kuin mikä heidän prosentuaalisen osuutensa arvioidaan olevan suomalaisista sateenkaariperheistä (Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely, 2017).

Sateenkaariperheisiin syntyneiden 10–12-vuotiaiden lasten suhteet äitiinsä ja toiseen äitiinsä ovat vähintään yhtä hyvät kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten suhteet äitiinsä. Tulos vastaa niiden aiempien tutkimusten tuloksia, jotka ovat osoittaneet, että naisparien yhdessä kasvattamien lasten äitisuhteet ovat vähintään yhtä toimivat kuin heteromuotoisessa liitossa kasvatettujen lasten (Biblarz & Stacey, 2010; Bos & al., 2015, 2016; Crowl & al., 2008; Wainright & Patterson, 2006, 2008).

Sen sijaan tulokset osoittavat, että ne suomalaiset 10–12-vuotiaat lapset, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, eivät arvioi suhteitaan äiteihinsä yhtä hyväksi kuin sateenkaariperheeseen syntyneet lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset. Äitisuhde on myös keskimääräistä heikompi silloin, kun vanhempien erosta on kulunut alle kuusi vuotta. Kaikkien lasten suhteet äiteihinsä ovat kuitenkin pääsääntöisesti hyvät. Niillä lapsilla, joiden vanhempien erosta on kauemmin kuin kuusi vuotta, ero ei ole yhteydessä äitisuhteeseen. Vanhempien äskettäinen ero voi olla yhteydessä lapsen keskimääräistä huonompaan äitisuhteeseen monesta syystä, esimerkiksi siksi, että näillä äideillä voi olla vähemmän resursseja lapsensa suhteen oman elämänkriisinsä vuoksi tai uusperheen muodostuminen aiheuttaa kitkaa äiti-lapsi-suhteeseen. Aihetta tulisi tutkia tarkemmin suuremmalla osallistujamäärällä ja vanhempi-lapsi-suhteeseen pureutuen.

Lapsi, jolle on muodostunut sateenkaariperhe vasta hänen syntymänsä jälkeen, arvioi suhteen toiseksi merkitsemäänsä äitiin huonommaksi kuin lapsi, joka on syntynyt sateenkaariperheeseen. Todennäköisesti hän arvioi suhdetta toiseen äitiin äitipuolensa tai vanhempansa uuden kumppanin suhteen, ja tulosta voi selittää se, että suhteet äitipuoleen ovat yleisestikin haastavampia kuin suhteet lapsen alkuperäisiin vanhempiin (Jensen & Howard, 2015).

13–18-vuotiailla sateenkaariperheiden nuorilla vaikuttaa olevan yhtäläinen suhde ensimmäiseksi arvioimaansa äitiin kuin Kouluterveyskyselyn nuorilla on äitiinsä, kuten kansainvälisen tutkimuksen perusteella on odotettavissa (Biblarz & Stacey, 2010; Bos & al., 2015, 2016; Cowl & al., 2008; Wainright & Patterson, 2006, 2008). Enemmistö pitää ensimmäiseksi arvioimaansa äitisuhdetta hyvänä, eikä suhdearvio riipu siitä, onko nuori syntynyt sateenkaariperheeseen vai onko sateenkaariperhe muodostunut myöhemmin hänen elämässään tai onko nuori kokenut vanhempiensa eron. Nuorten tulokset ovat tältä osin erilaiset kuin 10–12-vuotiaiden lasten tulokset. Tähän voi vaikuttaa se, että lapset arvioivat vanhempisuhteitaan 5-portaisella asteikolla, jossa oli erilliset vaihtoehdot erinomaiselle ja hyvälle, kun taas nuoret arvioivat vanhempisuhteitaan 3-portaisella asteikolla, jossa paras arvio suhteelle oli hyvä. Vanhempien erosta voi myös olla kauemmin aikaa nuorilla kuin lapsilla, joten nuorten äitisuhde on saattanut palata eroa edeltäneeseen tilanteeseen, mikäli se on aikoinaan eron johdosta notkahtanut. Yhdysvaltalaisessa sateenkaariperhetutkimuksessa hyvinvointi oli yhtäläistä niillä 17-vuotiailla nuorilla, joiden äidit olivat eronneet kymmentä vuotta aiemmin ja niillä nuorilla, joiden äidit olivat edelleen yhdessä (Gartrell & Bos, 2010).

Sateenkaariperheiden nuoret pitävät kuitenkin toiseksi arvioimaansa äitisuhdetta keskimäärin heikompana kuin ensimmäiseksi arvioimaansa äitisuhdetta. Arvio on sama riippumatta siitä, onko nuorella ollut sateenkaariperhe syntymästään lähtien vai vasta myöhemmin ja ovatko hänen vanhempansa eronneet. Voi kuitenkin olla, että eron vaikutus suhteeseen ei näy ryhmien välisissä vertailuissa, koska alaryhmien koot ovat hyvin pienet. Vain yksitoista nuorta, joilla on toinen äiti, ei ole kokenut vanhempiensa eroa. On myös todennäköistä, että nuoret arvioivat kahdesta äitisuhteesta ensimmäiseksi sen, joka on parempi. Ensimmäiseksi ja toiseksi arvioitujen äitisuhteiden osalta ei ole tiedossa, ovatko nämä äidit nuoren biologisia vanhempia tai nuoren alkuperäisiä vanhempia.

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista kahdella kolmasosalla on ainakin yksi isä. Heidän suhde ensimmäiseksi merkitsemäänsä isään on lähes kaikilla erittäin hyvä tai hyvä, ja se vastaa Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten isäsuhdetta. Suurin osa tutkittavien sateenkaariperheiden lasten isistä vaikuttaa saaneen lapsensa entisen vaimonsa tai entisen naispuolisen kumppaninsa kanssa. On oletettavaa, että suurin osa tutkituista isistä ei kuulu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, vaan lapset ovat arvioineet suhdetta biologiseen isäänsä, josta heidän biologinen äitinsä on eronnut. Vain kolme lasta on arvioinut toista isäsuhdetta.

Myöskin kahdella kolmasosalla 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden nuorista on ainakin yksi isä, ja suhde ensimmäiseksi merkittävään isään on hyvä yli puolella nuorista. Ensimmäiseksi arvioitu isäsuhde on kuitenkin heikompi kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten isäsuhde, mikä vaikuttaa liittyvän siihen, että sateenkaariperheiden nuorten isät ovat enimmäkseen saaneet lapsensa entisen vaimonsa tai naispuolisen kumppaninsa kanssa eivätkä isä ja nuori asu enää yhdessä. Kun sateenkaariperheiden nuorten isäsuhdetta verrataan niiden Kouluterveyskyselyn vastaajien isäsuhteeseen, jotka eivät myöskään asu isän ja äidin kanssa, isäsuhde on yhtäläinen ryhmien välillä. Tulokset 10–12-vuotiaiden lasten ja 13–18-vuotiaiden nuorten isäsuhteista eroavat toisistaan, mitä voi selittää esimerkiksi se, että lapset saattavat elää useammin myös isänsä kanssa vanhempien eron jälkeen kuin nuoret, sillä vuoroasuminen on yleistynyt viime vuosina. Tässä tutkimuksessa 10–12-vuotiaat lapset asuivat useammin vuorotellen molemmissa kodeissaan kuin 13–18-vuotiaat nuoret.

Niillä seitsemällä sateenkaariperheen nuorella, jotka arvioivat suhdetta toiseen isään, on todennäköisesti seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön kuuluva isä. Suhde toiseen isään vaikuttaa paremmalta kuin ensimmäiseksi arvioituun isään ja yhtä hyvältä kuin suhde ensimmäiseksi arvioituun äitiin. Jatkotutkimuksissa vanhempien suhteiden arvioinnissa olisi tiedusteltava tarkemmin, kenen vanhemman osalta lapsi tai nuori arvioi suhdettaan: onko kyseessä alkuperäinen vanhempi vai vanhempipuoli, ja missä määrin lapsi tai nuori asuu kyseisen vanhemman kanssa.

Haastatelluilla 7–10-vuotiailla lapsilla vaikuttaa olevan myönteiset suhteet vanhempiinsa. Heidän puheessaan korostui äitien tärkeys lapsen elämässä. Vain viidellä lapsella oli isä, jota lapsi tapasi, ja tämän rooli lapsen elämässä oli pienempi. Eronneiden vanhempien lapsista osa toi esille ikävän toisen vanhemman luokse, mikä kertoo muualla asuvien vanhempien tärkeydestä lasten elämässä.

Perheen toiminta

Perheen yhteinen ruokailu

Enemmistöllä 13–18-vuotiaista sateenkaariperheiden nuorista on tapana syödä päivittäin yhdessä perheensä kanssa, ja yhteinen ateriointi on heillä yleisempää kuin Kouluterveyskyselyn nuorilla. Ero ei vaikuta selittyvän vanhempien keskimääräistä korkeammalla koulutustasolla, vaikka aiemmissa tutkimuksissa vanhempien korkea koulutustaso on yhdistynyt perheen yhdessä syömisen yleisyyteen (Mattila, Erkkola & Konu, 2016). Aiemmissa kansainvälisissä tutkimuksissa ei ole selvitetty sateenkaariperheiden ateriointitottumuksia.

Tutkimusten mukaan yhteinen ateriointi lähentää perhesuhteita ja lisää nuoren hyvinvointia, ja yhteinen ruokailu nähdään nuoren mahdollisuutena puhua vanhempiensa kanssa omista asioistaan (Mattila & al., 2016). Enemmistö tähän tutkimukseen osallistuneista sateenkaariperheiden nuorista keskustelee-

kin vanhempiansa kanssa usein tai melko usein päivän tapahtumista ja omista asioistaan, ja he voivat psyykkisesti hyvin. Suomalaisen tutkimuksen mukaan peruskoulun aikaisella perheen yhteisellä aterioinnilla on myönteinen yhteys nuorten myöhempään terveyttä ja hyvinvointia ylläpitävään käyttäytymiseen (Mattila & al., 2016), joten tältä osin sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat olevan hyvässä asemassa verrattuna ikäisiinsä.

Tulosta, jonka mukaan sateenkaariperheiden nuoret aterioivat useammin perheen kanssa kuin Kouluterveyskyselyn nuoret, voi selittää uusperheiden yleisyys sateenkaariperheiden joukossa. Uusperheissä voi olla nuorempia lapsia vanhempien uudesta liitosta, ja pikkulapsiperheissä saatetaan syödä useammin yhdessä kuin nuorten perheissä.

Myös suurin osa sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista syö yhdessä perheensä kanssa useana päivänä viikossa. Heillä ateriointitottumukset vastaavat Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten tottumuksia. Sateenkaariperheiden lapsille ja nuorille esitetyt kysymykset erosivat toisistaan, mikä voi vaikuttaa lasten ja nuorten välisten tulosten eroavaisuuteen. Lasten perheissä saatetaan myös yleisemmin syödä yhdessä kuin nuorten perheissä, joten kenties sateenkaariperheiden, joissa on alakouluikäisiä lapsia, ateriointitottumukset eivät siksi eroa muiden lapsiperheiden ateriointitottumuksista.

Päivän tapahtumista ja omista asioista keskusteleminen vanhempien kanssa sekä kuulluksi tuleminen

Perheen kesken keskustellaan päivän tapahtumista useammin sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kotona kuin samanikäisten Kouluterveyskyselyn lasten ja nuorten kotona. Tulos vaikuttaa selittyvän sateenkaariperheiden vanhempien valtaväestöä korkeammalla koulutustasolla. Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, joiden äidillä on korkeakoulututkinto, keskustelevat perheensä kanssa päivän tapahtumista yhtä usein kuin sateenkaariperheiden nuoret. Kouluterveyskyselyn lasten vanhempien koulutustaustaa ei voida yhdistää heidän omien lastensa tuloksiin. On kuitenkin tiedossa, että Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat ovat keskimäärin vähemmän koulutettuja kuin sateenkaariperheiden lasten vanhemmat.

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista kaikki ovat sitä mieltä, että heidän vanhempansa kuuntelevat usein tai melko usein, kun heidän lapsellaan on asiaa. Kouluterveyskyselyyn vastanneita lapsia kuunnellaan keskimäärin yhtä usein, tosin suuremmassa aineistossa vastauksissa on enemmän hajontaa.

Sateenkaariperheiden nuorista kolme neljäsosaa pystyy keskustelemaan omista asioistaan vanhempiansa kanssa usein tai melko usein, eikä loppujen vastaajienkaan keskusteluyhteys vaikuta huonolta. Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, joiden äidillä on vähintään alempi korkeakoulututkinto, keskustelevat omista asioistaan vanhempiansa kanssa yhtä usein kuin sateenkaariperheiden

nuoret, mutta ne Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret, joiden äideillä on vähemmän koulutusta, keskusteleivat omista asioistaan harvemmin vanhempiensa kanssa.

Kansainväliset tutkimukset viittaavat siihen, että naisparien lapsilla on keskustelevampi suhde vanhempiinsa kuin eri sukupuolta olevien pariskuntien kasvattamilla lapsilla, ja että myös heteroseksuaalisilla naisilla on keskustelevampi suhde lapsiinsa kuin heteroseksuaalisilla miehillä (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Väestötason tutkimuksessa, jossa vanhempien koulutus on kontrolloitu, naisparien ja eri sukupuolta olevien parien perheissä lasten ja vanhempien on kuitenkin yhtä helppo keskustella tärkeistä asioista keskenään (Bos & al., 2015, 2016). Nyt tehdyn tutkimuksen tulokset vahvistavat käsitystä, että sateenkaari-perheissä elävät nuoret keskusteleivat useammin vanhempiensa kanssa. Tulos voi kuvastaa paitsi sateenkaari-perheiden vanhempien kouluttautuneisuutta myös heidän paneutuvuuttaan vanhemmuuteen.

Perheen yhteinen aika ja yhdessä tekemät asiat sekä yhteisen ajan riittävyys

Sateenkaari-perheiden 10–12-vuotiaat lapset ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet viidesluokkalaiset lapset viettävät suurin piirtein yhtä paljon aikaa perheensä kanssa ja tekevät yhdessä yhtä paljon asioita, eikä yhteinen aika riipu sateenkaari-perheiden lapsilla siitä, asuvatko he yhdessä vai kahdessa kodissa. Lapset myös tekevät kotitöitä yhtä paljon sateenkaari-perheissä ja Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten perheissä. Aiemmissa tutkimuksissa on selvinnyt, että naisparien ja heteroparien perheissä tehdään yhtä paljon asioita yhdessä (Wainright & Patterson, 2008), mikä vastaa tämän tutkimuksen tuloksia. Lähes kaikissa sateenkaari-perheissä pidetään lasten kertoman mukaan hauskaa yhdessä monta kertaa viikossa, mikä vahvistaa kuvaa siitä, että näissä perheissä voidaan keskimäärin hyvin. Myös 7–10-vuotiaiden lasten haastatteluissa nousivat esille perheen yhdessä tekemät mukavat asiat.

Yhdessä kodissa asuvista sateenkaari-perheiden lapsista yhtä moni kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista kokee, että perheellä on riittävästi aikaa keskenään. Kahdessa kodissa asuvat sateenkaari-perheiden lapset kokevat kuitenkin perheen yhteisen ajan riittämättömämmäksi kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat. Vaikka kahdessa kodissa asuvat lapset viettävät yhteensä yhtä paljon aikaa perheidensä kanssa kuin yhdessä kodissa asuvat perheensä kanssa, he toivovat silti, että voisivat viettää enemmän aikaa toisessa tai molemmissa kodeissa kuin mikä on mahdollista. Tähän viittaa myös se, että 7–10-vuotiaiden lasten haastattelussa nousi moneen otteeseen esille lapsen ikävä toisen vanhemman luo niillä lapsilla, joiden vanhemmat ovat eronneet.

Vanhempien tieto lapsen ja nuoren asioista ja lapsen kotona yksin viettämä aika

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten ja Kouluterveyskyselyyn osallistuneiden lasten vanhemmat tietävät yhtä hyvin, miten ja keiden kanssa heidän lapsensa viettävät vapaa-aikaa, mihin heidän lapsensa käyttää rahaa ja miten heidän lapsellaan menee koulussa. Useimmat tietävät näistä asioista hyvin. Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset ja Kouluterveyskyselyyn osallistuneet viidesluokkalaiset myös viettävät yksin kotona arkisin suurin piirtein yhtä paljon aikaa.

Viikonloppuisin sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat viettävän vähemmän aikaa yksin kotona kuin muut ikäisensä. Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret salaavat vanhemmiltaan menojaan keskimäärin harvemmin ja sopivat huomattavasti useammin kotiintuloajoista verrattuna Kouluterveyskyselyn lapsiin ja nuoriin, eivätkä ryhmien väliset erot vaikuta johtuvan äidin koulutustasosta. Lisäksi useampi sateenkaariperheen vanhempi kuin Kouluterveyskyselyn vastaajan vanhempi juttelee lapsensa tai nuorensa kavereiden kanssa heitä tavatessaan.

Sateenkaariperheiden vanhemmat vaikuttavat siis olevan paneutuvampia vanhemmuuteensa kuin valtaväestön vanhemmat. Tämä saattaa johtua yhdessä lapsen saaneiden naisparien kohdalla siitä, että hedelmöityshoitoihin hakeutuminen ja sateenkaariperheen perustaminen vaativat vanhemmilta resursseja, suunnitelmallisuutta ja rohkeutta, ja vanhemmat ovat siten keskimääräistä motivoituneempia (katsaus: Aarnio, 2014). On myös mahdollista, että sateenkaariperheiden vanhemmat panostavat vanhemmuuteensa tavallista enemmän, koska ympäristöstä tulee painetta onnistumiseen.

Riitely vanhempien kanssa

Sateenkaariperheiden nuoret riitelevät yhtä paljon vanhempiensa kanssa kuin Kouluterveyskyselyn nuoret. Sateenkaariperheiden lapset riitelevät keskimäärin enemmän vanhempiensa kanssa kuin Kouluterveyskyselyyn osallistuneet lapset, eikä lasten kokema vanhempien ero tai lapsen kotien määrä näytä vaikuttavan riitelyn määrään. Sateenkaariperheiden lapsistakin suurin osa riitelee korkeintaan silloin tällöin. Melko usein tai usein vanhempiensa kanssa riiteleviä on vain kolme lasta.

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa on yksi viittaus sateenkaariperheissä koettuun riitelystä, jossa naisparien 17-vuotiailla nuorilla oli enemmän käytösongelmia, kuten riitelyä ja sääntöjen rikkomista, kuin muilla ikäisillään (Bos & al., 2013). Toisaalta muutamassa muussa tutkimuksessa naisparien lapsilla on ollut vähemmän aggressiivista käyttäytymistä ja sääntöjen rikkomista kuin vastaavan ikäisillä nuorilla, joten tulokset ovat tältä osin ristiriitaiset (katsaus: Aarnio, 2014).

Vanhempien tuki ja kannustus

Lähes poikkeuksetta kaikki sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat sitä mieltä, että heidän vanhempansa tukevat ja kannustavat heitä usein tai melko usein. Kouluterveyskyselyyn vastanneiden nuorten vanhemmat eivät vaikuta tukevan ja kannustavan nuoriaan yhtä paljon, ja myös Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten tulokset kallistuvat siihen suuntaan, että he saavat vähemmän kannustusta ja tukea vanhemmiltaan kuin sateenkaariperheiden lapset. Ero sateenkaariperheiden nuorten ja Kouluterveyskyselyn nuorten välillä pienenee, muttei poistu, kun äitien koulutus huomioidaan. Kouluterveyskyselyssä äidin korkea koulutus on positiivisessa yhteydessä tukemisen ja kannustamisen kanssa, ja sateenkaariperheiden äidit ovat valtaväestön äitejä keskimäärin kouluttautuneempia. Sateenkaariperheiden vanhempien antama tuki ja kannustus vahvistavat kuvaa heistä paneutuvina vanhempina.

Sisarusten kanssa riitely ja sisarusten keskinäinen tuki ja kannustus

Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret riitelevät sisarustensa kanssa suurin piirtein yhtä paljon. Enemmistö riitelee ainakin silloin tällöin. Sisarusten keskinäinen riitely on yleisempää kuin vanhempien kanssa riitely. Vastaavasti enemmistö sisaruksista, sekä lapsista että nuorista, tukee ja kannustaa toisiaan. Myös 7–10-vuotiaat lapset kertoivat haastattelussa sisarussuhteistaan, jotka koettiin pääasiassa myönteisiksi ja läheisiksi, huolimatta ajoittaisista kinasteluista. Tulokset viittaavat tiiviisiin sisarussuhteisiin, joissa sekä riidellään että tuetaan toisia. Lisää tutkimusta tarvittaisiin, jotta sateenkaariperheiden sisarussuhteita voitaisiin verrata muiden perheiden sisarussuhteisiin.

Ystävät

Kukaan sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaista haastatelluista tai kyselyyn vastanneista lapsista ei ole ilman hyvää kaveria. Yhdeksällä sateenkaariperheen nuorella kymmenestä on ainakin yksi todella läheinen ystävä, jonka kanssa voi keskustella luottamuksellisesti lähes kaikista asioista. Sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla vaikuttaa olevan kavereita ja ystäviä vastaavalla tavalla kuin muillakin lapsilla ja nuorilla. Tulos vastaa sateenkaariperheiden nuorten ystävyyssuhteita selvittäneitä tutkimuksia, joiden mukaan sateenkaariperheiden nuorilla on yhtä paljon ystäviä ja yhtä läheisiä ystävyksiä kuin muilla ikäisillään (Gartrell & al., 2012; Wainright & Patterson, 2008).

Tutkimuksessa on todettu, että lämmin ja huolehtivainen suhde vanhempiin on positiivisessa yhteydessä kaverisuhteiden määrään ja toimivuuteen (Wainright & Patterson, 2008). Tämän tutkimuksen tulos, jonka mukaan suomalaisilla sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla vaikuttaa olevan vastaavanlaisia ystä-

vyssuhteita kuin muilla ikäisillään, tukee käsitystä sateenkaariperheissä elävien lasten ja nuorten hyvinvoinnista.

Fyysinen ja psyykkinen terveys

Terveys ja somaattiset oireet

Suuri enemmistö sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista kokee terveytensä vähintään melko hyväksi, mikä vastaa Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten ja nuorten kokemuksia. Sateenkaariperheiden nuorilla on myös keskimäärin saman verran somaattisia oireita kuin Kouluterveyskyselyn nuorilla, vaikkakin sateenkaariperheiden nuorilla vaikuttaa olevan vähemmän kipuja selän alaosassa ja he vaikuttavat olevan vähemmän jännittyneitä ja hermostuneita. Australialaistutkimuksessa sateenkaariperheiden lapset ja nuoret on havaittu fyysisesti jopa hieman terveemmiksi kuin muut ikäisensä, mitä on selitetty vanhemmuuden paneutuvuudella (Crouch & al., 2014), mutta lukuun ottamatta pientä eroa parin somaattisen oireen suhteen tällaista eroa ei tullut esille tässä tutkimuksessa. Yhdysvaltaisessa väestötason tutkimuksessa naisparien 6–17-vuotiaiden lasten ja nuorten terveys on osoittautunut vastaavaksi kuin eri sukupuolta olevien parien lasten (Bos & al., 2016).

Mieliala, ahdistuneisuus ja sosiaaliset pelot

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaiden lasten ja nuorten mieliala vaikuttaa yhtä hyvältä ja sateenkaariperheiden nuorilla vaikuttaa olevan yhtä vähän ahdistuneisuutta ja sosiaalisten tilanteiden pelkoja kuin vastaavan ikäisillä suomalaislapsilla ja -nuorilla. Tulos on samankaltainen kuin kansainvälisissä tutkimuksissa, joissa sateenkaariperheiden lasten ja nuorten psyykkinen hyvinvointi on todettu vähintään yhtä hyväksi kuin muillakin samanikäisillä (katsaus: Aarnio, 2014; Adams & Light, 2015; Bos, & al., 2015, 2016, 2017; Farr, 2017). Suuri enemmistö kaikista suomalaisista lapsista on koulussa ja kotona usein iloisella ja hyvällä tuulella. Näin kuvasivat mielialaansa myös haastatellut 7–10-vuotiaat sateenkaariperheiden lapset, joista lähes kaikki pitivät mielialaansa kotona ja koulussa tosi usein iloisena tai aika usein iloisena. Sen sijaan kaikista suomalaisnuorista, niin sateenkaariperheissä kuin muissa perheissä elävistä nuorista, jopa joka kolmas on kokenut joitakin masennuksen oireita edeltäneen kuukauden aikana. Vähiten mielialaoireita on sateenkaariperheiden nuorilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet.

Sateenkaariperheiden nuoret ovat vastanneet kyselyyn syksyn lopuksi, jolloin kaamosoireet, kuten masentunut mieliala, ovat keskimäärin runsaampia kuin muina vuodenaikoina. Kouluterveyskyselyyn puolestaan on vastattu keväällä, kun mielialaan ei vaikuta syyspimeys. Vuodenajalla voi olla hieman vaikutusta, kun arvioidaan viimeisen kuukauden mielialaa. Sateenkaariperheiden nuorilla

on tästä huolimatta mielialaoireita korkeintaan yhtä paljon kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla.

Joka seitsemäs sateenkaariperheiden nuorista ja joka neljäs muista suomalaisnuorista on kärsinyt ahdistuneisuusoireista kyselyn täyttämistä edeltäneiden kahden viikon aikana. Keskimäärin ahdistuneisuutta on koettu molemmissa ryhmissä yhtä paljon. Tarkemmin tarkasteltuna käy kuitenkin ilmi, että vanhempien eroa kokemattomista sateenkaariperheiden nuorista harvempi on kokenut ahdistuneisuutta kuin vanhempien eron kokeneet sateenkaariperheiden nuoret ja Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret perhemuodostaan riippumatta.

Kaikki Kouluterveyskyselyn nuoret, jotka ovat merkinneet asuvansa isänsä ja äitinsä kanssa, eivät välttämättä elä alkuperäisten vanhempiensa kanssa, ja vastaavasti kaikki niistä Kouluterveyskyselyn nuorista, jotka asuvat jossain muussa perhemuodossa, eivät välttämättä ole kokeneet vanhempiensa eroa. Ryhmävertailut ovat siis suuntaa-antavia, mutta ne viittaavat siihen mahdollisuuteen, että eroa kokemattomat sateenkaariperheiden nuoret saattavat voida jopa paremmin kuin valtaväestön nuoret. Tämä aineisto olisi hyvä analysoida jatkotutkimuksessa siten, että sateenkaariperheiden vanhempien lukumäärä ja vanhempien eron vaikutukset huomioidaan.

Huolet

Sateenkaariperheiden kyselyyn ja Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla on ollut kyseisellä luokka-asteella ollessaan keskimäärin yhtä paljon huolia. Aiemmissa tutkimuksissa sateenkaariperheiden lasten tai nuorten huolten määrää ja aiheita ei ole juuri kartoitettu, lukuun ottamatta tutkimusta, jonka mukaan naisparien nuorilla on yhtä monia nuoruuteen liittyviä huolia kuin muilla ikäisillään (Rivers & al., 2008).

Väsymyksestä, yksinäisyydestä, peloista ja omasta arkuudesta huolehtii useampi sateenkaariperheen lapsi kuin Kouluterveyskyselyn vastaaja mutta nämä huolet eivät ole yleisiä. Sen sijaan sateenkaariperheiden lapsilla on vähemmän huolia kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla liittyen vanhemman terveyteen tai mielenterveyteen, läheisten päihteiden käyttöön, rahan riittävyyteen perheessä sekä väkivaltaan tai sen uhkaan kotona. Kukaan sateenkaariperheiden lapsista ei ole kokenut kotona huolta väkivallasta tai sen uhkasta käynnissä olleen luvun vuoden aikana, toisin kuin joka kymmenes Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista.

Huoliin liittyviin tuloksiin voi vaikuttaa se, että sateenkaariperheiden lapset vastasivat kyselyynsä loppusyksyllä ja muiden perheiden lapset keväällä, joten tietyllä luokka-asteella opiskeleminen oli eri vaiheessa. Väsymystä saatetaan myös kokea enemmän syksyn pimeydessä, mikä voi selittää sen, että sateenkaariperheiden lapset raportoivat enemmän huolta väsymyksestä kuin Kouluterveyskyselyn lapset.

Sateenkaariperheiden lapsista lähes kaksi kolmasosaa on sitä mieltä, että heidän vanhempansa tietävät lapsensa huolenaiheista hyvin tai melko hyvin. Kolmasosa lapsista on kuitenkin sitä mieltä, että vanhemmat tietävät lapsensa huolenaiheista vain jonkin verran tai jopa huonosti. Lisätutkimuksella olisi tärkeä selvittää, miten tulos vertautuu valtaväestön lapsiin ja mitä vanhemmat voisivat tehdä, jotta he olisivat paremmin perillä lastensa huolista.

Sateenkaariperheiden lapset raportoivat saavansa tukea huoliinsa vanhemmiltaan. Kaiken kaikkiaan lasten huolten varsin vähäinen määrä ja niihin saatu tuki vanhemmilta vahvistavat käsitystä, että suomalaiset sateenkaariperheiden lapset voivat keskimäärin hyvin.

Koulukokemukset

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaat lapset ja nuoret pitävät koulunkäynnistä ja opiskelusta yhtä paljon sekä arvioivat koulu- ja opintomenestyksensä yhtä hyväksi kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset ja nuoret. Suuri osa sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista viihtyy koulussa vähintään melko hyvin ja arvioi pärjäävänsä vähintään keskitasoisesti. Kukaan sateenkaariperheen lapsi ei koe pärjäävänsä koulussa muita huonommin, toisin kuin kymmenisen prosenttia Kouluterveyskyselyyn vastanneista lapsista. Sateenkaariperheiden nuorista ja Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista yhtä harva kokee vaikeuksia seurata opetusta.

Tässä tutkimuksessa sateenkaariperheiden lasten ja nuorten koulumenestys ei siis ole keskimääräisesti tarkasteltuna parempaa kuin muiden samanikäisten oppilaiden ja opiskelijoiden, kuten eräissä kansainvälisissä tutkimuksissa on ollut asianlaita. Eroa on näissä tutkimuksissa selitetty sateenkaariperheiden äitien korkealla koulutustasolla ja vanhemmuuden paneutuvuudella (katsaus: Aarnio, 2014; Gartrell & Bos, 2010). Eräs tutkimus on kuitenkin todennut, että sateenkaariperheiden lapset pärjäävät koulussa huonommin kuin muut, mikäli heidän perheissään tapahtuneita muutoksia ei huomioida, mutta yhtä hyvin kuin muut, mikäli ne huomioidaan (Potter, 2012). Kun tässä tutkimuksessa tarkasteltiin nuorten koulu- ja opintomenestystä vanhempien eronneisuuden mukaan, kävi ilmi, että vanhempien eroa kokemattomat sateenkaariperheiden nuoret menestyvät koulussa paremmin kuin valtaväestön nuoret – myös paremmin kuin oletetusti yhdessä pysyneiden äidin ja isän kanssa asuvat valtaväestön nuoret. Sen sijaan vanhempien eron kokeneet sateenkaariperheiden nuoret menestyvät koulussa yhtä hyvin kuin valtaväestön nuoret. Lasten osalta tulos oli kuitenkin eri suuntainen, mikä selittyy todennäköisesti sillä, että pienissä tutkittavien ryhmissä yksittäisten osallistujien vastaukset vaikuttavat ryhmän tulokseen huomattavasti.

Useimpien 10–18-vuotiaiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten mielestä opettajat kohtelevat oppilaita ja opiskelijoita reilusti. Sateenkaariperheiden lapset ovat tätä mieltä yhtä usein kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset.

Sateenkaariperheiden nuoret pitävät opettajien reilua ja tasa-arvoista kohtelua jopa yleisempänä kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret. Lähes kaikki sateenkaariperheen lapset kokevat myös, että opettaja kohtelee heitä itseään reilusti ja tasa-arvoisesti. Ne muutamat lapset, jotka kokevat, ettei opettaja kohtelee heitä reilusti ja tasa-arvoisesti, esittävät tälle muita syitä kuin oman perheensä.

Enemmistö sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista tulee hyvin toimeen opettajiensa kanssa, ja sateenkaariperheiden nuorten suhteet opettajiinsa vaikuttavat jopa paremmilta kuin Kouluterveyskyselyn nuorten. Vanhempien koulutautuneisuus on Kouluterveyskyselyssä positiivisessa yhteydessä sen kanssa, että nuori tulee toimeen opettajansa kanssa, joten sateenkaariperheiden vanhempien korkea kouluttautuneisuus saattaa selittää heidän lastensa toimeen tulemisen opettajien kanssa. Sateenkaariperheiden lapset saavat kannustusta ja rohkaisua opettajaltaan varsin yleisesti ja yhtä paljon kuin Kouluterveyskyselyn lapset.

Useampi haastateltu 7–10-vuotias lapsi mainitsi opettajan elämänsä kuluvana tärkeänä henkilönä ja luonnehti opettajaa pääosin erittäin myönteisillä kuvailuilla. Heistä useimmat toivat esille myönteisiä kokemuksia ja ajatuksia koulusta. Yhtä tämän ikäistä lasta vaivasi koulussa jokin asia, josta hän ei halunnut haastattelussa puhua.

Sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat tulevan toimeen koulukavereiden kanssa suurin piirtein yhtä hyvin kuin Kouluterveyskyselyn nuoret, mutta sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaiden lasten toimeen tuleminen koulukavereiden kanssa vaikuttaa keskimäärin huonommalta kuin Kouluterveyskyselyn lapsilla. Toisaalta huonosti koulukavereiden kanssa toimeentulevia sateenkaariperheen lapsia on vain kaksi, joten sattuma selittänee ryhmien välisen eron.

Sateenkaariperheiden nuoret kertovat saavansa useammin apua koulusta silloin kun heillä on vaikeuksia koulunkäynnissä tai opiskelussa kuin Kouluterveyskyselyn nuoret, eikä vanhempien kouluttautuneisuus vaikuta olevan tämän ryhmien välisen eron taustalla.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaista nuorista suuri enemmistö saa tarvittaessa kotoa tukea ja apua koulukäynti- tai opiskeluvaikeuksiin useimmiten tai aina kun tarvitsee. Kouluterveyskyselyn nuoret saavat keskimäärin harvemmin tällaista tukea kotoaan. Vanhemman koulutus on vain vähän yhteydessä kotoa saadun tuen määrään valtaväestön perheissä, joten sateenkaarivanhempien kouluttautuneisuus ei vaikuta olevan ryhmien välisen eron taustalla. Vanhempien antama tuki ja apu vaikuttavat kertovan vanhempien paneutuvuudesta.

Sateenkaariperheiden vanhemmat auttavat 10–12-vuotiaita lapsiaan useammin kotitehtävissä ja muissa kouluun liittyvissä asioissa kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten vanhemmat. Tämän tuloksen yhteyttä vanhempien keskimääräistä korkeampaan koulutustasoon ei voitu selvittää.

Sateenkaariperheiden koulukokemuksia on kansainvälisesti tutkittu enimmäkseen koulukiusaamisen näkökulmasta (mm. Gustavson & Schmitt, 2011) tai yksittäisillä väittämillä tai tehtävillä (Bos & al., 2016; Potter, 2012; Rivers &

al., 2008). Eräässä yhdysvaltalaisessa väestötason tutkimuksessa on kuitenkin osoitettu, että naisparien perheissä kasvavat nuoret kokevat jopa vahvempaa yhteenkuuluvuuden tunnetta kouluyhteisönsä kuin eri sukupuolta olevien vanhempien nuoret (Wainright & al., 2004). He kokevat koulukaverit yhtä läheisiksi, tuntevat olonsa koulussa yhtä turvalliseksi, kokevat opettajien kohtelevan heitä yhtä tasapuolisesti ja viihtyvät koulussa yhtä hyvin kuin muut, ja he kokevat olevansa jopa muita oppilaita tiiviimmin olennainen osa kouluyhteisöä. Toisaalta naisparien nuoret eivät erään tutkimuksen mukaan hae yhtä herkästi apua koulun henkilökunnalta kuin eri sukupuolta olevien vanhempien nuoret (Rivers & al., 2008). Tuoreemmassa tutkimuksessa taas samaa sukupuolta olevat vanhemmat ovat kertoneet kouluikäisen lapsensa sopeutuneen kouluun hyvin ja saavan sieltä tukea (Farr & al., 2016). Nyt käsillä olevan tutkimuksen tulosten perusteella muodostuu käsitys, että Suomessa sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on vähintään yhtä myönteisiä koulukokemuksia kuin muilla oppilailla ja opiskelijoilla.

Kiusaaminen

Kiusatuksi tuleminen

Puolet sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista ja reilu neljännes nuorista raportoi, että tulee kiusatuksi koulussa ainakin jossain määrin. Lapset ovat huomioineet vastauksessaan kaiken kokemansa koulukiusaamisen, nuoret kokemuksensa viimeisen vuoden ajalta. Joka kolmas sateenkaariperheen lapsi tulee kiusatuksi harvoin, joka viides tätä useammin. Nuorista kaikki ovat tulleet kiusatuiksi vain harvoin, kahta nuorta lukuun ottamatta. Kukaan sateenkaariperheiden lapsista tai nuorista ei ole kiusaamisen kohteena päivittäin.

Sateenkaariperheiden lapset vaikuttavat joutuvan kohtaamaan kiusaamista hieman yleisemmin kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet lapset mutta sateenkaariperheiden nuoret yhtä usein kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneet nuoret. Nuorten osalta tulokset vastaavat niiden harvojen aiheesta tehtyjen vertailevien tutkimusten tuloksia, joiden mukaan isobritannialaiset ja belgialaiset naisparien lapset ja nuoret eivät koe määrällisesti enempää kiusaamista kuin muut ikäisensä (Rivers & al., 2008; Vanfraussen & al., 2002).

Suomalaisista sateenkaariperheiden lapsista harva kokee tulevansa kiusatuksi opettajan taholta, eikä kukaan tuo ilmi sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista opettajan taholta. Tähän tutkimukseen osallistuneista kelloista ei siten ole yhtä karuja kokemuksia opettajista kuin eräällä ruotsalaisella teini-ikäisellä pojalla, joka on kertonut tulleen kiusatuksi useimpien opettajiensa taholta sateenkaariperheensä johdosta (Gustavson & Schmitt, 2011).

Pienillä paikkakunnilla esiintyy enemmän HLBTI-aiheista syrjintää ja kielteisempää asennoitumista sateenkaarivanhemmuuteen, mikä voi saada sateenkaari-ihmiset muuttamaan suuremmille paikkakunnille (Nikander & al., 2016; Tasker & Golombok, 1997). Kuitenkaan ketään tähän tutkimukseen

osallistuneista sateenkaariperheiden lapsista, joiden tiedetään asuvan pienellä paikkakunnalla, ei kiusata koulussa. Myös nuorten osalta tulokset kallistuvat ennemminkin siihen suuntaan, että pääkaupunkiseudulla, suuressa kaupungissa asuvia nuoria olisi osunut useammin kiusaamisen kohteeksi kuin muualla asuvia, mutta tulokset perustuvat hyvin pieneen vastaajajoukkoon.

Yleisimmät kiusaamisen muodot ovat kaveriporukan ulkopuolelle jättäminen ja ilkeä nimittely. Näin tulevat kiusatuiksi yhtä lailla sateenkaariperheen lapset ja nuoret kuin Kouluterveyskyselyyn osallistuneet lapset ja nuoret, tosin sateenkaariperheiden nuoret raportoivat enemmän ilkeää nimittelyä kuin Kouluterveyskyselyn nuoret. Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kuvaavat, kuinka nimittely on joskus liittynyt heidän vanhempiansa tai heihin sateenkaariperheen lapsena. Eräs nuori muun muassa kirjoittaa, että häntä on haukuttu 'koeputkilapseksi', ja toinen nuori, että hänen toista äitiään on haukuttu. Erästä alakouluikäistä poikaa on haukuttu homoksi ja hänen perhettään on pilkattu. Vastaavanlaisia kiusaamisen muotoja ovat aiemmin raportoineet belgialaiset koululaiset, jotka ovat syntyneet kahden äidin perheeseen (Vanfraussen & al., 2002).

Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat kokeneet hieman enemmän kännykkä- ja nettikiusaamista kuin Kouluterveyskyselyn vastaajat. Lasten osalta tulosta voi selittää se, että vertailuaineisto on kerätty 2,5 vuotta ennen sateenkaariperhekyselyä, ja kännykkä- ja nettikiusaaminen on yleistynyt sen jälkeen (Kouluterveyskysely 2000/2001–2013). Vuoden 2013 Kouluterveyskyselyssä 9 prosenttia pojista ja 11 prosenttia tytöistä on kokenut kiusaamista kännykän tai internetin kautta, kun taas vuonna 2015 näin on kokenut peräti 21 ja 29 prosenttia (vastaavasti). Nuorten vertailuaineisto on kuitenkin kerätty samana vuonna kuin sateenkaariperheiden nuorten kysely, joten aika ei siinä selitä ryhmien välistä pientä eroa.

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaita lapsia kiusataan enemmän koulussa kuin vapaa-ajalla. Heistä joka kuudetta kiusataan vapaa-ajalla harvoin eikä ketään tätä yleisemmin. Vain yksi lapsi raportoi tulleen kiusatuksi vapaa-ajan ohjaajan tai valmentajan taholta. Vapaa-ajalla kiusatuksi tuleminen ei liity kennelläkään lapsella sateenkaariperheeseen.

Se, että kiusaamista ilmenee enemmän koulussa kuin muissa ympäristöissä, vastaa aiempaa tietoa lasten ja nuorten kokemuksista. Nuorisobarometrissa on havaittu, että syrjintää kokeneista nuorista 77 prosenttia on kokenut sitä nimenomaan koulussa (Myllyniemi, 2015), ja Hyvinvoiva sateenkaarinuori -tutkimuksessa todetaan, että suurin osa sateenkaarinuorista on tullut kiusatuksi nimenomaan koulussa (Alanko, 2014). Koulukiusaamisen ja syrjinnän yleisyyttä verrattuna muualla tapahtuvaan kiusaamiseen ja syrjintään selittää se, että kaikki lapset ja nuoret viettävät paljon aikaa koulussa. Lisäksi lapsella ja nuorella on enemmän vaikutusmahdollisuuksia vapaa-ajan ympäristöön, joten hän voi valita sellaisia ystäviä ja tekemisiä, joiden parissa ei tule kiusatuksi tai syrjityksi (Myllyniemi, 2015).

Sateenkaariperheestä johtuva kiusaaminen ja muiden kielteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Sateenkaariperheestä johtuvasta kiusaamisesta kertoo vain yksi haastateltu 7–10-vuotias sateenkaariperheen lapsi, pari 10–12-vuotiaista lasta ja muutama nuori. Nuorten osalta vastaukset koskettavat tosin vain kulunutta vuotta. Lähes puolet 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista kuitenkin kertoo, että toiset lapset tai nuoret ovat kysyneet ärsyttäviä kysymyksiä heidän sateenkaarivanhemmastaan, ja noin neljännes kertoo, että toiset lapset tai nuoret ovat vitsailleet ikävällä tavalla heidän perheestään. Kaikki lapset eivät siis vaikuta mieltävän sateenkaariperheeseen liittyviä ärsyttäviä kysymyksiä ja ikävää vitsailua kiusaamiseksi.

Vitsailu vanhemmista ja heitä koskevat ärsyttävät kysymykset ovat ulkomaisissakin tutkimuksissa nousseet yleisimmäksi kiusaamisen muodoksi, joita sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat kokeneet (Bos & van Balen, 2008; Vyncke & al., 2014). Tämän tutkimuksen tulokset viittaavat siihen, että suomalaiset sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kuulevat ärsyttäviä kysymyksiä ja vitsailua yhtä paljon kuin kanadalaiset naisparien nuoret (Vyncke & al., 2014) ja belgialaiset naisparien kouluikäiset lapset (Vanfraussen & al., 2002), mutta vähemmän kuin hollantilaisten naisparien lapset (Bos & van Balen, 2008) ja paljon vähemmän kuin yhdysvaltalaisen lesboiksi identifioituvien äitien nuoret (van Gelderen, Gartrell & al., 2012) tai aiempina vuosikymmeninä sateenkaariperheissä kasvaneet nuoret (Fairtlough, 2008). Tutkimusajankohdan, maan ja tutkimusmenetelmien vaikutusten erotteleminen toisistaan on kuitenkin mahdotonta, joten syyt eri tutkimuksissa saaduille tuloksille eivät ole selvillä. Yhdysvaltojen asenneilmapiiri HLBTIQ-ihmisiä kohtaan on kuitenkin selvästi kielteisempi kuin Hollannin ja Suomen, joten se todennäköisesti vaikuttaa siihen, että yhdysvaltalaisia nuoria kiusataan enemmän (Bos & al., 2008).

Vaikuttaa siltä, että sateenkaariperheiden nuoret ovat kuulleet loukkaavia asioita perheestään hieman useammin aikuisten suusta kuin muilta nuorilta. Lapsista kukaan ei kuitenkaan kerro kuulleensa perheestään loukkaavia asioita aikuisten sanomana. Tulos saattaa heijastaa sitä, että aikuiset sensuroivat puheitaan enemmän lasten kuin nuorten kuullen tai että nuorten kuulemat loukkaavat kommentit ovat tulleet lähipiirin ulkopuolisilta aikuisilta, joiden puhetta nuoret kuulevat enemmän kuin lapset. Kyse voi olla myös ikäpolvesta. Tämän päivän nuoret ovat olleet ensimmäisiä suurempia sateenkaariperheiden lasten ikäluokkia, ja he ovat raivanneet tietä nuoremmille ikäpolville.

10–12-vuotiaista lapsista ne, jotka tulevat koulukiusatuiksi, raportoivat toisten lasten suhtautumisen sateenkaariperheeseen olevan kielteisempää kuin ne, jotka eivät tule koulukiusatuiksi. Kuitenkaan toisten nuorten kielteinen suhtautuminen nuoren sateenkaariperheeseen ei ole yhteydessä nuoren kokeman koulukiusaamisen kanssa. Erot 10–12-vuotiaiden lasten ja 13–18-vuotiaiden nuorten tuloksissa voivat johtua siitä, että nuorten kokemaa koulukiusaamista

kartoitettiin edeltäneen vuoden ajalta, kun taas lasten kiusatuksi tulemisesta ja muiden lasten ja nuorten suhtautumisesta raportoitiin ilman ajallista rajausta. On mahdollista, että nuoret ovat kuulleet ärsyttäviä kysymyksiä ja vitsailua aiempina vuosina, mutta eivät enää viimeisimmän vuoden aikana. Myöhemmin kyselyssä peräti kaksi kolmasosaa nuorista kertoo, miten on suhtautunut sateenkaariperheeseen liittyvään kiusaamiseen, mikä merkitsee, että hyvin monella on kokemuksia aiheesta vuosien varrelta.

Useimmat nuorista kertovat kiusaamisen liittyneen tiettyyn vaiheeseen koulunkäyntinsä aikana, esimerkiksi alakoulusta yläkouluun siirtymiseen tai siihen, kun vanhemman kuuluminen sukupuoli- tai seksuaalivähemmistöön on tullut ilmi. Myös kansainvälisissä tutkimuksissa on osoitettu, että sateenkaariperheestä johtuvaa kiusaamista on ollut erityisesti ala- ja yläkouluissa, vaikka myös lukioissa kiusataan (Clarke & Demetriou, 2016; Perlesz & al., 2006; van Gelderen, Gartrell, & al., 2012; Welsh, 2011). Kouluikäiset lapset kokevat yleisestikin enemmän kiusaamista kuin nuoret, mutta lisäksi tulokseen voi vaikuttaa asenneilmapiirin muuttuminen myönteisemmäksi vuosien myötä.

Muiden myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen

Yli puolet 10–12-vuotiaista lapsista ei ole kokenut mitään kielteistä sateenkaariperheestään johtuen muiden lasten taholta, ja loput lapset, jotka ovat kokeneet kielteistä suhtautumista, eivät ole pitäneet sitä jatkuvana. Muiden lasten ja nuorten myönteinen suhtautuminen sateenkaariperheeseen on paljon yleisempää kuin kielteinen suhtautuminen. Lähes kaikkien tutkittujen 7–18-vuotiaiden lasten ja nuorten kaverit käyvät heillä mielellään kyläilemässä. Tulos on yhteneväinen hollantilaisten ja belgialaisten naisparien lasten ja nuorten kertoman kanssa, joista ainakin 90 prosenttia kokee ystävien tuomisen kotiin mukavaksi (Gartrell & al., 2012; Vanfraussen & al., 2002). Suuri enemmistö sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista kokee, että muut lapset ja nuoret ovat olleet myönteisellä tavalla kiinnostuneita heidän perheestään ja arvostavat heidän perhettään. Sateenkaariperheeseensä kohdistuvaa ihailua on kokenut joskus neljännes 10–12-vuotiaista lapsista ja 60 prosenttia 13–18-vuotiaista nuorista, mitkä ovat myönteisiä tuloksia.

Kiusaamiseen puuttuminen ja opastaminen sen varalta

Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset kertovat yleisesti opettajalle, vanhemmalle tai ystävälle kiusaamisesta, johon he ovat osallisia. Kouluterveyskeskelyyn vastanneet lapset kertovat myös näille samoille tahoille mutta harvemmin kuin sateenkaariperheiden lapset. Puolet kiusatuista sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista kertoo, että aikuiset ovat puuttuneet kiusaamiseen. Vain pieni murto-osa kaikista 10–12-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista ja vii-

desluokkalaisista Kouluterveyskyselyyn osallistuneista kokee, että kiusaamisen loppuminen on varmistettu. Sen sijaan monet nuorista kokevat, että kiusaamisen loppuminen on varmistettu, ja tämä tulos on yhtäläinen sateenkaariperheiden ja valtaväestön nuorilla. Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten tulokset vastaavat siis suurin piirtein muiden samanikäisten koululaisten kokemuksia. Useimmiten kiusaamiseen puuttuminen on ollut vanhemmille kertomista ja tapahtuneesta keskustelemista osallisten kanssa.

Reilu kolmannes sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista muistaa saaneensa vanhemmiltaan opastusta siitä, mitä kannattaa tehdä, jos kohtaa sateenkaariperheeseen liittyvää kiusaamista tai loukkaavia puheita. Yleisimmin heitä on pyydetty kertomaan kiusaamisesta vanhemmille tai muille aikuisille tai ohittamaan kommentit ja lähtemään pois tilanteesta. Nuoria on myös opastettu sen suhteen, kuinka loukkaavien puheiden esittäjän virheellisiä väitteitä voi korjata.

Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret vaikuttavat toimivan vanhemmiltaan saamiensa ohjeiden mukaisesti, sillä yleisiä reagoititapoja loukkaavaan puheeseen ovat kiusaajan valistaminen, aikuiselle kertominen ja se, ettei ota kiusaamista henkilökohtaisesti vaan on välittämättä siitä. Samanlaisia reagoititapoja ovat tuoneet esille myös ruotsalaiseen sateenkaariperheiden lasten haastatteluun osallistuneet (Gustavson & Schmitt, 2011). Aiemmassa tutkimuksessa haastatellut irlantilaiset sateenkaariperheiden nuoret aikuiset ovat kertoneet puolustaneensa vanhempiaan suvaitsemattomia sukulaisia sekä yleisiä homofobisia asenteita vastaan (Daly & al., 2015). Kaikkein yleisimmin lapset ja nuoret kuitenkin ajattelevat loukkaavia puheita kuulleessaan, että kiusaaja ei tiedä, mitä hän tekee. Vain kolmannekseen kiusaamistapauksista, jotka ovat johtuneet sateenkaariperheestä, on puututtu, kolmannekseen ei, ja kolmanneksessa tapauksista lapsi tai nuori ei osaa sanoa, onko kiusaamiseen puututtu.

Kiusaajana toimiminen

Sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista suuri enemmistö ei kiusaa muita oppilaita koulussa, ja ne muutamat, jotka kiusaavat, raportoivat tekevänsä näin vain harvoin. Kouluterveyskyselyyn osallistuneet lapset vaikuttavat kiusaavan muita lapsia useammin kuin sateenkaariperheiden lapset. Sateenkaariperheiden lapset kertovat, että heille on kotona opetettu suvaitsevaisuutta ja moninaisuuden ymmärtämistä. Samaa ovat sanoneet myös brittiläiset, yhdysvaltalaiset ja uusiseelantilaiset sateenkaariperheiden lapset, nuoret ja nuoret aikuiset, kun heitä on tutkittu (Fairtlough, 2008; Goldberg, 2007; katsaus: Stotzer & al., 2014; Welsh, 2011). Vaikuttaa mahdolliselta, että sateenkaariperheiden vanhempien opit toisten kunnioittamisesta ja arvostamisesta heijastuvat koulun pihalla niin, että sateenkaariperheiden lapset kiusaavat vähemmän kuin muut oppilaat. Sateenkaariperheiden nuoret eivät vaikuta eroavan Kouluterveyskyselyn nuorista kiusaajana toimimisen suhteen, tosin sateenkaariperheiden nuoret vastasivat

koko vuoden osalta ja Kouluterveyskyselyn nuoret vain alkuvuoden osalta. Nuoret eivät myöskään kiusaa niin yleisesti kuin nuoremmat lapset, mikä pitää paikkansa sekä sateenkaariperheiden nuorten että Kouluterveyskyselyn nuorten kohdalla.

Perheestä kertominen

Enemmistö sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista kertoo perheestään muille ainakin joissakin tilanteissa. Ylivoimaisesti yleisimmin he kertovat perheestään kavereilleen. Tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista 90 prosenttia puhuu perheestään kavereidensa kanssa, mikä vastaa hollantilaisten naisparien nuorten tilannetta (Gartrell & al., 2012). 7–10-vuotiaiden sateenkaariperheiden lasten haastatteluihin ei noussut esille, että lapset olisivat valikoivasti avoimia perhe-muodostaan kavereilleen. Läheisimpien ystävien kanssa itsestään tai perheestään ei tarvitse salata mitään, ovat kertoneet tämän tutkimuksen lapset ja nuoret sekä muut eurooppalaiset sateenkaariperheiden koululaiset (Gustavson & Schmitt, 2011; Vanfraussen & al., 2002).

Koulussa ja terveystilanteissa perheestään puhuu vähintään kaksi kolmasosaa tähän tutkimukseen osallistuneista sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista. Kertomiseen katsotaan vaikuttavan sen, kuinka turvalliseksi ympäristö koetaan (mm. Bos & al., 2008; Gustavson & Schmitt, 2011), joten Suomessa enemmistö sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista vaikuttaa luottavan koulun ja terveystilanteiden turvallisuuteen ainakin joissakin tilanteissa. Kysymyksen asetteluun vuoksi ei kuitenkaan tiedetä, keille lapset ja nuoret ovat koulussa avoimia perheestään. Lasten ja nuorten koulukokemuksista kertomisen perusteella ei kuitenkaan ole oletettavaa, että opettajille kertomista erityisesti arasteltaisiin. Haastatellut 7–10-vuotiaat sateenkaariperheiden lapset puolestaan kertoivat, että pääsääntöisesti kaikki heidän perheensä aikuiset osallistuvat koulun juhliin.

Harrastuksissa perheestään puhuu kaksi kolmasosaa nuorista mutta alle puolet lapsista. Se, että harrastuksissa perheestä kerrotaan harvemmin kuin muissa tilanteissa, vaikuttaa ymmärrettävältä, sillä yksi keskeisimmistä selityksistä kertomatta jättämiselle on se, etteivät muutkaan puhu näissä tilanteissa perheestään. Esimerkiksi jalkapallokentällä tai tanssiharjoituksissa ei yleisesti puhuta perheistä.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiaat nuoret vaikuttavat olevan huomattavasti avoimempia perheestään kuin sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaat lapset. Lapset saattavat ylipäänsäkin keskittyä enemmän yhteiseen toimintaan kuin keskustelemiseen, jolloin perhe ei tule puheeksi. Toinen syy sille, miksi lapset kertovat perheestään harvemmin kuin nuoret, voi olla lasten kehitystaso: lapsilla on vähemmän valmiuksia puhua asioista, joiden kertomisen he kokevat hankalaksi. Osa lapsista selittikin, että heitä ovat ahdistaneet ärsyttävät kysymykset vanhemmista, joihin he eivät ole osanneet vastata. Nuorten ja

lasten välisten tulosten eroa voi selittää myös se, että lasten voi olla vaikeampi arvioida ennakkoon, miten muut suhtautuvat perheestä kertomiseen ja onko kertominen turvallista.

Kykyä kertoa vanhemmistaan oikeilla sanoilla ja vastata muiden lasten kysymyksiin on pidetty tärkeinä tekijöinä kiusaamistilanteiden varalta (Litovich & Langhout, 2004). Ilmeisesti sateenkaariperheisiin syntyneille lapsille tällainen kyky on kehittynyt, sillä tässä tutkimuksessa heistä lähes kaikki kertovat perheestään koulussa, kavereiden keskuudessa ja suurin osa myös terveystalveissa.

Tulos vastaa muiden tutkijoiden esittämiä näkemyksiä, joiden mukaan sateenkaariperheeseen syntyneiden lasten on helpompi puhua perheestään kuin niiden, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään (Perlesz & al., 2006). Tämän tutkimuksen nuorten osalta vastaava tulos on hyvin selvä: kaikki sateenkaariperheeseen syntyneet nuoret puhuvat perheestään koulussa ja kavereidensa kanssa ja lähes kaikki terveystalvelujen piirissä ja harrastuksissa.

Nuorista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, noin kolmannes ei ole puhunut sateenkaariperheestään koulussa tai terveystalveissa. He vaikuttavat kuitenkin kertovan perheestään huomattavasti useammin kuin ne kanadalaisnuoret, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään ja joista jopa kaksi kolmasosaa ei ole ”tullut ulos” sateenkaariperheen nuorena (Vyncke & al., 2014). On mahdollista, että tämän tutkimuksen nuorilla ja kanadalaistutkimukseen osallistuneilla nuorilla sateenkaariperheen muodostumisesta on kulunut eri määrä aikaa. Kymmenisen vuotta ennen tätä tutkimusta haastateltujen australialaisten naisparien ja heidän lastensa on ollut huomattavasti vaikeampi kokea perheestään kertomista turvallisesti (Perlesz & al., 2006). Tulosten erilaisuus voi johtua myös siitä, että Suomessa sateenkaariperheeseen kuuluvan nuoren on turvallisempaa kertoa perheestään koulussa ja terveystalveissa kuin Kanadassa tai viime vuosikymmenen Australiassa.

Sytä, miksi sateenkaariperheen lapsi tai nuori ei aina halua tai voi kertoa perheestään tai koe sitä tarpeelliseksi, on lukuisia. Osittain on kyse käytännöllisistä seikoista, kuten että tilanteissa ei muutenkaan puhuta perheistä. Lapset ja nuoret toivat myös runsaasti esille väsymystään tai haluttomuuttaan selittää perhettään, koska eivät osanneet vastata kaikkiin kysymyksiin vanhempiaan koskien tai olivat kyllästyneitä selittämään samaa asiaa aina uudelleen. Moni tutkimukseen osallistuneista lapsista ja nuorista ajattelee, että heidän perheensä ei kuulu muille.

Kolmasosa lapsista ja nuorista jännittää perheestään kertomista ja pelkää, että suhtautuminen häneen muuttuu kertomisen myötä. Neljäsosa lapsista myös ilmaisi, että häntä on kuluneen lukuvuoden aikana huolestuttanut muiden suhtautuminen hänen sateenkaariperheeseensä. Lapset ja nuoret vaikuttavat siis olevan tietoisia ympäröivässä yhteiskunnassa esiintyvistä kielteisistä asenteista

ja syrjinnästä, ja niiden pelko rajoittaa heidän turvallisuuden tunnettaan. Pelko kiusatuksi tulemisesta voi vaikuttaa kielteisesti hyvinvointiin (Vyncke & al., 2014). Osa lapsista ja nuorista pelkää, ettei heidän vanhempiaan ymmärretä tai että he itse saavat osakseen kiusaamista tai loukkaavia puheita tai tekoja, jos he kertovat perheestään. Yksi nuori kirjoitti, että häpeää sateenkaariperhettään. Sama nuori toi häpeän tunnettaan esille parissa muussakin vastauksessaan. Ympäristön kielteiset asenteet voivat siis aiheuttaa näin kielteisiä tunteita omaa perhettä kohtaan. Toisaalta on huomioitava, että teini-iässä vanhemmat voivat ylipäänsä tuntua nuoresta hävettäviltä, joten vastaavia kokemuksia voi olla myös nuorilla, joilla ei ole sateenkaariperhettä.

Koska sateenkaariperheestä kertominen ei välttämättä ole kaikissa tilanteissa lapselle ja nuorelle turvallista, vaan siitä voi seurata jotain kielteistä, kuten loukkaavia puheita tai kiusaamista, jotkut lapset ja nuoret suojelevat itseään mahdollisilta kielteisiltä reaktiolta olemalla mainitsematta vanhempiensa kuulumista seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Noin puolet lapsista ja nuorista ovat joskus pitäneet vanhempaansa tai tämän taustaa salassa. Näin toimimalla he voivat suojautua kiusaamiselta mutta joutuvat elämään salaillen.

Irlantilaiset, jo aikuistuneet sateenkaariperheiden lapset ovat kertoneet tutkimuksessa, että erityisen stressaavaa heidän lapsuudessaan ja nuoruudessaan oli, jos vanhempi pyysi lastaan olemaan kertomatta vanhemman seksuaalisesta suuntautumisesta jollekin läheiselle, kuten pikkusisarukselle tai toiselle vanhemmalle (Daly & al., 2015). Sen sijaan heidän perheidensä ihmissuhteet olivat vähiten jännittyneitä, kun perhe oli avoin ja mukautunut vanhemman esille tulleeeseen seksuaaliseen suuntautumiseen. Tässä suomalaisessa tutkimuksessa ei tullut kertaakaan esille lasten tai nuorten kertomana, että vanhempi olisi pyytänyt lasta tai nuorta piilottelemaan tietoa vanhemmasta. Tämä voi selittyä vastaajien valikoituneisuudella, sillä sateenkaari-identiteettiään piilottelevat vanhemmat eivät välttämättä ole ilmoittaneet lastaan sateenkaariperhetutkimukseen.

Kaikkein yleisin tapa olla kertomatta perheestä on yksinkertaisesti olla puhumatta siitä, kun kukaan ei kysy. Jotkut lapset ja nuoret kuvaavat, kuinka he välttelevät aloittamasta keskustelua perheestään. Joka kuudes nuori on valehdellut vanhemmistaan. Hyvin harva lapsi tai nuori on salaillut vanhempaansa muulla tavoin. Muutama heistä on kuitenkin toivonut, ettei vanhempi tulisi koulun tilaisuuksiin, tai ei ole kutsunut kaveria kotiinsa, jotta sateenkaariperhe ei tulisi ilmi. Samoin muutama lapsi ja nuori on esittänyt muille kuin yksi hänen vanhemmistaan ei olisi hänen vanhempansa. Pari nuorta on piilottellut sateenkaariperheestä kertovia esineitä, kuten perhevalokuvia. Toistakymmentä vuotta vanhassa suomalaisessa opinnäytetyössä ja yhdysvaltalaisessa tutkimuksessa sateenkaariperheiden nuoret ovat tuoneet esille perhevalokuvien piilottelun (Kuosmanen, 2000; Welsh, 2011). Tämän päivän Suomessa elävien sateenkaariperheiden lapset ja nuoret eivät kuitenkaan vaikuta tekevän tätä yleisesti. On hyvä asia, että suurin osa sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista ei koe

tarvetta perheensä salailuun, sillä salailu kuluttaa voimavaroja ja on yhteydessä heikentyneeseen hyvinvointiin.

Lähes puolet sateenkaariperheiden lapsista ja kolmasosa nuorista ei ole pystynyt täysin hallitsemaan perheestään kertomista tai kertomatta jättämistä. Lapsella ja nuorella tulisi aina olla oikeus harkita, milloin on turvallista kertoa omasta perheestä, samoin kuin seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluvilla ihmisillä on oikeus päättää, milloin he kertovat identiteetistään, parisuhteestaan tai transtaustastaan.

Sateenkaariperheestä kertominen on jännittänyt joitakin lapsia ja nuoria. Monille omasta perheestä puhuminen on kuitenkin vaivattoman kuuloista ja neutraalia. Muutama lapsi ja nuori tuo esille, kuinka perheestä kertominen on kivaa ja ylpeyttä herättävää.

Kun lapset ja nuoret ovat kertoneet perheestään muille, se on pääsääntöisesti otettu vastaan neutraalisti tai myönteisesti. Joka kymmenes nuorista ja joka viides lapsista kuvaa kuitenkin kertomisesta seuranneen jotain kielteistä, kuten ikäviä tunteita tai kiusaamista.

Tämän tutkimuksen tuloksia voi suoraan hyödyntää sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnin tukemiseen. Lapsia ja nuoria, joille on muodostunut sateenkaariperhe myöhemmin elämässään, kannattaa tämän tutkimuksen tulosten perusteella kannustaa kertomaan perheestään vähintään läheiselle ystävälle, koska kertominen tuo yleensä helpotuksen tunteen. Ystävät mitä todennäköisimmin suhtautuvat asiaan myönteisesti tai neutraalisti. Tulokset viittaavat myös siihen, että lapsia ja nuoria on hyvä rohkaista käyttämään omaa harkintaansa perheestä kertomisen suhteen, sillä joissain tapauksissa kertominen voi kirvoittaa muista lapsista tai nuorista kielteisiä kommentteja tai jopa kiusaamista. Joka neljäs tähän tutkimukseen osallistunut sateenkaariperheiden lapsi ja nuori kokee, ettei heitä ole opastettu tällaisten loukkaamis- tai kiusaamistilanteiden varalta, mutta tällaisesta opastuksesta vaikuttaisi muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokemusten perusteella olevan apua.

Sosiaali- ja terveyspalvelut

Ainakin puolella sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaista lapsista ja nuorista, jotka ovat käyneet kouluterveydenhoitajan, -lääkärin, -psykologin tai -kuraattorin luona, heidän sateenkaariperheensä on ollut tiedossa tai tullut puheeksi käynnin aikana. Näistä kohtaamisista lähes kaikki ovat olleet myönteisiä tai vähintään neutraaleja. Ammattilainen ei ole muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta hämmentynyt lapsen sateenkaariperheestä, eikä lapsi ole sitä joutunut selittelemään ammattilaiselle. Nuorilla on hieman lapsia useampia kokemuksia terveydenhoitajista ja psykologeista, jotka ovat hämmentyneet nuoren perheestä, ja muutamia kokemuksia kuraattoreista ja psykologeista, joille nuori on joutunut selittämään perhettään. Muista kuin koulun tarjoamista

terveyspalveluista kaikilla lapsilla ja enemmistöllä nuorista on vain myönteisiä tai neutraaleja kokemuksia.

Yhteensä kolme lasta ja nuorta on käynyt kouluterveydenhuollon ammattilaisen luona sateenkaariperheeseen liittyvän syyn takia, ja he ovat saaneet siihen tarvitsemaansa tukea. Aiemmissa tutkimuksissa monet vanhemmat, joilla on transkokemus tai -tausta, ovat toivoneet, että heidän lapsensa saisivat enemmän tietoa ja tukea vanhemman sukupuolen korjausprosessin käsittelemiseksi (kat-saus: Stotzer & al., 2014). Tässä tutkimuksessa kukaan transihmisen perheessä elävästä nuoresta ei tuonut esille, että olisi kaivannut lisää tietoa transprosessista terveydenhuollon ammattilaiselta. Tosin useimmilla näistä nuorista transprosessista oli monta vuotta aikaa, joten mahdollinen palvelun tarve on jo mennyt ohi.

Yksi kyselyyn vastannut nuori kertoo, että vaikka hänen käyntinsä aihe, masentunut mieliala, ei hänen mielestään liittynyt sateenkaariperheeseen, psykologi oli esittänyt näkemyksen, että masennus johtui sateenkaariperheestä. Vastaavasta oireiden tarpeettomasta liittämisestä perhemuotoon on kertonut yksittäinen tutkittava myös aiemmassa tutkimuksessa (Fairtlough, 2008).

Tämä oli ensimmäinen kerta, kun Suomessa tutkittiin sateenkaariperheiden lasten ja nuorten palvelukokemuksia. Enimmäkseen vaikuttaa siltä, että kouluterveydenhuollossa on asiantuntemusta ja kykyä kohdata sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria. Yli kolmannes 10–12-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista ja joka neljäs nuori raportoi, ettei koskaan ”puhu avoimesti sateenkaariperheestään käyttäessään terveyspalveluita koulussa tai muualla”, mikä on ymmärrettävää sen kannalta, että heidän käyntinsä aiheet ovat lähes poikkeuksetta koskeneet muita asioita kuin sateenkaariperhettä. On kuitenkin mahdollista, että osaa lapsista ja nuorista jännittää tai arveluttaa mainita perheestään, jos he eivät ole varmoja ammattilaisen suhtautumisesta. Yksi nuori tuo erikseen esille, että on ollut perheestään hiljaa terveydenhuollon ammattilaisten luona käynneillä. Näin mahdollisesti kokevien lasten ja nuorten kokemuksia ei kartoitettu tässä, sillä kysymykset ammattilaisten kohtaamisesta esitettiin vain niille, joiden perhe on ollut ammattilaisen tiedossa tai tullut käynnillä puheeksi.

Aiemmin on esitetty, että sateenkaariperheiden lapset saattavat jättää käyttämättä palveluita suojautuakseen homo- ja transfobisilta asenteilta ja syrjinnältä (Crouch & al., 2014). Eräässä tutkimuksessa naisparien lasten on osoitettu hakenen vähemmän tukea huoliinsa kouluterveydenhuollon ammattilaisilta kuin muiden lasten (Rivers & al., 2008). Kuitenkaan kukaan tähän tutkimukseen osallistuneista suomalaisista nuorista yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ei tuonut esille, että olisi jättänyt terveyspalvelua käyttämättä sateenkaariperheestään johtuen. Ei täten vaikuta siltä, että sateenkaariperhe aiheuttaisi laajamittaisesti lapsille tai nuorille kohtaamattomuutta tai ongelmia terveydenhuollon piirissä.

Jatkossa olisi kuitenkin hyvä selvittää, millaisia kokemuksia on niillä sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla, jotka eivät ole tuoneet perhemuotoaan ilmi kouluterveydenhuollon palveluissa. Ovatko he kohdanneet ikävältä tuntuneita

heteronormatiivisia oletuksia vanhemmistaan? Ovatko he kokeneet, että voisivat kertoa perheestään, mikäli haluaisivat tai mikäli heidän asiansa koskisi perhettä?

Sateenkaariperheiden nuorista vain viiden ongelmaa on käsitelty koulun moniammatillisessa tiimissä, joten aineiston pienuuden vuoksi varsinaisia vertailuja valtaväestön nuoriin ei voi tehdä. Eräs huomio kuitenkin on, että muista nuorista, joiden ongelmia on käsitelty moniammatillisessa tiimissä, puolella yhtenä aiheena ovat olleet ongelmat kaverisuhteissa tai koulukiusaamisessa, mutta kukaan sateenkaariperheen nuorista ei ole maininnut tällaisen ongelman käsittelyä. Vähäisen ongelmista raportoinnin voi katsoa viittaavan siihen, että sateenkaariperheiden nuoret voivat keskimäärin hyvin.

Kuusi sateenkaariperheen nuorta on jäänyt koulussa vaille tarvitsemaansa tukea ja apua koskien perheensä tilannetta, josta kyselyssä on mainittu esimerkiksi tilanteina riitely, sairaudet, ero, päihteet ja väkivalta. Tämä on suhteellisesti hieman enemmän kuin mitä muun väestön nuorilla. Tähän saattaa vaikuttaa se, että sateenkaariperheiden nuorista huomattavasti muita nuoria useampi on kokenut vanhempiensa eron ja uusperheen muodostumisen, jotka ovat haastavia tilanteita nuorelle. Sateenkaariperheiden nuorille tulisi tarjota enemmän apua ja tukea silloin, kun heidän vanhempansa eroavat tai muodostavat uusperheen tai jos perheessä on riitelyä, sairauksia, päihteiden käyttöä tai väkivaltaa. Sateenkaariperheen ongelmia – niin kuin minkään perheen ongelmia – ei pidä jättää huomiotta. Koska tässäkin kohdassa tulokset perustuvat vain kuuden nuoren toiveeseen saada enemmän tukea ja apua, aihetta on syytä tutkia tarkemmin: jäävätkö sateenkaariperheen nuoret vaille tukea silloin, kun perheessä on ongelmia?

Sukupuoli-identiteetti ja seksuaalisuus

Kyselytutkimukseen osallistuneista 88:sta vähintään 10-vuotiaasta lapsesta ja nuoresta kaksi kertoi, ettei heidän sukupuolen kokemuksensa täysin vastaa syntymässä määriteltyä sukupuolta. Sukupuoli-identiteetistä ei kysytty erikseen niiltä, jotka merkitsivät itsensä tytöksi/naiseksi tai pojaksi/mieheksi, joten varsinaisia tuloksia sateenkaariperheiden lasten ja nuorten sukupuoli-identiteetistä ei saatu.

10–12-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista monet kokevat murrosikään liittyvät muutokset neutraalisti, kehitykseen kuuluvina asioina, kuten muutkin ikäisensä lapset. Kaikilla tämän ikäisillä sateenkaariperheiden lapsilla, jotka haluavat keskustella murrosikään tai seurusteluun liittyvistä asioista, on lähipiirissään aikuinen, jonka kanssa näistä asioista keskusteleminen on mahdollista. Tämä tulos tukee käsitystä siitä, että sateenkaariperheiden lapsilla on hyvä tukiverkko ympärillään.

Kolmasosa sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista ja viidennes 13–15-vuotiaista nuorista ei ole vielä ihastunut, mutta yksittäistä vastaajaa lukuun ottamatta kaikki 16–18-vuotiaat osoittavat seksuaalista kiinnostusta joko naisia tai miehiä tai molempia kohtaan. Nämä tulokset vastaavat suurin

piirtein Kouluterveyskyselyyn vastanneiden lasten ja nuorten ihastuneisuuden ja seksuaalisen kiinnostuksen yleisyyttä. Samoin aiemmassa tutkimuksessa seurustelusuhteiden on todettu olevan samanlaisia naisparien ja heteroparien nuorilla (Wainright & al., 2004).

Ihastusta kokeneiden 10–15-vuotiaiden sateenkaariperheiden tyttöjen tunteiden kohteet ovat olleet pääsääntöisesti poikia. Niiden sateenkaariperheiden poikien tai miesten, jotka ovat kokeneet ihastusta, rakastuneisuutta tai seksuaalista vetoa jotakuta kohtaan, tunteiden ja seksuaalisen kiinnostuksen kohteet ovat olleet yksinomaan tyttöjä tai naisia. Kuitenkin sateenkaariperheiden 10–15-vuotiaista tytöistä joka viides ja 16–18-vuotiaista tytöistä jopa puolet on ollut ihastunut tai rakastunut tai tuntenut seksuaalista vetoa pojan tai poikien lisäksi tyttöön tai tyttöihin. Suunnilleen samanikäisten valtaväestön tyttöjen ihastuksen ja seksuaalisen kiinnostuksen kohteisiin verrattuna sateenkaariperheiden tytöt vaikuttavat olevan yleisemmin kiinnostuneita poikien lisäksi myös tytöistä. Ihastuksen kohteiden sukupuolta ei ole kysytty Kouluterveyskyselyn viidesluokkalaisilta, joten vertailua 10–12-vuotiaiden sateenkaariperheiden tyttöjen tuloksiin ei voi tehdä.

Tämän tutkimuksen tulokset ovat samansuuntaisia kuin kansainvälisissä tutkimuksissa, joissa naisparien tyttäret ovat kertoneet pitävänsä todennäköisempänä suhdettaan toiseen naiseen ja kokeilleensa seksuaalisuuden muotoja rohkeammin kuin samanikäiset heteroparien tyttäret (katsaus: Biblarz & Stacey, 2010; Clarke & Demetriou, 2016; Tasker & Golombok, 1997). Yhdysvaltalaiset äidit, jotka elävät suhteessa toisen naisen kanssa, ovat kertoneet haastattelututkimuksessa tehneensä lapsilleen selväksi, että nämä ”saavat rakastaa ihan ketä haluavat” ja korostaneet seksuaalisuuden moninaisuutta, mikä saattaa olla yhteydessä siihen, että naisparien nuoret kuvaavat seksuaalisuuttaan monimuotoiseksi (Cohen & Kuvalanka, 2011). Toisaalta eräät tutkijat huomasivat, että valtaväestössä tyttöjen seksuaaliset kokemukset toisten tyttöjen kanssa lisääntyivät muutamassa vuodessa niin, että niiden määrä nousi samalle tasolle naisparien tyttäreiden vastaavien kokemusten kanssa (Gartrell & al., 2011a, 2011b).

Kukaan tutkituista 10–18-vuotiaista sateenkaariperheiden lapsista tai nuorista ei ilmaissut yksinomaista kiinnostusta samaa sukupuolta olevia kohtaan, eikä kukaan sateenkaariperheen poika ylipäättään seksuaalista kiinnostusta poikia kohtaan, mutta puolet sateenkaariperheiden tytöistä on ihastunut tai kokenut vetoa toisia tyttöjä kohtaan poikien lisäksi. Valtaväestössä pari prosenttia nuorista on homo tai lesbo ja 2–7 prosenttia biseksuaali. On kuitenkin huomioitava, että lapsilla ja nuorilla seksuaalinen suuntautuminen on vasta hahmottumassa, ja jopa joka viides sateenkaariperheen 13–18-vuotias poika ei osannut sanoa ihastumisestaan tai sen kohteen sukupuolesta.

Sateenkaariperheiden 13–18-vuotiailla pojilla ja miehillä vaikuttaa olevan saman verran seksuaalisia kokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn pojilla ja miehillä. Sateenkaariperheiden tytöt ja naiset sen sijaan vaikuttavat kokeneen

ensisuudelmansa, hyväilyjä ja ensimmäisen yhdyntänsä aiemmin kuin Kouluterveyskyselyn tytöt ja naiset. Tulos on poikien osalta samansuuntainen mutta tyttöjen osalta erisuuntainen kuin aiemmassa tutkimuksessa, jonka mukaan yhtä moni naisparien ja heteroparien nuorista on harrastanut seksiä (Wainright & al., 2004).

Vanhempien eron on osoitettu tutkimuksissa varhentavan tytön puberteetin alkua ja seksuaalisten kokemusten aloittamista (mm. Heifetz, Connolly, Pepler & Craig, 2010). Kouluterveyskyselyyn osallistuneista tytöistä ja naisista ne, jotka eivät asu isänsä ja äitinsä kanssa eli joista suurin osa on todennäköisesti kokenut vanhempiensa eron, ovat kokeneet yhtä usein seksuaalisia kokemuksia kuin sateenkaariperheiden tytöt ja naiset, joista suurimman osan alkuperäiset vanhemmat ovat eronneet. Toisin sanoen sateenkaariperheiden tyttärien seksuaalisia kokemuksia ei vaikuta varhentavan heidän vanhempiensa kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön, vaan siihen saattaa vaikuttaa ennen kaikkea alkuperäisten vanhempien ero. Asiaa olisi tärkeä tutkia suuremmalla ja yhteneväisemmällä joukolla sateenkaariperheiden nuoria, jolloin eron vaikutus voitaisiin ottaa huomioon.

Nuorten varhaiset seksuaaliset kokemukset yhdistyvät tutkimuksissa keskimäärin huonompaan psyykkiseen vointiin, tosin syy-yhteys näiden tekijöiden välillä ei ole selvä eikä se, kuinka pitkäkestoinen tämä yhteys on (Donahue, Lichtenstein, Langstrom, & D'onofrio, 2013; Wesche, Kreager, Lefkowitz, & Sinnick, 2017). Nuoren valmius seksuaalisiin kokemuksiin toisen kanssa myös kypsyy yksilöllisesti.

Transihminen vanhempana

Kyselytutkimuksiin osallistui yhteensä seitsemäntoista lasta tai nuorta, joiden vanhempana tai vanhemman puolisona on transihminen. Kokemuksia vanhemman transikokemuksesta tai -taustasta tiedusteltiin kuitenkin vain nuorilta. Kaikille näille kahdeksalle nuorelle vanhemman sukupuolen korjaamisen prosessi tai transikokemus näyttäytyy neutraalina tai myönteisenä asiana. Vanhemman sukupuolen korjaaminen on vaikuttanut nuoren elämään joko myönteisesti tai asiaan liittyvien käytännön muutosten tasolla, kuten uuden nimityksen kautta. Joillain se ei ole vaikuttanut nuoren elämään mitenkään. Enemmistö tutkituista nuorista on ylpeä transtaustaisesta vanhemmastaan. Nämä tiedot ovat rohkaisevia niille vanhemmille, jotka miettivät sukupuolen kokemuksestaan, prosessiin haakeutumisestaan tai transtaustastaan kertomista. Viimeistään muutaman vuoden kuluttua prosessista nuori on todennäköisesti sujut asian kanssa.

Transtaustaisen vanhemman perheessä eläminen on tuntunut neljästä tutkitusta nuoresta pelkästään tavalliselta. Samanlaiseen neutraaliin suhtautumiseen viittaa myös se, että kukaan neljästä haastattelusta 7–10-vuotiaasta lapsesta, jonka vanhempi tai vanhemman puoliso on transihminen, ei nostanut asiaa

mitenkään esille perheestä kertoessaan. Yksi kyselyyn vastanneista nuorista tuo kuitenkin esille, että ymmärtämättömät ihmiset ärsyttävät. Etenkin sukupuolen korjaamisprosessin aikoihin hämmennys asiaa kohtaan on ollut nuorilla yleistä. Hämmennys on useimmilla hälventynyt nopeasti, mutta eräs nuori on kokenut pitempään ahdistusta ja häpeää perheeseensä liittyen. Tämäkin nuori kuitenkin kertoo, että rakastaa perhettään ”*iha[n] valtavasti*” ja pystyy puhumaan ”*aivan kaikesta*” perheensä kanssa.

Joillekin nuorille on vaikeaa kertoa transsukupuolisuudesta läheisille, ja erityisesti muille kuin läheisimmille ihmisille kertominen tuntuu monesta vaikealta. Häpeää perheestään kokenut vastaaja on pelännyt uusien tuttavuuksien ja erityisesti poikaystävien reaktioita. Transihmisiin kohdistuu edelleen huomattavan paljon syrjiviä asenteita (Alanko, 2014; Tihveräinen, 2016), ja nuoret arvelevat suhtautuvansa kielteisemmin tietoon vanhemman kuulumisesta sukupuoli- kuin seksuaalivähemmistöön (Apperson, Blincoe, & Sudlow, 2015). Nuorten kokemat häpeän tunteet ja kertomisen vaikeus heijastelevat näitä syrjiviä asenteita.

Aiempien tutkimusten kuvailujen mukaan vanhemman sukupuolenkorjausprosessi on lapselle haastavaa aikaa (katsaus: Stotzer & al., 2014). Tässä tutkimuksessa vastanneiden nuorten vanhemman prosessista oli kulunut vähintään neljä vuotta ja enimmillään jopa 16 vuotta, joten nuoret olivat jo enimmäkseen käsitelleet vanhemman transprosessin herättäneet tuntemukset. Myönteistä on, että nuoret ovat pystyneet käsittelemään asian, ja useimmat suhtautuvat siihen neutraalisti tai positiivisesti. Jälkijättöisessä muistelussa on kuitenkin mahdollista, että aiemmat kokemukset muistetaan eri tavalla kuin ne aikoinaan koettiin. Transihmisten lasten kokemuksia olisi tärkeä tutkia pitkittäistutkimuksella tai vanhemman sukupuolen korjaamisprosessin käynnissä ollessa tai kun prosessi on läpikäyty hiljattain, jotta eri vaiheissa koetut ajatukset ja tuntemukset tulisivat esille.

Nuorempien lasten on osoitettu sopeutuvan sukupuolenkorjausprosessin muutoksiin helpommin kuin nuorten tai nuorten aikuisten (White & Ettner, 2007). Tähän tutkimukseen osallistuneet nuoret olivat olleet nuorimmillaan 2-vuotiaita ja vanhimmillaan 12-vuotiaita vanhemman korjausprosessin aikaan, joten ikä on saattanut edistää heidän mutkatonta asian käsittelyään. Lapsen sopeutumiseen vaikuttaa myös muun muassa se, kuinka hyväksyvästi hänelle läheiset ihmiset suhtautuvat sukupuolen korjaamiseen ja kuinka läheiset suhteet hänellä on vanhempinsa (katsaus: Stotzer & al., 2014). Tähän tutkimukseen osallistuneista seitsemästätoista lapsesta ja nuoresta, joilla on transihminen vanhempanaan, yhtä lukuun ottamatta kaikilla lapsilla ja nuorilla on hyvät suhteet kaikkiin vanhempiinsa. Nuoret toivat myös esille, että vanhemmat ovat selittäneet heille asiat hyvin ja että nuori on pystynyt puhumaan kaikesta perheensä kanssa. Eräs nuori kuitenkin kertoi, että suhde isovanhempisiin oli aikoinaan katkennut vähäksi aikaa vanhemman sukupuolenkorjauksen johdosta.

Aiemmin on esitetty, että lapsen saattaa olla helpompi sopeutua vanhemman naisesta mieheksi -prosessiin kuin miehestä naiseksi -prosessiin, sillä ympäris-

tön asenteet ovat lievemmat miesmäistä naista kuin naismaista miestä kohtaan ja mieheksi koetun sukupuolen mukaisessa roolissa on mahdollisesti eletty jo pitempään ennen korjausprosessia (katsaus: Stotzer & al., 2014; Veldorale-Griffin, 2014). Eräs tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista toikin esille, että olisi helpompaa elää naisparin perheessä, jossa äidit olisivat adoptoineet hänet, kuin naisparin perheessä, jossa toinen vanhempi on korjannut sukupuolensa naiseksi.

Transihmisten lasten sukupuoli-identiteetin ja seksuaalisuuden kehityksestä sekä muusta kehityksestä on tehty muutama tutkimus, ja nämä tutkimukset ovat viitanneet siihen, että transihmisten lasten kehitys etenee kuten muillakin lapsilla (katsaus: Stotzer & al., 2014). Tämän tutkimuksen mukaan transihmisten lasten ja nuorten hyvinvointi ei vaikuta eroavan muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten hyvinvoinnista. Tarkemmin tätä asiaa voidaan analysoida jatkotutkimuksessa.

Aiemmin on kartoitettu sitä, kokevatko transihmisten lapset kiusaamista ja syrjintää vanhemmastaan johtuen, mutta eri tutkimukset ovat antaneet erilaisia tuloksia kiusaamisen ja syrjinnän yleisyydestä (katsaus: Stotzer & al., 2014; Veldorale-Griffin, 2014). Lasten on raportoitu loukkaantuneen vanhempansa kohtaamasta kielteisestä suhtautumisesta. Tähän tutkimukseen osallistuneet 10–18-vuotiaat lapset ja nuoret, jotka kuuluvat transihmisen perheeseen, eivät olleet kokeneet eri määrää kiusaamista kuin muut sateenkaariperheiden lapset, eivätkä he yhtä poikkeusta lukuun ottamatta ole raportoineet tulleen kiusatuiksi sateenkaariperheestään johtuen. Jotkut heistä raportoivat vanhempaansa koskevia ärsyttäviä kysymyksiä, mutta myös muiden lasten ja nuorten osoittamaa arvostusta ja myönteistä kiinnostusta perhettään kohtaan.

Kuten suurimmassa osassa aiempia tutkimuksia (Stotzer & al., 2014), tässäkin tutkimuksessa ei saatu tarkennettua kokemuksia, jotka liittyvät eri tavoin transkokemusta ilmaisevien vanhempien perheisiin. Esimerkiksi yhtään transvestiitin lasta ei annettujen tietojen mukaan osallistunut tutkimukseen. Erilaisia kokemuksia olisi kuitenkin hyvä jatkossa kartoittaa.

Yhteydet muihin sateenkaariperheiden lapsiin

Ne sateenkaariperheiden lapset ja nuoret, jotka tuntevat muita vastaavanlaisissa perhetilanteissa eläviä lapsia ja nuoria, kokevat saavansa vertaisilta tukea ja pystyvänsä keskustelemaan heidän kanssaan vapaasti, ilman pelkoa ärsyttävistä kysymyksistä. 7–10-vuotiaiden lasten haastattelussa nousi esille, kuinka ystävien eläminen sateenkaariperheessä ja sateenkaariperheleireillä käyminen yhdistivät osaa lapsista heidän ystäviinsä. 10–12-vuotiaat kuvasivat, kuinka samankaltainen perhetilanne mahdollistaa sen, ettei perhettään tarvitse selitellä vaan kaveri ymmärtää. 13–18-vuotiaat nostivat myös esille keskustelun helppouden, molemminpuolisen ymmärtämisen ja muun vertaistuen. Vastaavanlaisia hyötyjä

vertaisten tuntemisesta ovat nostaneet esille myös belgialaiset kouluikäiset lapset naisparien perheistä (Vanfraussen & al., 2002).

Osa lapsista pitää kuitenkin muita sateenkaariperheiden lapsia vain kivoina leikkikavereina siinä missä muitakin lapsia, ja samoin osa nuorista ei näe mitään eroa kavereissaan sen mukaan, millainen perhe heillä on.

Aiemmassa tutkimuksessa on esitetty, että vertaisten tunteminen saattaa lieventää sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokeman homo- ja transfobisen kiusaamisen ja syrjinnän vaikutuksia (Bos & van Balen, 2008). Tässä tutkimuksessa ei tarkasteltu kiusaamisen ja hyvinvoinnin välisiä yhteyksiä eikä niiden väliseen mahdolliseen yhteyteen vaikuttavia tekijöitä. Nämä yhteydet vaativat jatkotutkimuksia. Monet lapset ja nuoret toivat kuitenkin esille, että muiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten seurassa ei tarvitse pelätä, joutuuko selittämään perhettään tai vastaamaan ärsyttäviin kysymyksiin, joten vertaistuki vaikuttaa tukevan lasten ja nuorten hyvinvointia.

Kyselyvastausten mukaan kaksi kolmasosaa tutkimukseen osallistuneista lapsista ja neljännes nuorista on jossain määrin aktiivisesti mukana sateenkaariperheille järjestettävässä toiminnassa, loput eivät lainkaan. Tämä tarkoittaa, että kysely on tavoittanut Sateenkaariperheet ry:n toimintaan aktiivisesti osallistuvia lapsia ja nuoria mutta myös lapsia ja nuoria, joiden perhe ei ole yhdistystoiminnassa mukana, mikä on tutkimuksen kattavuuden kannalta hyvä asia. Voi olla, että aktiivisesti sateenkaaritoimintaan osallistuvien lasten ja nuorten kokemukset eroavat muiden kokemuksista. Todennäköisesti he tuntevat enemmän muita vastaavissa perheissä eläviä, ovat saaneet enemmän vertaistukea, ja heidän vanhempansa ovat saattaneet olla aktiivisesti edistämässä sateenkaari-ihmisten oikeuksia, mikä vaikuttanee lasten ja nuorten kokemuksiin.

Osa lapsista ja nuorista toivoi voivansa tuntea enemmän sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria tai osallistua enemmän heille suunnattuun toimintaan, kun taas osa koki heillä olevan riittävästi yhteyksiä, ja osa ei kaivannut vertaistukea. Vastaavasti aiemmissa ruotsalais- ja yhdysvaltalais tutkimuksissa jotkut sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat ilmaisseet, ettei heille ole tärkeää identifioidua vanhempiensa identiteetin mukaiseen ryhmään (Gustavson & Schmitt, 2011; Welsh, 2011) tai että vanhemman HLBTIQ-identiteetti ei ole perheessä keskeinen asia (Clarke & Demetriou, 2016).

Sateenkaariperheessä eläminen

Tähän tutkimukseen osallistuneista 10–12-vuotiaista lapsista puolet ja 13–18-vuotiaista nuorista jopa kaksi kolmasosaa on elänyt aiemmin yksinomaan perheessä, joka ei ole sateenkaariperhe. Heidän kokemuksensa sateenkaariperheen muodostumisesta, kun vanhempi on korjannut sukupuoltaan tai löytänyt samaa sukupuolta olevan kumppanin, ovat olleet enimmäkseen neutraaleja tai myönteisiä. Vastaavanlaisia pääosin myönteisiä ja neutraaleja suhtautumistapoja

ovat tuoneet esille myös aiemmin tutkitut, jo aikuistuneet sateenkaariperheiden lapset ja nuoret, jotka ovat kokeneet, ettei heidän vanhempansa seksuaalinen suuntautuminen vaikuttanut heihin itseensä lapsuudessa tai nuoruudessa paljokaan (Fairtlough, 2008). Neljäsosa tähän tutkimukseen osallistuneista nuorista kuvaa kuitenkin hämmentyneensä aluksi tai kokeneensa jotain kielteistä, kuten kiusaamista, kun hänen perheensä on muuttunut sateenkaariperheeksi.

Eräälle ruotsalaistutkimuksen lapselle on ollut tärkeää olla ainoa tuntemansa sateenkaariperheen lapsi ja tuntea siten itsensä ainutlaatuiseksi (Gustavson & Schmitt, 2011). Huomion ainutlaatuisuudesta esitti myös seitsemän tämän tutkimuksen lapsista ja nuorista.

Toisaalta monet lapset ja nuoret korostivat useissa kohdissa läpi kyselyn, että heidän perheensä on ihan tavallinen perhe eikä sateenkaariperhe eroa muista perheistä mitenkään muuten, kuin että vanhemmat sattuvat olemaan keskenään samaa sukupuolta tai vanhempi kokee sukupuolensa eri tavalla kuin se on syntymässä määriteltä. Myös 7–10-vuotiaiden haastattelupuheessa perhe näyttäytyi lapsille ihan tavallisena. Perheen tavallisuutta ovat tuoneet esille myös ulkomaiseen tutkimukseen osallistuneet sateenkaariperheiden nuoret aikuiset (Fairtlough, 2008) sekä suomalaisen pro gradu -työhön haastatellut naisparien nuoret, joista yhden siteeraus on nostettu tutkimusraportin nimeksi: ”Ihan perhe vaan” (Ahola, 2000). Eräät tutkijat ovat esittäneet, että puhuminen sateenkaariperheistä tavallisina perheinä ylläpitää hetero- ja cis-normatiivisuutta eli oletusta muun muassa siitä, että heteroseksuaalisuus ja cis-sukupuolisuus ovat parempia kuin muut seksuaalisen suuntautumisen muodot tai sukupuolen kokemukset (Clarke & Demetriou, 2016). Monien lasten ja nuorten esittämät kokemukset perheen tavallisuudesta ovat kuitenkin arvokkaita ja ne kuvaavat sitä, etteivät he koe moninaisuutta kielteisellä tavalla erilaisiksi.

Osa lapsista ja nuorista kertoi perheessään olevan parasta useat perheenjäsenet, esimerkiksi kaksi äitiä yhden asemesta. Heillä ei olisi ollut kaikkia näitä perheenjäseniä, ellei vanhempi olisi perustanut uusperhettä alkuperäisten vanhempien eron jälkeen. Saman asian ovat tuoneet esille aiempien tutkimusten osallistujat (Fairtlough, 2008). Monet tutkimukseen osallistuneet kuvasivat suhteitaan perheenjäseniinsä lämpimiksi ja rakkaudellisiksi. Tytöistä osa toi esille, että äitien kanssa on helppo keskustella. Kukaan pojista ei tuonut esille keskustelun helppoutta tai vaikeutta liittyen vanhempien sukupuoleen.

Muutammat nuoret kuvasivat, kuinka on mukava kuulua avoimeen ja iloiseen sateenkaariyhteisöön. Myös osa yhdysvaltalaisista, uusiseelantilaisista ja isobritannialaisista sateenkaariperheiden nuorista näkee sateenkaariyhteisön hauskana, erilaisia näkemyksiä esiintuovana sekä monenlaisiin ihmisiin tutustuttavana (Fairtlough, 2008).

Yksi selkeä vahvuus sateenkaariperheissä on lasten kasvattaminen suvaitsevaisiksi, avoimiksi ja monimuotoisuutta ymmärtäviksi, mikä tulee ilmi monissa tämän tutkimuksen osallistujien vastauksissa, suomalaisissa opinnäytetöissä

(Ahola, 2000; Leinonen, 2005) sekä aiemmassa ulkomaisessa tutkimuksessa (Clarke & Demetriou, 2016; Fairtlough, 2008; Welsh, 2011). Suomalaiset sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kertovat oppineensa, että kaikki ovat tasa-arvoisia, yhdenvertaisia, ja erilaisuudesta huolimatta samanlaisia. Oppi ei välity vain tiedollisesti, vaan näyttämällä mallia siitä, kuinka voi suhtautua ylpeydellä siihen, että kuuluu syrjittyyn vähemmistöön (Clarke & Demetriou, 2016).

Monet sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kokevat saaneensa elämänsä aikana paljon sellaista tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä, jota he toivovat myös muiden ikäistensä saavan. Muissakin tutkimuksissa on noussut esille sateenkaariperheiden lasten toive siitä, että muut lapset ja kouluyhteisö saisivat enemmän tietoa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä (Gustavson & Schmitt, 2011). Lapset ja nuoret toivovat erityisesti, että homo-sanaa ei käytettäisi haukkumasanana, seksuaali- ja sukupuolivähemmistöön kuuluminen ei olisi syrjinnän aihe ja heteronormatiivisuus ja kiusaaminen ylipäänsä vähenisivät.

Useimmat sateenkaariperheiden 7–12-vuotiaiden lasten toiveet koskettivat yleisiä, lasten elämään liittyviä asioita, kuten enemmän kavereita ja lemmikkieläimiä, vähemmän matematiikan tunteja ja parempia jalkapallokenttiä. Usea 7–10-vuotias lapsi mainitsi toiveenaan, että hänen vanhempansa eivät olisi eronneet.

Sadastaviidestä lapsesta tai nuoresta kukaan ei tuo missään kohtaa tutkimusta esille, ettei haluaisi kuulua sateenkaariperheeseen. Näille lapsille ja nuorille sateenkaariperhe on itsestäänselvyys, ja heistä on pääsääntöisesti mukava elää sateenkaariperheessä.

Vaikka enemmistö sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista voi hyvin, se ei tietenkään tarkoita, etteikö sateenkaariperheessä elävillä ihmisillä olisi ongelmia ja vaikeuksia niin kuin muillakin ihmisillä. Yksi nuori haluaa vielä kyselyn lopussa olevassa kommenttikentässä vakuuttaa, että hänen kyselyssä kertomansa ongelmat eivät johdu perheestä vaan fyysisestä sairaudesta tai vammasta. Aiemmin on esitetty, että sateenkaariperheisiin kuuluvat voivat kokea, ettei heillä saisi olla ongelmia, jotta ongelmien syyksi ei nähtäisi perhemuotoa (Jämsä, 2008; Welsh, 2011). Monet sateenkaariperheiden nuoret vaikuttavat tiedostavan, millaisia asenteita ympäristössä on heidän vanhempiensa seksuaalista suuntautumista tai sukupuolen kokemusta kohtaan, ja he voivat kokea, että heidän on selitettävä ongelmiaan ja vaikeuksiaan muulla syyllä kuin vanhemman seksuaali- tai sukupuoli-identiteetillä (Clarke & Demetriou, 2016). Voi olla, että osa lapsista ja nuorista kantaa ”onnistumisen pakon” taakkaa: jotta heidän vanhemmistaan ei löydetäisi mitään vikaa, heidän täytyy olla esimerkillisiä lapsia.

Arviointia

Sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kyselyihin vastanneet sekä lasten haastattelututkimukseen osallistuneet ovat valikoituneita, sillä he ovat hakeutuneet itse tutkimukseen tai heidän vanhempansa ovat ilmoittaneet heidät mukaan.

Suurin osa kansainvälisistä sateenkaariperheiden lasten ja nuorten tutkimuksista on toteutettu vastaavalla menetelmällä, mikä johtuu sateenkaariperheiden suhteellisen vähäisestä määrästä, niiden moninaisuudesta ja siitä, ettei sateenkaariperheitä rekisteröidä mitenkään, joten satunnaisen otoksen poimiminen ei ole mahdollista (katsaus: Aarnio, 2014). Vertailuaineistona tässä tutkimuksessa toimiva Kouluterveyskysely täytetään sen sijaan osana kouluopetusta, joten varsinkin peruskoulussa se tavoittaa suurimman osan ikäluokasta.

Valikoituneisuuden johdosta sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kyselytutkimuksista ovat saattaneet jäädä pois kaikkein huonovointisimmat ja vaikeimmissa perhetilanteissa elävät lapset ja nuoret. Tosin myös valtaväestön kyselystä todennäköisesti puuttuvat kaikkein huonovointisimmat lapset ja nuoret, jotka eivät jaksakaan osallistua kouluopetukseen tai opiskella tai ainakaan täyttää laajaa kyselyä kokonaan tai jotka ovat syrjäytyneet toisen asteen opinnoista. Toisaalta on myös mahdollista, että eniten ongelmia ja vaikeuksia kohdanneet sateenkaariperheiden jäsenet olisivat motivoituneita osallistumaan tutkimukseen, jonka tarkoitus on edistää sateenkaariperheissä elävien hyvinvointia.

Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat saattaneet kokea suurempaa painetta kertoa haastattelussa tai kyselyssä sosiaalisesti suotavia asioita eli raportoida mieluummin hyviä kuin huonoja asioita perheestään, koska sateenkaariperheitä ei kaikkien taholta hyväksyttyä yhdenvertaisesti (Crowl & al., 2008). Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kertovat kuitenkin riitelevänsä vanhempiensa kanssa yhtä usein kuin muutkin lapset ja nuoret, he kertovat riitelevänsä sisarustensa kanssa, ja jotkut nuoret kertovat kielteisiä kokemuksia vaikkapa vanhemman alkoholiongelma- tai muista ongelmista, joten kovin siloteltua kuvaa he eivät vaikuta antavan.

Sateenkaariperheiden lapset ja nuoret täyttivät kyselyn todennäköisesti kotona ollessaan, kun taas Kouluterveyskysely on täytetty koulussa tai opiskelupaikassa. Sateenkaariperheiden lapset saivat osallistumispyynnön vanhemmaltaan, muut opettajaltaan. Nämä seikat voivat hieman vaikuttaa annettuihin vastauksiin: tilanne vaikuttaa siihen, mitä asioita tulee mieleen. Kotona ollessa ovat aktivoituneina kotiasiat, koulussa kouluasiat.

Tässä tutkimuksessa sateenkaariperheiden 13–15-vuotiaita verrataan Kouluterveyskyselyn peruskoulun kahdeksaluokkalaisiin, jotka ovat keskimäärin 14–15-vuotiaita. Vastaavasti sateenkaariperheiden 16–18-vuotiaita verrataan Kouluterveyskyselyn lukion ja ammattioppilaitoksen ensimmäisen ja toisen vuosikurssin opiskelijoihin, joista osa voi olla jo yli 18-vuotiaita. Vaikka sateenkaariperheiden lasten ja nuorten ikä pyrittiin yhdistämään mahdollisimman tarkasti Kouluterveyskyselyn vastaajien luokka-asteeseen, on mahdollista, että vastaajien keski-ikä ryhmissä on hieman erilainen. Jos näin on, tämä voi vaikuttaa tuloksiin erityisesti seksuaalisuuden osalta, sillä nuorten ikä vaikuttaa kehittyvään seksuaalisuuteen.

Toisin kuin sateenkaariperhekyselyssä, Kouluterveyskyselyssä ei huomioida erikseen niitä nuoria, jotka asuvat jo itsenäisesti, ja heidän vastauksensa

vaikuttavat hieman tuloksiin, jotka koskevat esimerkiksi yhteistä arkiruokailua perheen kanssa. On kuitenkin oletettavaa, ettei itsenäisesti asuvia ole lainkaan kahdeksaluokkalaisten joukossa ja vain muutaman prosenttiyksikön verran peruskoulun jälkeisten opintojen opiskelijoista.

Nämä tutkimukselliset rajoitukset eli osallistujien valikoituvuus, paine sosiaalisesti suotaviin vastauksiin ja eri ryhmiin kuuluvien mahdollinen ikäero saattavat vaikuttaa ryhmien välisiin eroihin. Kuitenkin myös ne kansainväliset tutkimukset, jotka on toteutettu väestötason tutkimuksena ja joissa on valittu tutkittaviin ryhmiin osallistujia, joilla on samankaltaiset demografiset tiedot, ovat osoittaneet, että sateenkaariperheissä vanhempien ja lasten väliset suhteet ovat yhtä toimivat ja lasten ja nuorten hyvinvointi on yhtäläistä kuin eri sukupuolta olevien vanhempien perheissä (Bos & al., 2016, 2017; Farr, 2017; van Rijn-van Gelderen & al., 2015; Wainright & Patterson, 2006, 2008; Wainright & al., 2004). Tässä tutkimuksessa sateenkaariperheiden lapset ja nuoret toivat omilla kirjoituksillaan esille ylpeyttään ja onneaan perheestään, ja nämä laadulliset tulokset tukevat määrällisten tulosten antamaa kuvaa enimmäkseen hyvin toimivasta sateenkaariperhe-elämästä.

Sateenkaariperheiden nuorten vanhempien arviot omasta taloudellisesta tilanteestaan ovat heikompia kuin valtaväestön nuorten perheiden taloudellinen tilanne, sillä harvempi sateenkaariperheen vanhempi pitää itseään varakkaana ja useampi pienituloisena. Tämä voi selittyä sillä, että monet sateenkaariperheiden nuorten vanhemmista ovat naisia, joilla on keskimäärin pienemmät tulot kuin miehillä, mutta myös taloudellisen tilanteen arviointitapa on kyselyissä erilainen.

Kuten muissakin sateenkaariperhetutkimuksissa (mm. Bos & van Balen, 2008; Crouch & al., 2014, 2015), tähän tutkimukseen osallistuneiden sateenkaariperheiden lasten ja nuorten vanhemmat ovat poikkeuksellisen korkealle koulutettuja. Äitien koulutus näyttää Kouluterveyskyselyn nuorilla olevan myönteisessä yhteydessä ainakin siihen, kuinka usein nuoret pystyvät keskustelemaan vanhempiensa kanssa omista asioistaan ja koulupäivän tapahtumista sekä kuinka vähän heillä on vaikeuksia tulla toimeen opettajan kanssa. Vanhempien koulutuksen vaikutus tuloksiin pyrittiin huomioimaan aina kun mahdollista.

Tutkimuksessa haastateltiin seitsemäätoista 7–10-vuotiaista sateenkaariperheiden lasta. 10–12-vuotiaita lapsia osallistui kyselytutkimukseen 41 ja 13–18-vuotiaita nuoria 47. Osallistuneiden määrä on hyvä huomioiden tämän ikäisten suomalaisten sateenkaariperheiden lasten ja nuorten arvioidun lukumäärän. Vastaajien määrä on yhteensä suurempi kuin lähes missään kansainvälisesti toteutetussa sateenkaariperheiden lasten tutkimuksessa (katsaus: Aarnio, 2014). Silti vastaajamäärä aiheuttaa rajoituksia tilastollisten analyysien tekemisen ja tulosten yleistettävyyden suhteen. Kun esimerkiksi verrataan tusinan sateenkaariperheen teinityttären seksuaalista suuntautumista vertailuaineiston tuhansien nuorten tyttöjen seksuaaliseen suuntautumiseen, sattuma saattaa selittää ryhmien välisiä eroja. Luotettavimpia ovat tulokset, jotka vastaavat aiemmissa tutkimuksis-

sa saatuja tuloksia ja jotka ovat teoreettisesti perusteltuja. Sateenkaariperheiden tyttöjen seksuaalisuuden joustavuus on tällainen tulos.

Tutkimukseen saivat osallistua kaikki lapset ja nuoret, jotka kokevat elävänsä ainakin osittain sateenkaariperheessä tai eläneensä sateenkaariperheessä ennen muuttamista asumaan itsenäisesti. Tutkimukseen on osallistunut enimmäkseen naisparien lapsia ja nuoria mutta myös monenlaisissa muissa perhetilanteissa eläviä lapsia ja nuoria. Joidenkin perheiden vanhemmat voivat ulospäin näyttäytyä heteroseksuaalisina ja cis-sukupuolisina, sillä vanhemman biseksuaalisuus tai transtausta eivät käy ilmi eri sukupuolta olevan pariskunnan kohdalla. Myöskään yksinhuoltajan kuuluminen seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön ei useinkaan käy suoraan ilmi muille. Näissä perheissä elävien lasten ja nuorten kokemukset voivat erota samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä elävien lasten ja nuorten kokemuksista. Kolmasosalla lapsista ja nuorista on myös toinen koti tai perhe, joka ei ole sateenkaariperhe, mikä voi myös vaikuttaa kokemuksiin. Jatkossa olisi hyvä tutkia erilaisissa perhemuodoissa eläviä lapsia ja nuoria tarkemmin ja selvittää, millaisia kokemuksia niissä elämiseen liittyy (Bos & van Balen, 2008; Solantaus, 2008; Johnson, 2012). Esimerkiksi apilaperheiden ja perheiden, joissa on kaksi isää tai joissa vanhemmalla on transkokemus, lasten ja nuorten kokemuksia olisi hyvä kartoittaa tarkemmin.

Kun monissa länsimaissa, kuten Yhdysvalloissa ja Suomessa, ei tarvitse enää edistää tasa-arvoisen avioliittolain hyväksymistä ja lasten hyvinvoinnin osalta on saavutettu konsensus tieteellisessä yhteisössä, sateenkaariperhetutkimus voi suuntautua erityisiin sateenkaariperheessä elämisen kokemuksiin (Gates, 2015; Johnson, 2012). Tällaisia aiheita ovat muun muassa kotitöiden jakaminen samaa sukupuolta olevien vanhempien perheissä sekä lasten ja vanhempien väliset suhteet silloin, kun vanhempi korjaa sukupuoltaan.

Tämän tutkimuksen tuloksista ei voi päätellä, mitkä sateenkaariperheiden lasten ja nuorten erot muihin ikäisiinsä verrattuna johtuvat vanhempien sukupuolesta tai seksuaalisesta suuntautumisesta, naimisissa tai rekisteröidyssä parisuhteessa olemisesta, lapsen syntymisestä hedelmöityshoitojen tuloksena tai vanhempien biologisesta sukulaisuudesta lapseen. Jatkotutkimuksia tarvitaan selvittämään erilaisissa perhetilanteissa elävien lasten ja nuorten hyvinvointia ja kokemuksia. Tämä laaja kuvaileva tutkimus, joka on ensimmäinen laatuaan, antaa niille hyvän pohjan.

Joka toinen vuosi kerättävään valtakunnalliseen Kouluterveyskyselyyn on vuonna 2017 lisätty mahdollisuus raportoida, mikäli lapsi tai nuori elää sateenkaariperheessä, joten jatkossa Suomessa tulee olemaan mahdollisuus vertailla säännöllisesti sateenkaariperheessä elävien ja muissa perheissä elävien lasten ja nuorten hyvinvointia. Tarkemmin perhemuotoa eritteleviä tutkimuksiakin tullaan tarvitsemaan.

Loppupäätelmät

Yhtäläinen hyvinvointi

Useiden hyvinvointiin ja perheeseen liittyvien tekijöiden kohdalla sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla on keskimäärin yhtä hyvä tilanne kuin Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla ja nuorilla, mutta Kouluterveyskyselyn vastaajien vastaukset hajaantuvat enemmän ääripäiden välille. Kymmenistä tuhansista nuorista löytyy sekä erittäin hyvinvoivia että erittäin pahoinvoivia. Esimerkiksi 10–12-vuotiaita lapsia vertaillaessa huomataan, että vanhemmat kuuntelevat kaikkia sateenkaariperheiden lapsia usein tai melko usein, kun heillä on asiaa, kun taas Kouluterveyskyselyn lapsista prosentti vastaajista kokee, että heitä kuunnellaan vain melko harvoin, harvoin tai ei koskaan. Keskiarvon mukaan ryhmät eivät kuitenkaan eroa toisistaan. Vastaavasti sateenkaariperheiden nuorista ketään ei kiusata useita kertoja viikossa, kun taas paria prosenttia Kouluterveyskyselyyn vastanneista nuorista kiusataan näin usein. Yhtäältä kyse voi olla siitä, että sateenkaariperheiden lapset kasvavat kauttaaltaan varsin hyvinvoivissa perheissä ja voivat hyvin, toisaalta siitä, että suureen aineistoon osuu todennäköisemmin äärimmäisiä tapauksia.

Monien tekijöiden osalta sateenkaariperheiden lapset ja nuoret vaikuttavat kallistuvan ennemminkin siihen suuntaan, että heillä olisi parempi fyysinen ja psyykinen hyvinvointi sekä myönteisempiä koulukokemuksia kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla, mutta aineistojen erilaisuuden vuoksi erojen suuruutta tulkitaan varovaisesti. Siihen nähden, että niin monet sateenkaariperheiden lapset ja nuoret ovat kokeneet vanhempien eron, uusperheen muodostumisen ja mahdollisesti myös muita äskettäisiä muutoksia elämässään, ja monet ovat kuulleet ärsyttäviä kysymyksiä ja ikäviä asioita sateenkaarivanhemmistaan, mikä keskimäärin heikentävät hyvinvointia, tulos voisi olla enemmän toisin päin.

Tässä tutkimuksessa huomattiin, että sateenkaariperheisiin syntyneillä nuorilla, joiden vanhemmat eivät ole eronneet, on vähemmän masentuneisuutta ja ahdistuneisuutta ja parempi koulumenestys kuin sateenkaariperheiden nuorilla, joiden vanhemmat ovat eronneet, ja kuin Kouluterveyskyselyn vastaajilla riippumatta heidän asumismuodostaan. Jatkotutkimuksissa, joissa perhetilanteet voitaisiin ottaa paremmin huomioon ja joissa kaikista erilaisista perhetilanteista olisi enemmän lapsia, olisi hyvä tarkastella, voivatko yhdessä lapsen saaneiden, yhdessä pysyneiden sateenkaariparien tai apilaperheiden lapset ja nuoret paremmin kuin yhdessä lapsen saaneiden, yhdessä pysyneiden eri sukupuolta olevien vanhempien lapset ja nuoret. Tämän tutkimuksen alustavat vertailut viittaavat tällaiseen tulokseen, ja se on saatu useissa kansainvälisissä tutkimuksissa (katsaus: Aarnio, 2014). Eroa on selitetty vanhempien motivoituneisuudella ja paneutuvuudella.

Vahvuudet

Sateenkaariperheiden yksi selkeä vahvuus vaikuttaa tämän tutkimuksen perusteella olevan se, että vanhemmat paneutuvat keskimääräistä enemmän vanhemmuuteensa ja ovat luoneet luottamukselliset välit lapseensa ja nuoreensa. Sateenkaariperheiden vanhempien paneutuvuutta on nostettu esille aiemmasakin tutkimuskirjallisuudessa (Baiocco & al., 2015; katsaus: Biblarz & Stacey, 2010). Tämän tutkimuksen tulosten mukaan vaikuttaa siltä, että sateenkaariperheissä nuorta tuetaan ja kannustetaan keskimäärin enemmän kuin muissa perheissä eläviä nuoria, sateenkaariperheissä aterioidaan yhdessä nuorten kanssa keskimääräistä useammin, lapset ja nuoret salaavat tekemisiään vanhemmiltaan vähemmän ja he sopivat kotiintuloajoistaan useammin sekä keskustelevat päivän tapahtumista useammin vanhempien kanssa kuin valtaväestön lapset ja nuoret. Sateenkaariperheiden 10–12-vuotiaista lapsista kaikilla on lähipiirissään aikuinen, jonka kanssa he voivat keskustella murrosikään liittyvistä asioista, eikä kenelläkään lapsella ole huolta kotiväkivallasta tai läheisten päihteiden käytöstä. Sateenkaariperheiden vanhempien lapsilleen osoittama vankka tuki ja kannustus saattavat selittää sen, että sateenkaariperheiden lapset ja nuoret voivat vähintään yhtä hyvin kuin valtaväestön lapset ja nuoret, huolimatta monien sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokemista muutoksista ja muiden ajoittaisesta kielteisestä suhtautumisesta heidän perhettään kohtaan.

Sateenkaariperheiden vanhempien kouluttautuneisuus ja paneutuva vanhemmuus voivat heijastua tuloksissa, joiden mukaan sateenkaariperheiden lapsilla ja nuorilla vaikuttaa menevän osittain paremmin koulussa ja opiskelupaikassa kuin muilla lapsilla ja nuorilla. Sateenkaariperheiden nuorilla vaikuttaa olevan keskimäärin vähemmän vaikeuksia opettajien kanssa toimeen tulemisessa, he kokevat opettajat oikeudenmukaisempina, ja he kokevat saavansa koulusta paremmin apua koulunkäyntiin tai opiskeluun kuin muut oppilaat ja opiskelijat.

Sateenkaariperheisiin ja sen haasteisiin liittyvät tekijät voivat myös vahvistaa lasten ja vanhempien välisiä suhteita. Esimerkiksi lapset, joiden vanhempi on korjannut sukupuoltaan, arvioivat vanhempisuhteensa paremmiksi kuin muut ikäisensä. Tämä antaa tukea eräiden tutkijoiden käsitykselle, jonka mukaan ympäristön ennakkoluulot seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä kohtaan voivat lujittaa vanhemman ja lapsen välistä suhdetta (Daly & al., 2015).

Useimmat nuoret, joiden vanhempi tai vanhemman kumppani on korjannut sukupuoltaan, tuntevat ylpeyttä vanhemmastaan. Eräs heistä kommentoi, kuinka vanhemman sukupuolenkorjaus on tehnyt perheestä läheisemmän ja onnellisemman. Vastaavasti 10–12-vuotiaat lapset tuovat esille, kuinka sateenkaariperheessä eläminen on tuonut heidän elämänsä lisää rakastavia aikuisia. Lisäksi selkeä vahvuus sateenkaariperheissä on lasten kasvattaminen suvaitsevaisiksi, avoimiksi ja monimuotoisuutta ymmärtäviksi.

Aiemmin on nostettu esille ristiriita sateenkaariperheiden lasten ja nuorten kokeman kiusaamisen ja syrjinnän sekä heidän hyvinvointinsa välillä (katsaus: Aarnio, 2014; Perrin & al., 2016). Vanhempien erityinen paneutuvuus vanhemmuuteen voi tämän tutkimuksen mukaan olla yksi selittävä tekijä. Toinen selittävä tekijä voi olla se, että sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kertovat perheestään luotetuille ystäville ja täten ympäröivät itsensä turvallisilla ihmisillä. Heillä vaikuttaa myös olevan kiusaamisen varalle hyviä selviytymiskeinoja, jotka he ovat oppineet vanhemmiltaan tai opetelleet itse. Monet nuoret kertoivat, etteivät ota kiusaamista henkilökohtaisesti ja ovat välittämättä siitä.

Haavoittuvuudet

Vanhempien ero ja muut muutokset elämässä ovat lapselle ja nuorelle haastavia aikoja. Niillä sateenkaariperheiden 10–12-vuotiailla lapsilla, joiden vanhempien erosta on alle kuusi vuotta aikaa, suhde äitiin vaikuttaa keskimäärin heikommalta kuin muilla sateenkaariperheiden lapsilla tai Kouluterveyskyselyyn vastanneilla lapsilla. Vaikuttaa siltä, että nuorilla, jotka ovat saaneet toisen äidin biologisen äitinsä uuden liiton myötä, suhde tähän toiseen äitiin/äitipuoleen ei ole yhtä hyvä kuin nuoren suhde alkuperäisiin vanhempiinsa. Nämä tulokset olisivat oletettavasti samanlaisia, jos tutkittaisiin minkä tahansa perheiden lapsia ja nuoria (Jensen & Howard, 2015).

Monet sateenkaariperheiden lapsista ja nuorista toivat tutkimuksessa esille esimerkkejä vähemmistöstressistä, jota he kokevat kuulumisestaan perheeseen, jossa ainakin yksi vanhemmista identifioituu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Vähemmistöstressi ilmenee heillä pelkona siitä, että heille esitettäisiin ärsyttäviä kysymyksiä vanhemmistaan, heidän vanhempiaan loukattaisiin tai vanhempien kustannuksella vitsailtaisiin, ja pelkona siitä, että heitä itseään kiusattaisiin perheensä johdosta. Jopa puolet niistä lapsista, joiden sateenkaariperhe on muodostunut myöhemmin heidän elämässään, ei kerro perheestään koulussa tai terveyspalveluiden piirissä. Monet lapset ja nuoret ovat jännittäneet ja jotkut jopa hävenneet perheestä kertomista, osa toivoo, että uskotut ystävät eivät kertoisi perheestä eteenpäin muille, ja osa on jättänyt kokonaan kertomatta perheestään tai jopa valehdellut vanhemmistaan. Nämä lapset ja nuoret kärsivät todennäköisesti perheensä salailusta tai sen väärässä tilanteessa paljastumisen pelosta.

Osa lapsista ja nuorista ei ole vain pelännyt kurjia kokemuksia vaan on kokenut ikäviä asioita johtuen sateenkaariperheeseen kuulumisesta. Muutamia lapsia ja nuoria on omien sanojensa mukaan muun muassa haukuttu homoksi tai koeputkilapseksi taustastaan johtuen ja kaverit ovat esittäneet, että vastaavassa perhetilanteessa he eivät kehtaisi tulla kouluun.

Sateenkaariperheiden nuoret eivät raportoi enempää kiusaamista kuin muutkaan nuoret, eivätkä sateenkaariperheiden lapset ja nuoret koe tulevansa useinkaan kiusatuiksi perheestään johtuvasta syystä. Näkemyksen, jonka mukaan

lapset kiusaavat ”joka tapauksessa” eivätkä sateenkaariperheiden lapset eroa muista lapsista kiusatuksi tulemisen määrän suhteen, ovat esittäneet sateenkaariperheiden vanhemmat ja aikuistuneet lapset brittiläisissä tutkimuksissa (Clarke & Demetriou, 2016; Clarke, Kitinger, & Potter, 2004). On kuitenkin huomionarvoista, että kun sateenkaariperheiden lapsilta ja nuorilta kysytään, onko heitä kiusattu perheestään johtuen, vain harva vastaa myöntävästi, mutta kun kysytään tarkempia kysymyksiä siitä, onko lapsi tai nuori kuullut vaikkapa loukkaavia kommentteja vanhemmistaan johtuen, lähes puolet kertoo kielteisistä kokemuksista. Samoin kun nuorilta kysytään, miten he ovat suhtautuneet sateenkaariperheestä johtuvaan kiusaamiseen, yli puolet kertoo kiusaamiseen reagoimisesta. Tämä osoittaa, että yksittäiset, yleisluontoiset kysymykset kiusaamisesta eivät riitä ilmiön selvittämisessä vaan tarvitaan useampia ja tarkempia väittämiä, kuten tässä tutkimuksessa käytetyt muiden kielteistä suhtautumista kartoittaneet väittämät.

Lähes puolet sateenkaariperheissä elävistä lapsista ja nuorista on kuullut ärsyttäviä kysymyksiä vanhemmistaan, ja kolmannes sateenkaariperheiden nuorista on kuullut aikuisten sanovan loukkaavia asioita perheestään. Pelko kiusaamisesta ja loukkaavat puheet ovat niitä haavoittuvuuksia, joista sateenkaariperheiden lapset ja nuoret kärsivät. Vastaavalla tavalla sateenkaariperheistä aikuistuneet ihmiset ovat kertoneet, että ikävintä heidän lapsuudessaan olivat ilkeät puheet seksuaali- ja sukupuolivähemmistöistä (Clarke & Demetriou, 2016; Gardner, 2005).

Syrjinnästä ei suoraan kysytty tässä tutkimuksessa. Syrjintä ei ilme pelkästään kiusaamisena, vaan se on myös vähemmistöön kuuluvien huomiotta jättämistä muun muassa koulussa, harrastuksissa ja palveluiden piirissä (Huotari & Tuokola, 2011). Tutkimukseen osallistuneet lapset ja nuoret toivovat, että seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä ja sateenkaariperheitä käsiteltäisiin enemmän kouluopetuksessa. Käsittely lisäisi toisten lasten ja nuorten tietoa, vähentäisi todennäköisesti kiusaamista ja sisällyttäisi sateenkaariperheiden lapset ja nuoret konkreettisesti koulun piiriin.

Lopuksi

Huolimatta siitä, että suomalaiset sateenkaariperheiden lapset ja nuoret vaikuttavat enimmäkseen voivan fyysisesti, psyykkisesti ja sosiaalisesti yhtä hyvin kuin muut samanikäiset lapset ja nuoret, heillä on joitakin haavoittuvuuksia, joita valtaväestön lapset ja nuoret eivät joudu kohtaamaan. Sateenkaariperheet tarvitsevat tukea, kun he joutuvat elämään syrjivässä yhteiskunnassa. Jotta sateenkaariperheiden lapset ja nuoret voisivat entistä paremmin ja saisivat kasvaa rauhassa, homo- ja transfobiset asenteet ja sateenkaariperheitä loukkaava vihapuhe tulisi lopettaa. Ennakkoluulojen poistamiseen soveltuvat tutkimusten mukaan tiedon lisääminen, empatiaharjoitukset sekä ryhmäluokittelujen muutta-

minen, joissa ”meistä” ja ”heistä” tuleekin ”me” (Helkama, 2015). Ennakkoluuloja voi tutkimusten mukaan vähentää lisäämällä ryhmien välisiä yhteyksiä (Christ & al., 2014; LaCour & Green, 2014). Tähän tutkimukseen osallistuneet sateenkaariperheiden lapset ja nuoret toivovat, että sateenkaariperheistä puhuttaisiin ja niistä tiedettäisiin enemmän, monimuotoisuuden ymmärtämistä lisättäisiin ja syrjintä poistettaisiin. Asennemuutos vaatii resursseja, lisää tutkimusta ja ihmisten sitoutumista yhdenvertaisuuden periaatteeseen.

Kaikki ovat yhdenvertaisia, eikä kenenkään lapsen tai nuoren tulisi joutua pelkäämään, miten muut suhtautuvat hänen rakkaaseen perheeseensä. Erään sateenkaariperheen nuoren sanoin: *”Tämä on asia, jonka haluaisin maailmasta tai Suomesta muuttaa, että kaikki hyväksyttäisiin ihonväristä tai suuntautumisesta tai mistään muusta huolimatta, ja kaikkia kohdeltaisiin samanarvoisina”*.

Lähteet

- Aarnio, Kia. (2014). Sateenkaariperheiden lasten vahvuudet ja haavoittuvuudet – Kirjallisuuskatsaus. *Väestöliiton Väestöntutkimuslaitoksen työpaperi*, 6.
- Adams, J. & Light, R. (2015). Scientific consensus, the law, and same sex parenting outcomes. *Social Science Research*, 53, 300–310.
- Ahola, M. (2000). ”Than perhe vaan”. Lesboperheissä elävien nuorten perhekäsityksiä. *SETA-julkaisuja* 14. Helsinki: Seksuaalinen tasavertaisuus SETA ry.
- Alanko, Katarina. (2014). Mitä kuuluu sateenkaarinuorille Suomessa? *Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura Verkkojulkaisuja* 72 Seta, Seta-julkaisuja 23.
- Amato, Paul. (2012). The well-being of children with gay and lesbian parents. *Social Science Research* 41, 771–774.
- Apperson, Jennifer M., Blincoe, Sarai, Sudlow, Jessica L. (2015). An exploratory study of young adults’ attitudes toward parental disclosure of LGBT identity. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 2(4), 492–496.
- Baiocco, Roberto, Santamaria, Federica, Ioverno, Salvatore, Fontanesi, Lilybeth, Baumgartner, Emma, Laghi, Fiorenzo, & Lingiardi, Vittorio. (2015). Lesbian Mother Families and Gay Father Families in Italy: Family Functioning, Dyadic Satisfaction and Child Well-Being. *Sexuality Research and Social Policy*, 12(1), 202–212.
- Biblarz, T. J. & Stacey, J. (2010). How does the gender of parents matter? *Journal of Marriage and Family*, 72, 3–22.
- Bos, H. & van Balen, F. (2008). Children in planned lesbian families: Stigmatisation, psychological adjustment and protective factors. *Culture, Health & Sexuality*, 10(3), 221–36.
- Bos, H., & Gartrell, N. (2010). Adolescents of the USA National Longitudinal Lesbian Family Study: Can Family Characteristics Counteract the Negative Effects of Stigmatization? *Family Process*, 49, 559–572.
- Bos, H., Gartrell, N., van Balen, F., Peyser, H., & Sandfort, T. (2008). Children in planned lesbian families: A cross-cultural comparison between the USA and the Netherlands. *American Journal of Orthopsychiatry*, 78(2), 211–219.
- Bos, H., Gartrell, N., & van Gelderen, L. (2013). Adolescents in Lesbian Families: DSM-Oriented Scale Scores and Stigmatization, *Journal of Gay & Lesbian Social Services*, 25(2), 121–140.
- Bos, H., van Gelderen, L. & Gartrell, N. (2015). Lesbian and Heterosexual Two-Parent Families: Adolescent-Parent Relationship Quality and Adolescent Well-Being. *J Child Fam Stud*, 24, 1031–1046.
- Bos, H., Goldberg, N., van Gelderen, L., & Gartrell, N. (2012). Male Role Models, Gender Role Traits, and Psychological Adjustment. *Gender & Society*, 26(4), 603 – 638.
- Bos, Henny M. W., Knox, Justin R., van Rijn-van Gelderen, Loes, Gartrell, Nanette K. (2016). Same-Sex and Different-Sex Parent Households and Child Health Outcomes: Findings from the National Survey of Children’s Health. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 37 (3), 179–187.
- Bos, Henny M. W., Kuyper, Lisette, & Gartrell, Nanette. (2017). A Population-Based Comparison of Female and Male Same-Sex Parent and Different-Sex Parent Households, *Family Process*, doi: 10.1111/famp.12278
- Bosisio, Roberta & Ronfani, Paola. (2016). ‘Who is in Your Family?’ Italian Children with Non-heterosexual Parents Talk about Growing Up in a Non-conventional Household. *Children & Society*, 30, 455–466.

- Cheng, Simon & Powell, Brian. (2015). Measurement, Methods, and Divergent Patterns: Reassessing the Effects of Same-Sex Parents. *Social Science Research*, 52, 615-626.
- Christ, O., Schmid, K., Lolliot, S., Swart, H., Stolle, D., Tausch, N., Al Ramiah, A., Wagner, U., Vertovec, S., & Hewstone, M. (2014). Contextual effect of positive intergroup contact on outgroup prejudice. *PNAS*, 111 (11), 3996 – 4000.
- Clarke, Victoria & Demetriou, Elena. (2016). 'Not a big deal'? exploring the accounts of adult children of lesbian, gay and trans parents. *Psychology and Sexuality*, 7(2), 131-148.
- Clarke, V., Kitzinger, C., & Potter, J. (2004). 'Kids are just cruel anyway': Lesbian and gay parents' talk about homophobic bullying. *British Journal of Social Psychology*, 43, 531-550.
- Cohen, R. & Kuvalanka, K. A. (2011). Sexual Socialization in Lesbian-Parent Families: An Exploratory Analysis. *American Journal of Orthopsychiatry*, 81, 293-305.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., & Power, J. (2015). The health perspectives of Australian adolescents from same-sex parent families: a mixed methods study. *Child: Care, Health and Development*, 41(3), 356-364.
- Crouch, S., Waters, E., McNair, R., Power, J., & Davis, E. (2014). Parent-reported measures of child health and wellbeing in same-sex parent families: a cross-sectional survey. *BMC Public Health*, 14, 635.
- Crowl, A., Ahl, S., & Baker, J. (2008). A Meta-Analysis of Developmental Outcomes for Children of Same-Sex and Heterosexual Parents. *Journal of GLBT Family Studies*, 4(3), 385-407.
- Daly, S.C., MacNeela, P., & Sarma, K.M. (2015). When Parents Separate and One Parent 'Comes Out' as Lesbian, Gay or Bisexual: Sons and Daughters Engage with the Tension that Occurs When Their Family Unit Changes. *PLoS ONE* 10(12): e0145491.
- Donahue, K. L., Lichtenstein, Paul, Langstrom, Niklas, & D'Onofrio, Brian M. (2013). Why does early sexual intercourse predict subsequent maladjustment? Exploring potential familial confounds. (Report). *Health Psychology*, 32(2), 180-189.
- Fairtlough, Anna. (2008). Growing up with a lesbian or gay parent: young people's perspectives. *Health and Social Care in the Community* 16(5), 521-528.
- Farr, R. H. (2017). Does Parental Sexual Orientation Matter? A Longitudinal Follow-Up of Adoptive Families With School-Age Children. *Developmental Psychology*, 53(2), 252-264.
- Farr, R. H., Oakley, M. K., & Ollen, E. W. (2016). School Experiences of Young Children and Their Lesbian and Gay Adoptive Parents. *Psychology of Sexual Orientation and Gender Diversity*, 3 (4), 442-447.
- Fedewa, A. L. Black, Whitney W., & Ahn, Soyeon. (2015). Children and Adolescents With Same-Gender Parents: A Meta-Analytic Approach in Assessing Outcomes. *Journal of GLBT Family Studies*, 11 (1), 1-34.
- Gardner, A. (2005). *Families Like Mine: Children of Gay Parents Tell It Like It Is*. HarperCollins.
- Gartrell, N. & Bos, H. (2010). US National Longitudinal Lesbian Family Study: Psychological Adjustment of 17-Year-Old Adolescents. *Pediatrics*, 126(1), 1-9.
- Gartrell, N., Bos, H., & Goldberg, N. (2011a). Adolescents of the U.S. National Longitudinal Lesbian Family Study: Sexual Orientation, Sexual Behavior, and Sexual Risk Exposure. *Archives of Sexual Behavior*, 40 (6), 1199-1209.
- Gartrell, N., Bos, H., & Goldberg, N. (2011b). New Trends in Same-Sex Sexual Contact for American Adolescents? *Archives of Sexual Behavior*, 40(6), 1. UCLA: The Williams Institute.
- Gartrell N., Bos H., Peyser H., Deck, A., & Rodas, C. (2012). Adolescents with Lesbian Mothers Describe Their Own Lives. *Journal of Homosexuality*, 59(9), 1211-1229.
- Gates, Gary J. (2015). Marriage and Family: LGBT Individuals and Same-Sex Couples. *The Future of Children*, 25 (2), 67-87.
- Goldberg, A. E. (2007). (How) Does it make a difference? Perspectives of Adults with lesbian, gay and bisexual parents. *American Journal of Orthopsychiatry* 77 (4), 550-562.

- Goldberg, A. E. & Allen, K. R. (2007). Imagining men: Lesbian mothers' perceptions of male involvement during the transition to parenthood. *Journal of Marriage and Family*, 69, 352-365.
- Goldberg, Abbie E., Kinkler, Lori A., Richardson, Hannah B., & Downing, Jordan B. (2012). On the border: Young adults with LGBQ parents navigate LGBTQ communities. *Journal of Counseling Psychology*, 59(1), 71-85.
- Golombok, S., Mellish, L., Jennings, S., Casey, P., Tasker, F. & Lamb, M. E. (2014). Adoptive Gay Father Families: Parent-Child Relationships and Children's Psychological Adjustment. *Child Dev*, 85, 456-468.
- Gustavson, M. & Schmitt, I. (toim.) (2011). *Skolan är ute?! Barn och ungdomar med hbtq-föräldrar och deras erfarenheter i skolan i Tyskland, Slovenien och Sverige. Delstudie Sverige*. Berlin, Humboldt-Universität.
- Haines, B. A., Ayaji, A. A., & Boyd, H. (2014). Making trans parents visible: Intersectionality of trans and parenting identities, *Feminism & Psychology*, 24(2), 238-247.
- Halme, Nina, Kivimäki, Hanne, Luopa, Pauliina & Matikka, Anni. (2016). *Kouluterveyskysely 2015. Oppilaitos-, opetuspiste- ja kuntakohtaisten tulosten raportointi*. Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (THL).
- Hatzenbuehler, M. L. (2014). Structural stigma and the health of lesbian, gay, and bisexual populations. *Current Directions in Psychological Science*, 23(2), 127-132.
- Hatzenbuehler, M. L. (2010). Social factors as determinants of mental health disparities in LGBT populations: Implications for public policy. *Social Issues and Policy Review*, 4, 31-62.
- Heifetz, M., Connolly, J., Pepler, Debra, & Craig, Wendy. (2010). Family Divorce and Romantic Relationships in Early Adolescence. *Journal of Divorce & Remarriage*, 51(6), 366-378.
- Helavirta, Susanna. (2006). Lasten hyvä ja huono elämä eläytymistarinoiden valossa. Teoksessa Hannele Forsberg, Aino Ritala-Koskinen & Maritta Törrönen (toim.) *Lapset ja sosiaalityö*. Jyväskylä: PS-kustannus, 195-221.
- Helkama, Klaus (toim.). (2015). *Johdatus sosiaalipsykologiaan*. Edita Publishing.
- Herek G. M. & Garnets L. D. (2007) Sexual orientation and mental health. *Annual Review of Clinical Psychology*, 3, 353-375.
- Huotari, K., Törmä, S., & Tuokkola, K. (2011). Syrjintä koulutuksessa ja vapaa-ajalla: Erityistarkastelussa seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien nuorten syrjintäkokemukset toisen asteen oppilaitoksissa. *Sisäasianministeriön julkaisut 11/2011*. Jyväskylä: Kopijyvä.
- Hämäläinen, Kati, Pirskanen, Henna & Rautio, Susanna. (2014). Sensitiiviset perheaiheet haastattelututkimuksessa – Eettiset haasteet, perhesalaisuudet ja intervention mahdollisuus. *Janus* 22(1), 53-68.
- Jensen, Todd M. & Howard, Matthew O. (2015). Perceived Stepparent-Child Relationship Quality: A Systematic Review of Stepchildren's Perspectives. *Marriage & Family Review*, 51(2), 99-153.
- Johnson, S. M. (2012). Lesbian mothers and their children: the third wave. *Journal of Lesbian Studies*, 16(1), 45-53.
- Junttila, Niina. (2015). *Kavereita nolla. Lasten ja nuorten yksinäisyys*. Tammi.
- Jämsä, Juha. (2008). Sateenkaariperheiden kokemuksia palveluista. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Kallinen, Kati, Pirskanen, Henna, & Rautio, Susanna. (2015). *Sensitiivinen tutkimuksessa. Menetelmät, kohderyhmät, haasteet ja mahdollisuudet*. United Press Global.
- Kanste, Outi, Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena. (2017). Viidesluokkalaisten oppilaiden näkemyksiä hyvinvoinnista, kouluyhteisöstä ja palveluista. *THL. Raportti 1/2017*.

- Kanste, Outi, Halme, Nina & Perälä, Marja-Leena. (2016). Viidesluokkalaisten oppilaiden vanhempien näkemyksiä hyvinvoinnista, palveluista ja kouluyhteisöstä. *Raportteja 1/2016*. Helsinki 2016.
- Khaddouma, Alexander, Norona, Jerika C. & Whitton, Sarah W. (2015). Individual, couple, and contextual factors associated with same-sex relationship instability. *Couple and Family Psychology: Research and Practice*, 4(2), 106-125.
- Kouluterveyskysely 2000/2001-2013. <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaes-tutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/tapaturmat-ja-vakivalta> Haettu: 10.5.2017
- Kuosmanen, P. (2000). Äitien ja lesbojen arkipäivän tilanteita: performatiivis-diskursiivinen tarkastelu. Helsinki: Tasa-arvoasiain neuvottelukunta, Sosiaali- ja terveysministeriö. *Naistutkimusraportteja 2000:1*.
- Kuosmanen, P. & Jämsä, J. (2007). *Suomalaiset sateenkaariperheet sosiaali- ja terveyspalveluissa ja koulussa. SEIS – Suomi eteenpäin ilman syrjintää –julkaisu*, Työministeriö. Edita Prima, Helsinki.
- Kuula, Arja. (2011). *Tutkimusetiikka. Aineistojen hankinta, käyttö ja säilytys*. 2. painos. Tampere: Vastapaino.
- LaCour, Michael J., & Green, Donald P. (2014). When contact changes minds: An experiment on transmission of support for gay equality. *Science* 12: Vol. 346, Issue 6215, 1366-1369
- Lapsi- ja nuorisopolitiikan kehittämisohjelma 2012–2015. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2012:6.
- Lastensuojelun käsikirja. <https://www.thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyomenetelmat-ja-valineet/tyovalineet/pesapuu-ry-lapsilahtoisien-tyoskentelyn-valineet/maailmani-kartta> Haettu 10.5.2017.
- Leinonen, E.-K. (2005). *Transvestisuus perheessä*. Jyväskylän ammattikorkeakoulu, terveys- ja sosiaaliala: AMK –opinnäytetyö.
- Litovich, M. L., & Langhout, R. D. (2004). Framing heterosexism in lesbian families: A preliminary examination of resilient coping. *Journal of Community & Applied Social Psychology*, 14, 411–435.
- MacCallum, F. & Golombok, S. (2004). Children raised in fatherless families from infancy: a follow-up of children of lesbian and single heterosexual mothers at early adolescence. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 45(8), 1407–1419.
- Malmquist, A., Möllerstrand, A., Wikström, M., & Zetterqvist Nelson, K. (2014). 'A daddy is the same as a mummy': Swedish children in lesbian households talk about fathers and donors. *Childhood*, 21(1), 119-133.
- Mattila, Marjo, Erkkola, Maijaliisa ja Konu, Anne. (2016). Perheateriointi ja nuorten hyvinvointi. *Nuorisotutkimus* 1/16, 35–50.
- Mishna, Faye, Antle, Beverley J. & Regehr, Cheryl. (2004). Tapping the perspectives of children: Emerging ethical issues in qualitative research. *Qualitative Social Work* 3(4), 449–468.
- Myllyniemi, Sami. (2015). *Arjen jäljillä. NUORISOBAROMETRI 2015*. Nuorisotutkimusseura ry.
- Myllyniemi, Sami. (2013). *Vaikuttava osa. NUORISOBAROMETRI 2013*. Nuorisotutkimusseura ry.
- Nikander, Carita, Salin, Milla & Hakovirta, Mia. (2016). Kelpaavatko samaa sukupuolta olevat parit vanhemmiksi? Tutkimus suomalaisten suhtautumisesta nais- ja miesparien vanhemmuuteen. *Yhteiskuntapolitiikka*, 81:5.
- Patterson, C. J. & Goldberg, A. E. (2016). Lesbian and gay parents and their children. *Policy Brief*, 1(1), November. National council on family relations.

- Perlesz, A., Brown, R., McNair R., Lindsay, J., Pitts, M., & de Vaus, D. (2006). Lesbian family disclosure: authenticity and safety within private and public domains. *Lesbian & Gay Psychology Review*, 7(1), 54–65.
- Perrin, E. C., Pinderhughes, E. E., Mattern, K., Hurley, S. M., Newman, R. A. (2016). Experiences of Children with Gay Fathers. *Clinical Pediatrics*, 55(14), 1305 – 1317.
- Perrin E. C., Siegel, B. S. and the COMMITTEE ON PSYCHOSOCIAL ASPECTS OF CHILD AND FAMILY HEALTH. (2013). Promoting the Well-Being of Children Whose Parents Are Gay or Lesbian, *Pediatrics*, 131; e1374-e1383.
- Pohjanpää, K. (2013). Sateenkaariperheet tuovat väriä tilastoihin. *Hyvinvointikatsaus*, 3.
- Potter, Daniel. (2012). Same-Sex Parent Families and Children's Academic Achievement. *Journal of Marriage and Family*, 74 (3), 556–571.
- Raifman, Julia, Moscoe, Ellen, Austin, S. Bryn & McConnell, Margaret. (2017). Difference-in-differences analysis of the association between state same-sex marriage policies and adolescent suicide attempts. *JAMA Pediatrics*, 171(4), 350–356.
- Regnerus, M. (2012). How different are the adult children of parents who have same-sex relationships? Findings from the New Family Structures Study. *Social Science Research*, 41, 752–770.
- Riggle, Ellen D. B., Wickham, Robert E., Rostosky, Sharon S., Rothblum, Esther D., & Balsam, Kimberly F. (2016). Impact of Civil Marriage Recognition for Long-Term Same-Sex Couples. *Sexuality Research and Social Policy*, 123.
- Rivers, I., Poteat, V., & Noret, P. N. (2008). Victimization, social support, and psychosocial functioning among children of same-sex and opposite-sex couples in the United Kingdom, *Developmental Psychology*, 44(1), 127–34.
- Rotkirch, Anna. (2014). *Yhdessä – Kasvatus ei ole yksilölaji*. Helsinki: WSOY.
- Sateenkaariperheet ry:n jäsenkysely. (2017). Julkaisematon kyselyaineisto, joka on kerätty vuosien 2016–2017 vaihteessa.
- Solantaus, T. (2008). Homoseksuaalisten vanhempien lasten kehitys. Kirjassa: *Sateenkaariperheet ja hyvinvointi. Käsikirja lasten ja perheiden kanssa työskenteleville*. Toim. Juha Jämsä. PS-Kustannus.
- Stotzer, Rebecca L., Herman, Jody L., & Amira Hasenbush. (2014). *Transgender parenting: A review of existing research*. The Williams institute.
- Suomen virallinen tilasto (SVT): Perheet [verkkojulkaisu]. ISSN=1798-3215. Helsinki: Tilastokeskus [haettu: 10.5.2017]. Saantitapa: <http://tilastokeskus.fi/til/perh/2013/02/index.html>
- Tasker, F. & Golombok, S. (1997). *Growing up in a lesbian family. Effects on child development*. New York – London: The Guilford Press.
- Tasker, F. & Granville, J. (2011). Children's views of family relationships in lesbian-led families. *Journal of GLBT Family Studies*, 7, 182–199.
- THL. (2015a). <https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/kyselyn-toteuttaminen/kyselylomakkeet> Haettu 10.5.2017.
- THL. (2015b). Excel-tilaukko, joka on ladattu osoitteesta: https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/tapaturmat-ja-vakivalta#kiusaamiseen_ei_ole_puututtu_koulun_aikuisten_toimesta Haettu 13.5.2017
- THL. (2015c). Excel-tilaukko, joka on ladattu osoitteesta: https://www.thl.fi/fi/tutkimus-ja-asiantuntijatyo/vaestotutkimukset/kouluterveyskysely/tulokset/tulokset-aiheittain/opiskeluhoito#koulunkaynnissa_ja_opiskelussa_avun_puutetta Haettu: 10.5.2017
- THL. (2015d). Tiedonanto sähköpostitse 6.2.2017. Toistaiseksi julkaisemattomat tulokset.
- Tihveräinen, Tero. (2016). Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2015. *POLIISIAM-MATTIKORKEAKOULUN KATSAUKSIA 10/2016*.

- Ulkoasiainministeriö. (2011). YK:n lapsen oikeuksien komitea antoi loppupäätelmänsä Suomalaiselle. *Tiedote* 169/2011. 20.6.2011.
- Vanfraussen, K., Ponjaert-Kristoffersen, I., & Brewaeys, A. (2002). What does it mean for youngsters to grow up in a lesbian family created by means of donor insemination? *Journal of Reproductive and Infant Psychology*, 20, 237–252.
- van Gelderen, L., Bos, H., Gartrell, N., Hermanns, J., & Perrin, E. C. (2012). Quality of Life of Adolescents Raised from Birth by Lesbian Mothers. *Journal of Developmental & Behavioral Pediatrics*, 33(1), 1–7.
- van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., & Hermanns, J. (2013). Stigmatization and Promotive Factors in Relation to Psychological Health and Life Satisfaction of Adolescents in Planned Lesbian Families. *Journal of Family Issues*, 34, 809–827.
- van Gelderen, L., Gartrell, N., Bos, H., van Rooij, F. B., & Hermanns, J. (2012) Stigmatization associated with growing up in a lesbian-parented family: What do adolescents experience and how do they deal with it? *Children and Youth Services Review*, 34, 999–1006. DOI:10.1016/j.childyouth.2012.01.048.
- van Rijn-van Gelderen, L., Bos, H., & Gartrell, N. (2015) Dutch adolescents from lesbian-parent families: How do they compare to peers with heterosexual parents and what is the impact of homophobic stigmatization? *Journal of Adolescence*, 40, 65–73.
- Veche, Olivier & Schneider, Benoît. (2015). Attitudes envers l'homoparentalité: Une comparaison entre psychologues français et québécois. / Attitudes toward gay and lesbian parents: A comparison among French and Quebec psychologists. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 47(1), 102–112.
- Veldorale-Griffin, Amanda. (2014). Transgender Parents and Their Adult Children's Experiences of Disclosure and Transition. *Journal of GLBT Family Studies*, 10:5, 475–501.
- Vyncke, J. D., Julien, D., Jouvin, E., & Jodoin, E. (2014). Systemic heterosexism and adjustment among adolescents raised by lesbian mothers. *Canadian Journal of Behavioural Science / Revue canadienne des sciences du comportement*, 46(3), 375–386.
- Wainright, J. & Patterson, C. J. (2006). Delinquency, Victimization and Substance Use Among Adolescents with Female Same- Sex Parents. *Journal of Family Psychology*, 20(3), 526–530.
- Wainright, J. L. & Patterson, C. J. (2008). Peer relations among adolescents with female same-sex parents. *Developmental Psychology*, 44(1), 117–126. Special Section: Sexual Orientation Across the Lifespan.
- Wainright L., Russell S.T., & Patterson C. J. (2004). Psychosocial Adjustment, School outcomes, and Romantic Relationships of Adolescents with Same- Sex Parents. *Child Development*, 75(6), 1886–98.
- Welsh, M. G. (2011). Growing Up in a Same-Sex Parented Family: The Adolescent Voice of Experience. *Journal of GLBT Family Studies*, 7(1–2), 49–71.
- Wesche, R., Kreager, Derek A., Lefkowitz, Eva S., & Siennick, Sonja E. (2017). Early Sexual Initiation and Mental Health: A Fleeting Association or Enduring Change? *Journal of Research on Adolescence*.
- White, T. & Ettner, R. (2007). Adaptation and adjustment in children of transsexual parents. *Eur Child Adolesc Psychiatry*, 16(4), 215–21.
- World Values Survey. (2011). <http://www.worldvaluessurvey.org/WVSONline.jsp> Haettu 11.5.2017.

Liite 1 Tiedote lasten haastattelututkimuksesta vanhemmille

18.5.2016

Hei kesäleirille osallistuva vanhempi!

Sateenkaariperheiden 7–10-vuotiaita lapsia kutsutaan osallistumaan haastattelututkimukseen ja teitä vanhempia kyselytutkimukseen, jonka aiheena on sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Haastattelut toteutetaan osana kesäleiriä Lappohjassa 4.–7. elokuuta 2016. Haastattelijana toimii yhteiskuntatieteiden tohtori Kati Kallinen Jyväskylän yliopistosta, jolla on vankka asiantuntemus ja käytännön kokemus tämän ikäisten lasten haastattelemisesta. Tuloksia hyödynnetään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

Sateenkaariperheet ry:ssä on käynnissä Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi –tutkimushanke (2014–2018), jossa kerättiin syksyllä 2015 laaja kyselyaineisto 10–18-vuotialta lapsilta ja heidän vanhemmiltaan. Nuorempien lasten tutkiminen kyselylomakkeella vaatisi aikuisen apua, joten kyselyn sijaan käytämme heidän kokemusten kartoittamiseen tutkijan kanssa täytettävää verkostokarttatehtävää ja haastattelua. **Toivomme osallistumista lapsilta, jotka ovat täyttäneet kesän perheleiriin mennessä 7 vuotta, mutta ovat silloin vielä alle 11-vuotiaita.** Tutkimukseen ei voi osallistua, jos kyseinen lapsi on jo vastannut kyselyymme syksyllä 2015! Vanhempi tai sisarus on kyllä voinut osallistua kyselytutkimukseemme aiemmin.

Vaikka lapsi eläisi sateenkaariperheessä (eli perheessä, jossa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön) vain osittain, osallistuminen on tärkeää.

Toivomme, että vanhempi vastaa omaan sähköiseen kyselyynsä, mutta se ei ole edellytys lapsen tutkimukseen osallistumiselle. Vanhempien kysely on sama kuin syksyn 2015 kyselymme. Jos vanhempi on vastannut silloin vanhemman lapsensa osalta, hänen toivotaan nyt osallistuvan nuoremman lapsensa osalta.

Lapsen vanhempaa pyydetään ilmoittamaan lapsi tutkimukseen mahdollisimman pian lähettämällä täytetty ilmoittautumislomake postitse tutkijalle tai ottamalla yhteyttä sähköpostilla tai puhelimitse. Tutkijan yhteystiedot löytyvät tiedotteen lopusta. Ilmoittautumislomakkeen mukana on tullut valmiiksi maksettu kirjekuori, jolla lomakkeen voi postittaa ilman postimaksua.

Haastateltavan lapsen nimi kysytään, jotta haastattelija voi kutsua lasta hänen nimmellään. Lapsen tai vanhemman nimeä, osoitetta tai muuta yhteystietoa ei tallenneta tutkimusaineiston yhteyteen. Ilmoittautuneille vanhemmille lähetämme sähköpostitse lisää tietoa ja linkin vanhempien henkilökohtaiseen sähköiseen kyselyyn. Vanhempien kyselyyn voi vastata touko-heinäkuussa 2016.

Lasten haastattelut kestävät enintään tunnin ja niissä edetään lapsen ehdoilla. Parhaimmillaan haastattelu on lasta voimaannuttava kokemus. Lasten täyttämien verkostokarttojen ja haastatteluvastausten yhteyteen ei liitetä heidän nimeään. Lasten haastattelut nauhoitetaan ja nauhat säilytetään Väestöliitolla henkilötietolain mukaisella tavalla. **Kaikki tiedot käsitellään ehdottoman luottamuksellisesti.**

Lapset saavat haastattelutilanteessa pillimehun ja haastattelun jälkeen palkkioksi **elokuvalipun** Finnkinon elokuvateatteriin.

Annamme lapsellesi leirillä oman tiedotteen, jotta hän saa itse lukea tutkimuksesta.

Vanhempana sinun toivotaan vastaavan kyselyyn erikseen jokaisen 7–10-vuotiaan lapsesi osalta, joiden osalta et ole vielä vastannut syksyn 2015 kyselyymme. Kyselyn täyttäminen kestää ensimmäisen lapsen kohdalla noin 45 minuuttia, seuraavien lasten kohdalla noin 15 minuuttia. Vastaukset voi välillä tallentaa ja kyselyä voi palata täyttämään myöhemmin. Jos joku muu lapsen vanhemmista haluaa myös osallistua, voitte jakaa osallistumisen niin, että yksi vanhempi vastaa yhdestä lapsesta ja toinen toisesta. Kyselyn täyttävän vanhemman ei tarvitse osallistua kesäleirille. Aineistoa analysoidessaan tutkija yhdistää vanhemman ja hänen lapsensa vastaukset perhetunnuksen avulla, jonka tutkija merkitsee vanhemman kyselyn taustatiedoksi ja lapsen haastatteluaineiston yhteyteen. Vanhempien kyselyn vastaukset annetaan nimettöminä, eivätkä vanhempien sähköpostiosoitteet tai muut yhteystiedot yhdisty vastauksiin.

Tutkimukseen osallistuminen on täysin vapaaehtoista. **Tutkimukseen ilmoittautuminen ei sido lasta eikä vanhempaa mihinkään: tutkimukseen osallistumisen saa keskeyttää halutessaan milloin tahansa.**

Vain tutkimuksesta vastaava johtaja sekä tutkimukseen osallistuvat tutkijat käsittelevät vastausten perusteella muodostuvaa aineistoa. Heitä sitoo vaitiolovelvollisuus. Aineistoa säilytetään lukitusti ja salasanalla suojatusti, henkilötietolain edellyttämällä tavalla Väestöliitossa.

Tutkimuksen tuloksista julkaistaan raportti Väestöliiton julkaisusarjassa ja mahdollisesti myös opinnäytetöitä ja muita tutkimusraportteja. Tulokset julkaistaan muodossa, jossa yksittäistä tutkimukseen osallistujaa ei voi tunnistaa.

Tutkimushankkeen rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen toteuttaa Sateenkaariperheet ry yhteistyössä Väestöliiton kanssa. Muita yhteistyökumppaneita ovat Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Lastensuojelun keskusliitto, Suomen Mielenterveysseura ja Tampereen yliopiston Terveystieteiden yksikkö, hoitotiede.

Jokainen tutkimukseen osallistuva lapsi ja vanhempi on meille kullannarvoinen!

Lisätietoja tutkimuksesta saa vastaavalta tutkijalta Kia Aarniolta.

Kia Aarnio, tutkija, psykologi, psykologian tohtori
Sateenkaariperheet ry
p. 0505421001
kia.aarnio(at)sateenkaariperheet.fi

Juha Jämsä, toiminnanjohtaja, tutkimuksesta vastaava johtaja
Sateenkaariperheet ry
p. 044 997 1956
juha.jamsa(at)sateenkaariperheet.fi
Yrjönkatu 29 A, 00100 Helsinki (kesäkuun loppuun asti 2016)
Hämeentie 29 A, 00500 Helsinki (7. krs) (heinäkuusta 2016 alkaen)

Liite 2 Tiedote lasten haastattelututkimuksesta lapsille

Tervetuloa leirille ja osallistumaan tutkimukseen!

Tällä kesäleirillä järjestetään tutkimus, jonka aiheena on sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Tutkimuksessa haastattelijamme Kati Kallinen pyytää sinua kertomaan perheestäsi, ystävästäsi ja muista tärkeistä asioista. Saat halutessasi täyttää Katin kanssa eräänlaisen kartan, johon merkitset erivärisillä tarroilla läheisiä ihmisiäsi. Kati myös juttelee kanssasi ja kyselee näistä aiheista. Voit kertoa sellaisia asioita, joista haluat kertoa. Mitään ei ole pakko kertoa. Kysymyksiin ei ole oikeita tai vääriä vastauksia. Tutkimuksen tuloksia hyödynnetään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

Tekemäsi kartta ja haastattelussa kertomasi asiat pidetään ehdottoman luottamuksellisina. Sinun nimesi ei tule näkymään kenellekään muulle kuin tutkijalle. Haastattelu nauhoitetaan, ja nauha säilytetään lukitussa paikassa. **Vain tutkimukseen osallistuvat ammattilaiset saavat nähdä karttasi ja kuulla vastauksesi haastattelukysymyksiin.** Vanhempasi tai kaverisi eivät tule tietämään, että juuri sinä annoit jonkin vastauksen.

Se, että vanhempasi on ilmoittanut sinut tutkimukseen, ei sido sinua mihinkään. Pyydämme sinun omaa suostumustasi tulla tutkittavaksi. Tutkimushetki kestää enintään tunnin. Tutkimukseen osallistumisen saat keskeyttää halutessasi milloin tahansa. Voit myöhemmin palata antamiisi tietoihin ottamalla yhteyttä tutkijaan. Saat muuttaa ja täydentää tietoja tai pyytää ne poistettaviksi.

Saat haastattelutilanteessa pillimehun sekä osallistumisen jälkeen palkkioksi **elokuvalipun!**

Tutkimuksen tuloksista julkaistaan tutkimusraportteja. Tulokset julkaistaan muodossa, jossa sinun vastauksiasi ei voi tunnistaa sinun vastauksiksesi. Aineisto säilytetään Väestöliitossa lukitusti.

Tutkimushankkeen toteuttaa Sateenkaariperheet ry yhteistyössä Väestöliiton kanssa. Tutkimuksen rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö. Lisätietoja tutkimuksesta saat tutkija Kia Aarniolta.

Mukavaa kesäleiriä ja tervetuloa tutkimukseen! T. Kati ja Kia

Kia Aarnio, tutkija, psykologi, psykologian tohtori

Sateenkaariperheet ry

p. 050 542 1001

kia.aarnio(at)sateenkaariperheet.fi

Juha Jämsä, toiminnanjohtaja, tutkimuksesta vastaava johtaja

Sateenkaariperheet ry

p. 044 997 1956

juha.jamsa(at)sateenkaariperheet.fi

Hämeentie 29 A, 00500 Helsinki (7. krs)

Liite 3 Kyselytutkimuksen vanhemmille ja nuorille suunnatut ilmoitukset

VANHEMMILLE SUUNNATTU ILMOITUS

Sateenkaariperheiden lasten hyvinvointia kartoitetaan

Millaista on elää lapsena sateenkaariperheessä eli perheessä, jossa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön? Kiusataanko lapsia vanhemmistaan johtuen ja jos, miten tämä vaikuttaa heidän psyykkiseen hyvinvointiinsa? Entä millaista tukea sateenkaariperheiden vanhemmat ovat saaneet vanhemmuudelleen?

Sateenkaariperheiden lapsia on tutkittu kansainvälisissä tutkimuksissa 40 vuoden ajan. Tutkimuksien perusteella tiedetään, että samaa sukupuolta olevien vanhempien perhe on lapsen kehitykselle yhtä ihanteellinen kuin vertailukohtana pidetty kahden vastakkaista sukupuolta olevan vanhemman perhe. Suomessa sateenkaariperheiden lapsia ei ole tutkittu lainkaan eikä heidän haavoittuvuuksistaan ja vahvuuksistaan ole tietoa. Lokakuun loppuun saakka avoinna olevassa kyselytutkimuksessa täydennetään puuttuvaa tietoa. Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaita lapsia ja heidän vanhempiaan kutsutaan osallistumaan kyselytutkimukseen.

Ilmoittautuminen tapahtuu osoitteessa: <https://my.surveypal.com/ilmoittautumiskysely>.

Tutkimuksen rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö, ja sen toteuttaa Sateenkaariperheet ry yhteistyössä Väestöliiton kanssa. Tuloksia hyödynnetään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

Lisätietoja löytyy sivulta <http://www.sateenkaariperheet.fi>

NUORILLE SUUNNATTU ILMOITUS

Millaista on elää sateenkaariperheessä? Osallistu tutkimukseen!

Sateenkaariperheellä tarkoitetaan perhettä, jossa ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Millaista on elää perheessä, jossa on vaikkapa kaksi äitiä? Mitä hyviä puolia siinä on, entä liittykö siihen jotain vaikeuksia?

Suomessa sateenkaariperheiden lapsia ja nuoria ei ole tutkittu lainkaan. Marraskuun puoliväliin asti auki olevalla kyselytutkimuksella täydennetään puuttuvaa tietoa.

Jos olet 10–18-vuotias sateenkaariperheen nuori, pyydämme sinua ja vanhempasi osallistumaan kyselytutkimukseemme.

Vaikka olisit syntynyt muussa perhemuodossa kuin sateenkaariperheessä tai eläisit sateenkaariperheessä vain osittain, osallistuminen on tärkeää. Jos olet alle 19-vuotias ja muuttanut pois lapsuuden sateenkaariperheestäsi, olet myös tervetullut osallistumaan.

Toivomme ensisijaisesti, että osallistut yhdessä vanhempasi kanssa. 15 vuotta täyttäneet voivat kuitenkin ilmoittautua myös itsenäisesti. Ilmoittautumaan pääsee osoitteessa: <https://my.surveypal.com/Sateenkaariperhe-tutkimukseen-ilmoittautuminen>

Alle 15-vuotiaiden vanhemmat voivat ilmoittaa lapsensa ja itsensä tutkimukseen samalla sivustolla. Lapsille ja nuorille on luvassa leffalippu kiitokseksi osallistumisesta!

Tuloksia hyödynnetään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen. Hankkeen rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen yhteistyökumppanina on Väestöliitto.

Lisätietoja www.sateenkaariperheet.fi

Kia Aarnio, PsT, tutkija, Sateenkaariperheet ry

[kia.aarnio\(at\)sateenkaariperheet.fi](mailto:kia.aarnio(at)sateenkaariperheet.fi), p. 050 542 1001

ILMOITUS, JOLLA KERROTAAN VASTAUSAJAN PIDENTYMISESTÄ

Kyselyn vastausaikaa on jatkettu marraskuun puoliväliin asti.

Perheellisiä HLBTIQ-ihmisiä ja heidän 10–18-vuotiaita lapsiaan kutsutaan edelleen osallistumaan kyselytutkimukseen lasten ja nuorten hyvinvoinnista!

Vaikka lapsi olisi syntynyt muussa perhemuodossa tai eläisi sateenkaariperheessä vain osittain, osallistuminen on tärkeää. Toivomme sekä lapsen että vanhemman vastaavan omaan kyselyynsä mutta myös yksittäiset vastaukset otetaan kiitollisuudella vastaan. Samasta perheestä voivat osallistua kaikki ikäryhmään kuuluvat lapset. Lapsille ja nuorille on luvassa leffalippu kiitokseksi osallistumisestaan!

Liite 4. Vanhemmille suunnattu tiedoteteksti

(Nuorille suunnattu tiedote oli vastaava, mutta heille kohdennettu)

Tervetuloa osallistumaan suureen sateenkaariperhetutkimukseen!

Sateenkaariperheiden 10–18-vuotiaita lapsia ja nuoria sekä heidän vanhempiaan kutsutaan osallistumaan kyselytutkimukseen, jonka aiheena on sateenkaariperheiden lasten hyvinvointi. Tuloksia hyödynnetään sateenkaariperheiden lasten hyvinvoinnin edistämiseen.

Sateenkaariperheessä ainakin yksi vanhemmista kuuluu seksuaali- tai sukupuolivähemmistöön. Jos koette perheenne sateenkaariperheeksi, tervetuloa osallistumaan! Vaikka lapsi eläisi sateenkaariperheessä vain osittain, osallistuminen on tärkeää. Toivomme sekä lapsen että vanhemman vastaavan omaan kyselyynsä mutta myös yksittäiset vastaukset huomioidaan.

Halutessanne osallistua tutkimukseen, lapsen huoltajaa pyydetään ilmoittautumaan sivulla <https://my.surveypal.com/ilmoittautumiskysely>. Halutessaan 15 vuotta täyttänyt nuori voi ilmoittautua tutkimukseen itsenäisesti.

Lähetämme ilmoittautuneille linkin henkilökohtaiseen sähköiseen kyselyyn sähköpostitse. Linkki lapsen henkilökohtaiseen sähköiseen kyselyyn lähetetään suoraan lapsen sähköpostiosoitteen. Jos lapsella ei ennestään ole omaa sähköpostiosoitetta, sellainen on luotava hänelle. Uuden, ilmaisen sähköpostitilin saa esimerkiksi osoitteesta www.gmail.com, www.outlook.com tai www.luukku.com.

Vastaukset annetaan nimettöminä ja luottamuksellisesti, eivätkä sähköpostiosoitteet yhdisty vastauksiin. Vastauksia käytetään ainoastaan tutkimuksessa.

Tutkimukseen ilmoittautuminen ei sido mihinkään: tutkimukseen osallistumisen saa keskeyttää halutessaan milloin tahansa.

Vanhemman toivotaan osallistuvan erikseen jokaisen 10–18-vuotiaan lapsensa osalta. Vanhempi täyttää jokaisesta lapsesta oman kyselyn, sillä yhdellä kyselyllä arvioidaan yhden lapsen hyvinvointia. Kyselyn täyttäminen kestää noin tunnin. Vastaukset voi välillä tallentaa ja kyselyä voi palata täyttämään myöhemmin. Ensimmäisen kyselyn täyttämisen jälkeen seuraavien lasten kohdalla kyselyt ovat lyhyemmät, mikäli perheen lapset on ilmoitettu tutkimukseen samalla kerralla. Jos joku muu lapsen vanhemmista haluaa myös osallistua, voitte jakaa osallistumisen niin, että yksi vanhempi vastaa yhdestä lapsesta ja toinen toisesta. Ilmoittautuessanne teiltä tiedustellaan, kuinka monen 10–18-vuotiaan lapsen osalta haluatte vastata ja minkä ikäisiä kyselyyn osallistuvat lapsenne ovat. 10–12-vuotiaille lapsille ja 13–18-vuotiaille nuorille lähetetään eri kyselyt. Aineistoa analysoidessaan tutkija yhdistää vanhemman ja hänen lapsensa vastaukset.

Kyselyn vastausaika jatkuu lokakuun 2015 loppuun asti.

Lapset ja nuoret saavat palkkioksi **elokuvalipun** kyselyn täytettyään. Tätä varten elokuvalipun haluavilta lapsilta ja nuorilta pyydetään erillisellä kyselyllä osoitetiedot lomakkeen täyttämisen jälkeen. Osoitetiedot eivät yhdisty tutkimuksessa annettuihin vastauksiin, ja ne tuhotaan elokuvalippujen lähettämisen jälkeen.

Vain tutkimuksesta vastaava johtaja sekä tutkimukseen osallistuvat tutkijat käsittelevät vastausten perusteella muodostuvaa aineistoa. Heitä sitoo vaitiolosopimus. Aineistoa säilytetään salasanalla suojattuna, henkilötietolain edellyttämällä tavalla.

Tutkimuksen tuloksista julkaistaan raportti Väestöliiton julkaisusarjassa ja mahdollisesti myös opinnäytetöitä ja muita tutkimusraportteja. Tulokset julkaistaan muodossa, jossa yksittäistä vastaajaa ei voi tunnistaa. Aineisto säilytetään Väestöliitossa henkilötietolain edellyttämällä tavalla.

Tutkimushankkeen rahoittaa opetus- ja kulttuuriministeriö ja sen toteuttaa Sateenkaariperheet ry yhteistyössä Väestöliiton kanssa. Muita yhteistyökumppaneita ovat Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos, Mannerheimin lastensuojeluliitto, Lastensuojelun keskusliitto, Suomen Mielenterveysseura ja Tampereen yliopiston Terveystieteiden yksikkö, hoitotiede.

Jokainen vastaaja on meille kullanarvoinen!

Lisätietoja tutkimuksesta saa vastaavalta tutkijalta Kia Aarniolta.

Kia Aarnio, tutkija, psykologi, psykologian tohtori

Sateenkaariperheet ry

p. 0505421001

kia.aarnio(at)sateenkaariperheet.fi

Juha Jämsä, toiminnanjohtaja, tutkimuksesta vastaava johtaja

Sateenkaariperheet ry

p. 044 997 1956

juha.jamsa(at)sateenkaariperheet.fi

Yrjönkatu 29 A, 00100 Helsinki